

15/9/27

शांतिः ॥ अथ भूषणं भूषणं भूषणं ॥
वारे विष्णो रवेरेव चैव नमो नमो विष्णवे ॥

शांतिः ॥ २६ ॥

Accession : 51527

दान में प्राप्त

दाता श्री पं० कुमारामजी शर्मा
शास्त्री
पता

पंचतन्त्रम्

न. ३

रा. २ विष्णुशर्माकः पतिः अक्षिदाक्षिणात्ये जनपदे महाराष्ट्रं नाम नगरं तस्य समं पस्थोऽने २

श्रीरामः अथेदमाख्यते काकोल्लुकीयं नाम तृतीयं तं ग्रामं यस्यायमाद्यश्लोकः नविश्वे सैव विरोधितस्य शत्रोश्च मित्रत्वमुपागतस्य दग्धांगुहं पथ्यतद्य
 कष्टाणां काकप्रतीतेन कृताशनेन १ तद्यथा नुश्यते पुत्राः दृष्टंति कथमेतत् कंशाखासनाथोपद्रुपत्रहृन्मोन्परोधपादपस्तिष्ठति तत्र च मेद्य
 वल्लोनामवायसराजोऽनेककाकपरिरुतः प्रतिवसतिस्म तत्र विहितदुर्गः कालं न पतिस्म अथान्योरिमर्दनो नाम उल्कोऽसंख्यो लूकपधिवान्
 गिरिगुहादुर्गाश्रयः प्रतिवसतिस्म सन्मरात्रा वभ्येति सदेधतस्य यत्रोद्यस्य समं तात्परिभूमिः अथो लूकराजः सर्वविरोधवशाद्यं विद्वायसं
 समासादयति तं व्यापाद्य गच्छति एवं नित्याभिगमनाच्छनेः शनेः सन्मरात्रोद्युर्गस्तेन समं ताद्रुतवायसः क्रियत इति अथवा भवत्येवं उक्तं च य
 तः यउपेक्षति शत्रुं स्वप्रवरं तं यथेष्टया रोगं चालस्य संयुक्तः स शने स्तेनहन्यते तथा च ज्ञातमात्रं नयः शत्रुं व्याधिं न प्रशमं नयेत् प्रतिपुष्टिं य
 कोपि स पश्चात्तेन हन्यते अथान्येद्युः समेधवर्ताः सर्वा न्यायस्य विवानाहूय प्रोवाच भो उल्काटस्तावदस्माकं शत्रुं द्रुपसंपन्नः कालविन्नः नित्यमे
 व निशागमे समेत्यास्मत्प्रत्यक्षं कदनं करोति तत्कथमस्य प्रतिविधातव्यं यथं राजो न पश्यामः न तस्य दिवा दुर्गं जानीमः येन गत्वा प्रहरामः तत्कि
 मत्र युज्यते संधिः विग्रहः यानः आसनः द्वेधीभाव संश्रयाणां मेकतमस्य क्रियमाणास्य अथते प्रोचुः युक्तमुक्तं भवता यदेव प्रश्नः कृतः
 उक्तं च अष्टहेना जवत्तु व्यसं विनेन कथं वन सताष्टहेन जवत्तु व्यसं वाच्यं वा प्रियमप्यलम् येन दृष्टो हिलं द्रुयोत्परिणामसुखावहम् नमंती
 प्रियवक्ता जकेवलं सरिपुः स्मृतः तस्मादेकं समासाद्य मंत्रः काये निही भुजा येन तस्य नयं कुर्यात् नित्यमंकारं गतथा अथ तस्यान्वयागताः प
 वसविधाः तद्यथा उज्जीवी १ मंजीवी २ अनुजीवी ३ प्रजीवी ४ विरजीवीति यत्नेनामा दोलावदुज्जीविनं दृष्टवान् भद्र एव स्थिते किमन्यसे स
 आह देव वल्ग्वता सह विग्रहो न कार्यः सर्ववल्ग्वान् कालप्रहर्ता च तस्मात्संधानीयः उक्तं वयतः वलीयति प्राणभृतां काले विक्रमतामपि सं
 पदो नापगच्छति प्रतीपमिव निम्नगाः तथा च सत्वाद्यो धामि किश्चाये भ्रातृसंधातवान् वली अनेकयुद्धविजयी संधेयः सरिपुर्भवत् सं
 धिः कायेष्विनायेन विज्ञाय प्राणसंशयम् प्राप्तेः संराक्षितेः सर्वपरिभवविहितम् तथानेकयुद्धविजयी सत्तेन विशेषाः संधेय इति उक्तं वयतः तथा च
 छानि तत्प्रभावेन तस्याभुना शंगं न्यरातयः संधिमिच्छेत् समेनापि संधिं धो विनयेद्युधि न हि सारायिकं कुर्यादिति युवावदहस्यति संधिधो विजयायुद्धे
 दृष्टं तस्माद्युद्धसमाचरेत् तथा

न. ३
 विष्णुशर्माकः पतिः अक्षिदाक्षिणात्ये जनपदे महाराष्ट्रं नाम नगरं तस्य समं पस्थोऽने २
 श्रीरामः अथेदमाख्यते काकोल्लुकीयं नाम तृतीयं तं ग्रामं यस्यायमाद्यश्लोकः नविश्वे सैव विरोधितस्य शत्रोश्च मित्रत्वमुपागतस्य दग्धांगुहं पथ्यतद्य
 कष्टाणां काकप्रतीतेन कृताशनेन १ तद्यथा नुश्यते पुत्राः दृष्टंति कथमेतत् कंशाखासनाथोपद्रुपत्रहृन्मोन्परोधपादपस्तिष्ठति तत्र च मेद्य
 वल्लोनामवायसराजोऽनेककाकपरिरुतः प्रतिवसतिस्म तत्र विहितदुर्गः कालं न पतिस्म अथान्योरिमर्दनो नाम उल्कोऽसंख्यो लूकपधिवान्
 गिरिगुहादुर्गाश्रयः प्रतिवसतिस्म सन्मरात्रा वभ्येति सदेधतस्य यत्रोद्यस्य समं तात्परिभूमिः अथो लूकराजः सर्वविरोधवशाद्यं विद्वायसं
 समासादयति तं व्यापाद्य गच्छति एवं नित्याभिगमनाच्छनेः शनेः सन्मरात्रोद्युर्गस्तेन समं ताद्रुतवायसः क्रियत इति अथवा भवत्येवं उक्तं च य
 तः यउपेक्षति शत्रुं स्वप्रवरं तं यथेष्टया रोगं चालस्य संयुक्तः स शने स्तेनहन्यते तथा च ज्ञातमात्रं नयः शत्रुं व्याधिं न प्रशमं नयेत् प्रतिपुष्टिं य
 कोपि स पश्चात्तेन हन्यते अथान्येद्युः समेधवर्ताः सर्वा न्यायस्य विवानाहूय प्रोवाच भो उल्काटस्तावदस्माकं शत्रुं द्रुपसंपन्नः कालविन्नः नित्यमे
 व निशागमे समेत्यास्मत्प्रत्यक्षं कदनं करोति तत्कथमस्य प्रतिविधातव्यं यथं राजो न पश्यामः न तस्य दिवा दुर्गं जानीमः येन गत्वा प्रहरामः तत्कि
 मत्र युज्यते संधिः विग्रहः यानः आसनः द्वेधीभाव संश्रयाणां मेकतमस्य क्रियमाणास्य अथते प्रोचुः युक्तमुक्तं भवता यदेव प्रश्नः कृतः
 उक्तं च अष्टहेना जवत्तु व्यसं विनेन कथं वन सताष्टहेन जवत्तु व्यसं वाच्यं वा प्रियमप्यलम् येन दृष्टो हिलं द्रुयोत्परिणामसुखावहम् नमंती
 प्रियवक्ता जकेवलं सरिपुः स्मृतः तस्मादेकं समासाद्य मंत्रः काये निही भुजा येन तस्य नयं कुर्यात् नित्यमंकारं गतथा अथ तस्यान्वयागताः प
 वसविधाः तद्यथा उज्जीवी १ मंजीवी २ अनुजीवी ३ प्रजीवी ४ विरजीवीति यत्नेनामा दोलावदुज्जीविनं दृष्टवान् भद्र एव स्थिते किमन्यसे स
 आह देव वल्ग्वता सह विग्रहो न कार्यः सर्ववल्ग्वान् कालप्रहर्ता च तस्मात्संधानीयः उक्तं वयतः वलीयति प्राणभृतां काले विक्रमतामपि सं
 पदो नापगच्छति प्रतीपमिव निम्नगाः तथा च सत्वाद्यो धामि किश्चाये भ्रातृसंधातवान् वली अनेकयुद्धविजयी संधेयः सरिपुर्भवत् सं
 धिः कायेष्विनायेन विज्ञाय प्राणसंशयम् प्राप्तेः संराक्षितेः सर्वपरिभवविहितम् तथानेकयुद्धविजयी सत्तेन विशेषाः संधेय इति उक्तं वयतः तथा च
 छानि तत्प्रभावेन तस्याभुना शंगं न्यरातयः संधिमिच्छेत् समेनापि संधिं धो विनयेद्युधि न हि सारायिकं कुर्यादिति युवावदहस्यति संधिधो विजयायुद्धे
 दृष्टं तस्माद्युद्धसमाचरेत् तथा

नलवदश
यगा

यानं उक्तं वयतः नरः स्वस्थानमासाद्य गजेन्द्रमपकर्षति स एव प्रभुः स्थानात् शूनापि परिभ्रूयते अनुव अभियुक्तो वलवता दुर्गतिहेतुयत्न
 वान् ततश्च सुहृदा हानं प्रकुर्वीतात्ममुक्तये योऽपि रागमनः कृत्याभयसंज्ञस्तमानसः यद्यानं स्वस्थत्यं जितियत्नं ब्रह्मो विज्ञो न सः दंष्ट्रा वि
 रहितः स पोमद ह नो यथा गजः स्थानहीनस्तथा राजा गम्याः स्यात्सर्वजंतुषु विज्ञास्थानास्थितोऽप्येकः शनं यो दुःसहोत्तरः बहूनामपि शत्रूणां
 तस्मात्स्थानं न संत्यजेत् तस्माद्दुर्गं दृढं कृत्वा वीवधा सारसं युतम् यंत्रप्रकारपरिवाशरादिभिरलंकृतं तिष्ठन्मध्यगते नित्यं युद्धायैव
 तनिश्चयः जीवन्मया प्रसूयिस्मात्वं भूतो वा स्वर्गमेत्यसि एवं तस्मादाकार्यं विरजीविनम् न इह स्वाभिप्रायं त्वमपि वद मोक्षदीप्त
 देवसाधु रापमध्यममसंप्रयः प्रतिभाति तस्यानुष्ठानं कार्यम् उक्तं वयतः असहायः स मर्थापिते जसापि करोति किम् निर्वाते च त्वि
 तो वक्तिः स्वयमेवोपशाम्पति तदत्र स्थिते नैव त्वया कृत्स्नमर्थः समाप्य लीमो यो विपक्षप्रतीकारं करोति यदि पुनस्त्वस्थानं त्य
 क्ता प्रयास्य सित्तोऽपि न वाञ्छात्रेणापि सहायत्वं करिष्यति उक्तं वयतः वनानि दहतो बद्धः सर्वा भवति मारुतः सर्वदोषनाशाय
 कृशो कस्यास्ति गोश्वम अथ याने तदेकांतं यत्तु विलिनं समाश्रयेत् लघूनामपि संप्रसारसाये भवति उक्तं वयतः सद्यो नवान्य
 थावेणुर्न विडोवेणुमिहर्तः नराक्षः स समुद्धे तु दुर्बलोऽपि तथानृपः बलिनापि तवाध्यतं लघुवोऽप्येकसम्प्रयाः प्रभंजनविपक्षेण
 यथैकस्थामहो रुहाः महानप्येकको हृक्षः सवतिः सप्रतिष्ठितः प्रमद्य इव वातेन शक्यो धर्षयितुं वतः अथ मे संहृता हृष्टाः स
 र्वतः सुप्रतिष्ठिताः न तेषां शोणोत न रु न्य न न्यो न्य संप्रयात् एवं मनुष्यमप्येकं शोऽप्येणापि समान्वितं शक्यं द्विषतां मन्यते हि
 सन्ति वततः परं यदि पुनरुत्तमः संप्रया भवति तत्किमुच्यते उक्तं वयतः महाजनस्य संपर्कः कस्य मोक्षं नति कारकः पद्मपत्र
 स्थिततो यं धत्तमुक्ता मूलं श्रियं तदेवं संप्रया विना कश्चित्प्रतीकारं न करोति तस्मात्संप्रयः कार्यहृत्सर्वमं मिप्रायः
 अथैवमभिहितं मेघवर्णाश्रितेन पितृसन्निवसकलनीति शास्त्रपाशं गिरजी व्यभिधानं प्राणम्यो वाच तात हते यन्नया

पं.तं. ३
३

आश्रयः

इह भवन्नास्मिन् स्थितस्य तत्परीक्षाार्थं येन त्वं सकलं कृत्वा यदुचितं तन्मे सममादिशसि. यद्युक्तं भवति तन्ममादेशपमिति सोऽब्रवीत् वत्ससंवेरिते
नीतिशास्त्रमभिहितं सर्वतु उपयुज्यते परमेष्ठे धीभावस्य कालः उक्तं च आविश्वासः सदा तिष्ठेत्संधिना विग्रहेण च देधीभावं सममा
श्रित्य पापे शत्रौ वलीयसि तत्तु गुं विश्वास्यस्य समविश्वसेत्कीर्णं दर्शयिः सुरवेनोच्छिद्येत यत्रुः उक्तं च यतः उच्छेद्यमपि विद्वांसो वं
इयं त्यस्मिन् कदा गुडेन वद्धं तच्छ्रेष्ठा सुरवं वा त्यागि पात्यते तथा च स्त्रीणां शत्रोः कुमित्रस्य परापस्त्रीणां विशेषतः यो भवेदेकमा
यो वृत्तमजीवति मानवः कृत्यं देवादिजातीनां मात्मनश्च गुरोस्तथा एकभावेन कर्तव्यं श्रेष्ठं देधसमाश्रितं एकोभावः सदा श्रेष्ठाय
तीनां भावितात्मनां स्त्रीलुब्धानां न लोकानां विशेषेण महामृतम् तद्देधीभावमाश्रित्य त्वं स्वस्थाने वासवा श्रित्य लोनाश्रयत्वा
न शत्रुं रुचाटयिष्यति अस्म्यदि किं विच्छिद्रं तस्य समुत्पत्स्यति तद्भावात्पादयिष्यसीति मेघवर्ण आह तात आविदित
संश्रयः सतत्कथं तस्य विच्छिद्रं होयते विरजीव्याह वत्सन केवलं स्थानं सिद्धमपि तस्य प्रवर्दीकरिष्यामि त्रिणाभिभिः य
तः गंधेन गावः पशुपतिर्वेदेः पशुपतिरिद्विजाः वारेः पशुपतिराजानश्च भूम्यामितरे जनाः तद्योक्तं वात्र विषये यस्तीर्थी
निनिजे पश्ये परपक्षो विशेषतः गुप्ते शूरे नरो वेति न समुर्गतिमाप्नुयात् मेघवर्ण आह कानि तीर्थानि बोधयेत्कति सख्याय
नामिदं कीदृशाश्च रागुमास्तत्सर्वं विनिवेद्यताम् विरजीवी आह अत्र विषये भगवता नारदेन युधिष्ठिरा राजा प्रोक्तः
कविदारपक्षे अष्टादशतीर्थानि स्वपक्षे पंचदश त्रिभिस्त्रिभिर्गुप्तैर्वरेस्तानि श्रेष्ठानि तैर्ज्ञातैः स्वपक्षः परपक्षश्च वक्ष्यामि
वति उक्तं वात्र विषये मुनिना नारदेन राजा युधिष्ठिरः कविदष्टादशाः पञ्चपक्षे पंचदश पंचदश त्रिभिस्त्रिभिर्विज्ञातै
र्विज्ञातीर्थानि वारकैः तीर्थपदेनात्र युक्तं कर्मणां भिद्यो यतः तद्यदि तेषां कतिपयं ज्ञेयं भवति तत्र चाभिना पद्यात्ता

रामः
३

यभवाणि प्रधानंभवतिननुपस्याभ्युदयायस्यात् तद्यथाभमं श्री। पुरोहितः सेनापतिः युवराजः देवारिकः अंतर्वेशिकः प्रशास्ताः स
 माहर्ताः सन्निधौष्ठिपवेष्टाः ज्ञापकः पारिवरः अश्वार्थकः गजाव्यक्षः कोशाध्यक्षः वलाध्यक्षः दुर्गपालः कारापालः सीमापा
 लाः प्राकृतभृत्याः आटविकादयः परपक्षेतेषांभेदेनशकुरिणुः सिद्धति। स्वपक्षेचयथा। जननी। देवी। कंबुद्री। मालिकः। शय्यापा
 लः। रूपकारः सावत्सरिकः। भिषकः। जलवाहकः। तालवाहकः। आचार्यः। अंगरक्षकः। स्थानचिंतकः। ध्वजवरः विलासिनी। हतानि।
 एतेषां द्वारेण स्वपक्षे विद्यातः। ततश्च वेद्याः संवत्सराचार्याः स्वपक्षे विद्वताश्चराः। सत्पाहि तुंडिको नमताः सर्वजानंति शत्रुषु। मेघवर्ण
 आह। तातम्रथकं निमित्तं मेवं प्राणांतिक करणं वैरं वायसो लूकानां। चिरं जीवीत्याह। वत्सकदो विद्वंससार सारकको किल वातको लू
 कमयूनचटक कपोत पाणवत तित्तिरचासभासमारद्वाजक रालिका श्यामाकाष्ठ कुट्टपुष्कर प्रभृतयः सर्वपक्षिणः समेत सो द्वे गमं वि
 नुमारवाः। अहोस्माकं तावदेन ते यो राजा सवला अयोदेवभक्तो नारायणपरिचर्यया परवशान कामपि चिंता मस्माकं करोति।
 तत्किं ते न वदथा स्वामिनां पुष्पकपाशे भित्तं बद्धा नामस्माकं यो नरदो विधत्ते उक्तं वयतः एकोपि कोपि सेवयायः दीणं दीणं पुनर्न वा
 अनुद्विग्नः करोत्येव सूर्यश्चंद्रमसं यथा स्यस्तु स्वामिनामात्रेण यथाह सरलेरपि वाहुदैः सूर्यतुल्यनिभैरुणैः। मत्स्यैरपि लघु
 छेदः क्रियते पार्थिवो जडः॥॥ यो नरहतिविप्रस्तात्पीड्यमानान्परेः सदा। जन्तुमार्थिवरूपेण सहतीतो न संशयः॥॥ तथाच यदि
 नस्या इमिपतिः सम्पडे ताततः प्रजाः॥ अकर्णधारजलधो विष्णवे ते ह नो रि वभास। डिमात्पुरुषो जग्यादिनां नावमिवांभसि॥

प्रवर्तनं
॥

अप्रवर्तनं शमाचार्यमनभीया नमस्त्विजं ॥ अरुहिलं रंश जानं भार्याया प्रियवादिनी ॥ ग्रामकामं वजोपालं वनकामं वनापिनं ॥ ॥ तत्सं
चिंतान्यः कश्चिद्विहंगानां राजा क्रियतां अथ ते भद्राकारं उलूकमवलोक्य सर्वे ह भिदितं ॥ एषोस्माकं राजा कोशिको भवति ॥ तदानीं य
तां नृपाभिषेकोचितः सखस्तवस्तु सभा रसारंति अथ नीतेषु विविधनीर्थे दकेषु प्रगुणी कृते च का सह देवा प्रमत्तं अष्टोत्तरश्रुलिकासं
घाते प्रहृष्टे सिंहसने वर्तिते सप्त दीपवती भारित्री मंडले प्रसारितया द्रुवर्मणि प्रप्ररितेषु हेमकुंभेषु वाद्येषु सञ्जीवनेषु पठत्सु वंदितु
र्येषु वेदोच्चारणेषु विप्रेषु गीतपरेषु वाते जने उलूकोभिषेकाथं यावत्सिंहसने विश्रान्तिं नावत्कृतोपि वायसः तस्य राजं समायातः स
अविंतयतां भो किमेव पक्षिमेलापकमहोत्सवः अथ ते पक्षिणास्तदृक्ष्वा मिथः प्रोचुः ॥ अहो पक्षिणां मध्यं चतुराय वायसः श्रूयते ॥ ॥
उक्तं वयतः ॥ ॥ नगराणां नापितो धूर्तः पक्षिणां चैव वायसः ॥ वतुः पदं प्रगालस्तु श्वेतपटस्तपश्चिनां ॥ तदस्यापि वचनं संयाद्यं ॥ उक्तं वय
तः ॥ बहुधा वज्रभिः साद्रु चिंतितः सुनिरूपितः ॥ न कथां विद्वितीयं ते विद्वद्भिश्चिंतितानयाः अथ वायसः समभ्येत्य तां नोह ॥ भो किमेव
जनसमागमोयं ॥ परममहोत्सवम् ॥ पक्षिणां धूर्तः भो नास्तिकश्चिद्विहंगानां राजा तदस्यो लूकस्य विहंगराज्याभिषेको निरूपितः स
मस्तपक्षिभिस्तत्त्वमपि मतदेहि समये प्राप्तासि ॥ अथासौ प्रहस्य प्राह भो अयुक्ते मेतत् यन्मयूररत्नको किल चक्रवाकः शरीर
कसारसादिषु विद्यमानेषु प्रधानेष्वपि दिवांशस्य करालवदनस्याभिषेकः क्रियते तन्न ममेतन्मातं येतः वक्रनासश्च कर्करी शरीरं
स्योऽप्रियदर्शनः आक्रुष्टो यं दिवांशो नृपः कीदृशं विधत्ते तथा च स्वभावरो रमत्पुंश्चैव मप्रियदर्शनं उलूकं नृपतिं कृत्यो

कृत्वा सिद्धिर्भवति अपरं तेन ते ये स्वामिनि सति किमन्यः क्रियत इति यद्यपि गुणावाभवति तथापि कस्मिन्सति नान्येभ्यः प्रशस्तः उक्तं वयतः
एक एव हि तार्थाय ते जस्योपाधिर्बोधवः पुगांत इव भास्वतो वहवो विपत्तये न तस्य नान्यपि पूयं परं यामागम्याः उक्तं वयतः गुह्यं ना
ममात्रेपि गृह्यते स्वामि संभवे दुष्टानां पुरतः क्षेमं तत्क्षणं देव जायते तथा व व्यपदेशेन महतां सिद्धिः संजायते नृणां शशिनो व्यपदेशेन वंश
वसंतं शशकाः सुश्वम् ते ऊरुः कथमेतत् सोमवीत अस्ति कस्मिंश्चिद्देशे चतुर्दंतो नाम गज इत्युपाधिः प्रतिवसति स्म तस्य गज इ
यं पालयतः कालातिवर्त्तते स्म ततः कदा विमहत्पना दृष्टिः संजाता यथा तथा तडागं द्रुपत्त्वलसरां विशेषमुपगतानि अधतेः समस्त
गजेः सगजराजः प्राक्तः देवापि यासां कुलाः सर्वे कल्माः मृतप्राया मृताश्चापरेता दिव्यतां किञ्चिज्जलाश्रयो यज्जलपानेन न च स्थितां भजति
तत्रिंश्यात्वा तेनाभिहिता अहस्वपादि सुउदकां न्वेषणा यवेगवन्तो अनुवराः प्रस्थिताः अथ ये ह वै दिग्भागे गतस्तेः हंसकारं इवादि
जलपक्षिः भिरलं कृतो नेक कुसुमफला वनतपादपैरुपशोभितश्चंद्रशेखरनाम के फलो दृष्टः दृष्ट्वा मुदाम्बिते स्तेः पुरि हृत्य स्वामिने जलपक्षे
तः अस्ति महान्द्रो विविक्तश्च कलनमध्यगतः प्रातालुगंगा जलेन स देव हरितस्तत्र गम्यतामिति तथा मुदिते पत्रराजमुपसर्प्य दिः
समासारितः सद्गदः तत्र खेच्छया जलमवगाद्य स्तमनं वलप्यानिः कांताः तस्य वक्त्रस्य समतां शशकिविलो प्रसंख्याः सुकोमलाः
मुवि संति ते सर्वे ते गजेभ्यः भद्रिरितस्ततश्च भग्नो वहवः शशकाः भग्नपारशिरो ग्रीवाः केचिन्मृताः केचिज्जिविताः अथागतं तस्मि
न गज इव सर्वे तेशाकाः सोढुगा गजपाद लुगा समावासाः केचिद्गजपादाः अपरे जडा रितकले वरा रुधिरधुताः अन्ये हतशिरो
वावाप्यापि हितलो वनाः समस्तानि यामि जं वक्रुः अहो विमहगवयं नित्यमेव तद्गज इत्युपाधिः मिथ्या उक्तं वयतः यामागम्याः
जं जाहति तिष्ठन्नापि भुजंगमः हसन्नापि नृपो हंति मानन्तीपि वडुर्जनः तत्रिंश्यात्वा कश्चिन्निवारणोपायः तत्रैकः प्रोवाह जस्य ता
देशात्प्रागिति किमन्यत् उक्तं वयतः तत्रैकः प्रोवाह जस्य ता

सपरिवारः सुखेनास्मिन्नेत्येवमुच्यते विहरिष्यासि अन्यथा ह्यनरश्चिन्मसंरोधो धर्मपरितपितशरीरः ५५

पं. तं. ३
५

जेत ततश्चान्येकं नोपि तपेतामहं स्थानं नरः कथमेव सात्त्विकं तत्प्रियतांतेषां केचित् द्विभीषिका यदकथमपि देवान् तसमागच्छन्ति उक्तं वयं
तः निर्विषेणापि सप्रेषा कर्तव्यं मां महती फटा विषं भवतु वामावाफटा टोपो भयंकरः अध्यान्ये प्रोक्तः यद्येवं तदस्मितेष्वां महती विभीषिका य
तोस्मत्सामि विजयं यदन्तो नाम चंद्रमंडले प्राशको निवसति तत्प्रस्यतां कश्चिन्मिथ्या दूता पूष्याधिपस काशं यत्तु इत्वा इदं देशं गेमनाय निसेधः
विं वदुना जल्पितेन यदि त्वमस्मद्धो पारान्तनिवर्त्तसे ततोस्मत्सकाशात्वं महंतं मनः प्रपश्यसीति यदि त्वमद्यादिव सादारभ्य निवर्त्तसे तत्तमे
हान्ये शेषो भविष्यति यत्कारणं अस्मदीयस्योत्सवाप्यायितशरीरः सपरिवारो विनाशमेवामीति तत्तु श्रुत्वा हस्तिराजोती वरुणमित्र इत्ये
श्वरं वदित्वा ब्रवीत् भद्रं सत्यं भयापहृतं भगवतश्चंद्रस्पसो ह्यधुना तेन विरोधं न करिष्यामि तदप्युद्ग्राह्यं पंध्या नयेनाहं गत्वा भगवत्तु
प्रापयामि प्राशको ब्रवीत् आगच्छतु मया नयेनाहं दृश्यामि एवमभिहितं श्रुद्धेयमिति वचनात्कदाचिद्विरमति अध्यान्ये प्रोक्तः यद्ये
वं तदस्मिते लंबकणो नाम प्राशकः स कथं न रचनात्तुरो इतं कर्म शोभनः स प्रस्यतां उक्तं वयं तः स्वाकारो निःसृष्टो वाम्प्री नाम प्राशकश्च वि
क्षणाः परित्तानुमंता वराजसू मरुत्तं अनुव यो मूर्खलो ल्यसंपन्नं राजा नृकारिकमाचरेत् मिथ्यावादां विप्रोसेतातेन कायेन न सि
ध्यति तदन्विष्यतां यद्यस्माद्धसनादस्माभिर्भुव्यते तथा न्ये प्रोक्तः अहो यत्तु मुक्तं नान्योस्ति कश्चिदुपायोऽस्माकं जीवितस्य तथा न
क्षिते लंबकणो विजयत मार्गमासाद्य पूष्याधिपतिसहस्रैः परिहृतं गजेन्द्रतस्यैव सरसोभिमुखमायातं दृष्ट्वा लंबकणो जिहंतया मास्य अशक्वा
नेनास्माद्धिधानां समागमः यत्कारणं स्पृष्टं जपि गजो हंती त्युक्तं मेव तत्सर्वथा अत्र प्रस्ययं तमो संदर्शनमस्य अथ छाामीति विवि रम
त्युत्तरे स्तरभगम्पस्थलमारुह्य तं पूष्याधिपतिमुवाच भो किमेव लीलया निःशंकतवापरं द्रव्यं गम्यते तन्निवर्त्तयामिति तत्तु
त्वा विमितमनाः स आह भो केत्वं स आह अहं प्राशको देवदत्तो नाम चंद्रमंडले निवासी भगवता चंद्रमसात्तव पार्श्वे ब्रह्मिणो ह
तः तत्प्रकृत्वा भूयत्वा चेत्येवमुच्यते स मां भगवता कृतं कथं यागवतः संदर्शनं यत्तु कथं तदिति यो ह्येते मोमान्ये

भवान् यथार्थवादिनो ह्यस्य न दोषः करणीयः इत्युक्त्वा राजानः सर्वप्रवृत्तं उक्तं च उक्तेष्वपि प्राप्तेषु च भुवर्गो विपत्सुपि पक्ष्मखाण्यपि जल्यन्तो विध्या
दूतान् भूभुजा सोऽभवंतं वंदाश्रया प्रवीमि कथ्येनाम प्राणेनः आत्मानं परं वशांतेतः अपरिच्छिद्य परापकारे वर्तन्त इति उक्तं च यतः परेष्वासा
त्मनेष्टे वयो विवाद्ये वलावलम् कार्माद्यो न्निष्ठे तमेहादापदः समभीहते भवतां न्नीतं दर्वसेष्टेन स गच्छता प्रभृताः शशका निपातितः
तन्नि न वेत्ति भवान् यच्छोके प्रख्यातनामास्मि शशाक इति यन्ममपरिग्रहो यं तद्यदि जीविते न प्रदेजिनं तन्ममात्रे क्रूरेभूयो न प्रवेष्टुमिति
तिसंदेशः गज आह अथ क्व वर्तते भगवान्त्वामी सांप्रतं शशाक आह न भवति प्रदेसांप्रतं शशाकानां पुष्पतरुस्थमाक्षितानां हतशोका
तां समाध्यास्य नाय समामातः ततो हंतं वा तिके प्रेषितश्च गज आह भायद्येवंतद्दर्शयेन स्वामि नयेन प्राणम्यान्पत्रमलुमि शशाक आह
भो समग्राह मया सहैकाकी येन तद्दर्शयामीति तथा लुछिते शशाको निशागमे नीत्वा क्रूरतटे नीत्वा यजलमधे भवद्विषं मदर्शयत
एष नः स्वामी जलमधे समाधिस्थो स्तिष्ठति तं निभृतं प्राणम्य सत्वरं प्रज नोत्वेत्समाधिभोगोत्प्रभृतकोपं भूयोपि करिष्याति ततो ग
तोपि कुंकारस्त्वं जलशुंडादुं प्रसारितवान् अथ तत्तु भित्तोदकवशात् इततत्तश्च कादूदकमति चंद्रमंडले वं प्रसरत्समपश्य
त् अथ विजयः स्रुतशामुद्धिद इत्यः प्रतिनिवृत्त्य हस्तिरंजमवत र्देवकाष्टं २ भवता यदि गुणो रोषितश्चंद्रः स आह केन हेतुना
भगवांश्चंद्रो मयि प्रकुपितः विजयो प्रवीर स्पर्शनादस्य पानीयस्य अथ तं पक्ष्मसां संलीनकलंगिजपति रवनत शिरसां प्राणम्य
भगवंतं वंद्य मसं समया मास भूयश्च विजयं प्रत्येवमाह उत्तरे कार्यं कुममोपरि प्रसादयितव्यो नवाह पुनरिहा गच्छामि ध्यामि
यगं भो पितं प्राणम्य पुनर्गमनो य प्रस्थितः शशकाः स्वानि स्थानानि स्मरन्नेन भेजुः अतो हं प्रवीमि व्यपदेशेन महतां सिद्धिः
संजायते परा शशिनो व्यपदेशेन वसंति शशकाः सुखम् इति प्रथमा कथा तस्यावांश्चंद्रमलसंकापुत्रं सो वितशत्रुविव

पं. तं. ३ कर हितं स्वामितेन योजयेत्की वितु कामः उत्तं वयतः शुद्रमर्थपातिं शोष्यमायान्वेषणात्तस्यैव उभा वविशयं प्रोक्षो यथा शशिकपिंजलो
 तेषां शिराः क्रतुः कथमेतत् वायसोत्रवीर अस्मिन् कश्चिद्विदुः पुरा हं वसामीति तत्राधस्तात्कोटरे कपिजलो नाम चट्टकः प्रतिवर्षाति शुभ
 अथ स देवास्तमनसममेहं भ्यामनेकसुभा विरगो ह्यो देवा विपुला वरित कीर्तनेन वसदानेक कोट हल कथनेन वकालो विजिते अ
 थ कदाचित् कपिंजलः प्राणायामांशो गतो न्ये श्रुतैः सरूपक शक्ति प्रायदेशागतः ततश्चाहं सो ह्येवमनास्तद्वि योगदुः शिवतश्चि
 तितवान् अहो किमद्य स कपिंजलो नायातः किं पाशेन केनापि वद्ध उता हो स्थित्केनापि व्यापादितः सर्वथैव यथादि कुशली
 भवति तन्मा विना नोति ह्यति. एवं मे चिंतयतो बहूनि दिवसान्यतिजानानि ततश्च कदाचित् तत्र कोटरे शीघ्रगो नाम शशकोऽयं
 प्रनवेलायामागत्य प्रविष्टो मया कपिंजलं निरामेत्वेन न निवारितः अन्यस्मिन्नहनि कपिंजलः शालिभ भाणादतीवपी वरतनुः
 स्वमाश्रयं श्रुत्वा भूयो पितत्रैव समायातः अथ वासाधिदुःश्रुते नलादृक् जायते सोख्यमपि स्फोटिदोह नो दभिरदृग्गह सस्यो
 पियत्स्वदेशे पुरा गृहे अथासौ कोटरांतर्गतं शशकं दृष्ट्वा साक्षोपमाह अहो कामवान् निः क्रम्यतां शशकं आह भो मदीयं दृ
 हंत किं मिथ्या परुषाणि वचनानि ब्रजं लप्सीति तच्छीघ्रं प्रब्रज नो वै त्वं न भविष्यसि उत्तं वयतः वापी कृपतडागानां देवा
 लयकुजन्मनां उत्सर्गात्परतः स्वाभ्यमपि कर्तुं न जायते प्रत्यक्षं यस्य यदुक्तं गृहाद्यं दृष्टवत्सरान् तत्र भुक्तिः प्रभाराणां स्या
 न्मासीनामराणि च तथा मूर्खत्वं यान्नातेनारदस्य मतं मानुषाणामयं न्यायोऽपि नास्ति परिकीर्तितः तिरश्चा वि
 द्मानां च यावत्प्रति समाश्रयः तन्मते तद्गृहं धर्मतो ननु वेत्ति भवान् अथ कपिंजलं आह यदि स्मृतिं प्रमाणी कर
 सि तदागच्छया सहसा नोत्पद्यमानः तदैतं न वदाममवाभवेत् तथानुचितं मया वितितं किं न वदामि विषयति प्रया

पिङ्गवर्णन्यायस्ततः कोत्तुहलाद्यावत्प्रस्थितः अथनानिदुरंगत्वाशशकस्तित्तिरिमष्टुत्तु भंडको नाम आ वयोव्यवहारं इत्यति सो
 ध्रुवीत् नन्वयं प्रवलवत्तमाकृतोद्भूतमलिलवत्ततं भंगसंघट्टजनितकलकलारवासाभगवत्प्रागप्याः पुलिनगतस्तपोनिषमप्रत
 योगासेस्थितः सत्वजातानुकंपोदायकलो नाममाजोरइति तं इह्वा भयप्रणोदितानरात्मादमाकः पुनरुत्तु अलमननसुद्रुण
 उक्तं वयतः नहि विभुसनीयं स्यात्तपधुदस्थिते धर्मे दृश्यते वेवती धेनुगस्तव तस्तपास्वः इतस्मिन्नेतरेदधिकलो नामार
 तपमाजोरः सतयो विवादेकृत्वा तयो विभुसनाथं मार्गासन्ननदीतीरमासाहासकतरां मीलिते कनयन उक्तुं वा इरधः पादसुष्ट
 भूमिः सूर्याभिमुखो धर्मो देशनमकरोत् अहो असाराय संसासुं क्षणभंगुराः प्राणाः स्वप्नसहशाः प्रियसमोगमाः नृदमाव
 कुटुंबपरिग्रहस्तुद्रमं मुक्ताः न्यागतिर्नास्ति उक्तं वयतः यस्य धर्मविहिता निदिनान्यायाति यांति च सलोहकारभस्त्रेभ्यस्त
 न्नापितर्जीवति तथा च नाष्टादयति कोपी नन्दशमशकापहर् सुनः पुष्टमिवात्स्यधं पांडित्यधर्मवार्जितम् अशुभं पुला
 कम् यथा न्यपुष्टिका इव पत्तिषु प्रशका इव मर्त्येषु येषां धर्मे नि कारणां श्रेयः पुष्ट्यफलं हसाहं प्रः श्रेयो हतफलम् अथ
 स्तेलं वपितपाकाहं यो धर्मश्च मानुषात् सृष्टाश्च पुरीषार्थमाहाराय वकेवलं धर्महीनां पराश्रयिषु कृपाः यशो वायसा
 स्थैर्यं कल्पयुसंवेदुं शांतिनमपंडिताः बहूतराययुक्तस्य धर्मस्य चरितगतिः संक्षेपात्कथ्यते धर्मा मताः किं विस्तरणाय
 परोपकारः स्वर्गो यथा पायपरपीडनं अयतो धर्मसर्वस्वप्राप्तावेवावधार्यतां आत्मनः प्रातिकूलानि परेषां न स प्रावरेत्
 अथ तस्य धर्मोपदेशनं श्रुत्वा शशक आह भो कपि जल एष नदीतीरे तपस्वी धर्मवासीति ह्यति तदेनं दृष्ट्वा वः कपि
 तल आह ननु स्वभावशत्रु नूनायमस्माकं तदरे स्थितो दृष्ट्वा वः कदाचित्तस्य भूतवैकल्यं विद्यते तस्मात्सो निध्यात

पं. तं. ३ ततश्चद्वेगतावृत्तः मोक्षपतिर्धर्मादेशकः आचार्योर्विवादेवर्तते तदुर्मर्षास्त्रद्वारेणास्माकं निर्णयं देहि यो त्रिविवादे हारयति स ते भस्म इ
 ति. सो ब्रवीत् भद्रो भामिने वदतः निर्दोहं रक्ताग्रे प्रदर्शयितुं हि साकं मेणः उक्तं वयतः अहिंसा पूर्वको धर्मो यस्मात्साद्रुदाह
 तः यस्मात्कुण्डं प्रादींस्तस्मात्तानपिरक्षयेत् हिंसा कान्यपि भूतानि यो हिंसातिस्वनिष्ठः स याति नरकं द्यौरां किं पुनर्येषु भाविने
 तथा एतेपि ये यज्ञकर्मणि पशून् व्यापादयन्ति ते मुग्धाः परमार्थं श्रुतेर्न जानीते तत्र किलैतदुक्तं मज्जेयं ह्यप्यमिति अजो ब्रूहि यो याव
 त्सप्तवारिकं अभिधीयते येन पुनर्न जायते तद् इति उक्तं वयतः धर्मान्तिष्ठेत्वा पशून् हत्वा कृत्या रुधिरकर्म देयं यदेव गम्यते स्वर्गं नरकं
 केन गम्यते तन्नाहं भसयिष्यामि परं जय पराजय निर्णयं करिष्यामि किं त्वहं अंधो बधिरा दूराद्युवयो भो यो तरं सम्यक् न शृणो
 जय मितत्कथं पराजयं करिष्यामि एवं शास्त्रासमीपवर्तिनो भूत्वा मिमन्वायं वदथः येन विज्ञाया वेवा दं परमार्थं वदतः परत्र भवाद्या
 भवति उक्तं वयतः मानादाय दिवा लोभा क्रोधः दाय दिवा भयो ह यो न्यायमन्यथा श्रुते स याति नरकं नरः तथा च पंचपञ्च
 नृते हंति स्म हंति गवान् नृते शतं कन्या नृते हंति सहस्रं पुत्रान् नृते तथा च उपविष्टः स भामध्यमो न वीतिरुक्ता देववः तस्माद्
 रणसंत्पाज्जो न्यायो वा कीर्तयेन्नतं तस्माद्द्विस्त्रयो भूत्वा कुलोपांते निवेद्युतामिति किं वदुना तथा ता वने नृशृङ्गं वि
 श्यासितो यथा नृशृङ्गं वा नृशृङ्गं न जानीते ततश्च तेनापि समकालेन कपादेनाज्ञातो न्यो दंष्ट्रा कृत्वा न ततश्च गतः प्राणो भानि ता वि
 ति अतो हं ब्रवीमि मुद्रमर्थं पतिं प्राप्तेति द्वितीया कथा तद्वन्तोप्येनं दिवा धं कुद्रमर्थं पतिं प्राप्तरा मंधाः सतः शशक क
 पिं जलमार्गेण वा स्पृथ एवं शास्त्राय दुर्वितं तद्विधेयमतः परं अथ तस्य तद्वचनमा कल्पसाधु हतेना निहितमिति प्रोक्ता
 भूयो पिपासि वा र्थमभ्येत्समात्रेयव्याम इति कुवाणाः सर्वे यथा मिमतं जग्मुः केवलं भोगासनापविष्टो भिषका भिषु
 ह्यो दिवा धः कृत्वा कथा महास्तुति आहव कः योत्र मा किमद्यापि नात्रियते अभिषेकः इति श्रुत्वा अथ कृत्वा

कथमभिहितं भद्रतन्त्रमिषेकेकृतोयंविदोवायसेनगताभ्यसेर्वीवेहगाः यथेष्टमष्टाकरिदु केवलमेकएववायसः केनापिहेतुनितिहिति त
इतिष्टयेनत्वांसंश्रयंप्रापयामि तच्छ्रुत्वासपिषादुत्तरकः आह भोदुरात्मन्किमयातेपकृतयप्रा साभिषेकोपिबुधितस्तदप्रभृतिसा
न्वयमावयोर्वैरसंज्ञातं उक्तंचयतः रोहतेसायकेर्विद्वन्पश्युनाहतम् वावाडुरुत्तवीभस्यनरोहतियत्कृत इत्येवमभिधायक
कलिकयासरत्वाप्रमगतः अथवायसोऽप्यवित्तयत् अकारणवैरमासादितं किमिदमया व्या हतं उक्तंचयतः नदेशकालव्यसना
यतिक्षमंयदप्रियंलाघवकारिवात्मनः योत्राववीकारणावर्जितंवनानतद्वः स्याद्विषमेवतत्त्वेतत् तथाच वलोपपन्नोपिहिबुद्धिमा
नरः परंतयेन्नस्वयमेववैरिताम् मिषकृममासीतिविचिंत्यमक्षयेदकारणात्कोहि विचरुणा विषम परपरिधादः परिषदिनकथय
त्यंतिनेनकर्तव्यः सत्यमीपतन्तवाच्ययदुक्तमसुशवावहंभवति किंच सहाद्विरोधैरसकृद्विवारितंस्वयंवबुध्याप्रविवारितंचयत् क
रोति कार्यंरवतुयः सवुद्धिमान्सएवलक्ष्म्यायशसांचभाजनम् पूर्वमुक्ताकाकोपिप्रयातस्तदाप्रभृत्यसमाभिः सहकोशिकानां वैर
मस्ति मेघवर्णः आह ताततदेवंगतोकिंकृत्यमस्माभिः स आह एवकृतेपिषादुत्तरादपरः स्पृलोनिशायोस्तितदंगीकृत्यस्वयमेवा
हंतद्विजयाययास्यामीतिवंचयित्वाचरिष्वध्यान्करिष्यामीति उक्तंचयतः बहुबुद्धिसमायुक्ताः स्वविज्ञानबलोत्पादित श
क्तावंचयितुं धृतां ब्राह्मणं क्षत्रगणं दैव मेघवर्णः आह कथमेतत् सभावीह अक्षिकस्मिंश्चिदाधिष्ठाने मित्रशर्मानामज्जाल
णः कृतस्तिरोत्रपरिग्रहः प्रतिवसतिस्म सकदाचिन्माद्यमाससोम्यानि ले प्रवातिमेघाकादितगगने मंदं प्रतोषितेपजंन्य
पशुप्रार्थनायकश्चिद्रामोतरंगत्याकेवितरयाचितवान् भोयजमानं आगामिकायाममावास्यायामहं यजिष्यामियक्ष्म तद्
हमेपशुमेकं अथतेनार्पितस्तस्यशास्त्रोक्तः पीवरतनुः पशुः सोपिचतंसमर्थमिति श्वेतम्भगच्छंतं विज्ञायस्वर्धेकृत्वा स
त्वरंस्वपुराणिमुरवंप्रतस्थे अथतस्मिन्गच्छंतोमार्गे यद्योहर्ताः सुत्सामिकंठः संमृत्वावभूवुः तेऽतं पीवरं पशुस्वर्धा

पंतः ३

हृदयं वलोक्य निधोमिदितः अहो अस्म्यपशोः सादृश्यादिनजोहिंभयातोव्यर्थतां न नीयते तदेनं वंचयित्वा पशुमादाय शीतत्राणं कर्मः अ
 थ तेषामेकतमो वेद्यपरिवर्तनविधाय संमुखो भूत्वा अपरमार्गेण तमाहतामिभूत्वं मोक्षं अग्निहोत्रिकमेवं जनविस्तृष्टं हास्यकरम
 नुष्ठेयते यदेव सारमेयाः पवित्रः संख्याद्वैतीयते उक्तं वयतः श्वानकुक्कुटवांशलाः समस्पर्शाः प्रकीर्तिताः रासभ्योश्च वि
 शेषेण तस्मात्तान्नेव संस्पृशेत् ततश्च तेन कोपाभिभूतेनाभिहितं । अहो किमंधोभवान् यतः पशोः सारमेयत्वं प्रातिपादय
 सि सोऽब्रवीत् ब्रह्मन् न कोपः कार्यः यथेष्टयागम्यतामिति अथ यावां त्कां विदध्नांतरंगच्छति तावत् द्वितीयोऽहर्तः संमुखः समु
 पत्सो वाचः अहो कष्टं २ भगवन् यद्यपि वक्ष्यमोयं ते मृतवत्सस्तथापि स्कंधमारोपयितुं न युक्तं उक्तं वयतः तिर्यक्पुरुषं वापि यो
 तं संस्पृशेत् कुधीः पंचगव्येन शुद्धः स्पात्तस्य वांशयंगेन च अहो पुनः स कोपमाह अहो किमंधोभवान् यतः पशुं वत्सं वदसि
 सोऽब्रवीत् भगवन् मा कोपं कुरु अज्ञानाभ्यामिहितं तत्त्वमात्मनो रुचिरं समावेशतः अथ यावत्सोऽहं वनोऽंतरंगच्छति ताव
 त् द्वितीयोऽहर्तः संमुखः समुपत्स्य प्रोवाच भो अयुक्तमेतत् यत्त्वं रासभं स्कंधाच्छृण्वन् यत्सितस्य जतमेनम् उक्तं वयतः य
 स्प्रशंसासभं सौमिनादज्ञानतोपि वा स्वैलं स्नानमुद्दिष्टं तस्य पापप्रणाशनम् तस्यैव न्यावदन्यः वाच्यः न न पश्यति अथा
 सोऽपशुं रासं समन्यमानो भूमां प्रक्षिप्य भयाद् रुमुद्दिश्य प्रपलायितः तेषां त्रयोऽभिलित्वा तपशुमादाय यथेष्टया भोजितुमारब्धः
 अतो हं बुवीमिव ऊवुद्धिः समायुक्तोऽहं तृतीयोऽहर्तः अथ यावां साधुदुःख्यते अभिन्नं सवकविनयेः प्रादुर्गाकोऽहं विज्ञा
 सिनी रुदितैः धूर्तजनवचनरचितैरिह कश्चिद्वचनितो नास्ति किंच दुर्बलैरपि वदामिः सह विरोधो न युक्तः उक्तं वयं बहूनां वि
 राड् व्याजुर्जयाहमहाजनाः स्फुरंतमपि नागैर्द्रुमक्षयंति पिपीलिकाः मेघमणोऽहं कथमेतत् विरजीवी कथयति
 अस्तिकस्मिंश्चिद्वल्मीके महाकायः हृत्सर्पातिदपांताम सकदा विदिलानुसारमागमिस्त्वज्या न्यनः सुदूरं गतः क्र

श्रुत

मनुमासुः निःक्रमते मरुकायलोहेववशतया लघुविवरत्वाच्च शरीरे प्राणः समुत्पन्नः अथ प्राणो गतगंधानुसारणीभिः पिपितिकाभिः
सर्वतो व्याप्राप्ता कुलीकृतश्चेति ह्यतिव्यापादयतिकतिवाता उच्यते अतिप्रभूतत्वाद्धिस्तारितवाद्भिः प्राणैः रतसर्वगोऽतिदुर्गमः पंचत्वमु
पगतः अतो ह्येवंमिव हवो न विरोद्व्येति चतुर्थी कथा तत्रास्ति किं विदुः केवमेव तदवधार्यतां यथोक्तमनुष्ठीयतामिति सोऽब्रवीत्
तानसमादेशाय येनादेशेन नान्यथा कार्यं विस्तीव्याह वत्स समाकराय सामादिनतिक्रम्य यो मया पंचमउपायो निवृत्तित तन्मा विप
संस्तुं हस्ताति निष्ठुरवाक्येन निर्भय्यथा विपक्षप्रतिधीनां प्रत्ययो भवति तथा समाहृतं धिरे रात्रिपर्ययो धस्यो धः प्रतिक्षेप्य
मांगम्युतापर्वतः सूर्यमूकोलाम तत्र सपरिवारस्ति हेद्यावदहंसमस्ता सपत्न्याः सतीतेन विधिमा विभ्रास्यामि मुखान्कृताथो ज्ञाताथो
भाते दुर्गमध्यादिव सेनाधेता प्राप्तास्तान्नीत्वा व्यापादयामि ज्ञातमया सम्यक्कृत्वा न्यथास्माकं सिद्धिरस्ति यतो दुर्गं प्रसक्तं सार
हितः केवलं वधाथ भविष्यति उक्तं वयतः अपसार समापुक्तं नयसे दुर्गं स्वयते अपसारपरित्यक्तं दुर्गं ज्ञातेन वधेन न नत्वया
स्मदर्थं कृपाकार्या उक्तं वयतः अपि प्राणसमानिष्टान्यालितान् लालितानपि भृत्यान् दुर्गं समुत्पन्नपप्रपु कामबंधनं न त
थाच प्राणवप्रसये इत्यान्वकायमिव पोषयेत् सदैकदिवसस्यार्थं यत्र स्याच्छुभं यत्र न तत्त्वयात्र विधेयेह प्रतिषेधनीयः
इत्युक्तातेन सह शुष्कं कलं कर्तुमारब्धः अथ तेनो विरजीविर्न उच्छ्वं रचलतया जलयेत्तं व्यालोक्य तद्वधाया द्युताः मेघवर्णजा
निहिताः सर्वजुवराः अहोमिव चर्तध्वंयं अहो शत्रुपक्षपातिनो दुरात्मनः स्वयमेव निग्रहं करिष्यामीति उक्ता तस्योषधिसंप्राप्त
द्यत्तं पुचं पुप्रहारेस्तनिहत्या हत रुधिरे रात्रा वायित्वा तदुपादिष्टं सूर्यमूकपर्वतं सपरिवारो गतः एतस्मिन् नंतरं काले
कथा द्विसत्प्रणिधिभूतयो सर्वे तदमात्यव्यसनं मेघवर्णस्यो लूकरा ज्ञाते वेदितं यत्तवारिः संप्रति भीतेभीतपरिवारः को
पि प्रवर्तित इति उक्तं कोपितया कालात्मनः तत्र नायां समागत्य सपरिवारो वायस न धार्थि प्रवर्तितः आहव अहो

श्रुत

मनुमासुः निःक्रमते मरुकाय लोहे वव शतया लघुविवरत्वाच्च शरीरे प्राणः समुत्पन्नः अथ प्राणो गीतगंधानुसारिणीभिः पिपिलिकाभिः
सर्वतो व्याप्तो व्याकुलीकृतश्चेति तत्राप्यापादयति कतिवाता उच्यते अतिप्रभूतत्वाद्धिस्तारितवाङ्मि प्राणभिः एतत्सर्वं गोऽतिदुर्लभं पंचत्वमु
पगतः अतो ह प्रवृत्तिवत्स्वो न विरते इत्येति चतुर्थी कथा तत्रास्ति किं विदुः क्वममेव तदवधार्यता यथा क्तमनुष्ठीयतामिति सो ब्रवीत्
तात समादेशाय येनादेशेन नान्यथा कार्यं विरुद्धी व्याहृतस्य समाकर्णय सामादिनति क्रम्यो मया पंचमउपायो निवृत्तिस्तन्मा विप्र
संस्तुतं कर्त्तव्यं निहुरवावेरे निर्भस्मयथा विप्रक्षप्रतिधीनां प्रत्ययो भवति तथा समाहृतः धिरे रात्रिपुत्रो यो धस्यो धः प्रतिक्षेप्य
मांगम्युतो धर्तव्यं मूको नाम तत्र स परिवारस्ति हे द्यावदहं समस्ता सपत्न्याः सपत्नीनां सपत्नीनां विधिमा विधास्यामि मुखान् कृताथो ज्ञाताथो
भाते दुर्गमधपो दिवसेनां धर्ता प्राप्तास्तां स्त्रीणां त्वा व्यापादयामि ज्ञातमया सम्यक् कृतान्यथा स्माकां मिदुरस्ति यतो दुर्गप्रसक्त्ययमपर
हितः केवलं वधाय भविष्यति उक्तं वयतः अपसार समापुक्तं नयते दुर्गं व्यते अपसारपरित्यक्तं दुर्गं व्याजेन वधनम् नत्वया
स्मदर्थं कृपाकार्या उक्तं वयतः अपि प्राणस्य मानिष्टान्यातिता न्नातिता नपि मृत्या न्युद्देसमुत्पन्ने पश्येयुः कामवधनम् त
याव प्राणव प्रसये इत्यान्वकायमिव पोषयेत् सदैक दिवसस्यार्थे यत्र स्याच्छुद्धस्य ग्रहः तत्त्वयात्र विधेयं प्रतिषेधनीयं
इत्युक्ताते न स ह शुष्कं कलहं कर्तुमारब्धः अथ तेन विरज्री विन उच्छ्वस्व लतया जल्पेत् तं व्यालोक्य तद्वधाया द्यूनाः मेघवर्णना
निहिताः सर्वजुवराः अहो निवर्त्तधं दूर्य अहो शत्रुपक्षपातिनो दुरात्मनः स्वयमेव निग्रहं करिष्यामीति उक्तातस्योपदिष्टस्य प्राप्त
ह्यलघुचं वुप्रहारेस्तनिहत्या हत रुधिरेण प्रावायित्वा तदुपादिष्टं मृत्युमूकपर्वतं सपरिवारो गतः एतस्मिन् नंतरं क्वकालि
कथाद्धि सत्प्राणिभिर्भूतयो सर्वे तदमात्यव्यसनं मेघवर्णस्योत्सृज्य राशौ निवेदितं यत्तवारिः संप्रति भीतभीतपरिवारः का
पि प्रचलित इति उक्तं कोपितहा कल्पे मम न वेलायां समागत्य सपरिवारो वायस न वधाये प्रचलितः आहव अहो

सैर्द्वनंपुनः बलवन्तरिपुं दृष्ट्या किलात्मानं प्रगोपयेत् बलवद्विस्तृकर्तव्याशरश्चंद्रप्रकाशता तच्छब्देन नदुर्जनजनप्रकोपितेन त्वत्पक्ष
 पातिनं श्राशंकमानेन नदमां दशानीतः तत्तवपादाः सांप्रतं मेशरणां किं वदुनाया वदहं प्रचालितं शक्रो मितावत्वांनीत्वा तस्यावासं
 सर्ववायससं यविधास्यामीति अथोत्तरकरा जस्तदा कर्णपितृपेनामहा-सविबानुवाव रक्ताक्षः। क्रूरः। शिवाक्षः। वक्रनाशः।
 प्रकारकर्णश्चेति एते पंचतस्य सविवास्तत्रादोरत्ताक्षः। एष्टुवानः भद्रस्य तावत्तस्य रिपोर्मन्त्री मम हस्ती भूतस्मात्किं क्रियतामिति
 आह परत्ताक्षः एष्टुवतस्याद्योर्मन्त्री यद्यपि केला मुहूर्ते गुणो नदुर्जनो नोत्ते नवावपे नन्वते न वियेति तस्तदप्यस्य वाक्पमस्मदर्थेनासाव
 मथाकरिष्यतीति येतो नमो देवविग्रहा सक्तने भूभुजाभाव्यं उक्तं च यतः कोषाक्षयोः निद्रास्वनविलासेषु वस्यहा विग्रहा
 सक्तचित्तानां नरतिः कापि जायते तस्मादितद्वारेण ते न सह साम्रास्त्रवेन वर्तितव्यमिति उक्तं च यतः साम्रादिर्दुर्दृष्ट्यो
 नयः प्रोक्तः स्वयं भुवा तेषां तु दंडपापीयां संपश्वादि नियोजयेत् तथा च नयमिद्वानि कार्याणि विकृतिर्याति नोक्तं च साम
 ह सज्जनानां मनसां प्रीतिमवति प्रमुदेषा सामसां सुकार्ये पुयोदंड्यो जयेदुधः सपित्तेशर्करासाध्मे पटीर्लंकडुकं
 पिबेत् अपरयद्येवं वदति यच्छत्रवदंडसाध्याः स्युर्न साध्या तदप्युक्तं उक्तं च पराशरश्च मपि श्रुत्वा न्नसंति हरिणा श्रुयं
 तसाम्नापि हि वध्यं तं उच्चैः परप सर्वदा शत्रोस्तसाहनाय वावधा यरिपोः प्रयोक्तव्यं मामेति ह्युक्ता सपुनर्विचिंत्वा ह
 देवकिमत्र विल्यंते अविचारितमेव हंतव्यः उक्तं च हीनः शत्रुर्न हंतव्यो यावन्नवलवान् भवेत् संजात पौरुषवलः प
 श्चाद्भवति दुर्जयः किं स्वयमुपगतां श्रीस्त्यपमाना शयतीति लोकप्रवादः उक्तं च कालो हि सकृदभ्यतिष्ठेन्नर
 कालकालो हि उर्ध्वमस्तपुनस्तत्कालकर्मविकारितः अथैतच्च यथा चित्तिंसां दापितां पश्य पृष्टं भग्नं भवेव

411

भिन्नं विष्णुं यात्री त्रिर्नसा मेहेन वद्धेते अस्मिन् न आह कथमेतत् रक्ताक्षः कथयति अस्मिन् काले विष्णुने कोपि ब्राह्मणस्तस्य
 वक्रं विष्णुं कुर्वतः सर्वदेवनिः फलः कालोति वर्तते अथेकस्मिन् दिने उल्लूकालावसाने धर्मतिः स्वसेत्रे देवतान् नमया कदा विदीपनं रजिता
 मत् तदेनैकं धिक् कर्म विफली भवति तदस्या अहं प्रजा करिष्यामीत्यवधार्य कुतोपि क्षीरया विवाश्रयं बनिः सिप्य वल्मीकांति कृतं पागम्पो
 याव मोक्षे त्रपालमयेतावत्कालं न स्नातं त्वमेव वससि न नरुजानि कृता तत्संज्ञां प्रतक्षमस्वेति एवमुक्त्वा इग्धं च निवेद्य गृहं अभिमुखं प्रा
 यात् अथ प्रगेया वरागस्तपश्पतिता वद्दी नारमेकं शरावो परिदृष्टवान् एवं प्रतिदिनमेका को समागत्य तस्मै इग्धं ददाति एके
 कं वदो नमंग्रह्णाति अथेकस्मिन् दिने वल्मीके पयो दानाय पुत्रानि दृष्ट्वा ब्राह्मणायाम् जगाम पुत्रो पितृन् क्षीरं नीत्वा संस्थाप्य
 वपुनः गृहं समायाति दिनांतरे तत्र गत्वा दी नारमेकं दृष्ट्वा गृहं च विनितवान् नूनं दी नारप्रणो संवल्मीकस्तदनं हत्वा सर्वम
 कं वा रं ग्रहीष्यामीत्येवं संप्रधार्यो न्यधुः क्षीरं दत्त्वा ब्राह्मणपुत्राणां सद्यो लुके डेन शिरसि ताडितः कथमपि देववशादमुक्तो
 वित एव सरोषा समेव तीरगा दंष्ट्रा अदृशेने स्तथा दृष्ट्वा दृष्ट्वा सद्यः पंचत्वमुपागतः स्वजने श्वनातिदूरे से त्रस्य काष्ठसंचयः
 संस्कृतः अथ द्वितीयादिने तस्य पिता समागतः स्वजनेभ्यः स्तविनाशकारणं कृत्वा तथैव समर्थितवान् अवीच इति प
 चमीकथा भूतान् श्रयो नानुगृह्णाति स्यात् मनः शराणां गतान् भूतार्थोस्तस्य नश्यति इति साधु पश्य वने यथा पुंसो रुक्तं क
 थमेतत् ब्राह्मणः कथयति अस्मिन् काले विष्णुने शजा विचरथो नाम तस्य यो धैः सरस्वती पद्मसरोनाम सरस्वति इति तत्रैव
 प्रवृत्त जातु न दमया ह सास्ति इति वलमासे पिछमे के कं त्यजति अथ तत्र परमि सो वणिह हत्सही समागतः तैशोक्तो

स्माकं मध्ये त्वयानसंस्मृत्ययेनकारणेनास्माभिः स्मरमासां नः पिच्छे कदा न नमृह। तमेतत्सरः एवं च किं वदुनापरस्परं देधुमुत्सन्नं सत्र एतेश
 रंगगतो ब्रवीत देव एतपसि एव वदते यस्माकं राजा किं करिष्यति न कस्याप्यावासं ददुः मया नीतं न शोभनं युष्माभिरभिहितं अ
 हं राते निवेदयिष्यामि एवं स्थिते देवः प्रमाणं ततो राजा भृत्या न ब्रवीत भोगं हृतस्वान्यसि एतगता हं कृत्वा शीघ्रमानयत राजा दशा
 नंतरमेव प्रवेत्तुः अथ लकुडहस्तान् राजपुत्रस्या नृद्वत् तत्रैकेन पक्षिणे द्वेनोक्तं भो स्वजनान शोभनमोपनितं ततः सर्वे रेकमतो धूय
 शीघ्रमुत्पतितव्यं तेश्च तथा नृद्वितम् अतो हं ब्रवीमि भूतान्यो नानुगृह्णातीति धृष्टीकथं इत्युक्त्वा ब्राह्मणः पुनरपि प्रत्यवेत्ती
 रगृहीत्वा तत्र गत्वा तारस्वरणा सपमस्तीत तदा ससर्पाश्चैवं वल्मीकद्वारा तल्लीन एव ब्राह्मणः प्रत्युवाच त्वलोभादत्रागतः पुत्र
 आकमेपि विहाय इतः परंतवममच प्रीति नो विता तव पुत्रो गयो वनोन्मादेनारुताडितः मया संदष्टः कथं लकुडप्रहारो विस्मय
 व्यः त्वया च पुत्रशोकदुःखं विस्मयं इत्युक्त्वा वदुःखं हारकमृणोत्समेदत्वा इतः परं पुनस्तव्यानागतव्यं इति पुनस्तुक्त्वा विव
 रंतर्गतः ब्राह्मणश्च मृणोत्समेदत्वा इतः पुनरुत्सुः नंदं स्मरहमुपातः अतो हं ब्रवीमि चितिकादीपिकां दृष्ट्वा तदस्मिन् हते राज्य
 प्रकटकं भवतीति रक्ताक्षं विवान् इव तस्याभिप्रायं बुद्धा कुरांसं प्रत्यारु भद्रं अतः परंतवाभिप्रायं श्रोतुमिच्छामि एवं कृत्य
 समुपस्थिते किं मम कृत्यं भवति कुरुक्षेत्राद् देव सर्वथे ववोरगो यत्सामप्रयोजनं तन्नममप्रतिभाति उक्तं वयनः वतुषेपि
 यसाध्यं कुरुषोऽस्मात्त्वमपक्रिया स्वैद्यमामज्वरं प्राज्ञः को भसापरिचिंचति तद्देदसाध्यारिपुर्भवति अतीव वीरकटः शत्रुयतो
 भेदेन स्वाध्यते तस्माद्देदः प्रयोक्तव्यः शत्रूणां विजिगीषुणा असाध्यं शत्रुमालोचयन् त्रिंशत्तस्य भेदयेत् राज्यकामः
 समर्थं वयथारामो विभीषणं कूटलेखेर्धनोत्सर्गे द्रिष्ये च उपसजम् प्रधानपुत्रमपदा विद्युत्तनराक्षस ४ भेदये

पंतं ३ श्रुतं राजकुम्भेद्युमपि विवर्तत यतः सुखेन भवेत्तु युरागं नन्तं सुदासुच एवं शास्त्राविवेकिनाशत्रुमाधनाय भेदः प्रयोक्तव्यः उक्तं च यतः
 सर्वो विजिगीषुर्गुणयुक्तोऽपि शत्रुर्भेदेन वश्या भवति उक्तं च यतः अत्यन्ते नाविरुद्धं न सुदृष्टं तेनापि वारुणा अंतर्भिन्नेन संप्राप्तं भो
 त्तिकेन निवृत्तं न तद्वदिमममतमनुदीयते स्वयं भेदो रस्यः परस्मै प्रयोक्तव्यश्चेति इत्येवमुक्ताः स पुनर्विचिंत्याह देवनिर्द
 यमेतत् यदनेनाभिहितो यत्कारणभारणागतो न वध्मतमुद्वल्य दमाश्रयात् प्रयते च कपोतनशत्रुः शरणाभायते ४ प्रजि
 तश्च यथा न्यायं स्वैश्वर्यमोसौ निर्मज्जितः अरिमर्दनोऽब्रवीत् कथमेतत् कुरासः कथयेति काश्चित्सुदृशं सभावारः प्राणिनां का
 लसंमतः विस्वारमहारण्येधारः शकुनिलुक्चकः नेवकाश्चित्सह तेस्य संबन्धीने च बाधवः सतेः सर्वेः परित्यक्तं सुनरोऽरा
 कर्मणा ये नृशंसादुरात्मानः प्राणिनां प्राणाशकाः उद्धृजनीया भूतानां व्याला इव भवन्ति ते सपञ्जरकमादाय पाशं च ल
 कुं संस्था नित्यमेव वनं चास्थसर्वे प्राणि विहंसकः अथ कुरुत्वादिशः सर्वा वनस्थस्या भवद्यतः यातुं हि श्वमहती क्षयकाल इवा
 भवत् ततः संक्रुत हृदयः कंपमानो मुकुमुकुः अन्वेष्टयन् पश्चिमागमासमादवनस्यति याविदास्तमुद्धृते किं विद्या इमं लतारक
 रं सनुप्राप्या बद्धं तत्र हृत्सोयं शरणागमं अथ तस्मिन् तरोः स्कंधे कपोतस्तु विरोधितः भासो मपश्यत्सु विराट् कलापमुदुःखि
 तः वातवर्षा महानासीन्नवागधुतिमोऽपि या तथा विरहितं ह्येतन्न न्यमद्युगृह्णन् पतिव्रतापतिप्राणापतुः प्रियहिते
 रता यस्यास्थादोदृशी भार्या धन्यः सपुत्रोऽभुवि नगदगृहप्रित्योऽङ्गुष्ठे रणीगृहमुच्यते गृहं नुगृह्णीहीनमरापस
 दृशं मम पञ्जरस्था ततः श्रुत्वा भर्तुर्दिवान्वितं वचः कपोतिकासु सनुह्य वाचं वदन्मथाह च नसास्त्री स्यात्तमेतव्याय

तंतुः तन् विध्यति तदीयं प्रदर्शनं योऽस्येन नकारणे नायमवध इत्युच्यते कथा एतदाकर्ण्यारिर्मर्दनो न्यस्य चिवं वक्रनाशं पप्रच्छ भो निवेद्यतामा
 माभिप्रायः वक्रनाशोऽथवा देवा किं वदामि सत् त्रयाणां मध्यादेकेनापि न नीतिशास्त्रार्थो भिहृतः स्तोत्रशक्तौ नाम ते सामभेदप्रदा
 नापायाः शक्तानां विषये दंडः उक्तं वयतः बलमुक्त्वा नृपो यो न्यानुपायान्योजयेद्रिपोः तं नो नमिति ज्ञात्वा सेवतं प्रतिधावति अ
 परं च सामादिभिर्यो लक्ष्मीर्भुजां दंडं विना सालक्ष्मीर्न भवति उक्तं वयतः अहंत्वापो रुखं याप्राविंका शिन्वापि किंतया जरुवापि
 वाष्मातिदेवा इफातं तं एतत् तथैव मनसा सर्वलोकानां लक्ष्मीर्हस्तगतैव हि कर्मसो दामदंडानां सावस्था दृशवर्तनी दुर्लभा
 स्त्री ववित्तं न लक्ष्मीः संसेव्यते लक्ष्मीः पतापस्त्री वीर्यं धनं प्रदेः किरीटमणि विज्रेषु मूर्धस्वन्मो न्परश्मिषु अदत्त्वा
 पुरुषः पादं विद्धांस्तत्रियमश्रुते हं लक्ष्मिस्तु रत्नवैदेः प्रोशुपरिपिंजरेः श्रीमत्कारिकाकारैः शोभायंते भुजैः श्रियः पराक्र
 मपरामर्शवशीकृतारिपोस्त्वसौ लक्ष्मीरैकमुष्मापित्वयग्राहकडुविनी शत्रोः श्रियं सदीत्यायसे हीं हतिं समाश्रितः कवय
 हं एतमुज्जातदुर्विनीतामिवाश्रियम् एवमुक्त्वा पुनर्विचिन्त्वा देव अवधाय यतः शत्रवोऽपि हितायेव विवदंतः परस्परम्
 वीरेण जीवितं दत्तं राक्षसेन तु युगम् अरिर्मर्दनः प्राह कथमेतत् वक्रनाशः कथयति अस्मिन् कस्मिन् सिद्धिदधिष्ठाने द
 रिद्रो ब्राह्मणः परिग्रहधनः विशिष्टवस्त्रानुलेपनगंधमाल्पालंकारतो ह्लादिपरिभोगवर्जितः प्रहृष्टकेशश्च नृप नरव राम
 रामो पवित्तशीतोऽस्य वेद्यादिभिः परिशोषितशरीरस्तस्यैकेनाप्यनुकंपया शिशुगोयुगं दत्तं ब्राह्मणेन ववा ललाटार
 म्ययाचितं दत्तं तैलं यवसादिभिः संवर्धयत् स पुष्टं कृतं तत्र दृष्ट्वा सहस्रं वक्रं शिञ्चौरश्चिंतितवान् अहमस्य ब्राह्मणास्य गोयु
 गमिदमपहं रिप्यामीति निशायां बंधनं पाशं गृहीत्वा यावत्प्रस्थितस्तत्तद्विदुर्मा न प्रविशन्तीति दत्तं पत्तिं सन्त तनाशाव

पुगे

शविष्मती हत नयन उपचित स्नापु संततिः नतगात्रः शुष्क फणो लउरुत ऊतवदे विंगरममक कशरिः कश्चित् दृष्टः दृष्ट्वा वतंती प्र
 भयत्रस्त श्रोत्रो ब्रवीत् को भवानिति स आह सत्यवचनो ह ब्रह्मराक्षसः भवानि पात्मानं निर्वेदयतु सो भवीत् अहं क्रूरकर्मादौ
 रोदरिद्रो ज्ञात्वा एगोपुगं हतं प्रस्थितोस्मि अथ ज्ञात प्रत्ययो राक्षसो ब्रवीत् भद्रं धृष्टान्त कालिको ह मतस्तमेव ब्राह्मण मद्ये भसमि
 ध्यामि तत्संस्मरेमिदमेवैकं कार्यमावां अथ तोतत्र गत्वे कांते काल मन्वे सयंतो स्थितो प्रस्कृत इव ब्राह्मण तद् ब्रह्मण्यं प्रस्थितं रा
 क्षसं दृष्ट्वा चोरो ब्रवीत् भद्रं ते न्यया यो यतो गोप्यं प्रयाप हतं पश्चात् स्वमे न ब्राह्मणं भक्षय सो भवीत् कदा भवेदयं प्रतिशतेन जा
 ह्मणे बुध्ते तदा नर्ध कोयं ममारंभः स्यात् चोरो ब्रवीत् वापि याद भक्षणा योपस्थित स्यात् तदा कोप्य त रायः स्यात् तदा ह मां पनश क्रुतो मे गो
 पुगं पदं हतं अथ प्रथमं मया प हतं गोपुगं पश्चात् स्वमे न ब्राह्मणं भक्षयितव्यः इत्थं वतये विधेदतो समुत्पन्ने द्वे भे जाते रव वशाद् ब्राह्मणे
 ज्ञाता गार अथ तं चोरो ब्रवीत् ब्राह्मणात्वा मयं राक्षसो भक्षयितुमिच्छति राक्षसोप्याह ब्राह्मण चोरो यं गोपुगं तेष हतं मिच्छति
 एवं श्रुत्वा तस्य ब्राह्मणः सावधानो भूत्वा इष्ट देवता मंत्रा ध्यानेनात्मन राक्षसा दुर्गुणं लुपुवे न चोरा कुरु गोपुगं राक्षसवान् अतो
 ह चोरो मिशत्रवो पिहितो ये वो ते नवमी कथा अपि च शिविना पिष्टमांसा निकपात्वा धीमह त्सना प्रेय नाया कं कदं भा नि
 श्रुयंते पुण्य काम्यया तन्नायं धर्मो यत्तु रणा गतो ह न्यत इति अथ तस्य क्वचन मकलं प्राकारं कार्ण म हृष्टं प्राकारं कृत्वा
 आह भो प्रवधो ये काको विशेषा तव पक्षाध्रयः शरणागतः तदेनं स्य दुर्गं नीत्वा सन्नायः ततश्चानेनाये सरणा शत्रवो व्यापद
 नीयाः स्फः उक्तं वयतः मत्स्यो मत्स्य मुपाद भे तातीनां ज्ञानितो भयम् रा नराणां चित्तं मे रामो विभीषणा मया जयतु अपरम्
 त्यवधान्म हत्पात कर्मणि इत्थं वयतः वदन्त देव्यं शरणागते पुह्लोपकारे स्वभसे सुवेव दया विहीनाः प्रहरति ये जते री

Digitized by Panjab Digital Library | www.panjabdigilib.org

पाणा करण्यतेथेवानुष्ठितवर्ततेविधायनव्येगंभर्त्ता रंस्वस्थमासादस्वदेशाभिमुखवाश्रयात्पितृमातृस्वजनेः प्रतिस्त्रजितविधायभोगं प्राप्यस्करे
 नादीस्थिता अतोहं ब्रवीमि परस्परस्पर्धमर्माणि येनरक्षंति जंतवः तएवनिधनंयातिदत्तोकादरसंपवत् इतिदृशमीकथा अथतस्याभिम
 तमाकरण्यस्वयमग्निमर्दनोपिारुतवान् अहोममायमभिप्रायः एषतावत्कापटीनभवतिमरथेस्याभिनातिरस्कृतस्तद्युज्यतेस्वकुर्गेने
 तुं युक्तमुक्तं प्राकारकरणेन यदिपुनरेवहन्यतेत्यज्यतेवातत्कृतंयुद्धोद्योभवति उत्तंत्वं अस्मिन्ध्वसुरापेयवोरेभग्नेप्रततथा जिःह
 तिर्विहितालोकेधृतघ्नोनास्तिनिष्कृतिः तथाच सत्कृताधोश्चमिज्जराणांनभवतिचयेजनाः मृतानामपिकाकास्तेषामां सानिभुं
 जते तच्छ्रुत्वावक्रनाशआह देवनेयुक्तमतत् यच्छुभुपातिनादुर्गस्थायनं उत्तंवयतः अज्ञाताःपुत्रुमायस्यप्रविशतिमहापेतः
 दुर्गतस्यनसंदेहः प्रविशतिदुर्गद्विषः तच्छ्रुत्वाअग्निमर्दनआह भोयुक्तमुक्तंनभवता दुर्गदुर्गमितिकातरप्रवादोमंशभूणोस्वभ
 जपंजरदुर्ग उत्तंवयतः यस्यस्यात्सहजंवीर्यहन्यतेसोनवारिभि मणिदीपस्यनोयोपिधाकुर्वाधयनेशिवाम् तन्नाहमेववि
 रजोविनाविषयेधृतघ्नोभविष्यामि दुर्गोअयोपिकालेनाशयास्पति उत्तंवं स्थानेजिकूटपेरिखासमुद्ररक्षोसिखोधाधन
 दास्वविस्मर शास्त्रं वयस्योशनसाप्रणीतंमरावणः कालंवशादिपन्नः तन्नीयतामेवः स्वदुर्गं तथावानुष्ठितं दृष्ट्वातच्छीनम
 वहस्यरक्ताक्षः पुनरुज्ज्वीत कष्टंरविनाशितोयंभवद्विरन्यायेनस्यामी उत्तंवं अहंयायजरज्यंतर्हज्यानातुविमानता नो
 जितत्रप्रवर्ततेतुभिर्लभंररांभयम् तथाच प्रत्यक्षं कृतेपापमूर्खः साम्नाप्रतुष्यति रथकारः स्वकांभायांसजारांशिरस्याव
 दत्त मंत्रिणाः प्राहुः कथमेतत् रक्ताक्षः कथयति अस्मिन्कस्मिन्निदधिष्ठानिरथकाररहास्यभायार्पुंश्रुलीजनापवाहसं
 पुतावसेपितस्याः पगीभार्थं अविनयत् कथममरस्याः परीक्षणं कर्तव्यं उत्तंवं नदीनीवक्रलाजनांचनुनीनंत्वं

पं. नं. ३
५५

महात्मनाम् अंतःपातो न कर्तव्यः स्त्रीणां दुश्चरितस्य च यादस्यात्पावकः शीत उष्णो वा शशलां धुनः स्त्रीणां तदा सती त्वं स्या
द्यदि स्यादुर्जनो हितः जानामि वलोक्य वचनादसती त्वं उक्तं च यत्सुवेदे मुशस्त्रेषु न दृष्टं न च संश्रुतम् तत्सर्वं विदितं लोको यम
पित्रां उ मध्यगामे एवं संप्रधार्य भार्या मवाच ह प्रिये प्रभाते ह ग्रामांतरं गमिष्यामि तत्र दिना निकति विहृगिष्यति तत्त्वया किं
वित्पाथेयं मम योग्यं विधेयं तस्य वचनं श्रुत्वा हर्षितं विहासोक्तं का सर्वं कार्यं शिष्यं तस्य पुंसि द्रुमं न दृष्टं तं शर्करा प्रायमक
रात् अथ वामा धिदुभ्यते दुर्देवसे घनतिभिरेदुः संवारयु नगरमागं गेयु पत्यु विदेशगमने परमस्करं वज्रघ्नं वपलायाः
जल्पति सार्द्धं मन्ये न पश्यं त्यन्यसाधिभ्रमाः हृदये विंतयं त्यन्नां प्रियः को नाम यो धिताम् अथासौ प्रत्यक्षे उत्थाय स्वग
हान्निर्गतः सापितं प्रस्थितं विहाय प्रहसितं वेदनां गसंस्कारकर्म कुर्वीता कथां विद्वि नमस्त्य वाहयत् अथ पूर्वपाथि वि
तविट् गृहगत्या तत्पुत्रं वती स दु रात्मा मे पतिग्रीमांतरंगतः तत्त्वया अस्मद्गृहे प्रसक्तं मे जने आगतं व्यम् तथा न दृष्टे स
स्थकोरोऽरापेदि न मतिवा ह्यप्रदो वेस्व गृहे परदारो गप्रविश्य शय्याधः स्थले निभृतो भृत्या स्थितः एतस्मिन्नंतरं स
देवदत्तं स मागत्य तत्र शयने उपविष्टः तदृष्ट्वा कोपाविष्टो चित्तोरथ कारो व्यविंतयत् किमेतन्मुत्थाय हस्ति स्त्र
थवा हे लये वस्त्रं मोहावपि व्यापादयामि यद्वा पश्यामि तावदस्याः चेद्विंतं शृणोम्यनेन सहालापं एतस्मिन्नंत
रे सा गृहद्वारं निभृतं विधाय विवस्त्रा शयनं तलमादृढा अथ रोहं त्वारथ कारं शरीरे पादो विलम्बः ततो व्य
विंतयत् नूनमेतन् दु रात्मनो रथकारो गमत्य ग्रीमांतरंगतः तत्त्वया अस्मद्गृहे प्रसक्तं मे जने आगतं व्यम् तथा न दृष्टे स
देवदत्तं स मागत्य तत्र शयने उपविष्टः तदृष्ट्वा कोपाविष्टो चित्तोरथ कारो व्यविंतयत् किमेतन्मुत्थाय हस्ति स्त्र
थवा हे लये वस्त्रं मोहावपि व्यापादयामि यद्वा पश्यामि तावदस्याः चेद्विंतं शृणोम्यनेन सहालापं एतस्मिन्नंत
रे सा गृहद्वारं निभृतं विधाय विवस्त्रा शयनं तलमादृढा अथ रोहं त्वारथ कारं शरीरे पादो विलम्बः ततो व्य

राम
१५

स्याद्विस्तृतं यत्प्रादेवदत्तस्य शोक्तको वभूव अथ तस्या कृतां जालिपुर यमिहितं भोमहानुभावमेशरीरं त्वयानस्य शोनीयं स आह यद्येवं
 तर्हि किमहं त्वया हृतः सा ब्रवीत् भोः प्रत्येव देवता दर्शनार्थं वंडिका यतनं गता तत्रा कस्मिन्को एवं वांशं संजाता पुत्रिक्कं करोमि भक्तसि
 मेत्वम् परं वणमासोभ्यंतरे विधिनि योगाद्वधवा भविष्यसि ततो मया मिहितं भगवति यथा त्वमापदं वेत्सितथा प्रतीकारमपि जा
 नासि तदस्मि कश्चिदुपायो येन मे पतिः शतसंवलसर जीवी भवति ततस्तया मिहितं अपि वास्तित्यतस्तवा यत्तः ततः कृत्वा मया मि
 हृतं देवियदिममप्राप्तो भवति कदाचित् येन फरोमि अथ देव्या मिहितं तद्यदि अन्येन पुरुषेण सस्ते कस्मिन्नायने आरुह्या
 लिंगं नं करोमि तत्तव भर्तुः सर्वो पशुत्पु रस्य संवरति भर्ता व पुनर्वयं शतं जीयति तेन त्वं मया भयार्थितः तद्यदि कंचित्कर्तुम
 नास्तत्कुरु नहि देवता वचनमन्यथा ~~भवति~~ भविष्यतीति निश्चयः ततो तद्दामि साविका शिमुखस्तदुचितमावचार सोपि रथ
 कारो मूर्खस्तस्यो वचनमा कपि पुलकिततनु शय्या धस्तलान्निष्कस्यावत्त साधुपतिर्न ते साधुकुलनां दाने अहं दुजे
 न क्वचन शो कितहृदयस्त्वत्पुरी दानि मित्रं ग्रामव्याजं कृत्वा खट्वा धस्तले न भृतं लीनं स्थितः तद्देहि आलिंगनं मां मे वंड
 त त्वाता मां लिङ्गपस्कंधं कृत्वा मपि देवदत्तमुवाच भोमहानुभावमप्युत्प्रेक्ष्य मिहागतः त्वत्प्रसादां भव्या प्राप्ता वलं शत
 प्रमाणमायुः तत्त्वमपि श्वं धेसुमास्तु अनिच्छंतमपि तं बलात्स्वंधे आरोपितवान् ततश्च नृत्यत्सकलजनगट्टरुद्वारेषु व
 श्राम अतो हं प्रवीमि प्रत्यक्षे पितृते दोषमूर्खः साम्ना प्रनुष्याति रथकारः त्वं मायां मित्रारो शिरसा वहेत् इ
 ति एकादशी कथा तत्सर्वथा मूलोत्त्वा तावद्य विनष्टाः स्म सुखरवा त्विदमुवाच मित्ररूपादिरिषवः संभाव्यं त

पं. सं. ३
१६

विचं सौगोः यो हितं वा कपुसु सृज्या विपरीतोपसे विनः तथाच संतोष्यर्था विनश्यंति देशकालविरोधि नः अघाता मांत्रिणः प्राप्यतमः
सूर्योदये यथा ततस्तथा तद्वनमना दृश्य सर्वे ते विरजी विनमुक्तिप्यस्व दुर्गं नेतुमारुह्य अथ नीयमानश्चिरजीव्या ह देवाद्या
किं विल्करो वतदवस्थेत किं गृह्यते नयत्कारणमिच्छामि दीप्तं वक्रिमनु प्रवेष्टुं तदहं सिमामग्निप्रदानेन समुद्रं अथ रक्तो
शूलस्योतर्गतिमा वंशात्वा श्वीरं किमर्थं माग्नपतनमिच्छसि चिरजीव्यं प्रयेत् अहं तावद्यु द्वादधे इमा मापदं मे घवरो न प्रा
पितः तदिच्छामि तेष्वां तैरया तनार्थं मुल्लूकत्वमिति तत्र अस्वारजनी तिकुशलो रक्तासः प्राह भद्रकुली नस्त्वहं तव वनव
नुरश्च तत्त्वमुल्लूक यो निगता पिस्वको द्यामिव वायस्यो निचक्रु मन्वसे अत्यंतं चेतारं प्राश्वानि मं सूर्यं भर्तारमुत्सृज्य पज
नं मारुतं गिरिभं स्वजातिं मुखिकी प्राप्ता स्वजातिं दुर्तिक्रमा मंत्रिणः प्रायुः कथमेतत् रक्ताक्षः कथयति अस्ति विद्वम
शिलातलस्य वलितं पुनि धौघप्रवाणं संनस्तमस्य परिपतेना संजनि तस्मिन् फेनचुलतरंगाया गंगाया स्तटे त्रयानि यम
तपः स्वाध्यायो पवासयागा क्रियानुष्ठा नपरायणोः परिहृतपारमितजल जिघृक्षुभिः कैदमूलफलसेवा ल्याहारकदर्शितशरी
रे धौल्कलं हतं कोपी न मात्रप्रच्छादने स्तपस्विभरा कीर्णमाश्रमपदम् तत्रथा हवल्क्यो नाम कुलपतिस्तस्य जाक्रुव्यां स्ना राम
त्वापस्मृष्टमारुह्य स्यं करतले शपेन मुरवात्परिभ्रष्टा मुखिकापतिता तोहृद्वान्यग्रोधपत्रे वस्थाय पुनः स्नात्वा पस्मृष्टा
वम्य प्राग्मंश्चिन्तादि क्रियां कृत्वा तां मुखिकी तपोवलेनैकन्यकां कृत्वा समादाय स्वाश्रममशि श्रयत् अनपत्यां वजा
घामाह भद्रगृह्यतामिर्यं तव दुहितोत्पन्नायत्नेन संवदनीयेति ततस्तस्यापार्तितां वदित्वा च यावत्तदा दशवाधि

कोऽसंज्ञाता अथ विवाह्योऽप्योदृष्ट्या भर्ता शमेव मूवे भर्ता किमिदं नावबुद्धिसे यथास्याः स्वदुर्दुर्बुर्विवाहसमयातिक्र
 मो भवति अथासाधार प्रियेसाधुक्तं उक्तं स्त्रियः प्रवृत्तुरेर्मुक्ता सोमगंधववक्तिभिः भुंजते मेनुवाः पश्चात्तस्मोदोषो
 न विद्यते सोमस्तासां देहो शैवंगंधर्वाः शिशितांगिरम् पावकः सर्वमेधत्वं तस्मान्निष्कलमश्वाः स्त्रियः असंप्राप्तरजा गोरी प्रा
 षेरजसिरोहणी अर्घ्यं जनो भवेत्कन्या कुवही नात्वेन निका व्यंजने स्तस्य मुत्पन्नेऽ सोमो भुंक्ते वकन्यकाम पयोधरे पुग
 धर्वा रजस्यग्निः प्रतिष्ठितः तस्माद्दिवाहये कन्यायावदुमती भवेत् विवाहश्चाष्टवर्षायाः कन्यायास्तु विशिष्यते व्यंज
 नं हंतिये सर्वं परं चैव पयोधरे रतिः शिष्टे तथा लोका न्दन्त्या अपितरं रजः ननु मत्यास्तु ते ह्यं त्याः स्वच्छादमं विधीयते
 तस्माद्दिवाहये नग्रा मातुः स्वायं भवो ब्रवीत् पितुर्धेः शमनियोकन्यारजः पश्यत्यसंस्कृता अविवाद्यानुसाकन्याजघन्या
 दृक्ली प्रता श्रेष्ठेभ्यः सद्योभ्यश्चुजघन्येभ्यो रजस्वला पित्रोदया विनिश्चित्य यतो दोषो नाविद्यते अतोहमेनां सद्योभ्य
 प्रयच्छामि उक्तं ययोरेव समं विन्ययोरेव समं कुलं तयोर्विवाहः सश्वं च ननु पुष्टा विपुष्टयोः कुलं च शीलं च सना
 थता च विद्या च विन्यं च वपुर्वयश्च एतां गृणान्मम विनित्यं दद्या कन्यानुधेः शोभमन्विता नीयन् तद्यद्यस्यारो वते तदा
 भगवंतमपूयादित्यं तस्मै प्रदीयते स्वाश्वारु को दोषः क्रियतामि तत् अथ मृनिना सविता अकृतस्तत्काला
 देवाभ्युपगतः प्रावाच भगवान्किमरुमाकृतः सो ब्रवीत् एषामदीया कन्यकातिष्ठति त्वमुद्धृद्विष्यसि एवम्
 त्वास्वदुहतरनुवाच उत्रिकितवरोचिते एषमवान्त्रैलोक्ये दीपकः उत्रिका ब्रवीत् तातमेतिदहनात्म

पंतं. तृ. कोयं नाहमभिलषामि तदस्मादन्यः कश्चित्प्रकृततरस्तमाहय अथतस्यास्तद्वनं मुनिर्भास्करमुवाच भगवन्त्वदधिको
स्तिकाश्चित् भास्कर आह अस्ति मदीयको मेहो येनाछादितोहमं दृष्टो भवामि अथ मुनिना मेघमथाह यकन्यामिहि
ता पुत्रि अस्मे प्रयच्छामि सा आह कस्य वर्यायं जडात्मा यतदस्य स काशादन्यस्य प्रधानं स्य मां प्रयच्छ अथ मुनिना
मेघः पृष्टः भो मेघत्वदप्याधिको स्तिकाश्चित् मेघेनोक्तं मत्तोप्यधिको स्ति वायुः अथ तेन वायुराहृतः पुत्रि अस्मे
प्रयच्छामि सा प्रवीत तात अतिरूपलोयं तदस्मादप्यधिकः कश्चित्समानो यताम् मुनिराह भो वायोत्वदप्य
धिको स्तिकाश्चित् पवननेनोक्तं मत्तोप्यधिको स्ति पर्वतः अथ मुनिः पर्वतमाह यकन्यामुवाच पुत्रि अस्मे त्वां
प्रयच्छामि सा आह तात कठिनात्मको यंतदस्य स्मे दोहमाह मुनिना पर्वतपृष्टः भो पर्वतराज त्वदधि
को स्तिकाश्चित् गिरिणोक्तं मत्तोप्यधिकाः संति मूषकाः मुनिना मूषकमाह यतस्यान्तरं न आह व
पुत्रि एष प्रतिभासते मूषकः सापितं दृष्ट्वा स्वजातीयमिति मत्त्वपुलको हर्षितशरीर उवाच तामाह्वयिकीं कृत्वा त
स्मे प्रयच्छ येन स्वजातिविहितं कर्म नृतिष्ठामि सोऽपि स्वतपोवलेन तं मूषिकां कृत्वा तस्मे प्राक्षत अतो हं ब्रवीमि
मूर्त्यं भर्ता एषु त्स्वर्गपर्वतं न्यासते गिरिम् स्वजातिं मूषिकां प्राप्ता स्वजातिं ईरति कमेति द्वादशी कथा ३

अथ रक्षाक्षवचनमनाहृत्य ते स्वयं शिविनायायसस्व दुर्गमुपनीय ते सोमं तर्जुनिनवहस्य विरजीव्य चिंतयत् । इत्यतः मिति येनोक्तं स्वामिनो हितवादिना । तस्यैको प्रस
 र्वां नीतिना स्यात्तत्त्ववित् तद्यदितस्य वचनमकरिष्यन्नेव ततो न स्वयं योप्यनर्थोऽभविष्यदेतेषाम् । अथ दुर्गहारं प्राप्यारिमर्दनोऽवधीत् भोमो हिते विरोधे
 विरजीविनो यथासमीहितस्थानं प्रयच्छत् तन्मम सुत्वा विरजीव्य विरजीव्य चिंतयत् मया च तदेवावधोपायश्चित्तनीयः सच मध्यस्थेन न साध्यते यतो मदीयसंगता
 दिकं विचारयंतस्तेपि सावेधाना भविष्यन्ति तन् दुर्गहारमेवाश्रितो भिजेतं साधयामीति निश्चित्य उल्हकपतिमाह देव दुर्गमिदं यत्स्वामिना प्रोक्तम् परमहमपि नी
 तिज्ञस्ते हि नश्च तद्यद्यप्यतुरकः कुविस्मथापि दुर्गमध्ये आवासो नाहः तदत्रैव दुर्गहारस्थः प्रत्यहं भवत्पादरजः पवित्रीकृततनुः सेवां करोमि तथेति प्रतिपन्नं प्रति
 हितं ते उल्हकपतिसेवकास्ते प्रकारमाहारं कृत्वा उल्हकशजादेनात्सकृद्यमासा हारं विरजीविने प्रयच्छेति अथ कतिपये रेवा होभिर्महूरश्च सबलवान्संवृत्तः अथ
 रक्षाक्षः विरजीविनं द्योक्षमाणां दृष्ट्वा सविस्मयो भविजनं राजानं च प्रत्याह अहो मूर्खो यमं विजने भवोऽस्येव मम इमवगच्छामि उक्तं च पूर्वतावदहं मूर्खो हि नी
 यः पात्राबंधकः ततो राजा वनं ग्रीवसर्ववैमूर्ख्यमंडलम् तेषां कुथमेतत्तु ईको दक्षकथयति आसौ कस्मिंश्चित्पर्वते कदे शो महावृक्षे लोचनवकोपि
 पक्षि प्रतिवसति यस्य पुरीषे सुवर्णमुत्पद्यते अथ कदाचित्तु दुर्गां व्याधः कोपि समाययो मय पश्यति दृष्ट्वा तस्य पुरीषस्य सस
 र्जं अथ पातसमकालमेव तत्सुवर्णीभूतं दृष्ट्वा व्याधो विस्मयं मगमत अहो मम इति शुक्लादा रम्यशकुनिबंधव्यसनिनोऽशीनिवर्णाणि
 समभूवन् नच कदाचिदपि पुरीषे सुवर्णं दृष्टमिति विचिंत्य तत्र दृष्टे पात्रां बंधः अथासावपि पक्षी मूर्खो विस्मया चित्तो यथा पु
 र्वमुपविष्टस्तत्काले तेषां दोषवद् व्याधश्च तेषां द्वाहुन्तु अप्येजरे संस्थाप्य निजा वासनीत्वा चिंतयामास त्रिमनेन उपायेन हि

संतत
१८

कैरिष्यामीति यदि कदापि कोपि एवमीदृशं ज्ञात्वा राज्ञे निवेदयति तन्नूनं मम आगमं शयोपि स्यादतः स्वयमेव पक्षिणं राज्ञे निवेदयामीति वि
 वाच्यं तथैवानुचितं वा अथ राजापितं पक्षिणं दृष्ट्वा विकसितनयनवेदनकमलपरांतुष्टिठपागतः प्राह च हं होरक्षकपुरुषा एतद्वि
 रंगयन्ते नरक्षत अज्ञानधनादिकं यथेष्टं प्रयच्छत अथ मंत्रिणाभिहितं किं मनेन श्रेष्ठं यथा धववनप्रत्ययमात्रपरिहृतिना ज्ञेन
 किं कदाचित् पक्षिपुरीये सुवर्णं भवति तन्मुच्यतां बंधनपंजरादयं पक्षी इति मंत्रिबचनात् राज्ञो मोक्षोपक्षी उन्नतद्वारे तोरणे समु
 पविश्य सुवर्णं मयी विहाय विधाय सर्वं तावदहं मूर्ख इत्यादि श्लोकं पाठत्वा यथा सुश्रवमाकाशमार्गं प्रायात् अतो हं प्रवीमि
 पूर्वं तावदहं मित्यादि वयोदशी कथा अथ ते पुनरपि प्रतिकूलं देवतया हितमपि रक्षावचनमना हत्यभूय संश्रितं स
 सादिविध्वा हररापोषयामासुः अथ रक्षाक्षः स्ववर्गानां ह्यरहः प्रोवाच भो एतावदेवास्मद्वपतेः कुशलो दुर्गं च तं
 पादहं मया यत्कुलं क्रमागतः सखिवो मिधत्ते तद्वयमन्यत्पवते दुर्गं सिंघ्रति दुर्गं प्राश्रयामः उन्नतं च अनागतं यः कुल
 क्षतः कथयति अस्मिन्वास्मिंश्चिदुन्नोद्देशे खरनखरानामसिंहः सकदाचिदितश्चेतश्च परिभ्रमन् दुर्गं क्षामकं ठान किंचिदपि सत्त्वं
 प्रासादितवान् ततोस्तमये महतो गिरिगुहामासाद्य प्रविश्योचति त्वान् नूनं मस्यां गुह्यां केनचित् सत्त्वं नरात्रावागंतव्यं
 तन्निभृतो भूत्वा तिष्ठामि एवं तस्य तत्र स्थितस्य तत्स्थाने दधिपुच्छो नाम लोमांतकः समायातः स यावत् स्थिततावत्सिंह
 पद्मतिर्गुह्यां प्रविष्टान्न वनिष्कमणं गता ततश्चाचंतयत् आ विनष्टो ह्यस्मीति नूनं मस्यां तर्गतेनासिंहं न मायं

रामः
१८

पं. तं. तः. थापि दुर्गमस्येन वासोऽर्हः. अहमेव दुर्गधारस्थितः सेवाभक्तिकारिणः. तथा नुष्ठिते वक्रनाशः स्ववर्गानां ह्यप्रोवाच भो हतावन्त
 स्थिते देवमेवाप्रयासतः मप्यतामिति तदभिधाय सपरिजनो न्यदेशं वक्रनाशो गतः. अथ वक्रनाशो गते विरजीव्यं चिंतयत अयो
 कल्याणामात्मकमुपस्थितं यद्वक्रनाशो दीर्घदर्शी गतः तदेतन्मूढतमाः सुवध्यामसंजानता उत्तंचयतः नदीद्वंद्वनिनाथ
 स्यमंत्रिणः स्युर्महोपतः क्रमायाता कुर्वन्तस्य न विरास्यात्परिरुयः. अहोसाधिदमुच्यते मंत्ररूपा हरिपवः संभाव्यास्तैर्वि
 वशो गोः यस्मिन्नाथमुत्सृज्य संतप्रतिशोभतः एवं व्याचिंतयत नित्यं वस्य कुलाये वनकाष्ठिको मे के को प्रोक्षति दिने गुहा
 प्रक्षिपताथं न वने उलूका मूर्खा विजानन्ति यदेवं कुलाये मस्मद्द्यापादनाय हृदि नयति अथ वासाधिदमुच्यते श्रीमधुं कु
 तमित्रं मित्रं द्वेष्टि न हंति च शुभं च त्पशुभं पापं भद्रं देवहूतो नरः तथा च कृतान्तपाशवद्भानां देवोपहृतसाम् शुभं कु
 गामिन्यो भवन्ति प्रहतामपि अथ प्रभृतकुलाय व्याजने धनं दुर्गद्वारे संजाते स्वरौ दये प्रंधतां प्राप्नुते च. नृकेषु विरजीवी
 हृष्टविता. अग्रे गत्वा मेघवर्णमाह स्वामिन् नृदसज्जीकृता दाहसा ध्यामयारिपुगुहा तत्सर्वैः परिवारेः सह गते त्वमेहि
 एकैकां वनकाष्ठिकां ज्वलन्तीं प्रांतं गृहीत्वा सर्वं वायसास्तत्र गुहाद्वारे अस्मिन् कुलाये प्राक्षिपन्तु येन शत्रूणां कुंभी पाकन्या
 यो भवति तच्छ्रुत्वा प्रहृष्टो मेघवर्णोऽप्याह तात तत्कथया त्महन्तांते विरातु हृष्टोऽसि स-प्राह वासनाथं कालो वक्तव्य
 स्पृकदाचित्तस्परिपोः प्रणिधिः समागमनं निवेदयिष्यति तत्क्षानादंधोऽप्यन्यत्र शरणां करोमि तत्त्वयताम. उ
 त्तंचयतः यस्य वासादि कार्यं सफलं स्य विवशे सतः सि प्रमक्रियमाणस्य कालः पिवति तद्रसम् तद्गुहायात
 सर्वेषां

शत्रोः सर्वविस्तरं निर्व्याकुलतया कथयिष्यामि अथासौ तदाकार्यसपरिजनस्यैकां यद्विष्णुकां च लंती वं च ग्रेण र्दृष्टि तातु हा हा
 रं प्राप्य चिरजीवी कुलाय प्रक्षिपत् तस्मै सर्व दिव्य धावक्रनाशस्य वाक्पानिस्मरेनो गुहामध्ये कुंभी पाकन्यायमापन्ना इति एवं स शत्रु
 निःशेषतां नीत्वामेघवर्गे भूयो पितृमेव न्यग्रोधपादपदुर्गगतः प्रभुदितमनाः स्फुरवोपावेष्टः सभामध्ये चिरजी विनम्रं पृच्छत् ता
 त कथं य कथं त्वया शत्रुगुरुगतेन कालो नीतः को तु क मस्माकं वर्तते कथ्यतामिति यतः वरप्रप्तो प्रक्षिप्य प्रयातः पुण्य कर्मणा
 म न्यारिजनसंस्पर्गे मुहूर्तमपि सेवितः तदा कर्णसो प्रवीह वत्स आगामि कफलवांछया क ह मपि सेवाद्वनशायेत इति वयं त
 उपजनि तमे यै र्यो यो मार्गो हि तार्थं करो भवेत् स स निपुणायो बुद्ध्या संव्यामहा कृपणोपि वा करि करि ने भो ज्या द्यो ता को म हा
 त्र विशारदो रसित वलयो स्त्री वद्धो कं रो हि किरीटिना अन्यथ शक्ते नापि स ता जने ना विदुषा कालांतरं अं सता ग ह स्त व्यं रत्नं
 वज्रपात विषमं दुःश्रि पापे जने दर्वी व्यग्र करे ता भूम मलिनं नाया स युक्तो न किं नी मे नाति वेल न मत्स्य भुवनं स पात्रं य पा
 दितान् अनुच सिद्धिं प्राथयता जने न विदुषा ते जा निगृह्य स्वकं सत्त्वात् सा ह वता पि देव गति पुत्ये यं प्रकायं पुधैः देवैः द्रवि
 णोपमे र्वं द्रुगुणो रभ्या चितो भ्रातृभिः किं क्षिष्टः सा चिरं विराट् भवने ह र्वं न धर्मो मजः ब्रह्म न द्या विषम पातितः सा ध्वभिर्गदि
 तं तत्कालो पक्षी हृदय निहतं पुष्टि मा न्कर्म कुर्यात् किं गाडी वस्फुर इरुगाणा स्फालनं चू रपाणि नास्ती ह्री ला न ह ना वेल स न्ने
 खलः सांध्य सावी अन्यथा हूपाभिर्जन संपन्नो मा प्री पुत्रो वल्गान्वितो गो कर्म संश्लेष्य आपारे विराट् प्रेक्ष्य तां गतो स
 प्रति मे न यो व न गुणैः प्रकृते जन्म ना गंत व्या निदि ना नि देव व शतो भूयो धनं वांछता सै र्ध्री ति विगार्ह नै य
 वतिभिः साक्षेपमात्रेण या द्यो पद्या किल मत्स्य गज भवने छुं ना किं वंदने तद्देवयो विज्ञो भवति सोऽप्यन्येभ्यो

पं. तं. त्. सरित्वाकार्यसाधयति उक्तं वयतः सहते मुहदपि भूत्वा प्राज्ञः शक्तिर्येनिराकारम् कालं प्रतीक्षमाणः प्रीतिप्रदुष्टिता श
 २० क्तिः तत्किं वदना वत्ता कुमया मूर्खसुमुदायो दृष्टो मुक्तं वक्रनाशं तेन न च पुनः सर्वमिमांभिधा यो सोतागनिर्वादिना स्वस्व
 भिने ततश्च तस्मै वनं कंरणा हुन स्पतिं परित्यक्ता सपरिजनो गतः शेषामंत्रिणः स्वामिना सह तत्रैव विनष्टः अथवा सा
 धिदमुच्यते संतापयति कमपध्य भुजं न रोगा दुर्भ्रिणो कउपयाति न नीतिदोषाः कंश्रीर्न दर्पयति कंन निहंति मृत्युः
 कंस्त्रा कृतं न विषयाः परिपीडयति स्रष्टुं न शपति यशो विषमस्य मेत्री न हर्षिके यस्स कुलमथ परस्य भृत्याः विद्या फ
 लं व्यसनिनः क्षुपणास्य सौख्यं राज्ञं प्रमत्तसचिवस्य नराधिपस्य वाधितं वक्रनाशेन गच्छता तदग्रे भोस्वामिन् प्रयितामे
 पश्चिमसंदेशं शत्रुभ्यो भ्यागं तो भृत्यः शत्रुसंवासतत्परः विकारहेतुर्विशेषो न च तस्य प्रविशस्येत् आसने शेयने या
 नेषां नेवाभोजने तथा किं विच्छिद्रं समासाद्य ते कुर्वति विरपताम् तस्मात्सर्वप्रयत्नेन विचर्गं नित्यं बुधः आत्मा
 नमाहृते रस्ते त्रमादाद् विनश्यति इत्युक्ता वक्रनाशः सपरिजनो गतः अहमपि ते घामपमानमपि सहमानस्तद
 तरत्रे लीचैता वंति दिनानि यावत्स्थितः उक्तं वयतः अपमानं पुरस्कृत्य मानं कृत्वा लुप्तः स्वार्थमालंबयत्यो राग
 शः स्वार्थभ्रंशो हि मूर्खता स्वर्धेनापि वेह कं बुधा वत्कार्यं न सिध्यति महता ह्यस्य सपत्निमंडूका वरुवा हताः
 मेघवर्णा आह कथमेतत् विरुदीवी कथयति अस्तिकस्मिंश्चित् प्रदेशे परिणतवया मंदविषा नाम कक्षस्य पः २०
 स एव विज्ञेयमर्थितं न कथं नाम मया स्वरवापचयं न्यावति न वयं नती वक्रमंडकक्रादमुपगम्यति

परीतमिवात्मानं दर्शयित्वा च अथ तथा स्थिते तस्मिन् उदक प्रांतगतेनेकेन मंडूकेन दृष्टो मान किमराधयथा हर्वमाहारा र्थं न विहाय र्थं न विहरमि
सो प्रवीत भद्रकृतो मे मंदभाग्यस्याहरेऽमिलाषः यत्कारणं अद्य रात्रौ प्रदीपे एव मया आहारा र्थं विहरमातेन एते दृष्टो मंडूकः तद्दृष्ट्वा
थं मया भ्रमः सज्जितः सो मिमांस्त्वामृतुभयेन स्वाध्यायप्रसक्तानां प्राप्ताणामाभूतरेऽपक्रांतो न भावितो मया काफितः तस्मादृश्यमिति
तर्हि तेन मया कस्यचिद्वा स एव सरो क्रूरतटजलांतस्था गुह्ये दृष्टस्तदनेन दोषेण त्वं मंडूकानां वध्यो न विव्यसीति एतत्तेन मंडूकानां मा
वेदितं ततस्ते प्रहृष्टमनोभिः सर्वे रेव गत्वा जलपादनाम्नो रुरिराजस्याविनम्रम् अथ सावपिमंत्रिपरिहृत अत्युत्तमिदमिति मम
प्रातः स संभ्रमं क्रुदाडुती र्थं मंदविषयफलप्रेदशमाश्रुतः शेषा अपि यथाऽप्येष्टं तद्दृष्ट्वा परिसमासकुरुते किं वदना तदपरिहृत
नमप्राप्नुवंतस्तस्यानुपदमेव धावन्ति मंदविषोप्यात्मनुह्यथामने कप्रकारागतिविशेषानुद्शीयत अथ जलपादोत्तथतद
गसंस्पर्शसुखस्तमाह न तथा करिणाद्यानंतु रोगारथेन वा न रथानेन वा यातनं यथा विद विशेषणं अथान्येष्टमंदवि
षः कुप्यनामंदं विस्मयति तद्दृष्ट्वा जलपादो प्रवीत भद्रमंदविषयथा हर्वकिमराधयथा हर्वमाहारा र्थं न विहाय र्थं न विहरमि
हारवेकूत्या भ्रमेवोदुं शक्तिरस्ति अथ सो प्रवीत भद्रमंदविषयथा हर्वकिमराधयथा हर्वमाहारा र्थं न विहाय र्थं न विहरमि
मप्रवीत ममायं विप्रशापो भित्ततश्चानेनानुसाधचनेन प्रीतितास्मि असौ नेरंतयोरामंडूकानमभसयत कतिपयेरेवाहमिव
लवान् स वृत्तः प्रहृष्टश्चांतलीनिमवहस्पदमप्रवीत मंडूका विविधाद्येते धूलहर्षोपसंधिने किंयंतं कलिमहीराभययुःखा
दतोमम जलपादो गतिः न वेणुलने कवचनेन व्यामोहितचित्तः किमपि नावबुध्यते अत्रांतरं न्यामहाकाशः कुरु स पस्त

पंतः ३ पुद्गलमागतः सक्तमंडकेष्वहं मानंदहृत्तविस्मयमगमत् आहं न वयस्य यदस्माकमन्तभूतेर्वाद्यमेविरुद्धमेतत् मंदविमोक्षधीः सर्वमेतद्
 तानामिधथावाद्योस्मिन्नेतरेः किं विलोक्य प्रतीक्ष्योहं हृत्तांधोवाक्मणो यथा सोऽब्रवीत् कथमेतत् मंदविषयः कथयति अस्मिन् कस्मिं
 क्षितस्थाने मंदविषो नाम ग्राहणः तस्य भाव्या पुंश्रुलो अस्यासक्तमना अजस्रं विद्यायस्मरंवउद्युतशपाः कृत्वा भक्तुं शौरिकया प्रयत्न
 ति अथ कदाचिद्द्रव्योद्दृष्टं मुक्तं वृत्ते किमेतत्परिपच्यते कुचवाग्रजसंयनयासि कथय वचनसत्प सावात्यंत प्रतिभा कृतकव
 बनेर्भर्तारमब्रवीत् अत्रानेति हरे भगवत्सादेव्या आद्यतनत आह उचितासनी वलिभक्त्यविशेषां आह वीनयामि अस्य तस्य
 पश्य तोऽहं हृत्तादेव्या यतनाभिमु खी प्रतस्थे यत्कारणां देव्या निर्वोदिते नानेन मदीयो भर्ता एवं मन्यते यन्मम धातुणा भगव
 त्या कृते भक्त्यविशेषं नित्यमेव नयतीति अथ देव्या यतने गत्वा स्नानार्थं नदीमवतीर्य यावत्स्नानं क्रियां करोति तावद्भूतमा
 गतिरेणागत्य देव्याः पृष्ठतोऽदृष्ट्वा वतस्थे अथ सा ग्राहणी स्नात्वा देव्या यतनमागत्य स्नानं विलेपनं धूपवलित्रियादिकं
 कृत्वा देवीं प्राणम्य व्यजिज्ञपत् हे भगवति केन प्रकृष्टताममममर्ता अंधो भविष्यति तच्छ्रुत्वा स्वर्भेदेन देवी दृष्टुं स्थिता ग्रा
 हणी जगाद् यदि तस्य त्वमजस्रमरूपादिकं प्रयच्छसि ततः शीघ्रं मंधो भविष्यति सानुबंधको कृतकवचनपवित्रमानसा
 तस्मै ब्रह्मणा यतदेव नित्यं प्रददो अथान्येषु ग्राहणो नाभिहितं भडेनाहं स्मरं पश्यामि तच्छ्रुत्वा विचिंतितं अन
 या देवी प्रसन्नो यं प्राप्त इति अथ तस्य हृदयवल्गुमोचिदस्तत्स काशमधीभूतो यं आत्मणाः किमस्य कुरिष्यतीति निः
 शंकः प्रतिदिनमभ्येति अथान्येषु संप्रविशंतमभ्याशागतं दृष्ट्वा केशोर्गृहीत्वा लिङ्गं उपाहृत् प्रहारेस्तावदताड

पंतं तं तं तिमं कृतं भवति वरतिः प्लाघ्ये कृत्येन रस्य भविष्यतः तव प्रात्रोर्भविष्यता बुद्धि विपर्यासेन मया ज्ञाता ये विज्ञा भवति तं पुत्रं
 २२ घाणां भविष्यतां त्यवहारा देव जानांतिः उक्तं वयतः वां ह्येव सूचयति सर्वतरं भविष्यं पुंसो न्यजन्म सकृत् कृतं यदि देव इच्छं वि
 शायते शिशुरजात कलाप विद्वः प्रत्यक्षपदेः परिसरन्सरसः कलापी तद्यस्य विधिः सन्मुखो भवति सत्यमिव बुद्ध्या सिपन्तो
 भवति उक्तं वयतः न देवाः शास्त्रमादाय निघ्नंति रिपु वत् कुधा यंतु ते हंतुं मिच्छंति बुद्ध्या विच्छेद्यंति तं बुद्धो कलुषं
 तायां विनाशे समुपस्थिते अनयोपिनयो भाति सर्वेषां मेघदोहमास यथा तव रिपोः संजाता तथाच नयत्यागशो र्यमप्य
 ने पुरुषे रज्यमिति उक्तं त्वत्पाणिनसूरेति विदुषि संसर्गात् जनो गुणी भवति गुणवति धनं धनाच्छीमान् प्रिया त्याग
 स्ततो राज्ञ्यं राज्याच्छीमत्याज्ञा मेघवर्णा आह नूनं सत्यं फलानि नीतिशास्त्राणि यत्त्वयानु कृत्येनानु प्रविश्या रिजद
 नः सपरिजन उधितः विरुद्धी व्याह तीक्ष्णोपाये प्राप्तिगम्योपियो र्थस्तस्याप्यादौ संश्रयः साधुयुक्तसः उक्तं गात्रः
 प्राग सा रभूतो वनो नो मां नो भ्यव्यं हि द्यते पादपे इह अथवा स्वामिन्किं तेनाभिहितेन वदन्तरं चले क्रियारहितं मसुखं
 साध्यं वा भवति साधुं चेदमुच्यते अतिश्रिते रध्यवसाय भोरुभिः फलैर्वसंवा दमुपागता गिरः प्रयाति लोकं परिहा
 स्य वक्ततां न बलघुष्यपि कर्त्तव्येषु धामिन्द्रिय नादरः कार्यः शस्यामि वक्तुं निदमल्पमयत्नं साध्यमत्रादरः कर्त्तुं
 कृत्यमुपेक्ष्यमाणाः किंचित्प्रमत्तमनसः परिमाय दुप्रवभापत्य संगसकलं मं पुरुषाः प्रयाति तदद्य निहतारं मे
 दिभो र्यथा सर्वं निद्रा लभो भविष्यति उक्तं वयतः निःसंयं वद सप्यं वा भवतं स्तुप्यते स्तुखे सदा ह्यमुजग

तुनिद्रादुत्थेनलभ्यते तथाच विस्तारोऽयमवसायसाध्यमहताश्रितः प्रयुक्ताशिवं कार्यारणो नैव हस्यो नतिमतमिच्छा पदोरोहि
राम् मानोऽहं कपराक्रमव्यसनितः पारं नयावद्वताः सामर्थ्यं हृदये वक्त्रे विषयास्तावत्कथं निरतिः तदद्यस्थिरकार्यारंभस्य वि
श्राम्यतीवमेव हृदयम् तदिदमधुना निरुतकं कंराज्यं प्रजापालनतत्परो भूत्वा पुत्रपौत्रादि क्रमेण वल्क्यं ब्राह्मणं चिरं मुंक्ष्य
अपि प्रजानरंजने सुस्तु राजारक्ष्णादिभिर्गुरोः अज्ञागलस्तनस्येव तस्येराज्यं निरर्थकम् गुरोः पुरोगाव्यसने पुनादरोरतिः
स्वभृत्येषु वयस्यश्रुतेः विरंसं कंचलवामरांशुकांसितातपत्राभरणां नृपाश्रयम् न च त्वया प्राप्तं राज्ञ्याहं प्रतिभत्वा
प्रामदेनात्मा व्यसनयितव्यः यत्कारणं च वलाहिराजविभूतयः वंशारोहणावद्व्राज्यलक्ष्मीं दुःशरोहा सुणापि निव्यातं
स्तं प्रयत्नशतेरपि धार्यमाणं दुर्हरा स्वभाधितोऽप्येतो विप्रलंभिनी वनरोजारं वञ्चनेकवित्रा पद्मपत्रोदकमिवा
द्युहितसंश्लेषापवनगातिरिवातिचपलाः प्रनसं गतिमिकास्थिरा आशी विषद्वद्वद्रूपचारा संभ्याग्रलेखे वसुह
त्तरागाजलबुद्बुदा लीवस्वभावमंगुरा शरीरप्रकृतिरिव कृतघ्ना स्वभक्तधरा शिरैरवक्षणादृष्टं नष्टं अपि च
यदेवराज्यो क्रियते भिषेकस्तदेव दुर्द्विष्यं सनेषु योऽप्या घटा हिराशाम भिषेककाले स हांभसे वापदमुद्गिरंति न
यकश्चिदनधिगमनीयो नामास्त्यापदाम् उत्तां च रामस्य प्रजनं वल्के नियमनं पांडोः सुतानां वनं हृष्टं तानधनं
नलस्य नृपतेराज्यात्परिश्रमं नमो नाद्याचार्यकमर्जुनस्य पतनं संवित्पलं केशवस्य सर्वकालवशाज्जनं असह
कः कं परित्रायेत कदशरथः स्वर्गं भूनामिदं द्रुमः कुसुमलकनिधेर्वल्गां वधामृतः सगरस्तथा द्वासक

न. ६. रत्नलोचनो विष्णोः कस्यैतनुर्मनुर्ननुवल्लवता कालेनेते प्रबोधनिर्मलितः अपि व मां धाता धागतत्रिलोकावि
 धीराजोक्तसत्यव्रतो देवानां नृपातिभ्यो मां च वास्ताः प्रमदास्तानि काननधनानि सस्वते वताश्चतानि चकृतांतदृष्टां
 निनष्टानि एवं मत्वा करि करि वल्लारा उपलभ्य मवाप्य पापैकनिष्टो भूत्वा उपभुङ्क्ष्व इति सप्तदशी कथा ॥ इ
 ति विष्णुशर्मणोक्तं पंचतंत्राख्ये नीतिशास्त्रे मधिविश्रहा दद्याद्भूतसंघं कौकालूको यं नाम तृतीयतंत्रं समाप्त
 म् शांके १६७० कार्तिके कृष्णपक्षे साशनामध्याह्ने लिखितं देवकी नंदनं सुमनस्तु श्रीशार्पणामस्तु श्रीः

ॐ अथेदमारभ्यते लक्षणं शमनं नाम वदतुर्थं नमः यस्याप्रमादः लोकः प्राप्तिमुच्यते सततं सर्वं यतो
दोमकरः कपिनायथा लक्षणं पुनः पृच्छति कथमेतत् विदुः शर्मा ज्ञातुः अस्मिन्मुद्रायकं देवता सदा प्रकोपं प्रपन्नं रक्तमुद्रा
नामवानरः प्रतिवसति स्म अधकदाचित्तपतमोरधस्तात्समुद्रसतिलगानि कृष्णविकरा लमुखा नाम मकरः मुकोमल बालुका
सनाथे तीरोपांतः भवविशाल ततश्च रक्तमुखे न प्राप्ते भवान्नाति धिस्तद्रक्षयमया दत्ता न्यमृत तत्त्वानि जं ह फलानि उत्तमं व
प्रियोवायदि वीर्यं प्रपूर्यः पंडित एव वं च देवैः सुखासि सोता धुः स्वर्ग संक्रमः नष्टे क्रो भव रणे स्वाध्यायं रेशमिव च
अतिथि वं च देवाते प्रोक्तं वम गुरु अवत ह दूराद्या तपारि प्राति वं च देवा तम गालम् अति धि पूजयेत् सक्त स कति परमं ग
तिम् अन्य च अष्टा जितानां च ये स्पर्श हाद्यो तिवान धनं गुरु गच्छति विमुखा मर्या पितरः सह देवैः एव मुखा जं ह फल
जितस्मि प्रदेहो सापितानि भक्त्या यत्वा तेन सह विरंगो ह सुरा मनु ब्रह्म योगि स्वर्ग मम च्यास एव नित्य मेव तो वानर मम
री जं ह छाया पि तो विविध साधु गो ह्य काले न ये तो स्फुर वं नाति हतः सोपि मकरा भक्त तेशा साणि जं ह फलानि गृह्णत्वा पि
त्वाः प्रयच्छति अथ तयाम कर्त्या न्यास्मि न हनि सष्ट हः नाथ एवं विधान्य मृत फलानि ह्य प्राप्नोति सो अवीर भद्र
प्राप्ति स ह द्रक्त मुखो नाम वानरः स प्राति ह र्वमिमान फलानि प्रयच्छति अथ तयामि दितम् तस्य हृदय ममृत तमय
न विष्मति तद्यादि प्रयाभा यया प्रयोजनं तत्तस्य हृदयं मे प्रयच्छ येन तद्रक्षयित्वा जरादि र हितो त्वया सह कीदामि
मकरो जवीर भद्रता वंदे कं प्राति पन्त आता सो स्वां के अपरं फल दाता ततो व्याप्रादीयतुं न शक्यत तस्य जं ह मिथ्या
ग्रहम् इत्तं च एकं वदयते मानादि ती रं वाक् च मयते वाग्माल मधि कं वाचः सदा सो द र न पुनः सा वव

अंतः ४

त्वया न ह वनं ना न्यथा कदापि कृतं न नूनमेवावानशी भविष्यति तदनुगता त्वं स कल मुपिदि नं गमयसि ततो मेवां छितं न प्रयच्छसि अतः
 कारणा नमयास्स सगमे प्राप्ते रात्रौ प्राये कुत बह ज्वाला समं प्रोक्ष्य ससि कंठा मेघे पुं वने च शिथिलता मालं वसे तन्तूनं भवद्दये का
 विन्महिला स्थिता अथा सो स्वपत्न्याः पुरतः ख वीजमाह मयि त्वत्पद पतितो किं करत्वमुपागतं त्वं प्राणवद्भुभे कस्मात्क्रोयने को
 पमेव्यसि सापित ह्वनमाकर्ण्य मुहुत मुश्चीत मुवाच सां ह्यमनोरथं शीते स्तव धूर्त कांतसि वस्थिता मनसि कश्चि भभा कर्म्या
 अस्माकमस्ति न व किं विरहा कका शस्तस्मात्कृतं चरण पात विडं वनाभिः अपरं यदि तेन वल्लभा सातत्किं मया प्रोक्तं पि नव्या पा
 द्यासं अथ स भर्कटस्तने न सह कृतं स्नेहेन ता किं वदुना यदि तस्य हृदयं न भक्त्यमिति तदा तवोपरि प्रायोपवेशनं कृत्वा प्राणा
 त्यजांमि प्रवृत्तस्यानिश्चयं शांती कुलित चित्तः स प्राह अहो साधिदमुच्यते वज्रलेपस्पृश्वस्पर्शनं शिराणां कर्कटस्पृश्व
 एकाग्रहस्तमी नाना नीली मद्यपयोस्तथा ता किं करोमि कथमसौ मि वध्यः स्यादिनिर्विचित्रं पवनं रूपा धर्मगमनं वानरो
 पि विरायातं सोऽङ्गमि वल्लो क्य प्रोवाच भो मित्रा क मद्या विरेव लम्बा समायाता सि कथं सा ह्लादेना लापयसि नस्तु
 भाषितं पठसि स आह मित्र अद्या ह तव भ्रातृ जायया निरुशगिरा अभिहता भो क्षत घ्नमा मे त्वमात्मानं दर्शययत
 स्वं प्रातिदिनं मित्रं मृप जीवसि न वतस्य स्वगृहं दारदर्शनेनापि प्रत्युपकारं करोषि तत्ते प्रायश्चित्तमपि नास्ति उक्तं च
 ब्रह्म ध्वं वस्करापेव चोरे भग्न व्रतेशो निष्कृतिर्विहिता सद्भिः कृतं धीनास्ति निष्कृतिः तत्त्वं मम देव प्रत्युपकारार्थं
 गृह्णी नय भविष्यति वामे त्वया सह परलोके दर्शनं तद्दह त्वया प्रोक्तं स्वयं काशमागतः तेन मे नया सह त्वं
 त्वं कलहायमानस्य दयनी वेला वमेव तदपराधं मे गृहं तव भ्रातृ जायया विवृतं च नुक्का प्रोक्तं गणितं गणिमाणि कथा

युवितसत्काराद्वरदेशवद्द्वन्द्वमालिकामोक्तं हतिष्ठति मर्कटः आह भो मित्र इवितमभिहितं मे भ्रातृपत्न्या उक्तं ददाति प्रतिश्रुतिं
 प्रमाश्रयति पृथुतिं भुंक्तो भोजयते वैवर्धयित्री तिलकगाम् परं वननरावयमुक्तरीये वज्रकांतर्गहं तत्कथं तत्र गंतुं शक्यते तस्मात्ता
 मपि भ्रातृपत्नी मन्त्रानययेन प्रणम्य तदा शीवीदं गृह्णाति सा व्रवीत् मित्राक्षिसमुद्रांतः सुरम्पुलिजप्रदेशो मज्जहं तन्मनः
 प्रमादूहः सखेनाहृतं भययोगं सुसोपितं सुखासो नंदमाह भद्रयद्येतर्हि त्वय्यत्वां किं विलंबेन एषो हंतवः पृष्ठममहः तथा
 नुहते गाधे जलयोगं हंतमा लो क्यमयमस्तमनाः वानरः प्रोवाच भ्रातः शोभेः शम्पतां ह्ना व्यतेजलकहोले मे शीरीरं तच्छ्रुत्वा मकर
 श्रितयामास स एष तावन्मम पृष्ठमुत्तः गाधसलिलत्वात् तलमात्रमपि गतुं न शक्तस्तत्कथं याभ्यस्य स्वाभिप्रायं येनाभीष्टं
 वतामनुस्मरति उक्तं वाच्यं भद्रत्वं मया भार्या वाचयेन विधास्य वधार्थं मानीतः तस्मै यत्ना मभीष्टं देवता सोऽब्रवीत् भ्रा
 तः किं ते मया पकृतं यस्माद्भवतामेव धोपायाश्चांततः मर्कटः आह भ्रातृपत्न्या वदमृतफलाद्यादन्तस्तव हृदयं मरु
 तादो हृदः संजातस्तदेतदनुष्ठितम् ततः प्रसृत्य नमति वानरः आह भद्रयद्येतर्हि त्वया तत्रैव न कथितं येन जंबूकोटरी तस्या
 पिते पुत्र्या इह दयं सहेव समानं व्यस्य तद्व्याहृत्वा इह दयेन विनाशं कृत्य हृदयो जानीतः तच्छ्रुत्वा मकरः सानंदमाह भद्र
 यद्येतर्हि दयं येन तदेव हृदयं येन सा इष्टपत्नी तद्ग्राहयित्वा नशानां कृत्वा तैर् अहत्वा तमेव जंबूपादपे प्रापयामि एवमुक्त्वा
 निवृत्त्य तदेव जंबूपादपे तलसमागमत् वानरोपितीश्वरिधि देवतोपयाचितेन प्रातः कथं मयि जलधिती रमा सा दृष्टिगते
 क्रमचक्रमेणाते देवजं रूपं पादपमा दूढा श्रितयामास अहो मया लब्धाः प्राणाः अथवा सा हि दुष्टुच्यते नपि स मेव विधास्य वि
 श्वेनातिविश्वे सत् विधासादयमुत्पन्नं मूलादपि निहंतति तन्मनेतद्य पुनर्जन्मदिनमिव संजातं मर्कटः आह भो मि
 त्र अर्पयामि हृदयं येन ते भ्रातृपत्नी तद्ग्राहयित्वा नशानां कृत्वा तैर् अहत्वा तमेव जंबूपादपे प्रापयामि एवमुक्त्वा

कं. सं. ४
शेदि

विश्वासगुणककस्यविद्वद्वयं द्वितीयं भवति तद्रूपतां स्वस्थानं अस्य जंशुहस्यो धस्तान्न पुनरागतं व्यमिति उक्तं च सकृदुद्धृतं यो मित्रं पु
नः संघालुमिच्छति समस्तमुपपुष्टं कतिगर्भमभ्युत्तरीयथा तच्च त्वासाविलक्षणेन मकरश्चित्तितवान् अहो किं भयामहे तास्य स्वाभिप्रा
यो निरूपितः इति विचार्य उक्तवान् भो मित्रममनतवहृदयेन नयको जनं मया तवहृदये परीक्षणीयं हि मये न दममिहितं तदा गच्छ प्रा
द्युक्तकन्यायेनास्मदीयवासं लब्ध्वातिपेत्नीत्वा प्रतिप्रत्युत्कंठातिष्ठति वानर आह भो दुष्टगम्यतामधुना नाहमागमिष्यामि
इत्येका कथा उक्तं वयतः पुनरुक्तः किं न करोति पापं कीर्णानरानि कुरुणामेवंति आश्चर्या हि मद्रिषियदर्शनस्य न गंगद
तः प्रप्रेतित्कूपम् मकर आह कथमेतत् सो भवति अस्मिन्नुपपि कूपे गंगदतो नाम मम इकराजः सकृदा विद्यायां देहदेहि ज
ताहृदघटीमालामाकुल्य रूपान्त्रमेण निष्क्रान्तः अथ तेन विहितं कथं ते दद्यादाया दानां मया प्रत्यपकृता यं उक्तं च आप
दयेनापहृतं येन बहुरियेतं देशा सुविप्रमास्त उपहृत्य तयो रुभयो पुनरपि जातं नरं मत्ने इत्येवं चिंतयन् स विलेखविशंतो मि
थदर्शनाभिधानं कुरु संप्रमपश्यत् तदृष्ट्वा भूयोप्यचिंतयत् एनं कुरु संप्रतत्र कूपे नीत्वा सकलदाया दाना मुच्छेदं करोमि
उक्तं वयतः शत्रुमुत्साहयेत्प्राज्ञस्तीक्ष्णस्त्रीक्ष्णो न शत्रुणा पादलम्बनकरस्थेन कंटे केनेव कंटे कम् सहव विभाव्य विलक्षारंग
त्वा तमाहृतवान् एद्यो हि प्रियदर्शन एहि तच्छ्रुत्वा सर्पश्चित्तयामास कलमभा मूढा दूति सतावत्सजातीयो न भवति नेधो
सर्प बाणी अन्येन केनापि महमर्त्ये लोको संघाननाक्षि तदत्रैव स्थितस्तावदहो द्वे कोयं भविष्यति उक्तं च यस्य नृश
येत शीलं न कुलं न पराक्रमः न तेन संगतिं कुर्यादित्युवाच बहुरस्यतिः सकृदा निर्वृत्तोऽपि मंत्रवादी ओषधवलुरो वामाह
यबंधनेति पति अथ वाक्यं चित्तु नरो वैरमनुस्मृत्य कश्चित्माक्षि कस्यार्थं आहव को भवान् स आ

रामः

६ अहंगदत्तो नाम मंडूकाधिपतिः तत्सकाशं मे अर्थमभ्यागतः तच्छ्रुत्वा सर्वं आह भो अत्र द्रव्यमेतत् तदा नो वाक्किना लह्येन
 बंधः उक्तं च यो यस्य जायते वधः सत्त्वमेपि कथं वन नतत्समीपमभ्येति तत्किमेतत् प्रजल्पसि गंगदत्त आह भो सत्यमिदं स्वभा
 ववैरी भवानस्माकं परंपरिभवादहं तत्सकाशं प्राप्नुः उक्तं वयतः सर्वस्वनाशो मंजाते प्राणानामपि संशये अपिशुं प्रणाम्यो
 ये रसेत्प्राणात्थनानिव सर्प आह कस्मात्परिभवः स आह दायादभ्यः सर्पे प्रवीतं तच्छ्रुते आश्रयः क्रुद्धं कृपेयाप्यातडागे
 वा तत्कथयस्वाश्रयं स आह कृपेममाश्रयः सर्प आह तच्छ्रुत्वा नास्ति मे तत्र प्रवेशः प्रविष्टस्य स्थानं नास्ति यत्र स्थितस्तत्र
 दायादा व्यापादयामि तद्गम्यतोमिति उक्तं च यच्छ्रुत्वा सितुं ग्रासं प्रक्षेप्य परिणामेन अयत् रहतं वपरिणामस्या तत्तच्छ्रुति
 मिच्छता गंगदत्त आह भो समागच्छ त्वं अहं कस्वोपायेन ते तत्र प्रवेशं करिष्यामि तथा तस्मै मध्ये जलोपांते न्युतरं कोटि रसे
 न तत्र स्थितस्त्वं लीलया तान् दायादा साधयिष्यसि तच्छ्रुत्वा सर्पे व्याचिंतयत् अहं तावद्दुः कदाचित् कथं विभूषकमे
 कं प्राप्नोमि नवा अथ वासाश्चिदमुच्यते यो हि प्राणपरिशीलाः सहयेः परिवर्जितः सोऽपि सर्वकस्वोपायां हतिमभिमतेषु
 धः एवं विचिन्त्याह भो गंगदत्त यद्येवं तदग्रभवयेन तत्र गच्छावः गंगदत्त आह भो धियवदशो न अहं त्वं कस्वोपायेन तत्र न
 यामि स्थानं च दर्शयामि परं त्वयस्मत्पुत्रिज नो रक्षणीयः केवलं यानहं दर्शयामि त एवमक्षणीयाः सर्व आह भव
 सां प्रतलं मे मित्रत्वमुपागतः तन्न मे त्वयं यदेव तवाभिश्चितं तदेवा चरिष्यामीति एवमुक्त्वा विलानि व्याप्य तमात्रे
 ग्भवते नैव सह प्रस्थितः अथ कृपां तमासाद्य रहट्टाटिका मार्गं सपस्तेन सह तस्या लयंगतः ततश्च गंगदत्त न
 कुरु स कोटि रसेत्प्राणात्थनानिव तन्न मे त्वयं यदेव तवाभिश्चितं तदेवा चरिष्यामीति एवमुक्त्वा विलानि व्याप्य तमात्रे

पंतः ४ साकं विदुः शेषिताः अथ सर्पेणाभिहितं भद्रनिः शेषिताः शेषिताः पवस्तस्य यद्यपि मे किं विद्रो ज्ञानमयतो हं त्वया नीतः गंगा दत्त आह म
 ३ द्रत्वया कृतं मित्रकृत्यं तस्मात्प्रतमनेने वरहट्टयाटिका मार्गो गंग्यतमिति सर्प आह भो गंगा दत्त सम्यगभिहितं भवती कथमहं तत्र
 गङ्गामि मदीयं विलङ्घुर्गमये स हं भविष्यति ततः अत्र स्थितः स्वमेव मंडूकने के कं स्वकीयमपि प्रयत्नो चेत् सर्वा अपि भक्षयिष्यमि
 तत्तु त्वा गंगा दत्तो व्याकुलितमना व्यवितयत् अहो किमेतन्मया कृतं एतेन मानीयतद्यादिनिषेधयिष्यामि तत्सर्वं नापि भक्षयिष्य
 ति अथवा साधिदमुच्यते योऽमित्रं कुतः मित्रं वीर्यो न्यधिकमात्मनः स करोति न सादिग्धमात्मना विषमं कृणुत ततः प्र
 यत्नं न्येके के दिने प्राप्ति सुहृदमपि उक्तं व सर्वस्व हरणं शत्रुं पुद्गुलाननः तोषयत्यल्पदानेन न वा ड्यं सो गंगे राय
 धा तथा च सर्वनाशो समुत्पन्नो अहं त्यजति पंडितः अहं न कुतः कार्यं सर्वनाशो हि दुस्तरः न स्वल्पं स्पर्धते न मिनाश
 ये न्मतिमान्तरः इतदेवा हि पांडित्यं स्वत्याहूररकृणुत एवं निश्चित्यै के कं मंडूकं नित्यमेवादिशत् सावितं मितायि
 त्वा अन्यमपि तस्मात्परोक्षं भक्षयति अथवा साधिदमुच्यते यथा हि मालिने वस्त्रे ध्ये जतत्रोपपिष्पते एवं च कृतं तदहं
 गंगा दत्त शेषनरहति अथान्यस्मिन् न हति तेन मंडूकाभ्रं रुयता दत्तं सा तोयमुना दत्तो नाम मंडूकाभां सेतुं तदहं राम
 गंगा दत्त स्मारस्वरेणा विललाप तलस्तत्पत्न्याभिहितं किं क्रंदसि निराक्रंदस्वपक्षदयकारक स्वपक्षे स्पक्षये जाते त्वया
 लंकः कश्चिच्छति तदद्यापि चित्तं मात्मनो निष्क्रमणं अस्य वधोपायो वा अथ गङ्गा कालेन तेन समस्ता अपि निरु
 शेषितास्ते मंडूकाः केवलं गंगा दत्तसिच्छति ततश्च नित्यं दर्शने नोक्तं भवति गंगा दत्तं पुनरुचि तोहं निः शेषिताः सर्व

मंडूकास्तदीयतां किंचिद्भोजनमे यतो हं त्वया आनीतः स आह भोजित्रनत्वया त्रविषये मया विद्यमानेन चिंताकार्यं तद्यदि मां प्रेवयसि
तदन्येषामपि कृपानां विष्वास्पसर्वो नमंडूकानत्रानयामि सो ब्रवीत् समता वत्स मम दोषात् स्थानेन तद्यद्येवं करोषितत्सां प्रतपित
स्थानेन भवामि तदेवं ह्यलोपायवित्तस्तस्मात्कृपानिष्क्रान्तः प्रियदर्शनेनोपितदागमनकांक्षया तत्र स्थः प्रतीक्षमाणोऽस्तिष्ठति
अथा विराट्प्रियदर्शनस्तस्मिन्नेव कूपे न्यकोटरवासिनीं गोधा मुवाच भद्रं क्रियतां मे सोऽकस्मादायं यतश्चिरपरिचितस्तगं
गदत्तस्तद्रुत्वा तत्सकाशं कुत्र विद्धुः कोशये मम संदेशं कथय तदा गम्यतां भवतां पुनरमेका किनापि यद्यन्यमंडूकानां गच्छ
ति नाहं त्वया विना त्रवस्ते शक्नोमि तथा ह्यदि त्वां प्रति मनसापि विरुद्धसमाचरा मितमदीयजन्मसकृत्कृतं तवेति गोधा वक्तुं
वनान्द्रुततरसं निष्यगंगदत्तमारु मद्रतयं स्फुटिप्रियदर्शनस्तव मार्गं समीक्षमाणोऽस्तिष्ठति ततः शीघ्रमागम्यतां अपरं वत
नत्वां प्रति विरूपाचरणाथैजन्मसकृत्कृतं तन्मतेरुततन्निःशंकेन मनसा सभा गम्यतामिति तत्पुनरुत्वा गंगदत्त आह कुमुदि
तस्मिन् नूतनकरोषि पापमिति एवमुक्तातां विसर्जयामास इति द्वितीया कथा तद्भद्रं ह्येव चरन् अरुमपि गंगदत्त इव त्वं जल
हे नूतनकथं विद्यामि तच्छ्रुत्वा मकर आह भोजित्रने तद्युज्यते कर्तुं सर्वथैव मे कृतघ्नता दोषमप्यनयगृहागमनेन न अथवा
तवोपरि प्रायोपवेशनं करिष्यामि वानर आह मूढो किमहं लंबकोर्णानां महद्दुःखापायोपि स्वयमेव तत्रैव गत्वा ज्ञानं व्या
पादयामि आगतश्च गतश्चैव दृष्ट्वा सह पराक्रमम् अकरोत् हृदयो मूढो यो गत्वा पुनरागतः मकर आह कोसो लंबक
र्णो नाम कथं दृष्ट्वा पायो मृतस्तन्मे निवेद्यतामिति वानर आह अस्ति कश्चिंश्चिद् नोद्देशं करालकेशो नाम सिंहः त
स्य वधं सरको नाम शृगालः सरानुयायी परिवारकोऽस्ति अथ कदाचिन्महत्स्यहस्तिना सरपुष्पमानस्याशिरसि

संतः ४
४

उरुतराः प्रहाराः संजातास्तेः पदमपि चलि तुं न शक्नोति तस्य चाव-
मिन्नुभु सयापीडितो हं पदमपि चलि तुं न शक्नोमि तत्कथं तेषु श्रुत्वा केरोमि सिंह आह भो धूसरकः सुखामर्कं दो दो र्वल्यगतो न्यस्मिन्नह नितमवोचत् स्वा-
स्यागतोपि व्यापादयामि तच्छ्रुत्वा शृगालो न्वेषणां पुर्वं शौकं विस्मयी पवर्ति नं ग्राममासाद्य लंबकर्णो नामानं रासमंतडा गोपांते प्रवि-
रल्लूवां कुराणि तत्कृष्टा दा स्वादमंतं दृष्ट्वा नृतेन तेन समीपवर्तिना धृत्वा मिहितः भो माममरीयो येन मस्कारः सभा व्यतां विरहि-
ष्टः कथमेवं दुर्वलतां गतः लंबकर्णो आह भो भाणि नेया किं करोमि रजकं किं निर्देयो मामिति भारेण पीडयति घासमुष्टिमापिन-
प्रयच्छति केवलं ममात्रं धूलि मिश्रिता नूनां कुरां भक्षयतीति नास्मि शरीरपुष्टिरिति शृगाल आह मामप्येवं तदस्ति मरकतस-
हस्रं शब्दप्रायो नदी सनाथोरमणीयः प्रदेशः तत्रागत्य मया सहस्रमायित गोष्टी सुरवमनुभवान्तिष्ठ लंबकर्णो आह भो म-
गिनो सुत सत्पुत्रो भवता परग्राम्याः पशवोरणपचरवध्यास्तत्किं तेन भव्यप्रदेशेन शृगाल आह माममेवं वद मद्रुजपंज-
रपरिहृतः प्रदेशो सौतन्तादिकस्य बिहपरस्पतत्र प्रदेशः परमेनेनैव भवदीयविधिनारजककदर्थितास्ति स्वो रासभ्यो ना-
थाः संतिताश्च पुष्टिमापन्ता योवनोत्कटाममिदमाहुः भो मानुलक कमपि ग्रामंगत्वा स्मदुचितं पातिमानयत दधंचित्वा
महमो नुमायातः अथ शृगालः क्लृप्तं नृकृत्वा कामपीडितो गोलं वकर्णस्तिमुवाच मद्रयद्येवं तदग्रे भवत्विति तत्र गच्छा-
वः पुनर्वैतत् नामृतं न विदं किं विदेकां मुत्कानितं विनीम जीव्येत संगतो यस्य म्रियेत च विद्योगतः ततः शृगालेन रामः
सहासो संहातिकं रुपागतः सिंहोपि प्रतिगृह्यत योति कैम प्राप्तमपि रवरदृष्ट्वा अति हर्षा दुर्लभं तदुपरि पयात
अथ रासभावज्जपातमिव मन्यमानः किमिदमित्याचंत यत् असंततनुरव देवात्कथमपि तस्मादपेतः यावत्

आदयलो कयतितावत्कुरैरत्तांतनयनं अतिभयांतकमदृष्टवत्सत्वं दृष्ट्वा भयात्तत्त्वारतयदंतदेवनगरं जगाम अथ गोमायुना सिं
 होभिहितः भो किमेतद् दृष्टे विक्रमोयं अथ सिंहः सविस्मयमाह भो मयानत्रामसज्जित आसीत् तत्किमहं करोमि मक्रमाक्रांतो
 गजोपिनगच्छेत् शृगाल आह संप्रत्यपित्वया सज्जित क्रमेण स्थोभव्यं यतः पुनरप्येनमहं त्वदंतिकमाने ध्यामि सिंह आह भद्र
 यो मां प्रत्यक्षं दृष्ट्वा गतः सकथं पुनरत्र समेव्यति तदन्यात्किंचित्सत्त्वमानय शृगाल आह किंतवानवाभितं मां तवार्थं हमेव जाग
 रूकस्तिष्ठामि इत्युक्त्वा शृगालोपिरासभमार्गेण यावद् दृष्टितावत्तत्रैव स्थाने चरन्ति स्म अथ शृगालं दृष्ट्वा रासभः प्राह
 भो भागिनेय भव्यस्थाने हं त्वयानीतं यद्देवान् मृत्युवर्शनगतः तत्कथय किंतु सत्त्वमातिरोद्रंयस्य वज्रोपमप्रहारादहं मुक्तः
 तच्छ्रुत्वा शृगालः प्रहसन् प्राह मामसारसभीविहिता इतश्च शृगालो मवलो वयसानुरागा आलिंगितुमुत्थिता त्वं वक्र
 रतयानुः तथा पुनर्नश्यतापि भवतो वलंबनार्थं हस्तः प्रसारितो न चान्यत्कारणं तद्दार्ढ्यं सा च त्वत्प्रायोपवेशनं कृत
 मिति वदति यदि मेलं वक्रणो भन्ती न भवति तदहं न ग्रंथं लंबा प्रविशामि विषं वामं सयामि तथापि तद्विद्योगं सोढुं न शक्नो
 मित तस्मादहं त्वान्तागच्छेनो वत्स्री इत्याम विज्यति मन्मथश्च प्रकोपं करिष्यति उक्तं च श्रीभद्रांमकरध्वजस्य ज
 यन्तो सर्वार्थसंपादिनी मेनां मे प्रविहाय याति कुक्षिम् स्वर्गापवो ह्रिया तद्दोषोर्बिनिहन्पतं इततरं भग्नाः कृता मुदि
 ताः केचिद्रक्तपटीकृताश्च जटिलाः कापालिकाश्चापः अथासौ तद्वचनं प्रत्यायितो भूयोपितेन सह अस्थितः सा
 चिदमुच्यते जानन्नपिनरो देवात्प्रकरोति विगर्हितम् कस्मैचित्कर्म किं लोकगर्हं तं रोचते कृतम् अत्रांतरं कृतं श
 तविप्रतापितो रासभः पुनरपि सिंहस्योपातिक्रमागतः ततः प्राक् सज्जित क्रमेण सिंहं न तत्काले व्यापादितः तत

पं. तं. ४

५

अतं हत्वा शृगालं रूपं लोविष्याय स्वयं स्नानार्थं तद्योगतः शृगालेनातिलौल्यात् शृगरस्य कर्णो हृदयं भस्मितं अथ सिंहः प्रागत्य तत्कर्णं
हृदयं भास्वितं ज्ञात्वा कोपपरीता तस्मात् शृगालमाह आपापकिमिदमनुवितमनुष्ठितं यत्कर्णो हृदयं भस्मिन् नोच्छिद्यतां नीतः स्वरः
शृगालः सविस्मयमाह स्वामिन् मामेवं वद कर्णो हृदयं रहितं एवायमासीत् कथमन्यथा गत्य स्वयं त्यामवलो क्य मया द्रुत्वा पुन
रागतः अत एवाच्यते आगतश्च गतश्चैव दृष्ट्वा सोत्तां भयानकम् अकर्णो हृदयो मूर्खो योगत्वा पुनरागतः अथ शृगालव
दनेन जातप्रत्ययः सिंहस्तेनेव सह संविभज्या शो कितमनास्तं भासितवान् आतोह प्रयीमि नाहमपि लव कर्णो इति इति
तीया कथा तन्मूर्खकपटकृत्य यापरं युधिष्ठिर एव सत्यवचनेन विनाशितं साधिदनुच्यते स्वाधर्मसूज्य मोदंभी सत्यं
श्रुतेः समंदधीः सत्यार्थाद्रुपत नूनं युधिष्ठिर इवापरः न कर आह कथमेतत् सो प्रवीत अक्षिकस्मिन्निदधिष्ठाने को
पि कुंभकारः सकदा शितप्रमत्तस्तीक्ष्णाग्रस्य भग्नभांडकप्यं रसोपा रिमहन् विगेन धावन् पपात ततश्च कर्परोत्पादितल
लाटतटोरुधिगाधुतशरीरः कथं विदुत्थितः ततश्चापथ्यसेवनात् कर्प्यं रप्रहारः करालतागतः अथ वादावित् रु
मिस्तपीडिते देशे कुत्सामो सोकोश्चिद्राजसेवकेः सह देशांतरं गत्वा राजसेवको वभूव सवराजातस्मललोटेति कर
लाकारं कर्प्यं रप्रहारं दृष्ट्वा चित्तयामास नूनं वीरपुरुषोऽयं कश्चित् नललोटेस्य संमुखः प्रहार इति वित्त्यमानः दृष्ट्वा रामः
नादिभिः सर्वेषां राजपुत्राणामधिकं प्रसादपश्याति तपिराजपुत्रास्तस्य प्रसादातिशयपश्यातः परमीर्ष्याधर्मव
हंतो राजभयानकं चित्प्रोचुः अथान्पस्मिन् नहनि क्रियमाणाया वीरसंभावनाया प्रकल्पमान जुगतेषु संन
द्यमानेषु नाजिषु विलोक्यमानेषु बोधेषु भुजा कुंभकारः प्रस्तावेषु दृष्ट्वा भो राजपुत्र किं तेनास्मिन् वा वजातिः ४

कस्मिन्संयामेप्रहारेयंतेलकोटेनग्नेः सोब्रवीत् देवयुधिष्ठिराभिधः कुलालोहंजात्यानवाद्येशास्त्रप्रहारः किंतु अनेककर्ष्यरसंकुलेप्रांग
एतदेदेशमद्यपानविकलः प्रभावः कर्ष्यरोपरिपतितः ततः कर्ष्यरप्रहारेयंकरालतांगतः ततो राजा ध्वपितंयत् अहोवोत्रहंमनेन तोह
एतपुत्राजुकारिणकुलालेनतदीयतामस्याहुर्वेद्रः तथाजुष्ठितकुंनकारः ग्राह देवमेवंकुरुप्रयमेसमेरुहलनाद्यवं राजाग्राह
भोसर्वगुणानिधिर्मवान्तदपिगम्यतामिति उक्तं च अरोसिकृतंविद्योसिदर्शनीयोसिपुत्रक यस्मिन्कुलेत्वमुत्पन्नो गजस्तत्रन
हन्यते कुलालः ग्राह कथमेतत् राजा कथयति अस्मिन्कुलांश्चद्वेदोद्वेगोसिंहमिधुनं अथकदाविसिंहोपुत्रद्वयंजनयामा
स सिंहोपिनित्यंमृगादीन्यापाद्यसिंहोददाति अथकदावित्तनवनेभ्रमतानकिंचिदासादितंभगवानादित्योकाशिरवरुपग
तः अथतेनस्वगृहमागच्छतामार्गेश्वरगतलोशिशुः प्राप्तः भोवालकेत्यमिति कृत्वा नु कयमादध्यामध्वेविधृत्ययत्नेनजीवन्तानीयसिंहो
समर्पितः सिंहाभिहितं भो आनीतंभोजनंकिंचित्त्वया सिंहः ग्राह प्रिये अद्येनंमृगालशिशुंविनानकिंचिदासादितं अथमे
पिसज्जानीभ्योवालक्योतिमत्वामयानहतः उक्तं च श्रीलिंगिविप्रवालेषुप्रहर्तव्यंनर्हवित् प्राणास्त्येपिमंजातेविश्वस्तु
विशेषतः इदानीत्वेमनंभक्षयित्वापथ्यंकुरु प्रातरन्यात्किंचिदनेम्यामि सोब्रवीत् भोकांतत्ययावालकोममिति नन्यापा
दितस्तदहमपिकथमेनस्वोद्वेगार्थेवधामि उक्तं च अथत्यंनेवकर्तव्यंप्राणत्यागोपस्थिते नवकर्तव्यपरित्याज्येणधर्मः
सनातनः तस्मान्ममायंरतीयेः पुत्रोभविष्यतीत्युक्त्वास्त्वानहीरेणतंपरापुष्टिमुपानयत् एवंत्रयेगणिशिशवः पर
मज्ञातज्ञातिविशेषाएकाचारविहाराकालंनिर्वाहयामाः कुः अथकदावित्तनवनेभ्रमन् अरुणपंगजः समायातः
तदृष्ट्वासिंहस्कृतोप्रकृषितोहनुकामोतं प्रतिबलितो नतस्तेनमृगालेनाभिहितं अहोगजोयंमुष्णकुलशत्रुहृता

पं. तं ४ नां तच्च एवमुक्तास्वर्गहं प्रतिधावितः तर्कपिष्टमंगानि रुत्सा हितंगितो साधुवेदमुक्ते एकेनपि सधीरेण सोत्साहं नराणां प्रति सोत्सा
 हं जायते सैन्यं भग्नं भग्नं वा मुयात् तथा च अतएव हिंसां धीतिर्यो धाम्ना महावलान् शरान्धीरां क्रुतोत्साहं ज्ञेयं त्वेकातरान् तो
 ह्यपि भ्रातरो गृहं प्राप्य विहसंतो पितृभ्यां मेघभ्रातृवो हितं वतुः यात्किं लायंगं ज्ञेयं पुरतोऽपि प्रनष्टः सोऽपि तदा कर्ण्यं कोपा
 विष्टमनाः स्फुरिताधरपक्षपस्तो म्रलो वनस्त्रिशिरवो भ्रुकुटिं कृत्वो तो निभर्त्सयमानः परुषमुवाच अथ सिंही एकं ते नीत्वा प्रवाधितो
 सोऽवत्स कदापि मे वं वादी ४ न वदीय भ्रातरौ वंतो अथा सो मातृववनेन न प्रभृतं तं रकोपा विहस्तामप्युवाच किं मरुमेताभ्यां नृपेण सो
 द्युपेण विद्याभ्यासकोशलेन वाही नो यमेतो मा मुपहसतः तन्मया वशपमेतो व्यापादनीये तच्छ्रुत्वा तस्मिन् जीविते मिष्टं ती सिंही वि
 हस्य प्राह शरो सिंहा तविद्यो सिंहा नीयो सि पुत्रकं यस्मिन् कुले त्वमुत्पन्नो गजस्तत्र न हृत्यते तत्सम्यक् शृणु वत्स त्वं शृणु गौली
 कृतो मया कृपा परया स्वस्तनशीरेण पुरिष्ठं नातः तद्यावदेतो मम पुत्रो शृणु गालं न जानीतस्तावत् दुततरं गत्वा स्वजातीयानां मध्ये
 भव नो वेदेताभ्यां निहतो मृत्युपथं मे व्यासि सोऽपि तच्छ्रुत्वा भीतमनाः शनैः शनैरपस्तृत्पत्वं जानीयानां मिलितः तस्मात्त्वम
 पिद्या वदेते सुभटाः कुला लं त्वां न जानति तावत्तु ततरमपसर नो वेदुं च नो प्राप्य मरिष्यसीति कुला लो पितदा कर्णं सत्वरं
 प्रनष्टः अतो हं श्वी मिस्वार्थं मुत्तु ज्ञेयं वादीति शरो सीति स्वार्थं मुत्तु ज्ञेयं त्वत्तु धीकथा विद्वद्भ्यो यत्त्वया त्रियोर्थे एतत्तु
 तत्कार्यं मुत्तु ज्ञेयं न हि त्रीणां कथा विद्वद्भ्यो मुत्तु ज्ञेयं तत्तु श्वी वल्विदमुत्तु ज्ञेयं न मा श्वयायते यदर्थं स्वकुलं त्यक्तं
 जीवितां द्वं वहा रितम् समोत्पजति निःस्नेहा कः स्त्रीणां विश्वमेतत्तु मकारं प्राह कथमेतत्तु वानरः कथयति स

1
 तिकर्मिभिर्दधिष्ठानेकोपिब्राह्मणस्तस्यवप्रिया-अतिप्राणप्रियाकुडुंवेनसहकलहं कुर्वीणानविष्णाम्यति सोपिब्राह्मणः कलहमसह
 मानोभाष्योवात्सल्यात्कुडुं वंपरित्यज्य ब्राह्मण्यसहविप्रक्षुब्धं देशांतरंगतः अथमहाद्वामभ्येब्राह्मण्यमिहितं आर्यपुत्रत्वमामावाधतेत
 दुर्धर्माप्यन्येषय अथासौतद्वचनांतरं यावदुदकं गृहीत्वासमागच्छतितावतांघृतामपश्यत् अतिवह्नुमतयाविष्मादं कुर्वन्वावद्विल
 पतितवदकाकोशवाचमशृणोत् हे ब्राह्मण शुचीभूयजोविता ई प्रयच्छ दत्तेजीविता ईर्वास्ममेवजीवितसा ब्राह्मणी अथजलं
 पीत्वावनफलाग्निभक्षयित्वागंतुमर्ह्यो ततः क्रमेणनगरत्रदेशेकस्यावितुस्यवाटिकांविशयब्राह्मणोभार्योममिहितवान्
 भद्रयाचरहंभोजनं गृहीत्वागच्छामितावदन्त्वयास्थातव्यामित्यनिधायप्रायासीत् अथतस्यपुष्पवाटिकायांपुंगुः रहट
 घटीर्येटयमानोदिव्यधिरागीतमुज्झिरयति तस्मिन्कृत्वाकुसुमकुलादितयातत्सकाशंगत्वाभिहितं भद्रयास्मानकाम
 यसेतन्ममासक्तास्त्रीहृत्पातवभविष्यति पशुरब्रवीत् त्वं किंमया व्याधियसेनकरिष्यसि साब्रवीत् किमेनेनेनेनेन
 अवश्यं त्वया सह मम संगमः कर्तव्यः तच्छ्रुत्वा तद्याहोतवान् सुरतानंतरं साब्रवीत् इतः प्रभृतियावज्जीवं मया त्वाम
 वंतेदत्तः इति श्रुत्वा भवानपि नृणांभिः सह गच्छतु साब्रवीत् एवंपुंगुर्वमुदितस्तदतस्यापि किंयंतमपि ग्रासं देहो
 ति तथेवानुष्ठितं ब्राह्मण्यमिहितं ब्राह्मणसहस्रं हीनस्त्वयदाग्रामांतरंगच्छसितदाभ्रमवचनसहस्रापि नास्ति त
 देनपुंगुं गृहीत्वा गच्छोवः साब्रवीत् नराभ्योत्मानमपि ग्रामांतरं नेतुं पुनरयंपुंगुः साब्रवीत् पद्मेभ्योत्तरस्थमहं न
 व्यामि अथतत्कृतकथांमिहितं विज्ञेनप्रतिपन्नं तथानुष्ठितं वान्पस्मिन्दिने कृपापकठविभ्रातो ब्राह्मणस्तया
 पुंगुपुरुषासक्ततया संजयेकपातः पातितः सापिपुंगुं गृहीत्वा कस्मिन्निगरे प्रविष्टा तत्र चोत्थरद्वानिनिर्त

पंतं ४ राजपुत्रे रितस्तलोभ्रमद्रिस्तन्मस्तकस्थोपेटोदृष्ट्वावलाहायिद्यराजाश्रेणीता राजापियावत्तामुद्घाटयतितावत्पुंगुं दृष्ट्वा ततः
 सात्राज्ञाणीविलापंकृतवती राजपुरुषानुपदमेवतत्रागता राजा दृष्ट्वास्वयं तां तमब्रवीत् ममेवमन्तोव्याधितोरायोदेरुद्वेजि
 तोमयास्तेहव्याकुलितमानसयाशिरसिगृहीत्वात्यसकाशमानीतः राजाब्रवीत् ब्राह्मणोमेत्वंमगिनीग्रामद्वयंगृहीत्वा
 भर्त्रासहभोगोभुञ्जामासरवेनतिष्ठ अथसंब्राह्मणोदेववशालेनापिसाधुनाकृपादुत्तारितः पराभ्रमन्तदेवनगरमा
 यातः तयादुष्टभाययादृष्टोराशेनिवेदितश्च राजेनयमममभर्तुर्वैरीसमायातः राजापिवधायादिष्टः सोऽब्रवीत्
 देवअनयाममसर्वकिंविद्महीतमस्ति यदित्वंधर्मवत्सलस्तदादापय राजाब्रवीत् भर्तुर्वैरीसमायातः राजापिवधायादिष्टः सोऽब्रवीत्
 साह देवममानकिंविद्महीत ब्राह्मणाह यन्मयात्रिवासिकंजीविताईदत्तंतद्दोह अथसाराजभयात्तथैवात्रिविक्रमे
 वहीवित्तंमयादत्तमितिजल्पतीप्रालोर्वियुक्ता ततः सविस्मयं राजाब्रवीत् किमेतादिति ब्राह्मणोनापिपूर्वदृष्टांतस्तस्मैसक
 कोपिनिवेदितः अतोहब्रवीभियदथस्वकुलं त्यक्तमितिषष्ठीकथा वानरः पुनरप्याह साधुवेदमुपाश्रय्यानकंश्रुय
 त नकिंकुर्यान्नाकंदद्यास्त्रीभिरभ्यर्थितोनरः अनधायत्रहेवतेशिरोपर्वतिमुंडितं मकराह कथमेतत्
 वानरः कथयति अक्षिप्रख्यातवल्लपोरुषोनेकनरेऽप्युक्रुटमशीविजालजटिलीकृतपादपीठः शरच्छुशोकाकिरागनि रामः
 भ्रूलयशाः समुद्रपर्यंतायाः पृथिव्याभर्तुर्नंदोनामराजातस्यवसर्वशास्त्राधिगतसमस्ततत्त्वः सविबोधरुविनीमूल
 स्पप्रणयकलहेनजायाकुपिताः सावजीववल्गुमानेकप्रकारपरितोष्यमाणापिनयसीदति ब्रवीतिवमन्ता

मद्भयेन प्रकोरेणानुव्यसितं कथयनिश्चितं करोमि ततः कथां चित्तयोक्तम् यदि शिरोमुंडयित्वा मम पादयोर्निपतसितया
 प्रसादाभिमुखी भवामि तथा चानुष्ठिते प्रसन्नासौ अथ नंदस्यापि भार्या तथैव रुद्रा प्रसादा ममाभिपन्नतु व्यति तेनोक्तं नंदस्य
 विनामुहूर्तमपि न जीवामि पादयोः पतित्वा प्रसादयामि सा प्रवीर्य यदि श्वली तं मुखे प्रक्षिप्याहं तव रुद्रसमासूयत्वं धावयामि
 धावितश्चेदश्ववत् रूढमेतदा प्रसक्तं भवामि तथा चानुष्ठिते प्रसन्नासा अथ प्रभातसमये सभोपविष्टस्य रातो वररुचिर
 यातः तं रुद्रस्वापप्रच्छ भो वरस्त्वो किमपर्वणि मुंडितं शिरस्ते सो प्रवीर्य ना किं कुर्यान्ना किं दद्यादिति तं मुहूर्तं त्वमपि न
 दवररुचिवत्स्वीयशयः ततस्तद्गणितेन त्वयामा प्रतिवधोपायः प्रारब्धः परं वा न्दो मे गो वप्रकर्ततः इति सप्तमी कथा
 अथ वासाभिदुव्यते आत्मनो मुश्वदो वेल वध्यं तेषु कसारिकाः वकास्तत्र न वध्यं ते मो नं सर्वार्थसाधकम् तथा च मुगुमं
 रसमाणापि दर्शयन्त रुद्रा वपुः व्याघ्रवर्मपरिहृन्ना वा कुरुते रासभो रुतः मकर आह कथमेतत् सो प्रवीर्य अस्मि कौशिक
 श्वरधिष्ठानेषु द्रुपदो नाम राजकः तस्य यगर्दभ एकोस्ति सोपि घ्रासाभो वा तदुर्वलुता गतः तेन राजकेनाटव्याधमताम् अति
 तो व्याघ्रादहृष्टः श्रुतिं तं अहो शोभनमापति तं अनेन व्याघ्रवर्मणा प्रठादरा सभं दं त्रेडुत्तं नामित तत्रे व्याघ्रं मत्वा न
 निष्काशितं तथा चानुष्ठिते रासभाय धेयं यवभसां करोति प्रत्यक्षं राजकोपि स्वाश्रयं लयति एवं वगुधुनिका ले
 सपीततनुः संजातः कुरुधनस्थानमयते अथा यस्मिन् न निरासभो दूरस्थितो रासभी राह मशुणोत् ततः अ
 वगामात्र गो वस्य यशः प्रायितुमारब्धः अथ तेः सेनैः रासभो यं प्रतिहृन्ना इति सात्वा लुगुप्यास्वायोः शरं

पं. तं. ४

पु

होरे व्यापादितः अतो हं ब्रवीमि सुगुप्तं रं रुमालोपीत्यादि अष्टमी कथा अथेन तेन सह विवदतो जलचरेणो केनागत्याभिहितं
तं भोमकरत्नदीयाभावात्तव्यमागच्छति अनशने उपविष्टा मृता सोपितत्कृत्वा अतीव व्याकुलितमनाः प्रालपत् भोः किमि
दं संजातं मम मंदभाग्यस्य उक्तं च माता यस्य गृहे नास्ति भार्या वा प्रियवादिनी अरण्ये तेन गंतव्यं यथा रण्ये तथा गृहम् त
न्मित्रक्षम्यतां किं विममायराधः अहं तद्विद्योगाद्देवानरे प्रवेशं करोम्यामि तत्कृत्वा दानरो विहसन् प्रोवाव भोः जात
स्ते मया प्रथममेव असौ ह्यी वरपुं स्त्री जितश्चेति सांप्रतं प्रत्ययः संजातः तन्मूढान्देपि जाते त्वं विद्यादोगतः तादृशार्थायां
नृतायामुत्सवः कुर्वन्नुपते उक्तं च यतः या भार्या दुष्टचारिना सततं फलहृत्प्रिया भार्या रूपेण साक्षेया विदग्धैर्दासराज्य
रा तस्मात्सर्वप्रयत्नेन नामापि परिवर्जयेत् स्त्रीणां मिह हि सर्वसां यदि ह्येत्सु खमात्मनः यदंतस्तन्न जिह्वायां यज्जिह्वा
यां जतद्वहिः यद्गृहस्तन्न कुर्वन्ति विवित्रचारिताः स्त्रियः आस्तातावत्किमेव नदीरात्म्येनेह यो वित्तम् विद्वत्स्वो
देरेणापि धृतिपुत्रमपि स्वकम् नृसायाश्च हसद्वाचकठोरायां च माद्वम् नीरसायारसं वा लो वोलिकायां विक
ल्पयेत् सकरञ्ज्वाह भो अरस्येतत्परं किं करेण मम अतर्धदयमेतत्संजातं एकं तावद्गृहभगः अपरं मित्रेण सह संतो
षश्च अथवा भवत्येव देवोपहृताता उक्तं च यतः यादृशं मम पांडित्यं तादृशं द्विगुणं तव नाभ्युत्थारो न भर्ता च किं तु
पश्यसि न मित्रके वागमराह कथं मे तत् सो ब्रवीत् कस्मिंश्चिदभिष्टाने हालि कदंपती प्रणिलसतः स्म हालिक भार्या प
तुर्हृद्गुभावात्सदेवान्यविंता न कथा विद्वत्स्येय्यमालं वते केवलं परपुत्रय रता अथ केनचित्परा विन्तापि हारकेणोपा

रामः

लक्ष्मिप्रोक्तासा शुभमृतमायो हृत्स्वदर्शनेन स्मरणीयं तद्विद्यते यतां मेरुतिस्वदक्षिणा ततस्तथाभिहितं भो सुभग यद्येवं तदक्षिमेपतिभू
तंधनम् सरद्वत्वात्प्रचलितुमप्यसमर्थः ततस्तदादायगच्छामियथा त्वया सहान्यत्ररतिपुश्यं न ज्ञामि सोऽब्रवीत् शेवते मयं तन्प्रसूवे
प्यत्रस्थाने शीघ्रमेव समागतं व्यंयेन सुंदरं कंचिन्नगरं गत्वा त्वया सह जीवलोकाः सफलीक्रियते सापितयेति प्रातिज्ञाय प्रहसितेव
दनात्पुनरुत्तरं गत्वा रात्रौ प्रमुक्तमर्त्तस्मिन् विना मादाय प्रसूय समये कथितं स्थानं गृह्णामह धृतेऽपि तामग्रे विधाय दक्षिणां दिश
माश्रित्य प्रस्थितः एवं सज्जमो दंतया सह वार्त्ता सुखमनुभव न्योजनमात्रद्वयेन व्यतीतेन नदीं दृष्ट्वा धृतं श्रितं यामास किञ्च ह
मेतया अर्द्धजरत्या कश्चिज्जाति किंच कदाचिदस्माः पृथुनः कोपि समेव्यति ततः समहानर्थः स्यात् केवलं च स्याद्विना मादा
यगच्छामीति संविं त्यतामुवाच प्रिये दुस्तरं येन महानदी तदहं द्रव्यमात्रं पारिहृत्वा समागच्छामि यथा त्वामेकाकिनीं पृथुमरी
व्यकारेनोत्तारयामि सा प्राह एवं क्रियतामित्युक्त्वा अशेषं विना मादाय पुनरप्याह भद्रं परिधानाच्छादनं वस्त्रं मपि समर्पय
येन जलमध्ये निःशंका सती प्रजसि तथा नुष्ठिते धूर्त्तौ पिवितं पुगलं चादाय यथास्विति तं विषयं गतः सापि कंठं विनिवेशित
हस्तपुगलासो द्वे गानदीतीरे यावदुपविष्टा तिष्ठति तावत्काचिरथ गालिका गृहीतमांसपिंडा तत्राजगाम आगत्य वमावत्य
श्रपती तावन्नदीतीरे महान्मत्स्यः सलिलानि क्राम्य वहि स्थितः प्राप्ते तं दृष्ट्वा मामांसपिंडमुत्सृज्य तं मत्स्यमभिययौ अत्र
तरे आकाशात्कोविष्टं प्रसृतमांसपिंडमादायोत्पपात मत्स्योऽपि धृष्टगालिकां दृष्ट्वा तस्यां प्रविवेश अथ सा गालिका व्यथ
अमागृध्रमवलो कयती नग्नि कया सस्मितमभिहिता गृध्रेणापहतं मांसं मत्स्योऽपि सलिलं गतः मत्स्यमास्यपरिग्रहे
किंतु पश्यसि जंघुके तत्प्रकृत्वा गालिका तामपि पतिधनं तारयन् दृष्ट्वा सोऽपि हासमाह मादृशममपांडित्यं तां ह
शोचि गुणान्नं नाशूयं नमस्तौ च किं त्वं पश्यसि नाग्निं इति नवमोऽध्यायः एवं तस्य कथयतः पुनरन्येन जलधरेणा

गत्यनिवेदितम् यदहोत्वदीयं गृहमपि अपरोमहामकरेण गृहीतं तं कुत्वा सोऽतिदुःखितं मनसा स्तं गृहान्तिः सारथिनुमुपायं विंशत्यनु
 वाव अहो पश्यतममैवैव हतकस्य यात्किं मित्रं वा मित्रतां यातमपरमो प्रियामृता गृहमन्येन च व्याप्तं किमद्यापि न विष्यति अ
 थवा युक्तमिदमुच्यते क्षांतं प्रहारानि पतंतं पभीक्ष्णमनक्षये वर्द्धति जाठराग्निः आपासु वैरागिणः समुद्रं वंति छिद्रेष्वनर्था पद्मली
 भवन्ति तर्किकरोमिः अनेन सह युद्धं किं वा साम्नेव संवोध्य गृहान्तिः सारथ्यामि किं मे दं दानं वा करोमि अथवाऽमुमेव वानरमित्रं
 दृष्ट्वा मि उक्तं वयतः यः दृष्ट्वा कुरुते कामं प्रष्टव्यम् नृहतांगु रून् नतस्य जायते विद्वः कस्मिंश्चिदपि कर्मणि इति विचिंत्य
 भूयोपि जंबूद्वीपमाहूतं तमष्टुष्टं भो मित्रतदहं वा प्रष्टामि कथयार्किकं करोमि सामाहो ना मुपायानां मध्ये कस्यात्र विषयः
 स आह भो कृतद्युमैयानि विद्वोपि किं भूयो मामनुसरसि नाहं तव मूर्खे स्योपदेशमपि ददामि उक्तं वयतः उपदेशो न दात
 व्यायादृशोतादृशो जने पश्यवानरमूर्खेण गृहान्ति गृही कृता मकरे आह कथमेतत् वानरः कथयति अस्ति कस्मि
 श्चिदरूपेण स शरवाक्षतकुलाये पक्षिदंपती प्रतिवसतः स्म अथ कदाचिन्माघमासे अकालकरकादृष्टि समाहृतवात
 कंपिततनुः कश्चिद्धान रस्तदेव मूलमुपगतः सोऽपि दंतवीणां वादयन् अतिदीनः संकुचितकरचरणतया सानुकंपमूर्ति मि
 तोयथा हस्तपादसमायुक्तो दृश्यसे पुरुषाकृतिः शीतवाताहतो मूढ न करिष्यामि किं गृहम् सोऽपि तदा कर्णपव्यं वि
 तयत् अहो आत्मसंतुष्टो जीवलोकः यदेवापि कुतः वटिका आत्मानं वदुमन्यते युक्तं चेत्तत् स्ववित्तकल्पितोगर्वः
 कस्य नो मनविद्यते उन्निष्यटिदिभः पादोशेते भग्नमयादिवः एवं विचिंत्यतामह स्वविमुक्तिविरावा रेरेडं पंडित
 मानिनि तस्मिन् नवकरिष्यामि नो चेत्वा निगृहामहम् एवमेतन्मनो निविद्यापि पुनः पुनराश्रय करणोपदेशेन

तमुद्देजयति तदा सोतं दृष्ट्वा रुद्धतस्याः कलायं रवंडशः कृत्वा वभंज अतो हं प्रवीमि उपदेशो नरात व्यशति इति दशमी कथा पु
नरपिवानर आह नाहं ते कथायिष्यामि यद्वाय्या वाक्येनाहं भवता समुद्र प्रक्षेपितुं नीतः तदेव न पुक्तम् यद्यप्यतीव वल्लभाभाया
तदपि तद्वाक्येन मित्रवांधवादयः समुद्र किं प्रतिप्यंते तत् श्रुत्वा मकरः आह भद्रयद्यप्येवं तथापि सर्वं साप्तपदी नमिति वि
चिंत्य किं विन्ममहि तं समुद्रादिश उक्तं वयतः उपदेशस्य दातृणां नराणां हेतुमिच्छता परस्मिन्निह लोकोच व्यसनं नोपपद्य
ते तत् सर्वथा कृतांग सोऽपि कुरु प्रसादमुपदेशादनेन उक्तं उपकारिभ्यः साधुः साधित्वे तस्य को गुणः अपकारिभ्यः सा
धुः ससाधुः साद्रिच्यते तदा कार्पिवानर आह भद्रयद्येवं ताहं तत्र गत्वा तेन सह युद्धं कुरु उक्तं वयतः उत्तमं प्रणिपातेन शूर
भेदेन योजयेत् नीचमत्यप्रदानेन समं शक्तिपराक्रमैः मकर आह सोऽप्रवीर अक्षिकमिमांश्च नोद्देशे प्रहान् रं पुरकोना
प्रशृगालः तेन कुरा विदरापे स्वयं मृतो गजः समासादितः परंतस्य समं तात्पर्ये अभिप्रति कठिनां त्वं वं भेतुं न शक्नोसि अ
थात्रावसरे इतश्चेतश्च पारिभ्रमन्कश्चित् सिंहस्तत्रैव प्रदेशे समापयो अथ तमागतं दृष्ट्वा सक्षितितलमिलने मोलिमंडल
संयोजितकरकमलः सविनयमुवाच स्वामिन् रत्नदीपो हं लागुडिकस्त्वदर्थे गजमिमं रक्षाभितदेनं भक्तं तु स्वामी अथ य
सिंह आह भो नाहमन्यहं ते कदाचिदपि भक्षयामि तत्तवेव गजो यमयां प्रसादिकृतः तत् श्रुत्वा शृगालः सानदमाह
पुक्तमिदं स्वामिनां निजभृत्येषु अथासिंहो गते कश्चिद्वा घ्नस्तत्राययो तमपि दृष्ट्वा व्यवितयार एकस्तावरं दुरात्मोऽत्र
लिपातेनापवाहितः तत्कथं मिदानी मे न मे पवाहयिष्यामि नूनं शूरोऽयं न वलुमेदं विना साधो भवति उक्तं व व
यत्र शक्यते कर्तुं सोऽमहानमथापि वा भेस्तत्र प्रकर्तव्यो यतो सोऽसंख्यनाशकः किंच सर्वेपि भेदेन बध्यन्ते उक्तं

तच्छे

प. नं. ४

१०

अंतस्थेनाविरुद्धेन सुदृष्टेनातिचारुणा अंतर्भेदेन संप्राप्तं मौक्तिकेनापि बंधनम् एवं संप्रधार्य तदभिमुखो गत्वा इषडुन्नतकंधरः स
 संभ्रममुवाच मामकिमत्र भवान्मृत्युमुखे प्रविष्टः येनैव सिंहं न गजो व्यापादितः समांतद्रक्षणे निदुःखं स्वयं ज्ञानार्थं गतस्ते
 न वगधुतासमादिष्टं यदि कश्चिद्विरहव्याधुः सामगच्छति तत्त्वया सुगुप्तं ममावेदनीयं येन वनमिदं मया निर्व्याघ्रं कर्तव्यम्
 यतः एवं व्याधौ लोकेन व्यापादितो गजः सून्येऽच्छिद्यतां नीतः तद्दिनाक्षरं भव्या व्याध्या अतिक्रुपितोऽस्ति अथ तत्तत्कृत्वा व्या
 धुः सत्रासमाह भो भगिने यदेहं मे प्राणरक्षणम् यतस्त्वया तस्यां च विराय मदीया कापि वात्ता नारव्येयेत्येवमभिधाप्य
 सत्वरं पलायं चक्रे अथ गते व्याधौ तत्र काश्चेत्क्षीपी प्राप्तस्तमपि दृष्ट्वा व्यचिंतयत् दृष्ट्वा दंष्ट्रां यं विव्रकतदस्मादेव गज
 इव मे भेद्यं कारयामि इति निश्चित्य तमुवाच भो भगिनी सुत किमिति विराट् दृष्टोऽसि कथं बुभुक्षित इव लक्ष्मसे तदिति
 विरसि मे उक्तं व समयाभ्यागतो तिथिरिति तदेव गजः सिंहं न हतस्तिष्ठति अहं चास्य तदादिष्टो रक्षपालः परंतथा
 पियावदसौ न समायाति तावदस्य गजस्य मांसं भक्षयित्वा तस्मिन् कृत्वा दुतं ब्रज स आह मामयद्येवं यतन्तं कार्यं
 मे स्य मांस्येन यतो जीवन्मरो भद्रशतानि पश्यति तत्सर्वथा तदेव बुभुक्षते यदेव परित्यामति तदहमितोऽप्यास्मा
 मि शृगाल आह भो वीरावधो भूत्वा भक्षय तस्या गमनं दूरतोऽपि तवाहमावेदयिष्यामि अथ द्वापि ना तथा
 बुद्धिं ते मिनां त्वया विशाय तथा मिहितं जंघुकेन भो भगिनी सुत गम्यतां गम्यतां एव सिंहः समायाति तत्तत्कृ
 त्वा विव्रकोऽपि दूरं प्राणष्टः अथ यावदसौ तद्देहं कृतद्वारेण मांसं भक्षयति तावदति संकुप्योऽपरः शृगालः

उक्तः १०

समावयो अथतमात्मतुल्यज्ञानमराक्रमेदद्या उत्तमं प्राणिपतिनेत्यादिश्लोकं पठन्तदभिमुखकृतप्रयाणः स्वदंष्ट्रा
भिस्तोविदार्यदिगंतभाजं कृत्वा स्वयं सुरवेनाचिरकालं हस्तिमांसं पुमुजे एवंत्वमपि निजरिपुं संजातं युद्धेन परिभूय
दिगंतगतं कुरु नो वेत्स्यश्वाद्धनूला दस्मा त्वमपि विनाशमवाप्स्यसि उत्तमं वयतः संभाव्यं गोमुखं पन्नं संभाव्यं
सृणोतपः संभाव्यं स्त्रीषु चापत्यं संभाव्यं शांतिताभयम् इत्येकादशी कथा श्रूयते वयतः सुभशाणि विवि
त्राणि शिथिलाः पौरयोधितः एकोदशो विदेशास्वजातेर्योद्धुर्ध्वते मकराह कथ्यमेतत् नानरो वीर अस्ति
कस्मिंश्चिद्विष्टाने वित्रांगो नाम सारंगः तत्र वाचिरकालं दुर्मि संपातितं अन्नाभावाच्च मरमेकादशो नः कु
लतांगुलमारुह्यः अथ वित्रांगः सुत्तामकंठं हस्तद्वयादन्ये देशांतरगतः तत्र वरमिंश्चिदुपरेकस्य विह्वलमेधिनी
गृहिण्याः प्रसादेन प्रतिदिनं गृहे प्रविष्टा विविधान् नानिभक्षयन् परांतरातिगच्छति परंतद्गृहाद्वाहर्निष्क्रामन् अन्येर्महोद्भूतसा
ग्नेयैः सर्वास्मदिदं रूपं परिहृत्पस्यवांगं दंष्ट्रयाभि विदार्यते ततस्तेन विंतिताम् वरं स्वदेशोयत्र दुर्मिहेनापि स्फुरेन स्थी
यते तस्मात्पिपुडू करोति तद्धरंतं देवत्येनगरं ब्रजामीति अवधार्य स्वस्थानं गतः अथासौ देशांतरायातः स्वज
नेः दृष्टो भोः कथं यकीदृक् विदेशः किं वेष्टो लोकः कज्जहारः को विहारस्तत्रेति स आह किं कथ्यते देशस्य
समिक्षम् शिथिलनाय्य इत्यादि इति द्वादशी कथा सोपितदुपदेशं आत्वा कृतमरणानि श्रूयो वानर

संवत् ४० ननु ज्ञाप्य प्राप्य वनिजा मयते न स्यात्तु अविद्येन आततायिना सह विग्रहं कृत्वा दृढ सत्वा वदं भा इतं व्यापाद्यत्वा
 ११ श्रयं बलध्यासुरवेन विरका लभति छेत् साधिदमुच्यते अकृत्वा पो सध्या श्रीः किं तया हत भाग्यया कुरं
 गोपि सम आति देवा दुपगतं तदगाम इति श्री विष्णु शर्मणा कृते पंचतंत्रारव्ये नीतिशास्त्रे लघु प्रशमन
 नाम चतुर्थं तंत्रम् ॥३॥ श्लोके १६७० कार्तिक शुक्ल त्रयोदश पारवोलिखितं देवकी नंदेन श्री शुभमस्तु ॥३॥

श्रीराम

९९

श्रीः॥ अथ रीतिनकारित्वं नाम पञ्चमं तन्मा रभ्यते यस्यायमाद्यश्लोकः कुदृष्टं कुपरिज्ञातं कुकृतं कुपरिज्ञितं तच्चरेणानकर्तव्यं नापितेन यथाकृतं
 म् राजपुत्राः पृथ्वीति कथमेतत् विष्णुशर्मा कथयति अस्मिन्नाक्षिणात्ये जनपदे पारली पुत्रं नाम नगरं तत्र च मारिगो भद्रो नाम अक्षीवृत्तिवसति
 स्म तस्य धर्माथ काममोक्षाकुर्वन्तो विधिवशाद् नक्षयः संजातः सततस्तस्माद्दिभ्यश्च यथात् अपमानयरे परयाचरं विधादमुपगतो राज्ञो दि
 तितवान् अहोधिगियंदरिद्रता उक्तं यथतः शीलं शोचं शान्तिर्दाक्षिर्यं मधुरतो कुले जन्म न विराजंति हि सर्वे विज्ञाविहीनस्य पुरुषस्य माता
 वाहं दर्पो वा विज्ञानं विभ्रमः सुबुद्धिर्वा सर्वं नश्यति सहसा विभवविहीनो यदा पुरुषः प्रतिदिनमुपैति बिलयं वसंतवाताहतं वा शिशिरश्रीः
 बुद्धिर्बुद्धिमतामपि कुटुंबभरं विनया सततम् विपुलमनोऽपि नश्यति बुद्धिः पुरुषस्य विभवहीनस्य द्युतलवरात्तेलतंडुलवस्त्रैश्च न चिंतयाम
 ततम् न विभाव्यते लघुवो विज्ञहीना पुरोपि निवसंतः सततं जातदिनशः पश्यन्तामिव बुद्ध्याः पथसि विरसयति नैव लोकः कायं गर्जतमपि प
 तिं पथसाम् सर्वमलज्जाकरमिह यद्यत् कुर्वन्ति परिपूर्णाः इत्येवं संप्रधार्य भूयोऽपि चिंतयन्त न दहमनश्च न कृत्वा प्राणात्यजामि किम
 नेन यर्थं जीवितव्यसनेन सर्वं निश्चयं कृत्वा मसुप्तः अथ तस्य स्वप्ने पद्मनिधिः क्षपणं कुरुपः सदृशं न कृत्वा प्राणात्तं वैराग्य
 गच्छ अहं पद्मनिधिस्तव पूर्वपुरुषोपाजितं सदनं नेव नृपेण प्राप्तं सव गृहं समागमिष्यामि तत्त्वया हं शिरसिलुगुडं प्रहारेण हतं
 व्यायेन कनकमयोक्षयो भवामीति अथ प्रातः संबुद्धः स तं स्वप्नं चिंतयंस्ति सुप्ति अहं स्वप्नो यं सत्योऽसत्यो वा भविष्यतीति न ज्ञाय
 ते अथ वानूनं मिथ्यानेन भाव्यम् यत्कारणादहमहं निश्चयमेव केवलं चिंतयामि उक्तं यथतः व्याधितेन सद्गोकेन चिंतयामि अस्तेन जं

पं. नं. ५

१

तुना कामार्तेनाथिमतेन दृष्टस्वप्नः फलोश्चितः एतस्मिन्नंतरे तदार्थायाः कश्चिन्नापितो न खप्रदालनार्थसमायातः ततश्चासौ प्रसालनकर्म
 समाचरेति तावदक्षयशाकः सहसा प्रादुर्भूतः अथ मणिभट्टस्तसमा लोकप्रहसमना आसन्नकासृखंडेन शिरसि अतोऽयत् सोपि च सुव
 र्त्तमयो भूत्वा तक्षराणां देवभूमौ निपपात अथा सो वणिक्तं ग्रहमध्यस्थोऽप्यनापितं संतोष्य प्रोवाच भट्टन कश्चिदाख्योऽस्मि हृदता
 तः नापितोऽपि तद्वचनमंगीकृत्य स्वग्रहं गत्वा व्यचिंतयत् नूनं सर्वेष्वेते शिरसि काष्ठं दंडाहतानग्रकाः कांचनमया भवन्ति तदहमपि प्रात
 स्ताभूतानामंजल गुडेर्हनि येन प्रभूतहाटकं भवति इत्येवं तस्य चिंतयत् स्तद्धिनं निशाचकथमपि व्यतिरिक्तं काम अथ प्रभाते समुत्था
 यक्षपराक विहारं गत्वा उन्नरासंगं विधाय जिनस्य प्रदक्षिणां त्रयं दत्वा जानुभ्यामेव नीगत्वा वक्रद्वारं विन्यस्तोत्तरीयपट्टं वः कृतं जलि
 स्मारस्वरेण इमं श्लोकं मपठत् तेजयंतु जिना ये प्राकेवलज्ञानशालिनाम् मनोभवाभिधेवी जेमानस नोऽश्वरायितम् अन्यच्च सा जिह्वा
 याजितं सौतितं चिंतयत् तदर्थितम् तावेव केवलोऽष्टाष्टौ योतयूजा करौ करौ इत्येव मन्यदपि बहुधा संस्तुत्य ततः प्रधानक्षपराक
 मासाद्य क्षितितलं निहितं जानुचरणेन मोक्षुं वदेत्सु कालधर्मवृद्धाश्चीर्वादः सुकुमारिकाभिग्रहवल्लनादेशः संप्रत्ययमिदमाह भगवन्
 अथाभ्यवहरणं क्रियासमस्तमु निष्साहितेनास्मिन् हकतेत्येति स आह भो प्राविक धर्मज्ञोऽपि किमेवं वदसि किं ब्रह्मण्यवयं यदा मंत्र
 रां करोषियतो वयं सदैव तत्कालं वर्यया भ्रमंतो भक्तिभान् प्राविकमवलोक्य तस्य ग्रहं गच्छामः तं ह्यम्यतां न भूयोऽप्येव वात्स्यम् तं कुरुवा
 नापितः प्राह भगवन्नेह्यहमेतत्तत्काले करिष्यामि परं भवतां प्रभूतं प्रावकाः अहं राकुर्वन्वस्माभिस्तु पुस्तकं दानयोग्यं पदे

रामः

१

कर्पटानि प्रगुणी कर्तानि संति पुस्तकानां लेखनाय लेखकानां वित्तं प्रदत्तं सर्वं कुः नोचितं कर्तव्यमिति एवमुक्तास्वर्गं प्रति प्र-
 स्थितः तत्र गत्वा रवादि रमय लगुडान्सज्जी कृत्य कपाटकोणो के देशे संस्थाप्य सा द्विप्रहारे देशे भूयोपि विहारहारमाश्रित्य स्थितः
 ततश्च सर्वां क्रमेण गच्छतो गुरु प्रार्थनया स्व गृहमनयत्तेपि कर्पट वित्तलोभेन भाति युक्तानपि परित्तित्वावकां परित्तित्वा
 प्रहृष्टास्तस्य दृष्टो जगुः अथ वासाधिदमुच्यते एका की गुरु संत्यक्तः पाणिपात्रो दिगंबरः सोपि संवाध्यते लोके त-
 त्त्वापश्यको तु कम् ततो नापितोपि गुरु मध्ये तान् अवश्य लु कड प्रहारे रता डयत् तेपि ताड्यमानास्ते केष्वेव त्वमुपागतः
 अन्येभिर्न मस्तकाः कृत्य कर्तुमां रभिरं अत्रांतरे तदा क्र दश धमा कर्ण पुरकोष्टपाले पुत्रुवैरभिहितं भो किं मे मनगर मध्ये
 मरान्कोलाहलः तद्गम्यतामिति वदंतस्ते सर्वे यावद्देगाद्गत्वा पश्यंति तावत्क्षपणकाः रुधिरह्ला पित्तशरीराः नापित गृहा-
 त्पलायमाना दृष्टाः पृष्टाश्च भोः किमेतत् ते प्रोचुः यथा च स्थित नापित दृत्तांतं तेषां पिनां पितो दृढबंधन बद्धे न शेष-
 क्षपणकैः सह धर्माधिष्ठान नीतः कारणिकैः दृष्टश्च भोः किमेतद्भवता कु कृत्य मनुष्ठितं सो ब्रवीत् भो किं करोमि-
 एतदपि अभिधा यतेषां मणिभद्र दृत्तांतमकथयत् तेषां माणिभद्र कारणा यकाश्चिद्विहितः तेन वेगत्वा माणिभद्रः स-
 मानीतः तेः स दृष्टुं भो अष्टि किं त्वया कश्चित् क्षपणको व्यापादितः यतस्ते नापि सर्वः क्षपणा क दृत्तांतः कथ्यते
 अथ ते रभिहितं अहो पृष्टा मा मा रोप्यतामसौ कुपरीक्षित कारी दुरात्माना पितस्तथा नुष्ठिते रभिहितम् कु कृतं कु-
 परीक्षितेति इत्येका कथा अथ वासाधिदमुच्यते अपरीक्ष्य न कर्तव्यं कर्तव्यं सुपरीक्षितम् पश्चाद्भवति सं-
 तापो ब्राह्मणी न कृतं यथा मणिभद्र आह कथमेतत् ते प्रोचुः अस्ति कास्मिंश्चिददृष्टाने देव शर्माना म ब्राह्मणः

कंतं ५

२

तस्य भार्या पुत्रमेकं न कुलं न सुपुत्रे अथ सा सुतवत्सला सुतवत् न कुलमपि सदा नान्यंगमञ्जनादिभिः पुत्रोऽथ परमेष्ठ दुष्टजातित्वा
कदाचित् सुतस्य विरुद्धमाचारिष्यतीति न न कुलस्याविश्वमिति अथ वा साधिदमुच्यते कुपुत्रोऽपि भवेत्तु सां हृदया नंदकारकः
दुर्विनीतः कुत्सोऽपि मूर्खोऽपि ममनी स्वलः अथ सा कदाचित् पुत्रं शय्यायां सुस्थितं विधाय जलकुंभं वा दायै पतिमुवाच भो
उपाध्याय जलार्थं महं यास्यामि पुत्रोऽयं भवता न कुलाद्रक्षणीयः अथ गतायां तस्यां ब्राह्मणोऽपि गृहं शून्योऽकल्पस्वयम
पि कविद्वि सायं निर्येयो अत्रांतरे कलसर्पो विलग्नश्चक्रम्य देववशात्तस्य बालकस्य पर्यंकांतिकमोगमत् अथ न कु
लं स्वभावं वैरिणं मत्वा स्वभ्रातृवधशंकया अंतराले सन्निपत्य दुष्टसर्पेण सह संग्रामं विधाय तं श्वं शो विधाय दूरत
श्चिसेप ततो निजशो व्यंशमुदितो रुधिरालुतमुखः स्वव्यापारप्रदर्शनाय मातुः संमुखमाजगाम मातापि साधिरर्त्तिकेन
मुखमनिसंरक्ष्य मागं कुंतमवलोक्य नूनं मसितो नेन न दुरात्मना मम दारक इति शो कितचित्ताकोपादविनृश्य तस्योपरि
जलकुंभं विसेप कुंभपातमाचगतं जीवेत म न कुलं तत्रैवावगणाय यावत् स्वगृहे गच्छति तावद् बाल तथैवास्ति पर्यंकां
तिकेच महोतं कलसर्पं श्वेडशः कृतं ददर्श अथ सा उपकारकपुत्रस्य अनालोचितं कृतवधशोकेन दुःखित हृदया आ
त्मशिरोवक्षः स्थलादिताडनमकरोत् एतस्मिन्तरे ब्राह्मणोऽपि कुलाच्चिह्नं ह्रीत निश्चावकः परिभ्रम्य दत्तं दागतः
पश्याति तावत् पुत्रशोकाभिभूता ब्राह्मणी विलपति भो भो लोभाभिभूतेन भवता यन्न कृतं मम भवन्नंतदनुभवसां रागः
प्रतंनिज उक्त्वा तदृशस्य पुत्रमृत्पुडुः श्वफलं म् इति द्वितीया कथा अथ वा भवत्येतदति लोभांधानाम् अतिलो
भानकर्तव्यो लोभं नैव परित्यजेत् अतिलोभाभिभूतस्य चक्रं भवति मंलकं ब्राह्मण आह कथमेतत्

साग ८

ब्रह्मणीकमयति इह कस्मिंश्चिदधिष्ठाने कत्वभो धासणाः परस्परं दृढं सोऽहं दाः प्रतिवसंति स्म ते च पि अतिशयदारिद्र्योपहतान्
त्रयां बकुः अलोधिगयंदरिद्रभावः उक्तं वयतः स्वामी द्विष्टि सुखे वितोपि सहसा प्राकृति सदा धवाः द्योतते तेन गुरणा स्वजोति तनु
जाः स्फुरी भवंत्यामदः भार्या नोत्तमवंशजापि भजते नार्थं ति मित्राणि च न्यायोरोपित वि क्रमानपि नरान्येषां हिन स्याद्भूतम्
किंच अरः सुहृदः सुभगाश्च वाग्मी प्रास्त्राणि सर्वोत्तम विदां करानु अर्थं विना नैव कला कलापं प्राप्नोति न तस्योच्यते नु स्वलोके
तद्वरमरणं न निद्वेनत्वं उक्तं च उतिष्ठ दा एमेक मुद्धर सरवेदारिद्र्यभारं मम स्यात्तस्मादहं विरान्मरणाजं सर्वे त्वदीयं सुख
म् इत्युक्तो धनवर्जितेन सहत्वा शमशाने शय्योदारिद्र्यमरणं परं सुखमिति ज्ञात्वेव तत्स्थितः तत्सर्वथा अर्थान्न नैव
वयति न व्यम् उक्तं च न हितं दिद्यते किं चिदर्थे न न सिद्ध्यति यत्न न मति मां कस्मादर्थमेवं प्रसाधयेत् सर्वार्थः पुन
प्राणा घट्टिरुपाये भवति भिक्षया नृपसेवया कृषिकर्मणा विद्याजनेन न्यवहारेण वणिक्कर्मणा च परं सर्वेषां मध्ये तुषां मध्ये
वणिक्कर्मणा निरर्णकोर्धलाभः उक्तं च हर्षाभिभाधां सौर्विचलति नृपाणां अपि मनः कृषिः किञ्चा विद्या विनय उरुह
त्पाति विषमा कुसीदेदारिद्र्यपरकरगता त्मार्थं करणान्नवान्यद्वालिङ्ग्यात्किमपि सुसुखं वर्तनमहो तच्च वणिज्जं
सप्तधा विज्ञागमाय स्यात् तद्यथा कूटतुलामानं मिथ्या क्रय क्रयनम् निक्षेप प्रवेशापोरचित ग्राहको गमो गोष्ठिक
कर्म गां धिकव्यवहारे देशांतरभांडो नयनं चेति उक्तं च इत्यादि भागे परिचित जनवचनं तथानित्यम् मिथ्या क्र
यस्य कथनं स्वभाव रूपं किं राटानाम् अन्यच्च निक्षेपग्रहणं तेन श्रेष्ठी संस्तोति देवतां नित्यम् निक्षेपशो न्रियतां

संचितं त्रः सत्त्वाभ्युपयाचितं तु भ्यम् तथा च गोष्ठिक कर्मो विद्युत्तः अष्टौ विंतयति चितसा इष्टं वसुधावसुमंशर्णा प्राप्ता हि मया किम
 न्येत अपरं च परापानां गोष्ठिकं पण्य किमन्यैः कांचनादिभिः गृह्यते हि यैः केन तत्सहस्रं तादीयते देशांतरभांडानय
 नं च विस्तवतामेवाहति उक्तं च येषां स्याद्विपुलं वित्तं भूयते तेषां पुरतः तेषां स्थानं निवर्धुं तिगजे रिव महागजान् दिगु
 णात्रिगुणां वित्तं क्रयविक्रयकोविदाः प्राप्नुवन्मुद्यमानाः के इह देशांतरगताः किंच सुमीताः परदेशेभ्यो वक्रालस्याः
 प्रमादिनः स्वदेशे निधनं याति काकाः कापुत्रा मृगाः इत्येव संप्रधाय देशांतरगमनं च निश्चित्य गृहं सहजनं च
 रिष्यन्त्यवतारोपि प्रास्थिताः अथवा साधुदुःखार्ते सत्यं परित्यजति भुवति बहुवर्गशीघ्रं विहाय जननीं मपि जन्म
 भूमिम् संत्यज्य गच्छति विदेशमनिष्टं लोकं कांचिता क्लीकृतमतिः पुत्रयः किमन्यत एव च क्रमेणावति विषयं प्राप्ताः
 तत्रैव शिष्टा जले स्नात्वा श्रीमहाकालं देवं च प्रणम्य यावदस्य तो गच्छति तावद्देवता नंदो नाम योगीश्वरः संमुखो बभूव
 तं च ज्ञात्वा एतां वितविधिना संभाष्यते सर्वे ते नैव सह नदीयमायतनं जगुः अथ ते योगिना पृष्टाः कुतो भवतः कुंवा
 सां मास्यथ किं प्रयोजनं ततस्ते रभिहितं वयं सिद्धं योत्र कास्तत्र यास्वामो यत्र धनं तत्रास्ति मृतं सुखं भाविष्यतीति एव नि
 श्रयः उक्तं वयतः पतति कदाचिन्नमसः स्वाते पाताललोपि गुरुमेति देवमाचित्यं वल्लव हलवान्ननु पुत्रवका रामः
 रापि तथा च अभिमत सिद्धिरशेषा भवति हि पुत्रयस्य पुत्रवकारेण देवमपि यदपि वाथ यसि पुत्रयगुणाः
 सोऽप्यदृष्टाश्च लोकाभ्यां गमदत्वा सुखमेव सुखानि नो हलभ्यंते मधुभिर्मथना यस्ते राश्लष्यति वाङ्मनः

भित्तु लोभ तत्कथ्यतामस्माकं कश्चिद्व्योपायो विवेका कि नो साधनं श्रमशानसेवा न हामां स विक्रय प्रभृतीनां तं वा त्यजु तमिद्विः प्रयत्नः
वयं वा तिसाहसिकः उक्तं च महान्त एव महता मर्थ साधयितुं हमाः कृते समुद्रादयः का विभर्ति वडवानलं सोपितेषां शिल्पा
तांभ्यो गपतां विहाय मसिद्धवर्ति चतुष्टयं कृत्वा प्रत्येकमपेयाभासः आहवः गम्यतां हि न हावलो तरदिग्भागे यन्नं मस्यवर्तिः
पतति तत्र तेनासंदिग्धं निधिरवाप्यस्ततस्तथैव तेषां गधुतामयेत नस्यवर्तिः सितोपपातः अथासौ यावन्तं प्रदेशं वनतिता
वतामयमयी भूमिस्ततस्तनगमिहतं अहो गृह्यतां यथेष्टं तांमिदं अथान्ये प्राहुः भो किमनेन यत्प्रभृतमपि दारिद्र्यं न मांशं श्रुति त
दयतो गधामः सो ब्रवीत् यां तु मे वंता नो ह मन्पतः समेव्यामि एवमभिधायता प्रमादा बप्रथमो निवृत्तः शेषास्त्रयोप्यग्रतः प्रस्थ
ताः अथाकिं विन्मात्रं गतस्याग्रे सरस्याग्रेवर्तिर्निपपात सोपियावत्स्वनतिता वंडोप्यमयी भूमिः ततः प्रहर्षित आह लोभ
द्यतां यथेष्टं रोप्यनाग्रे गतव्यं तां हवतुः भो हृत्वेष्ट हतस्तामयमयी भूमिस्तः नूनमग्रे सुवर्णमयी भूमिर्भविष्यति तदा नेन प्रभृ
तेनापि नतथा दारिद्र्यं नाशो भवति ततः स प्राह यातां भवन्ती नो ह मां गमिष्यामि एवमभिधावरोप्येष्ट होत्वा यथागन्ति ततः
अथ तयो रपि गधुतो रेकस्यवर्तिर्निपपात सोपियावत्स्वनतिता वसुवर्णमयी भूमिस्तः दृष्ट्वा प्रहृष्टो द्वितीय आह भो गधुता
यथेष्टं स्वर्णनातः परं किं विदुस्तममयि सो ब्रवीत् मूढ किं न वेत्ति प्राकृताग्रततो रूप्यतनश्च सुवर्णं प्राप्तं तन्मूनेभतः पर
रत्नानि भविष्यति तदुत्तिष्ठ अग्रतो गधवः किमनेन प्रभृतेनापि भारभृतेन सो ब्रवीत् गधुतुं भवानहमत्र स्थितः
त्वां प्रतिपालयिष्यामि ततः सोपि गधुन्ने का को ग्रीष्मा के किं रासत प्रगात्रः पिपासा कुलितचित्तः सिद्धमागं गितश्च
तश्च वधाम अथ स भ्रमरा स्थलोपरि मस्तकोपरिपरि कर्मश्च कुरुधिरक्षि नु कलं वरं पुरुषमप्यपत्तु इततरगत्वा

पंचतंत्र

४

तमवोचत् कोमला न्किमेवं शिरसि भ्रमता वक्रेण तिष्ठति तत्कथय मे क्वचित्पानीयमस्ति यत्तस्मै चोर्तोस्मि एवं तस्य वदतस्तव कंत तत्
तादेव तन्मस्तका द्वा द्वा एण शिरसि समासुरो ह सो ब्रवीत् भद्र किमेतत् स आह ममापीत्यमेवेतत् शिरस्यानुरुद्धं वक्रधर आह त
कथय त्वं कदा ह तदपसरिष्यति महती मे वेदना वर्तते स आह यदा त्वमिव काश्चिद्भूतसि द्रुवति हस्तः समागत्य एव माला पयि व
ति तदा तस्य मस्तकं समासुरो हति सो ब्रवीत् कियान्कालं स्तवेवं स्थितस्य सो ब्रवीत् सांप्रतं को राजा धरणी तले वक्रधर आह
दीणा वोत्स राजः पुत्रुष आह राजा राजा यदा सीत् तदा हं दारिद्र्योपहतः सिद्धवर्ति मादाय त्वमिव समागतस्ततो मयान्पुत्रमा
नृत्य वक्रमस्तको दृष्ट्वा ततस्ते ववष्टु त एव ममापि शिरसि तन्मस्तका वक्रमासुरो ह परं कालं संशयान्ने वेदि वक्रधरः प्रा
ह भद्र कथं तर्हि एवं स्थितस्य भोजनं प्राप्तिरासीत् पुत्रुष आह भद्र धनेन निधानं हरणं भयात् सिद्धानो मतं द्रुयं दशितं कृ
येन काश्चिदपि नागच्छति अथ कथं मापि साश्चिदायाति भद्रं सुखं पासा रहितो जरा मरणं वर्जितः केवलं मित्यं वेदना
भुजुभवतीति तदिदानीमाज्ञापय मां मोचितोस्मि त्वया श्रुत्वा नर्था तत्सांप्रतं स्वर्गं हं यास्यामि तुत्कागतः अथ तस्मि
ना तं कथं मे सह शिरायतीति तदन्वयात् परस्तत्परं तत्तनुसारं स्वरं गच्छति प्रस्थितः यावत्किञ्चिन्मागंति रंगद्वारं
तावत्तदुधिरच्छां वितशरीरं तीक्ष्णं वक्रेण मस्तकोपरिपरिभ्रतता सेवेदना तं सस्वरं ददृशे तंततश्च समीपवर्तिना भूत्वा
सवाक्पष्टुः भद्र किमेतत् सो ब्रवीत् विधिविस्तसितं स आह कथय किमेतत् सोपित नष्टुः सर्वं वक्रं हृत्तांतमकथ
यत् तद्वत्त्वा सौतं विगह्या मास मोक्त्वमयानिधिद्वः परं बुद्धिहीनत्वा न्मद्वाक्पष्टुं नक्तवान् इति तृतीया कथा
अथ वासाधिदुग्धं वरं बुद्धिर्यसा विद्या विद्यातो बुद्धिरुत्तमा बुद्धिहीना विनश्यति यथा तौ सिंहकारका ४ ५
२ यत्ता एवो मि अगिलो भो न कर्तव्ये इति २

यत्कृत्वाः सृष्टिस्तत्कथमेतत् सुवर्णमिदुः कथयति कस्मिंश्चिदधिष्ठानेवत्वारोऽवस्थान्ताः परं मैत्रीभावमुपगताः सर्वेऽपि निवसन्ति स्म तेषां
 यत्रापि सर्वशास्त्रपारगाः परं बुद्धिरहिताः एकस्तु शास्त्रपराद्भुतः केवलं बुद्धिमान् अथ कदाचित्तेर्मिलित्वा मैत्रितं को गुणो विद्या
 याः यदि देशांतरंगत्वाभूयतीत्यरितोऽयमर्थो पाज्जनानां क्रियते तत्सर्वथा सर्वदेशांतरंगमभूति अथ किं स्वमांगित्या तेषां ज्ञे
 छतरः ग्राह अस्माकमेकं भूतुर्थो मूढः केवलं बुद्धिमान् न च विद्या विना राज्ञां प्रतिग्रहः केवलं बुद्ध्या लभ्यते तदस्मै स्वापाज्जना
 विभागे न दास्यामः तदेव निष्टस्य स्वगृहं गच्छतु अथ द्वितीयेनाभिहितं अहोऽस्य बुद्धे विद्याहानस्तत्तदुच्छृणुहर् ततस्तृती
 येनाभिहितं अहो न मुञ्च्यते कतुमेवं यतोऽप्येवात्तं कालात्प्रभृति एकत्र क्रोडितास्तदागच्छतु मरुतुभावास्मदुपाज्जितवित्त
 स्थसंविभागी भवतु तथा नुष्ठितं ते मार्गमति कामाद्भिरद्वयं नृत्तसिंहास्थीनिदृष्टानि ततश्चैकेनाभिहितं अहो सर्वो धी
 तविद्याप्रत्ययः क्रियते किं विदेत नु मृतसत्वात्तदृति तत्सदभ्यस्ता विद्या प्रभावेणाप्रत्युपजीवयामः ततश्चैकेनाभिहितं
 अहो मस्थि संवयं कतुं जानामि द्वितीयेनाभिहितं चर्ममोसंसाधिरप्यधुयामि तृतीयेनाभिहितं अहो संजीवनं करो
 मि तत एकैनास्थि संवयः कृतः द्वितीयेन चर्ममोसरुधिरैः संयोजितः तृतीयोऽथावज्जीवितं योजायितुं लभ्यतां वृ
 द्धिमान् तानाभिहितः उक्तं च एवमिदं यद्येनं संजीवनं कारिष्यसि तत्सर्वानप्यस्मान् व्यापादयिष्यतीति ततश्चैकेनाभिहितं
 धिप्रभूतं नाहं विफलतां नेष्यामि ततश्चैकेनाभिहितं तर्हि दास्ये प्रतीक्षस्व यावदहमेनं समीपतरुममोहामि तथा नु वि
 तथा वत्स जीवः कृतस्तो वञ्चयामि तेनोऽप्यप्यापादिताः सर्वबुद्धिमानसिंहस्थानांतरंगत इहा दवतीर्य गृहं गतः
 अतोऽहं वधीमि नरं बुद्धिर्न सा विद्येत्यादि चतुर्थी कथा तत्कृत्वा च कथं प्रोह अहो अकारणमेतत् यतो देवहता

रेकै न गुरुत्वात् शिरसि कृतः अपरे तावद्दुःसहस्य बुद्धिर्नीयते ततश्च वाप्युपकंठस्थितेन मूढं केनाभिहितं पुरः स्वपत्न्याः पश्यन् प्रि-
 यो गतः पुनः शिरस्यो यत्नं वतं च सहस्रधीः एकबुद्धिरहं भद्रं कीडा मविमले जलं अतो हं ब्रवीमि नैकांतं बुद्धिरपि प्रमाणा
 मिति पंचमो कथा सुवर्णमिद्र आह यद्यप्येतदस्ति तथापि मित्रवचनमनुल्लंघनीयम् परं किं क्रियते मया निवारि-
 तोपि नास्ति तः अतिलोभ्यादिद्याहंकारोऽयं अथवा साधुदमुच्यते साधकमातुलगीतनवारितोपि मया स्थितः अथवा
 यं माणि बद्धः संप्राप्तं गीतलक्षणम् वक्रधर आह कथमेतत् सोऽप्योत्तरं अस्ति कस्मिंश्चिद्विद्वान् इदं नाम गदिमः
 सचादिवारजकरेह नारोद्धनं हस्तो संश्लेषेण योपर्यटति अथान्यदा तस्य शत्रोऽक्षेत्रेषु पर्यटतः कदाचिद्दृष्ट्वा गोकुलं
 साहं मैत्रीवधूव तौ वदति भगवन् कर्कशं कोति त्रेषु विरपतत्फलमसांस्विच्छया कृत्वा प्रत्यक्षे स्वस्या ब्रजे जातः अ-
 थकादाति सौत्रमध्यस्थितेन मरोद्धतं गम्यमेन रगा लोभिहितः नो मागिनी सप्तपश्याती वनिर्मलारजनी तदहं गीतं
 करिष्यामि तत्कृतं मे न रागेण करामि संप्राह किमेतन्नानेन प्रवालनेन वयतश्चोय कर्मप्रसन्नता वयं चोरेऽपि न
 नृतेरेव स्यात्तव्यमिति उत्तं च वाक्मो विवर्जयेत्यनिशालुः कर्मवोरिकम् जिह्वालोत्यं वरोगा ब्रोजी वितुं योत्र वा
 उति तथा त्वदायं गीतं शंखशब्दानुवादिनम् मधुरमिति दूरादपि श्रुत्वा उत्थाय देवरसपुरुषावधं बंधं च विधा-
 स्यति तद्भक्षयता वनिर्भूतः ततश्च कृत्वा रासम आह भो वनोऽथ यत्वं तु गीतं संन्योत्सितेनेतद्दुर्वीचि उत्तं च श-
 रद्भ्यास्त्राहते इह तमासा प्रियसंनिधौ धान्यानां विशोतश्चो वगीतं शंकारजा कथा रगा ल आह मामास्व तत्
 परं काठोरमुन्नेदसितं किं तेन नो देन स्वार्थं शोना रासम आह धिक्स्व किमहं गीतं न जानामि तज्जुयताम्

प. त. ५

तस्य मेराः तद्यथा सप्तस्वः। स्वयं योऽग्रामामूर्ध्वं नास्वेकविंशतिः, तानान्येकोनपञ्चात्तिस्त्रोमात्रालयाश्च यः स्थानत्रयंगतिनान्वयः।
स्यामिरसा नव वर्णाः। अष्टविंशतिर्भावाः। अष्टाविंशतस्तस्मै तः पञ्चाशीत्यधिकं श्रेयः। तानान्वयशतं स्मृतम्। सुवर्णमस्मिन् श्रु-
तीनां गौसकलेर्भूतम्। धन्यानां जायते करो विरोधाच्छरीरस्थिते नान्यजितवरं लोके। देवानामपि दृश्यते। अलकः स्नातुरयाज्ञा-
दाभ्यः। अज्ञादाहारावाणाः तत्कथं त्वं नाम नमिस्तं वदसि निवारयसि च शृणु। अलकः। आह। मामयं देवः वृत्तिद्वारदेशस्थः क्षेत्रपालम-
न्त्रोक्तः। अमिर्त्तं पुनः। सेतुयागीतं कुरु तथा वा कुंभे ते गदं न उक्तं धरेत्। अलकः। शरीरयितुमर्हः। तत्र क्षेत्रपालमभ्यर्च्य हं क्रत्वा को-
षादन्तर्गतं दंतैर्निष्क्रीड्य मंतो जगुः। उमुद्यम्य प्रधाविताः समेप्य तावत्प्रताडिताभ्यां वद्मिद्दुष्टपतितः। ततश्च सन्निवेशतूरचलंगले
वधाः क्षेत्रपालः। मुक्ताः। रासभोऽपि त्वं जगत्स्वभावाद्भूतं वेदनः। तेषां नाभ्युत्थितः। उक्तं च सारमेयस्य हंसस्य गौरीभ्यः वि-
शेषतः। पुहृत्तोत्तरतो न स्यात्प्रहारजनिः। अथ वा ततश्च तदेव उक्तं। अलकः। नादाद्यद्यत्तिं चूणयित्वा पलाभितुमर्हः। एत-
स्मिन्नेतरे शृणु। अलकः। दूरादेव तं दृष्ट्वा सः स्मृता मन्त्रमाह साधुमातुलगीतेन वारितो नमोऽस्थितः। अहं चो जमतिर्बद्धः। स-
प्राप्तं गीतलक्षणम्। तद्भवानपि निवारय माणामयानस्थितः। इति षष्ठीकथा। ततश्च क्रत्वा वक्रधरेः। आह। भो वित्रस-
त्यमेतत्। अथ वा साधिदमुच्यते यस्य नास्ति स्वयं प्रहामित्रोक्तं न करोति च स एव निधनं याति यथा मधुरकोलिकः। समः
तस्य कदाचित्सर्वलोषदुर्कर्मकाष्टानि भवन्ति। ततः सकुठारमादाय काष्ठाचं परिश्रमः। समुद्रतटं प्राप्य तत्र महान्तं शि-
वापापादपं दृष्ट्वा विनितवान्। महान्तं सोऽहं दूरपते तदनेन कर्त्तितेन प्रभृतानि पदोपकं रणानि भविष्यन्ति।
इत्यवधार्य तस्योपरिकुठारमभ्युद्यतवान्। अथ तत्र दृष्ट्वा कश्चिद्व्यंतरोऽप्रासीत तेनाभिहितं भो ममाश्रयोऽयं।

समः

पादपस्तमर्वधारसलीयः नृतोहमिहसमुद्रकलेलसंस्पर्शशीतलानिलसुप्रयमानशरः परमसुखेनतिष्ठामि कोलिकआह
 भोत्तदहंकिंकरोमिदरुसोमग्रीविनापुभुक्षयापीयतेकुटुंबंतस्मादन्यत्रशीघ्रगम्यताम अहमेनंकर्तुंव्यामि अतरोब्रवीत्
 नोत्कृष्टस्तवाहं प्रार्थयतांकिंविद्मोष्टंभूतेनंपादपम कोलिकआह यद्येवंतर्हि अहंरहंगत्यास्वमिन्नपपत्नींयदृष्ट्ये
 समागच्छामि अथतथोतिप्रतिपन्नं अतरेणकोलिकः स्वगृहं प्रतिनिहन्तोयावदधिष्ठानेअविशतित्तायान्निजसुहृन्ना
 पितमपश्यत् अहोमित्रममकश्चिद्वन्तरसिद्धोमिलितः तत्कथययकिंप्रार्थयते नापितआह नद्रसद्येवंतद्राऽप्यप्रार्थयत्व
 येनत्वंराजाहमंत्रोद्धावपीहलोकसुखमनुभवावः कोलिकआह भोमित्रभवत्येवंपरंबलीमधिष्टुच्छामि नापितआह
 नहिस्त्रीभिः सहमंत्रयितुंयुज्यते उक्तं च मीजनाछादनंद्युद्धनुकोलंविशोद्यतः शूषणाद्यंवनारीणांनतामिमंत्रयेत्क
 धीः तथाच यत्रस्त्रीयत्रकितवोवालयेत्रप्रमासिता तद्गृहंक्षयमायातिभार्गवोहीदमंत्रवीत् तावदेवप्रधानस्या
 तावदुरुजनेरतः पुरुषोयोषितंयावन्नशृणोतिरहोवचः एताःस्वार्थकानाम्यः केवलंत्वमुरवेरताः नतासांवह
 नोयस्मात्स्यक्ततोपिसुखंविना कोलिकआह यद्येवंसापतिप्रतातथापिप्रष्टव्या एवमिमिधायसत्वरंगत्यापत्नी
 मुवाच नंदेद्यास्माकंकश्चिद्वन्तरः सिद्धःसर्वांश्चित्तमेनयच्छति तदहंत्वांश्चष्टमागतः तत्कथययकिमर्थये एवतावन्न
 मसुहृन्नापितोराऽप्यप्रार्थयतामिति वदति साब्रवीत् आर्यपुत्रकोमतिर्नापितानांतन्नकार्यंनतद्वचः उक्तं च शूर
 णोर्वीदिभिर्नीचैर्नापतेर्वीलकैरपि नमंत्रोयातिभिः कार्यैः साद्रुभिर्भुजिर्नवच अपरं च अतिष्केशपरपर
 धाराऽपस्थितिः संविप्रहयानासनद्वेधीभावादिनवंताकदाविदेषुपुत्रस्यनसुखंअथच्छति तथा वदथ

पं. तं. ५

७

२

आतरः पुत्रा अपि वांछंति यो निजाः वधं रज्यं कृते रक्षंति तदा ज्यं इरतस्य जेह कोलिक आह सत्यं कृतं भवत्या तत्कथय
 किं यो वे सा प्रवीर त्वं ता वदे कं पट्टं नित्यं मे वनिष्ठा दयौ क्षिते न मे वां व्यय शुद्धिं सिं पाद्यते अथे रानी म न्य द्वा द्वा युगलं शि
 रश्च याम्बस्य येन पुरतः दृष्टतश्च एके कं पट्टं संपादयसि तेन एकस्य मूलेन गङ्गा यः शुद्धाति द्वितीयस्य मूलेन नविशेव
 कृत्या नि कुवाणास्य जातमध्यं कृत्वा मानस्य का लो ग इति सोपित तत्कृत्वा संहृष्टः प्राह साधु पाति अने सोधु सा प्रक
 नवत्या एवं कारिष्यामीति निश्चयः अत्र को लिभारं तं व्यंतरं गत्वा प्राधेयां च के मोक्षि या दिवा धितं प्रयच्छावे तद्देहि
 मे द्वितीयं वा द्वा युगलं शिरश्च एवमाभिरुते तत्पुत्राणां देवादिभि रभ्युतुर्वा द्वाः संजातः तनश्च प्रहृष्टमना यावद्दृष्ट्वा
 गच्छति तावत्सो के रा ससो यमिति मन्यमानो ज्युड पाषाणादिभिस्तडितो मृतश्च अतो ह प्रवीणि यस्य नास्ति स्व
 यं प्रसा मित्रोक्तं न करोति यः सहैव निजं पातिय चामं चर कोलिकः इति मत्तमी कथा वक्त्रधर पुनरेवा
 ह सर्वो विजनः कदाशा पिशा चिका ग्रस्तो हास्य पट्टवीं याति अथवा साधिदनु व्यते अनागतवतीं विताम
 संभार्यां करोति यः सहैव पांडुरः शते सोमशर्म पिताम्यथा सुनतां सिद्ध आह कथं गितं वक्त्रधरः प्राह
 अस्तिकस्मिंश्चिदधिष्ठाने स्वभावकृपणा नाम ग्रामाः तेन निहाजितैः सुकृमिभुंक्ता वीरितैः कलशः हरि
 तः तं वक्त्रधरं नागदंते वलं व्यतस्याधस्तात्त्यवभ्रां वेष्टानि धाव सततं मे क इह्वा इव खिलो कपनूरात्रोचि
 तयामास सकुचिः परिहृणी यं घटो वलं तेन घाते दुर्निहं भविष्यति तदा रूपकांतां शतमांस्त्रिंशत्सु तस्य

ते ततश्च तेनाजाद्यमहं गृहीये ततः वरमासे प्रसवधरा राजा दूयं भाविष्यति तं ते जिनिर्गोवोगवां प्रसवा तदपत्यं विष्णुं किर
 व्यामि ततो गोभिर्महिष्यो महिषीभिर्वडवा वडवा प्रसवतो मम प्रभूता प्रश्ना भाविष्यति तेषां विष्णुमात्मभूतं सुवर्णं भाविष्य
 ति सुवर्णं न च वतुः शालं गृहं संपत्स्यते ततः कश्चिन्मम गृहमेत्वा प्राप्तवरां रूपा द्या कन्यां दास्यति तस्याः ३ गो भाविष्यति
 तस्याहं सोमशर्मिणिनाम करिष्यामि ततस्तस्मिन् राजानु च लनं योग्ये जाते प्रत्यहं पुस्तकं गृहीत्वा अश्वस्यै ह्यायामुपविश्या वधारयिष्यामि
 हतस्मिन् तं रसोमशर्मा मां दृष्ट्वा जनन्या उत्संगाऽजानु प्रवलय न परोश्चानां समीपमगमिष्यामि ततो हं ब्राह्मणो कोपादभिधास्या
 मि गृह्यतां गृह्यतां बालकः सापि गृहं कर्म व्यग्रतयाऽस्मद्वनं न शोध्यति ततो हं बुधाय पादप्रक्षारणा ताडयामि एवं तेन तज्ज
 नां वस्थितेन पादप्रहारस्तथा मुक्ताय धातुमिह ततः घटां धर्त्तुमिह सक्तमिच्छतां दुरतां गतः अतो हं अवीमि अनागतव
 ती वितामिति अष्टमी कथा सुवर्णं मिदं दद्यामि एवमेवेतत् यतः यो लोत्वा तु कुरुते कर्म नैवानर्थमपेक्षते विष्णुना
 मवाप्नोति स यथा वदं भूयतिः कुरुते रजो ह वाधमेवेतत् सा प्रवीर अस्ति कश्चिन्मिदं दधि दधाने चंद्रो नाम भूयतिः त
 तु चंद्रोऽनाथं वानरसूयं धोति हतं तन्नित्यमेवानेकमोजनमस्यादिभिः पुष्टं नीयते तस्यैव कुममस्य नीलाशयमेव भूयति
 त्ति तन्मध्यादेको जिह्वालोत्पादहानेनामहानसं प्रविश्य यत्किंचित्पश्यति तत्सर्वं भक्षयति तंच सूपकारो यत्किंचित्
 वा हतं दकमप्यपश्यति तेन ताडयेति सोपि वानरसूयं पस्तदृष्ट्वा व्याचिंतयत् अहमेव सूपकारेणः कलहो य
 वानराणां भक्षाय भाविष्यति उत्तं वयतः स्वाहुलं पटोयं मेघो महाकोपाश्च मप्रकाराय दास्यते न नक्त नाप्रहरति
 तद्यदि वल्यं तस्य नावा कदाचिदुल्लंघयेत् तताडयिष्यति न दूरां प्रसुरोचं मेघः खिंसेपनापि वदति नाथं धोति हतं

केचिद्वचनाविशेषादित्याहुः पञ्चशतीशहवयमाणाः सर्वस्य पञ्चमं व्याकुलीयुः एतस्मिन् विररुतामविवाहं शागलेहोमज्ञानं विहितं
 कानाहयप्रोवाव प्रोवातमेषामभ्यानां कश्चिदाहोपशमोपायः तेषिशास्त्राणि विचार्य प्रोवातुः देवप्रोक्तमंत्रविषये भगवता
 ज्ञातिलोत्रेण कपीनां वसयाभ्यानां वक्रिदाहसमुद्रवा अथाविनाशमभ्येति तमः सूर्योदये यथा तादृशयतामस्तन्निहितं
 तं व्यावद्रागं तेनावनश्यति सोपितं तु त्वावानरवधमादिष्टवान् किं वदन्ता सर्वव्यापादिता इति वृथपस्तनतां धर्मणां कुल
 साक्षाद्दर्शकृतिपरंपरया तु कृत्या न सेहे उक्तं वयतः धर्मणां नर्षयेद्यो च वंशजा परनिर्मिता भयोद्वायदिवीलोभा
 त्सहेयः पुरुषाधमः अथर्तनहद्रवानरेणा कवित्तिपासाकुलेन भ्रमतापमिनीरवेडमंडितेसरः समासादितं त
 त्रयावन्निपुणातयावलोकयति तावत्सर्वशोर्वेषदं पश्यति नयनिर्गच्छतं ततश्चित्त्यामास नूनमजां तज्जले इष्टया
 हेण भाव्यं ततः कारणात्यद्रिनीनाल्लतादाय दूरस्थापि जलपानं करोमि तथा बुद्धिते तस्य मध्वैरत्नमालाकं कृत
 कंठो राक्षसोनिः कम्प्यप्रोवाव प्रोवसलिले प्रविशति न संशयामीति तन्नास्ति धूर्ततरस्त्वदन्यो यो येन विधिना पा
 नीयां पिवति तत्तुष्टोहं प्रार्थयस्व हृदयधां छितं कपिराह भो कियती भक्षणाभक्तिस्ते सन्नाह कृतसाहस्वा
 पुतलक्ष्म्याण्यपि जलप्रविष्टानि भक्षयामि वाघतः शृगालोपि मां धर्मयिष्यति वानरः आह अस्ति मे भूप
 तिना सहात्यंतं वैरं यद्येनां मे रत्नमालां प्रयच्छसि तत्सपरिवारमप्येवं रूपं तिं वाक् प्रपेवेन लोभाभित्या विव
 सरसि प्रवेशयामि अथराक्षसस्तस्मै रत्नमालां समर्पयामास वानरोपि रत्नमालाभूयित कंठे रस

का

पं. तं. ५

वासदेवोपरिश्रमनजनैः दृष्टः दृष्टश्च भोदूथपभवानिवतं कालं कृत्यास्थितः कमवताईदृष्टमाला लक्षावादिस्थासूर्यमपि
 निरस्फुरते वानरः आह नृत्तिकुत्रविदरापेधनदविनिर्मितं सुगुप्ततं सरः तत्राद्रौ दिते सूर्ये सूर्ययातानयः काश्चित्प्रविश्य
 निमज्जति सधनदप्रसादादीदृक् रत्नमालाविभूषितकंठानि क्रामति अथभूभुजः जनात्तदाकल्पितवानरसमाहूय दृष्टं
 भोदूथपते सत्यमेतत् कपिराह स्वामिन्नेवप्रत्यक्षयामलकं ठास्थितवारत्नमालेयाप्रत्ययस्ते यदि तवापितयमप्रयोजनं
 मया सह कामपि प्रेषयेन देयमि तत्तच्छ्रुत्वा नृपतिः आह मद्येवंतदहं सपरिजनः समागमिष्यामि यथाप्रभृताः
 रत्नमालाः संपद्यन्ते कपिराह स्वामिन्नेतदेव वारु अथनृपतिः सपरिजनो रत्नमालालोभात्प्रस्थितः वानरोपि
 राजादोला रुद्धेन स्वात्संगमारोपितः प्रत्यपि हर्वगच्छति अथवासाधिदमुच्यते लोभादेव नराभृदाधनविद्यानि
 ता अपि अहं त्येषु नियोज्येते भ्रमंते दुर्गमेवपि तथाच निश्रुतिमहस्वीरातसहस्री लक्ष्मीहेते लक्षाधिपस्त गतीस
 होराजपरासावस्वर्गभीहते जीर्यंति जीर्यतः केशादंता जीर्यंति जीर्यतः जीर्यंति च सुधीशोत्रे तस्मै कातैरुपायैते अथप्र हसं
 तस्यैतत्सरः समासाद्य वानरो राजानमुवाच देवाद्रौ दिते सूर्ये प्रविष्टानां तिद्धिभवतीति तत्सर्वमपि परिजनोपायोये
 नैकं हे लक्षाप्रविशति त्वया पुनर्मया सह प्रवेष्टव्यं येन पूर्वस्थानमासाद्य प्रसूतस्ते रत्नमाला दर्शयामि अथप्र रामः
 विष्टारत सर्वलोकाभिलांस्ते नरास्तसेनां च विरायमाणा पुतेषु राजा दानरमुवाच भोदुष्ट नरपते राक्षसेनातः
 मलिलास्थितेन भवितास्ते परिजनः साधितं मम कलदायकारणोत्थं भवतमहवैरम् तद्भूम्यतामयात्वं स्वा
 तुन जीर्यते च

मीतिमत्वात्तात्रत्यं प्रवेष्टुं नः उक्तं च यतः कृते प्रतिफलं कुर्व्यात् द्विजे प्रतिहंसितम् तत्र प्रपन्नपश्यामि वेदुष्टे दुष्टमावरेत् तत्
 याममकुलक्षयो निर्मितो मया च तवेति हंदाकारपिराज्ञाशोका विष्टस्वरितपदं यमो यथायातं प्रतिनिहंत इति अथ तस्मिन्
 मयंतो गते राक्षसः कृतस्तोत्रला निष्क्रम्य सानंदमिदमाह हतः शत्रुः कृतं मित्रं रत्नं मालानहारिता नालेनायवता तेभ्यं
 वतासाधकवानर अतोहं प्रवीमि योऽलौक्यात् कुरुते कम इत्यादि नवमी कथा सुवर्णसिद्धः पुनरप्याह मोक्षप्रयमां
 स्वर्गहंगामि वक्रधर आह कथं मां मेतदेवं विधुं मुक्तायास्यसि उक्तं च यस्य त्वांश्चापदमित्रं याति निहंतो वैज वरुण
 न् कृतं घृस्तेन पापेन नरको गच्छति भ्रवम् कथं मां मेतदेवं विधुं मुक्तायास्यसि उक्तं च यदि गम्यस्य मे शक्तिं युक्तं त्वं जति एत
 वमनुजाता मगम्यस्थानं नास्ति वक्रधर विदपि शक्तिरुन्मां वायितुं अपरं यथा २ तव वक्रधर भगवो वेद नया मुल्यं विदुः
 रं पश्यामि तथा २ जानामि यदि प्रागिति स्थानां दुष्टा मि अस्माकमपि कथं विद नर्थो भविष्यतीति अथ वासा ३
 दमुच्यते यादृशी वक्रधर नृकाया दृश्यते तव वानर गृहीतोऽसि विकालेन यः परेति स जीवति वक्रधर आह कथं मे
 तत् सा प्रवीत् अस्तिकस्मिंश्चिदधिष्ठाने भद्रसेनो नाम राजा तस्य सर्वलक्षणां संख्यां रत्नावती नाम कन्या सौ तां
 वक्रधरि द्राक्षसो हर्तुमिच्छति राजा वागत्य नित्यमेवोपभुंक्ते परं कृतांग रक्षापारिवेष्टांता हर्तुं न शक्नोति स तव तत्क
 रतसमये राक्षससां निध्य नाम वस्यां कं पञ्चरादि रनुभवति एवमतिक्रामति बाले राक्षसो गृहकोणा स्थितो
 राजा उहिरुरात्मानमदर्शयत् ततः सा सखी मुवाच सखि पश्य विकालसमये राक्षसो नित्यमेवोपभुंक्ते

वा नरोपितं राक्षसादयः किं मन्यमानो भया न किं विदुः क्वान् केवलं व्यथानिमीलितनयनो दंतैर्देताभिः पीडयन्
 तिष्ठति राक्षसोपितथा भूतमवलोक्य श्लोकमेनमपठत् यादृशी वदन् छायादृश्यते तव वानर गृहीतोसि विकाले
 नयः परेति स जीवति इति दशामी कथा सुवर्णसिद्धः पुनरप्याह प्रथमं स्वर्गहंगुलामिः त्वं पुनरेव स्थितो दुःखे
 नयः फलमनुगृह्य वक्रधर आह भो अकारणमेतत् नयोऽनयो वा यतो देववशात् भ्रातृमन्त्रणा मुपतिष्ठते उक्तं
 व अंधकः कुक्षकश्चैव त्रिस्तनी राजकन्यका अनयोऽपि नये याति यावच्छीर्मे जते नरः सुवर्णसिद्ध आह कथमे
 तत् वक्रधरः कथयति अस्युत्तरपथे मधुपुरं नाम नगरं तत्र मधुसेनो नाम राजा तस्य कदाचित् त्रिस्तनी कन्या जन्म
 अथ तं त्रिस्तनी जातां तां तां राजा कुक्षकः किं न माह्व्य भो वाच भोऽस्य उपतामियमर एष यथान कश्चिदेव जानासि ते
 क्रुत्वा कुक्षकी आह महाराज शायते यद्यनिष्ठ कोरिणी त्रिस्तनी कन्या भवति तदपि ब्राह्मणा आह्वय प्रह्वयाः
 येन लोकस्यैपि विरुद्धो न भवति उक्तं व दृष्टं केन सरामां वं पुरुकेण विज्ञानता राक्षसैर्गृहीतो यिष्ठ आनु को हि जः पुरा
 राजा आह कथमेतत् कुक्षकी कथयति अस्ति कुक्षविदुर एष वंड कर्मानाम शरुः एकदा तेन भ्रमता कश्चिद्गुह्यं लब्धं
 मासादितः तस्य स्कंधमारुह्य भो वाच भो अग्रे गम्यतां ब्राह्मणोऽपि भयं तस्मिन्नास्ति मादाय प्रस्थितः अथ तस्य कर्मलो
 दरसो द्रोपादयो दृष्ट्वा तमदृष्टुं न भो कथमेवं विधौ भवते को मलोपोदो राक्षस आह नाहमस्मिन् दः यदुपैक
 दासिदपि भूमिं श्रुत्वा शमीति मे व्रतमाप्ति ब्राह्मणोऽपि मनो मोक्षोपायं वित्तं स नरः प्रापः ततो राक्षसेनाभिहितः

पं. तं. ५
५१

मोद्यावदहं नानं कृत्या देवता त्वेन विधाय स्रसो निः सराभिता वत्तयानातः स्यानात्कपिगंतव्यं तथा नुहि ते त्रयस्त्रयानां श्रितं यामा
स नूनं देवता त्वेन विधेरं ममैव भक्षयिष्यति तत्तदुतंगं छाभि एवो नायं माद्रपादो यतो मे दृष्टतः समेव्यतीति तथा नुहि
तेराहं सो व्रतभंगमयात् दृष्टो न गतः अतो हं व्रीमि दृष्टं केन सदा भाव्यमिति इति एकादशी कथा अथ चं पुकि नस्त
द्वयनं अत्राशता ब्रह्मणा नाह्यं प्रोवाच मोक्षासागाश्चिस्तनी मे कन्या जाता तत्किमेतस्याः प्रतिविधानमस्ति नवो ते प्रोचुः
देवभूयतां ही नानी वा धिक् कोपीना भवेद्या कन्यका असा भर्तुभ्यस्यादिना शायस्वशी लनिधनाय च या पुनश्चिस्तनी कि
न्यायोति लोचनं गेचरम् पितरन्मात्राय त्येव सा दुतं नात्र संशयः तस्मादितद्दर्शनं परिरुद्रुदेवः यदि कश्चिदेनामुद्वाह
यति तत्तस्मै दत्त्वा देशत्यागेन नियोक्तव्यं इति एवं कृते लोकद्वया विरुद्धतां कृता भवति इति तेषां तद्वयनमाकर्ण्य परा
जामवत्रयटहयोषेण प्राशा पद्यामास यथा अहो चिस्तनी राजकन्यायः परिणयति तस्य राजा सुवर्ण लसं दत्त्वा देवा
त्यागं कारयति एवं विधाय चोपरायां क्रियमाणायाम्भूतः कालो व्यतीतः नच कश्चित् परिणयति सा पशुप्रस्थ्या
न संस्थिता यो वनाभिमुखी संजते अथ तत्रैव नगरे कश्चिदेवोति तस्य वमंथरकनामायश्चिग्राहिकुक्षकः सहोपो
ति ततस्तो पटहशदमाके लं निथो मंत्रयंतः शररावते सो पटहो यदि कन्यका सुवर्णं वलं पतेत्तस्मात्प्राप्त्या सखेन
कालो गच्छति अथ कन्यका दोषेण मृदुम विष्यति तद्दृष्ट्वा रिडो स्थस्य के शस्य पयं तो भवति उक्तं वयतः लज्जा
स्नेहस्वरमधुरता वुह्यो यो वनश्रीः प्राणानं कः पृथु न समता दुः श्वहातिर्वलः सः धर्मः शास्त्रसुरगुरु वनिता

शीतमाचारविंताहृदोसिर्जठरपितरेप्राणिनां संभवन्ति एवंमंत्रयित्वाधेनगत्वापेदहः सृष्टः। आह्वः अहंतांकन्यापरिलोभ्यामि
 ततस्तैराजपुरुषैराज्ञागत्वा निवेदितं देवकेन विदंधेन पटहः सृष्टस्तदत्र विषये देवप्रभारं राजाप्रह भो अंधो वावधिरोवाथ
 कुंठो वाप्यत्यजोपिवा परिगृह्णातु तांकन्यासलसांस्पाद्विदेशागः अथराजादेशानंतरमेवतेः तजपुरुषेर्न शीतो रगत्वसु
 वर्णालक्षंदत्वा त्रिस्तनीतेनांधेन सह विवाहिता ततोयानवात्रमोरोप्यकेवर्ताः प्रोक्ताः भो देशांतरं नीत्वा क्वचिदधिष्ठाने
 सकुब्धः सपत्नीकोयमंधो धार्यः तथा नुष्ठिते विदेशमासाधु क्वचिदधिष्ठाने त्रयोपिते गृहं मूल्येनादाय सुखेन कालं नय
 तिस्रः केवलमंधः पर्यंके सदा सुखं स्तिष्ठति गृहव्यापारं कुंठः करोति एवं गच्छति काले त्रिस्तनी कुंठेन सह विनष्टाः आह
 व भो सुभागयद्यमंधः कथमपि व्यापार्यते तदा वा सुखेन कालं नयावः तदनिवृष्य तांघ्रापि विषयेन तद्वत्वा मुं व्यापा
 द्य सुखिनी भवामि अथान्येषु कुंठेन मृतः कृत्स्नसर्पः कुत्राप्यासादितः तंगृहीत्वा प्रहृष्टमनाः स्वगृहं मभ्येत्य तामार
 मुमगेलक्ष्मीयं कृत्स्नसर्पस्तदेन दृष्टः कृत्वा रुच्यं वस्तुभिः संसृज्य तामुप्ये विगतनयनाय मत्स्यामि विमिति कथयि
 त्वासंश्रयं येन द्राक्ष विपद्यत इति एवमुक्त्वा भूयोपि मंधरकोहृष्टमागंध्रातिप्रस्थितः सापि कृत्स्नसर्पं खंडीकृत्य त
 तस्यात्पां निधाय बुद्धीमस्तकमोरोप्य स्वगृहं व्यापारं व्याकुलतया तमंधं सप्रश्रयमिदमाह आर्य पुत्राह मद्यतवा
 भीष्टतमान्मत्स्यान्समानीय पचंतीति श्रामि तद्यावदहं गृहव्यापारांतरं करोमि तावत्स्वंदर्वो गृहोत्वा एतां नृवा
 लय सोपित कृत्वा प्रहृष्टमनाः सृष्टिं परिहृन्सत्वेरमुत्थाय दर्वीनादाय प्रचालयामास तान्प्रचालयामास
 विषगर्भेण वाप्येतां सृष्टं पटलं शनैः शनैः पसरत् सोपितमेव गुरां न न्यमानो विशेषेण वाप्यग्रहणमक

कतं ५
१२

तेन ततः स्पष्टं दृष्टं यत्प्रवृत्तितावत्स्थालीमध्मे कृत्स्नसर्वशकलानिकेवलानि ततोऽप्यन्वितं यत् अहो किमेतत् ममाग्रिम
त्मा भिक्षुकादितमामासीत् एतानि पुनः कृत्स्नसर्वशकलानि न तावज्ज्ञानाभिसम्पन्नं किंचित्स्थान्पाथे हितं किंचित्स्थान्पाथे
उपक्रमो न धरकस्य उता न्यस्य वा कस्यचित् एवं संवितं यत् आकारं निरूपयन् अंधवत् कर्म करोति अन्धो नरेण्यर
कः पूर्ववदेव पश्यन् समागत्य निःशंकं मालिगनं पुंवलादिभिस्तनैः सुखं भोक्तुं च कामे अंधोऽपि सर्वमालोक्य न विभक्तिं
विच्छेत् स्वमपश्यन् तपि क्रोधांधः पूर्ववदपश्यन् समीपं गत्वा मन्थरकां चरणगम्यामादाय गरीरं वलसामर्थ्यान्मसाकोप
श्रमाम्पात्रेस्तनीहृदयेन व्यताडन् अथ कुञ्जकादरीरप्रहारेण तस्यास्तृतीयस्तनोतः प्रविष्टः दृष्ट्वा दृष्टं तनस्य
शोभितुं श्रुः आनन्दलोगतः आतोहं ब्रवीमि अंधकः कुञ्जकाद्रीति इति द्वादशी कथा सुवर्णसिद्धग्राह नोः सत्प्रभे तदभि
हितम् त्वया देवानु कूलतया सर्वत्र कल्याणं पद्यते परंतथापि पुरुषोत्तमं देवमंगीकृत्य न योनित्वा ज्यो यथा त्वयाम
न वाक्यमकुर्वता त्यक्तः एवमुक्त्वा सुवर्णसिद्धस्तमनुशाप्य स्वगृहं प्रति निवृत्तः अथेतत्कथानकं काशयित्वा
विष्णुशर्मणोक्तं अपरं किं कथयामि तदुच्यताम् रागपुत्रा कुचुः आचार्य भवत्प्रसादाद्वा ज्यव्यवहारं रा
गं शांतं तत्कुरिव नो भूता वयम् यद्येव तथा श्रीदमस्त्विति विष्णुशर्मो वाचं दर्पणा तुल्यं ह्येतच्छास्त्रं न
यता सर्वशास्त्रहितम् यो वेत्ति तस्मै लोके किं नाम स्यात्कुरुः प्राप्यम् एतच्छ्रुत्वा शास्त्रं राजमुताक्रमेण

१३
 संवोध्य प्रणमसाभ्यंतरतश्च केनिरिव लार्थशास्त्रज्ञानं राजापितस्मेहोदयोत्तवा-सत्प्रतिशोभि भोगेर्विभागमनुलंस्क
 नवानुसुविभवपर्यंतम् ॥ ॥ इति विष्णुशर्मणा कृते पंचतंत्राख्ये नीतिशास्त्रे अपरिचितकारित्वेनामृपंचमंतत्रम्
 समाप्तोयंपंचतंत्राख्यो ग्रंथः ॐ श्रीयशपुरुषाय नमः श्रीयशपुरुषाय नमः शुभं भवतु ॐ श्रीः
 शाकेभ्रमरभूपयुतो मार्गे क्लृप्ते लिरवदुतम् कारितघोरपरे रेवदेवकी नंदनोद्दिजः श्रीः श्रीः श्रीगणेशाय नमः

पद्यतंत्रं बुद्धिनिधि

न	म	क्ष	ता	र	आ	उ	त	म	प्र	उ	ह	वि	त्वा	वि	अ	ज्य	प	र	
उ.वे	लि.उ	अ.इ	व.व	वे.त्रो	कु.व	क.को	ड.हे	उ.ड	म.मि	मो.र	दे.रा	पु.ब	पे.पो	ड.ने	ति.नु	न.मि	नो.य	वे.को	म.व
वो.ल	ल.लो	उ.र	वि.व	क.कि	ड.ख	रु.हे	ल.उ	डे.डा	मु.मे	हि.ड	प्र.वि	रा.ठ	न.लि	सा.त	तं.ते	नु.ने	वि.पु	अ.मि	स.क
मे.भो	गु.जे	वि.शु	ग.मि	गो.रा	से.सा	दु.थ	दे.रा	रत्नासुप्रियलांछनेकाठिनताबासेलिंगनेप्रह्लादकरसेकमा											
न.मि	शो.व	खे.खो	गु.ग	वि.गु	द.दि	म.म	ब.वि	उपचितं कुरु कुरुत्वापहं कोकल्पद्विनिभोगमांजनां नतान											
												शारवली नो नु लोभा नि प्रीति मरणावतार रत्ना कपाले भवत्पावन							

४४५

Presented by

पञ्चतन्त्र

पञ्चतन्त्रम् ।

दादाभिर्वर्ज्यै व्याकरणं श्रूयते ततो धर्मशास्त्राणि मन्वादिनि अर्थशास्त्राणि वाराणस्यादीनि कामशास्त्राणि वात्सायनादीनि एवं ततो धर्मार्थकामशास्त्राणि च
 ज्ञायते ततः प्रतिबोधनं भवति अथ तन्मध्यगतोपरः सुप्रतिनामा प्राह देवशास्त्राय तोयं जित्वा लोकः प्रभूतकालज्ञेयानि तत्राह शास्त्राणि तत्संक्षेपमात्रं शास्त्रैके
 चिदेतेषां प्रबोधनासु भवति उक्तं च मतः अनंतपारं किल तत्राह शास्त्रं स्वल्पं तथा सुबहवश्च विद्याः सारं ततो ग्राह्यं मया स्य फल्गु हंसो मया क्षीरं मिवां वुभधात् त
 दत्रास्ति विस्तुशर्मो नाम ब्राह्मणो नेकशास्त्रपाण्डुश्चात्र संसदिल्लुकोर्तिस्तिस्ते समर्पयन्ते तान् सन्ननंतान् शक्यं पुद्गलान् कारिष्यति इति सरजा तदा करणं
 विस्तुशर्मो गणपतिं हूय प्रोवाच भो भगवन् नदनुग्रहाय मे तानर्थशास्त्रं प्रति द्राग्यद्यानस्य सदृशा निदधासि तद्यो कुरु अहं त्वां शासनं शतेन निजो जमिष्यामि अथ
 विस्तुशर्मो तं राजा तं सचे देवश्रूयतां मे तथ्य वचनं नाहं विद्या विक्रयं शासनं शतेन कोरानि पुनरेतां स्वल्पुत्रात्मा स धेद्वेन नीतिशास्त्रज्ञानं करे मिततः
 स्वनामत्पागं करेमि अथो सौ राजा तदा करणं प्रहृष्टमान् कुमारान्सादरं मानपुरस्सरं तस्मै समर्पय परनिहतिमाजगाम श्येतां ब्राह्मणस्यासंभाव्यां प्र
 तिज्ञां कृत्वा स तत्रिवो राजाय रमविस्तुशर्म्यान्वितस्ते सौदारं कुमारान्समर्पितवान् अथो सौ विस्तुशर्मो पिता नादाय तदर्थं मित्रभेदमित्रप्राप्ति
 काकोलूकीयल्लुप्रशाशाय परीक्षकारिणो चेति पंचतंत्रं रचयित्वा पठितं स्ति राजपुत्राः तपितान्ये धीरमास धेद्वेन यथोक्ताः संहताः

पञ्चतन्त्रः

३

ततः प्रभृत्येतत्पञ्चतन्त्रं कं नाम नीतिशास्त्रं बालावबोधनार्थं भूतले संप्रवृत्तं किंवदन्त्या अर्धेति मशदं नित्यं नीतिशास्त्रं कुर्यात्ति च नंपराभवमा
 ज्ञेति वाक्कादपि कदापि सः कथा मुखमेतत् अथात आरभ्यते मित्रभेदं नाम प्रथमं तन्त्रं यस्यायमादिमः श्लोकः बर्हमाना मेहान्दमेहः सिंहगो
 वृक्षयोर्वने पिशुनेनाति लुब्धेन जंबुकेन विना मितः अथतद्यथानुभूयते अस्ति दक्षिणात्ये जनपदे महिलारोष्यं नाम नगरं तत्र दधर्मी पार्थि
 तव दुर्वित्तो बहुमानको नाम वरिणो कपुत्रो बभूव तस्य कदाचिदिति चिंतो समुत्पन्ना यात्र भूतेषु विवित्ते सति अर्थो त्यक्तुपायाश्चिंतनीयाः क
 त्वया श्रौते अत उक्तं न हितं द्विशतं किंचिदुदर्या न्नैव सिद्ध्यति यत्नेन मतिमांस्तस्मादर्थमेकं प्रसाधयेत् यत्सार्थस्तस्य मित्रा
 शिष्यस्यार्थस्तस्य बांधवाः अस्यार्थाः सपुमन्लोके अस्यार्थाः सचंपाडितः न सा विद्या न तच्छिष्यं न तद्दानं न सा कला अर्थार्थिभि
 र्नीत तस्यैव धनिनां यन्मगीयते इह लोके च धनिनां परेषु पूजनायते स्वजनोपि दरिद्राणां तद्दशणा दुर्जनायते अर्थभ्योपि हि वृद्धे
 भ्यः सभृतेभ्यो यतस्ततः अवर्तते क्रियाः सर्वाः पर्वतेभ्य इवापगाः पूज्यते सदपूज्येपि सदगम्योपि गम्यते वंद्यते सदवंद्योपि सप्रभाध
 नस्य च अत्रानदिदिद्याणी चस्युः कार्मो रापरिखलान्यपि हतस्मान्कारणादित्तं सर्वसाधनमुच्यते अर्थार्थी जीवन्मोको संश्रमज्ञान
 मपि संपितं यत्काजनी जेतारस्य निःस्वंगश्चिदूरेतः इति कामं दर्शकना उपाया

रामः

३

नाहसर्वेषामुपायः पापसंग्रहः धनार्थं शस्यते हेतुकस्तदन्यः संशयात्मकः उक्तं च तत्र ववाति ज्येष्ठप्रविधं अर्थागमाय त्याज्यं तदुक्तं
गोधिकव्यवहारः निक्षेपप्रवेशः गोष्टिककर्म पोरचितयाहकागमः मिथ्याकथनं कृतकुलमानं देशांतराद्वांडानयनं वेति
उक्तं च परापा नांगाधिकं परंपरिकमन्यैः कावनादिभिः यत्र केन वयं क्रोतं शते केन प्रदीयते निक्षेपेयति ते ह्येव प्रदीयति स्वदेवताः
न निक्षेपे मिथ्यातां तुभ्यं प्रदास्याम्युपयाचितम् अन्यत्र गोष्टिककर्म निपुक्तं अति संवितये कुरु भूमीश शोभने दाने देवद्वयस्य लो
त्येन पोरचितमभास्तं याहकं कुलं वा विलोक्य सो ह्यति तद् न कुलं वा यद् सुत्रेण जातेन अन्यत्र पूर्णं प्रलेप्तेन पोरचितं जने
वंचनं न थागितं मिथ्याकथनं निजधर्मो यं किराटो नाम देशांतरभांडानयनमपि विततामेवाहति उक्तं च येषां स्याद्विषु
लं वित्तं श्रूयंते तेषां दूरतः तैरर्थान्निवध्नं निर्गजैरिव मरुता गजान् इत्येवं संप्रधार्य मथुरागामानि भांडानि आदाय शुभायां तिथौ
गुरुजनान्पेनुज्ञातः सुरथाधिपूढः प्रस्थितः तस्य वमंगलं ह्येव मोक्षं होत्यं नो नंदकस्य जीवकनामानो धूर्वो विरोस्थितो तयोरेकः
संजीवकाभिधानो यमुनास्थलमवतीर्णः सन्यस्य कष्टं मासाद्युगहितं चरणौ युगभंगं कृत्वा निवस्य सादः अथ तं तदवस्थमालोक्य व
ह्मानः परं विधादमगमत् तदर्थं वस्त्रे हार्द्रहृदयः त्रिरात्रं प्रयाणकभंगमकरोत् अथ तं विदुषा मालोक्य सार्धं केरभिलितं भा
थष्टि किं मे वदस्व मस्य कृतं सिंह व्याघ्रसमाकुलं किं च न वदस्व पापसमगोपि स्वः स्वयं यासंदेहं नियोजितं उक्तं च न स्वल्प
स्य कृतं भूरि नाशयेन्मतिमान्जरु एतदेवादिपाडितं यत्स्वत्वाद्भूरिरदागम् अथासौ तदवधाय सज्जीवकस्य रक्षापुरुषाभि

तत्र

रूपशेषसार्थनीत्याप्रस्थितः अथरक्षापुस्तका अपिवहूपायंतद्वनंविदित्वा संजीवकं पारित्यप्यष्टुतो गत्वा अन्येषु सार्थवाहं
मिथो लुप्त स्वाभिभूतो सो संजीवकः अस्माभिस्तु सार्थवाहस्याभीष्ट इति मत्वा वां क्तिना संस्कृत इति तत्पुत्रत्वा सार्थवाहः कृत
शः हो का ई ह दयस्तस्य ओ ई दो ह क क्रिया वृषात्संगादिकाः सर्वाश्चकार संजीवकोप्यायुः शंसतया यमुना जलमिश्रेः शिशिर
तरवांते राप्यो पित शरीरः कथंचिदप्युत्थाय यमुना तटमुपपदे तत्र मरुतसदृशानि बालतृणा ग्राणि भक्षमाणाः कतिपये
रहो भिर्हुरव्यभद्रवपीनः ककुद्गोचलवांश्च संभृतः प्रत्येकं वल्मीक शिरवरा ग्राणि शृंगाभ्यां विदारयन् प्रगर्जन् श्वोस्त साधुव
रमुप्येते अरक्षितेति हति देवराक्षितं सुरक्षितं देवहंतं विनश्यति जीवत्पुनाथोपिवनो विसर्जितः कृतप्रयत्नोपि गृहे न जीवति
अथ कदाचि स्यात्तलको नाम सिंहः सर्वमृगपरिहृतः पिपासा कुलकुदकग्रहणाद्यं यमुना तटमवतीर्णः संजीवकस्य तं गंभीरतरं शो हं दृष्ट्वा
देवाश्चरणैर् तं वश्रत्वा तीव्रव्याकुलं तं हृदयः संसोधुसमाकारे प्रक्षरुवटह तलले वनु मंडलावस्थानेनावस्थितः वनु मंडलाव
स्थानं त्येदं सिंहः सिंहानुयायिनः काकरवाः किं हंता इति अथ तस्य करटकदमनकनाम मोमं त्रिपुत्रो अष्टाधिकारो सदा नुया
यितायास्तां तो वपरस्यरं मंत्रयतः तत्र दमनको ब्रवीत् भद्रकरटकतावदस्मत्क्यामी पिंगलक उदकग्रहणाद्यं यमुना कुलम
वतीर्य स्थितः साकं निमित्तं पिपासा कुलोपि पराहृत्य मूह रवनां कृत्वा दोर्मनस्येनाभिभूतो ब्रवटतले स्थितः करटक
ह भद्रकिमावयोरनेन व्यापारेण उक्तं वयतः अव्यापारेण व्यापारं योनरः कर्तुमिच्छति स एवानिधनं मातिका कोत्यादी

व. तंत्र
विडंगनां
मशानां
लो
अध्यानां

गर्भमहतामपि योगुरुर्भवति अग्रैकदीकृतशक्तिः शक्तोपि जनसि रस्त्रिपालभते निवसन्तं दौर्गलं चोवद्विर्ननु जलितः करटकश्च
ह आवातावदप्रधानो तत्कमावयोरनेन व्यापारेण उक्तं वयतः अष्टौ त्राप्रधानो यो वृते रासः पुरः कुधीः न केवलमसन्तानं लभते वा
रस्त्रिपालं तथाच यवस्तत्र प्रयोक्तव्यं यत्रोक्तं लभते फलं स्यात्सी भवति वात्यं न रागः शुक्लपट्टे यथा दसनकः श्रातमसि वै वद अग्रधानः
प्रधानः स्यात्सेवते यादपार्थिवम् प्रधानोप्यप्रधानः स्याद्यदि सेवा विवर्जितः यत्तुक्तं आसन्नेमेव तपति भजते मनुष्या विद्या विहितमनु
लङ्घ्यं सुस्तुतं वा प्रायेण भूमिपतयः प्रमदा लताश्च येत्याश्चतो भवति तत्परिचोद्यते न तथाः कोपप्रसादवस्तुनिये विविच्योति स
वकाः आरोहंति शानेः पश्चाद्भूतं तमपि पार्थिवं विद्यावतां महेशानां शिल्पविक्रयशालिनां सेवाशक्तिविदां सेवनाश्रयः पार्थिवं
ना ये जात्या हि महोत्साह नरेन्द्रा नैपयंति य तेषामामरणं भिक्षा प्राप्य श्रितां विनिर्मितं यवप्रादुर्गत्मानो नारायणान्महोत्सुजः प्रमा
दात्कस्य जाड्या निरव्यापितानि निजानितैः सर्पा व्याघ्राणां ज्ञानिहा नृश्यापाये र्शरीकृतान् राजागिकीयतीमावाधी मत्तामप्रभा
नां गजानमेव संश्रित्य विहान्याति परांगतिं विनामलयमन्यत्र चंदनं विवर्द्धते च वलायातपत्राणि वाजिनश्च मनोरमाः सरा
मत्ताश्च मातंगाः प्रसन्ने सति भूपतो करटकः अथ भवान्किं कर्तुमताः दसनको वधीत् अयमसौ त्वामी पित्रालको भीतो भीतप
वारश्च वर्तते तदेतं गत्वा भयकाराणो वेशाय संधिवियदयानाश्रयसंश्रयद्वधी भावानामेकमेव न संविधास्ये करटकः कथं वतिम
वान् यद्वा विदुषां यस्यामी मोचनीत् किमत्रेत्यं यत्तु उक्तं च उद्धारितो यः पशुना विगृह्यते तस्याश्च नगाश्च वरुणश्चोदिताः
प्रस्ताः

तनाति

तस्यां
हमः
सा ३७

कोति

अनुक्रमपूर्वतपंडितो जतः परं जितज्ञानफलान् बुद्धयः तथा वमनुः आकोरे रं गते र्गतां बहुधा भाषणेन व नेत्रवक्रविकारे श्रुतायेते र्गतां
मनः तदेष्टुं न भया कुलं प्राप्य स्व बुद्धिप्रभावेनानिर्भयकृत्वा गरी कृत्य वनिजो सा विव्यपदयोः समा सौ दयिष्यामि करटकः अगं भित्तो भवान् स
वा धर्मस्य तत्कथमेतं वशी कारिष्यामि दमनकः यथेष्टं पुरा ननु पांडवानां विराट् नगरप्रवेशकाले धौम्यमहर्षिकथितः सकलोपनुजीविध
मो विज्ञात इति सुवर्णं पुरिष्यतां पृथ्वी विनिवृत्ति त्रयो जनाः अरश्च कृतविद्यश्च यश्च ज्ञानातिसेवितम् सा वसेवा प्रिया हिता स्वयं रा भाषितं
तां प्राप्य वाक्यो विशदतः आश्रयेत्यार्धिवं विद्वा रतद्वारेणैव नान्यथा यो न वेत्ति गुणान्यस्य नतमेव तपंडितः न हितस्मात्कलकित
सुखदुःखदुरवरादिव द्रव्यप्रकृतिहीनोपि सेव्यः सेव्यगुणान्वितः भवत्याजीवनंतस्मात्कलंकालांतरादपि अविम्याणुवदासीनः सु
ख्यत्पारांतः सुधा नलेवौ नात्मसंपन्ना ह्येते मीहेतया इतः सेवकः स्वामिनं दृष्टि कपरां परुषाहारं आत्मानं किं न मे दृष्टिसेव्या सेव्ये
न लेभियः यमाश्रित्य न विभ्रामं सुधा सायांति सेवकाः सा कं वन्त पतित्पात्यः सदा पुष्ट्यफलोपि सन् राजमातरि देव्यां च कुमारैरुदरा अर्कं
मे त्रिणि पुरोहिते प्रती होरवर्तितं न्यनृपेयथा जीवेति प्रभुवन्प्रोक्तः कृत्यं कृत्या विचाराः करोति निर्विकल्पकः स भवेद्राजवल्लभः सु
तं यो वमदूताभं हा लोहा लाहलोपमां पश्येद्दुरा न्यथा कारां स भवेद्राजवल्लभः अतः पुरचरेः सां द्रियो नमंत्रं समा वरेत् न कलत्रे न रं
इत्ये स भवेद्राजवल्लभः सन्नो हं विभो नित्यमिष्टानां मिष्टकर्मकृत् सो नरो नरनाथस्य स भवेद्राजवल्लभः प्रभुप्रसादतं वित्तं गुपात्रे
योनयो जयेत् वस्त्राद्य विदधात्यंगे स भवेद्राजवल्लभः बुद्धकाले अग्रगः स्यात्सदा रक्षणुगः पुरे प्रभो ह्यराश्रितो हर्म्य स भवेद्राजव
ल्लभः प्रोक्ताः प्रत्युत्तरं नाहं विरुद्धं प्रभुणा वयम् न समीपे हसत्युत्रैः स भवेद्राजवल्लभः योरसंपशंतां यद् न न्यतमयवर्जितः गहं

उद्धृता द्वेयं हानादा ७ जीवन्मुक्तं वंशनालपवत् ४

वर्त ३१

३

प्रवासंस्वपुरावासंभवेद्राजवत्तनः करटकः अथमजान्तत्रागत्वाकिंतावदत्यति दमनकः उत्तरादुत्तरं वाक्पवदतां सप्रजायते सुदृष्टिगुण
संपन्नाद्वाजाद्वाजमिवापरं अपिच अपायसंदर्शनं जाविषात्तुपायसंदर्शनं जावसिद्धिं मेधाविनोनीतिगुणप्रयुक्तां रसुहृतीमिवदर्श
येति एकोपावाविशुकवत् अन्यथा हृदिमूकवत् हृदिवाचितथा न्येसां वलुवलातिस्सक्तयः नवाहमप्राप्तकालवदप्राकर्णितप्रस्था
अप्राप्तकालवदवतं हृदस्यतिरपिबुवत् लभते बुद्धे विज्ञानमपमानं वपुष्कलं करटकः अस्मैलक्षणापिडाराध्यादिराजानः पवता
इव सर्वदा व्याकाकीर्णः सुविषमाः कठिनादुःखसेविताः तयाच भोगिनः कंबुकाविष्टाः कुटिलाः कूस्वीष्टाः सुदृष्टां मंत्रसाध्याश्च राजानः प
न्नागाश्च स्वल्पमप्यपकुर्वन्ति येषमभीष्टामहीषतेः तेषां विवदस्यते पतंगाः पापवेतसः दुःसारा हंपदं रतां सर्वलोकनमस्तु चित्येनाप्यपकारे
ण प्राप्तापमिषुष्यति दुःसाराध्याधिषोरातां दुःसारादुःपरिग्रहाः तिष्ठन्त्यापश्वाधारे विरमात्मनि लक्षिताः दमकः सत्यमेतत् परंतु मस्य
मस्याहयोभावस्तनेतेनाह तं नरः अनुप्रविश्य मेधावीति प्रमां सवशं नयेत् ननु शिस्तानुवर्तित्वं सुदृष्टं चानुजीविनां राक्षसांश्चापि
गृह्यते नित्यं चानुवर्तित्वमिः इति कामदकिः सरुषिन्नेपेत्कतिवचनंतदमिमते प्रमताद्द्विषिद्वयः तद्दानस्य प्रशंसा अमंत्रतंत्रवशीक
रतां करटकः येषवमभिहितं तां हि शिवस्ति पंथानः संतु यथा मिलितमनुष्ठीयतां मिति दमनकोपिकरटकं प्रणम्य पिंगलकामिमु
खप्रतस्थे आगच्छंतं दमनकमवलोक्य पिंगलकोद्वास्य मप्रवीत् यदपसम्यं तां वेजकताः अयमस्माकं विरंतो मंत्रिपुत्रः समायातः
तस्य वेत्रपातां द्वितीयमंडलमवतीर्य भार्थवादी न भवति तथोपतिष्ठे दमनकः पिंगलकं प्रणम्योपविष्टः सततस्य नरवकुलिशालं
कृतं दक्षिणपाणिमुपरि दत्त्वा मानपुरः सरुवाच अयि शिवं भवतेः कस्मात्प्रादृष्टोसि दमनकः तं कं विद्वेषपादानामस्माभिः प्र

राज

५

योजनं तथापि प्राप्तकालं वक्तव्यं यत् उत्तममधममाधमे सर्वेऽपि राजां प्रयोजनम् उक्तं च दंतस्य निष्कोषणं केन नित्यं क
 र्त्तव्यं कं इत्यनेन केन वापि तस्यो नकार्यं भवतीत्येवराणां किमंगवाक्यां भवता नरेण कदर्थितं स्यापि हि धैर्यं वृत्तेर्न शक्यते
 धैर्यं गुणः प्रमादं अधोमुखस्यापि कृतस्य वक्त्रे नीधः शिखायाति कदाचिदेव तथा वयं देवपादानामन्वया गता भूत्वा
 आपत्स्यपि पृथ्वा गुणमिनो यद्यपि स्वमधिकारं न लभामहे तथापि देवपादानामेतद्युक्तेन भवति उक्तं च स्थाने खेवति
 योज्यानि भूत्वा आभरणानि च नहि ह्युत्तमरिणः पादप्रभवामीति वध्यते यतः अनभिज्ञो गुणानां यो न भूते सोऽनुगम्य
 ते धनाब्जोऽपि कुलीनोऽपि क्रमायतोऽपि रूपतिः उक्तं च बुद्धिमाननुरक्तो यमिहो भयमयं जनः इति भूत्वा विचारतो भूते
 यत्प्रतिपत्तिरप्यसंभवे समीयमानः संभवेऽप्यपरिहीयमानः सकारः धुरिणा प्रयुज्यमानः स्त्रिभिरर्थपतित्पजतिभूत्य
 यश्च विवेकि तया राजा भूत्वा नुत्तमपदयोग्यान् हीनाधमस्थाने नियोजयति ते च तत्रैव तिष्ठन्ति सभ्रपतेर्दोषो न ते
 यो उक्तं च कनकभूषणसंग्रहो वितो यदि मरिणः स्त्रीपुंरिणः प्रतियुज्यते न स विरोति न चापि स शोभते भवति योजयितु
 र्वर्त्तनीयता यश्च स्त्राम्येवं वदति विराट् उपमेतदपि श्रूयताम् स व्यदक्षिणायोर्यत्र विशेषो नोपलभ्यते कस्तत्र राजा मया
 योऽदिष्टमान गतिर्विद्वत् वाजिबारराजो हानां काष्ठपाशाराण वाससाम् नारी उक्तं यतो यानो मत्तमिह दन्तरम् को

अपहर्षः ३

अपहर्षः २

समतां कुर्वन् ५

चेमरिभरोगोक्तोयेषां बुद्धिः प्रवर्तते न तेषां संनिधौ भृत्यो नाममात्रोपनिष्ठति यत्र चामीनिर्विशेषं समं भृत्येषु वर्तते तत्रोद्यममर्थानामुत्साहः परि
हीयते न विना पार्थिवो भृत्येर्न भृत्याः पार्थिवं विना तेषां वध्यवहारो यं परस्परनिवन्धनः भृत्येर्विना स्वयं राजा लोकानुग्रहकार्यपि न द्यूरेव रिदरीनेषु
लेजस्यपिनशोभते आरेः संधार्यते नाभिर्नाभौ चाराव्यतिष्ठितोः स्वामिसेवकयोरेवं वृत्तिचक्रप्रवर्तते शिस्माविधृतानित्यंतथास्नेहेन पालिताः केश
अपि विरज्यंते निस्त्रिहास्त्रिमुमेवकाः राजानुष्टोपि भृत्यानां मानमात्रं प्रयच्छति ते तु सन्मानमात्रेण शोरोरुप्युपकुर्वते एवं ज्ञात्वा नरेन्द्रेण भृत्याः
स्वार्थविब्रुशणाः कुलीनाः शौर्यसंपुक्ताः शक्ता भक्ताः कामागताः यस्मिन् कृतं समो वश्येन विंशं केन केन तसा आस्यते मेव कः स स्यात्कल
न मेव चापरे पल्लवा सुलतं राशोऽकरं हितमुत्तमम् लज्जया च क्तिनो किं विज्ञेन राजा सहायवान् यस्या हृदये समभ्येति
दारेति कृतिसर्घदा दृष्टः सत्यं मितं ज्ञते सभृत्योर्होमहीभुजाम् नक्त धापी च ते यस्तु निद्रयान कदाचन न चशीतात श्रीराम
पाधेश्च सभृत्योर्होमहीभुजां श्रुत्वा सांग्रामिकी वार्ता भविष्यास्वामिनं प्रति प्रसन्नास्मो भवेद्यस्तु सभृत्योर्हो
सीमादृष्टिं समायाति मुक्तापहाइ नोदु राट् निवोग संस्थिते यस्मिन् सभृत्योर्हो सीमा संकोचमायाति प्रमेोच
न्यथाहाहितम् स्थिते यस्मिन् सभृत्योर्हो राजं सभृत्योर्हो यथा मृगा लोयमिति मन्व्यमानेन न समोपरिस्त्
मिनायदवहाक्रियते तदप्ययत्नम् उक्तं च यत्न कोशेयं ह्यमिजं सुवर्णं मृदला दूर्वा विगोरो मत्तं पंका-नाम

रसंशशांफउदधोरिंदैवरंगोमयात् काष्ठादग्निरेहः फरादपिमरिगोपिन्ततोरोचनाप्राकाशंस्वगुणोदयेनगुरि
 नोगधंतिकिंजल्मना तथा च मखिकागह्मातापि हंतव्यासापकारिणी उपप्रदानेर्मादुर्गोहितच्छाया
 तेन्यतः पूरंडभिंडार्कनलेः प्रभूतेरपिसंभितेः दारुक्षत्ययथानास्तितथेवाज्ञेः प्रयोजनम् किंभक्तेनासमर्थन
 किंशक्तेनापकारिणा भक्तंशक्तं वमां विद्धि नावशातुंत्वमर्हसि पिंगलकः भवत्वेवंतावदसमर्थः समर्थेपि दाविरंतन
 स्त्वंमंत्रिपुत्रः तद्धिअश्वंरुहियत्किंचिदकुमनाः दमनकः देवविज्ञाप्यं किंचिदस्ति पिंगलकः तन्निवेदयस्वमभिप्रेते
 सोब्रवीत् अपिस्वल्पंतंकार्ययज्ञवेत्तथिवीपतेः तन्नवांसभामध्ये प्रोवाचेदं बृहस्पतिः तदेकांतेमद्विज्ञप्तिमव
 धारयंतु देवपादाः यतः अष्टकयोभिघतेमंत्रश्चतुःकः स्थिरीभवेत् तस्मात्सर्वप्रयत्नेन अष्टकं योवर्जयेत्
 सुधीः अथानंतरं पिंगलकाभिप्रायज्ञा व्याघ्रदीप्तिं एकपुरस्सरः संघेपितद्वरः समाकरपि संसदिततरुणा
 देवदूरीभूताः ततश्चदमनकः उदकग्रहणार्थं प्रष्टुं तस्वस्वामिनः किमिहाहत्यावस्थानम् पिंगलकः नाकिंचि
 दपि सविलस्यस्मितम् सोब्रवीत् देवयद्यनारव्येयंतन्निष्टु उक्तं दारेषु किंचित्स्वजनेषु किंचिज्ज्ञाप्यवय

स्वेयमुत्तेभुकिंविन् पुक्तंनवायुक्तमिदंविचिंत्यबदेदिपश्चिन्महोतुशोधात् तद्वत्स्वामिनिगुणकश्चित्तया
मासयोग्योयं दृश्यते तत्कथयामेमास्मात्मनोभिप्रायम् उक्तं च स्वामिनिगुणांतरज्ञेयं गवति नृत्वेऽनुवर्ति
निकलत्रे मित्रे चानुपबन्धेतिवेद्यदुःखं सुखीभवंति भोदमनकः सौख्यं विद्याद्वंद्वं महात्मनः सोऽत्र
वीत् स्वामिनिगुणोमि तत्किम् पिंगलकः भद्राहमस्मादनात्तुमिच्छामि दमनकः कस्मात् पिंगल
वत्तत्तेद्यास्मदनेकिंदिदं सत्त्वंप्रविष्टं यस्यायं सुमहात्मा शब्दः श्रूयते तस्यैनुसारं शास्त्रं क्रमेण
भावितव्यमिति दमनकः यत्स्वामीशब्दमात्रादपिभयमुपगतः तदप्युक्तम् उक्तं च श्रंभसाभिद्यतेसे
पुस्तक्यामंत्रोप्यरक्षितः चेन्न्याद्रिद्यतेस्नेहोवाचाभिधेतकातरः तन्नयुक्तं स्वामिनः सर्वपुरुषोत्तममिति
तं वनं तुम् यतोभेशिवेगुमदंगवीणापटहं खकाहलादिभेदेन शब्दाश्चनेकधा भवन्ति तन्न केव
लात् ~~शब्दमात्रादेव~~ भवेत्तत् उक्तं च अत्युत्कोटे ब्रह्मैवेव त्रयोयस्य न हीयते धैर्यं प्राप्ते महीना
यो न स याति पराभवम् दार्शनमप्येपि धातरि धैर्यं च मोभवेन्नवीराणां शौचितसरसि निपाद्ये
नितरां मेवोद्धतः सिंधुः तस्यायं यस्य न विद्यदिविद्यादसंपदिहर्षो रोगेनभीरुत्वम् तं भुवनत्रयतिष्ठ

कंजनयतिजननीसुतं विरलम् तस्मात् शक्तिवेकत्वनमस्य निःसारत्वाद्दुःखीयसः जननो नामहीनस्य तदा स्य च
समागतिः अपि च अन्यप्रतापमासाद्योदृढत्वं न गच्छति जंतुजाभस्यास्यैव रूपेणापि हितस्य किम् शब्दज्ञा
त्वास्वामिना धैर्य्यादुष्कृतकार्यः न शब्दमात्राद्भेदयम् उक्तं च पूर्वमेव मया ज्ञातं पर्यामेतद्धिमेदसा अनुप्र
विशपविज्ञातं यावच्च भवेदास्तु पिंगलकः कथमेतत् सचाह कश्चित् श्रुत्वा लक्ष्मिं कामकंठश्चेतश्च
परिभ्रमन् वने सैन्यद्वयसंग्रामभूमि मपश्यत् तस्यां च दुंदुभे पतिनस्य वायुवशात् वीरुत्^{कृता} शाखाग्रैर्हृन्म
मानस्य शब्दमृशोत् अथ भुमिर्न श्रितया मास अहो विनष्टो स्मिहन्त इति तदा वनास्य प्रोच्चारितं शब्द
श्रुत्वा गोचरे गच्छामि तावद् जामीति अथ वाने तद्युज्यते सह सैव पितृपेतामहं वनं त्यक्तुं उक्तं च भयेवा
यदि बाह्वे संप्राप्ते यो विमर्शयेत् छत्वं च कुरुते नेगात् न स संतापमाप्नुयात् तन्नाव जानामि कस्यायं
शब्दः किमिति कवेति धैर्य्यं मा लं व्यविमर्शयन्त्याव नन्दमन्दं गच्छति तावद् दुर्भिमपश्यत् सच तं परिहाय
समीपंगत्वा स्वयमेव कौतुकादवाहयत् अस्य शब्दाद्विन्तयत् अहो विशादेतस्माकं मृदु ज्ञे जनमापति
तम् तन्मनं प्रभृतमांसमेवो मज्जाभिपरिहरितं भविष्यति ततः परं च रमावदुंठितं तत्कथमपि विदार्थ्य

उवाच शर्मणः

पञ्चतंत्र १ एकदेहो न छिद्रं कृत्वा संहृष्टमना मध्ये प्रविष्टः परं वर्म विदारयतो दंष्ट्रा भंगः संजातः अथ निराशी भूतस्तत्र वर्मदाक्ष्योऽसमवलोक्य प्लोकमेन नमपठ-
 त् दहं मेवमया ज्ञातमिति ततो नशद्वृत्ता शोडशतव्यं पिंगलकः भोपश्यायं मम सर्वोपि पश्य हो भयव्याकुलितचित्तः पलायितुमिच्छति तत्क-
 यमहं धेय्यो वदं भं करोमि सोऽजीवत स्वामिन्नेषां मे सदेवः यतः स्वामि स दृशा एव भवंति भूत्याः उक्तं च अश्वः शस्त्रं वा स्त्रं वीणा वा एणी
 यश्च नारी च पुरुषविशेषं प्राप्य भवति योग्याः योग्याश्च तयो रूपा वदं भं कृत्वा त्वं ता वदत्रेव परिपालय यावदहं मे तच्छृणुत्य रूपं ज्ञात्वा
 गच्छामि ततः पश्चाद्यथोचितं कार्यमिति पिंगलक आह किंतु भवानीं गुरुमुत्सहते स आह किं स्वाम्या देशात्स इत्यस्या किमपि कृत्वा
 त्वं समासि उक्तं च स्वाम्या देशात्स इत्यस्य नभीः संजायते कवित् प्रविशे मुखे मां हेयं दुस्तरं यामहार्णवम् तथा च स्वाम्यादिष्टु लुयो
 द्युपसमां वेषममेव च मन्यते न स संघाया भूभुजा भूतिमिच्छता पिंगलक आह भयद्येवं तद्गच्छ शिवासे पंधानः संतु शतिदमन
 कोपितं त्रयाम्यसंजीवकशरानुसारी प्रतस्थे अथ दमनके गते भयव्याकुलितमनाः पिंगलकश्चिंतयामास अहो नशो भनं कृतं मया
 यत्तस्या विप्रसंगत्वा आत्माभिप्रायो निवेदितः कदा विदमनको यमुभयवेतनो भूत्वा ममोपरि दृष्टुं दुष्टः स्यात् अथ विचारत्वात्
 उक्तं च ये भवति मही पस्य संमानिता विमानिताः यतः ते तस्य नाशाय कुलीना अपि सर्वदा तत्तावदस्मिन्को सितं वं तु मन्यस्थानांतरंगत्वा प्र-
 तिपालयामि कदा विदमनकस्तमादाय मां व्यापादयितुमिच्छामि उक्तं च नैविध्यं तद्विच्छिन्ना वलिमिदं वला अपि विच्छिन्नाः प्रतिव-
 द्यंते वलिनो दुर्वलेरपि महामतिरपि प्राज्ञो न विश्वासं प्रजोदयेति निश्वासादिदं दंष्ट्रादिर्गर्भो विदारितः एवं संप्रधार्य स्थानांतरं
 गत्वा दमनकमवलोकयन्नेकाकी स्थितः दमनकोपि संजीवकसंकाशं गत्वा दृष्ट्वा भयमिति पुरिस्ताय हृष्टमना व्यचिंतयत् अहो शो-

राम
 ८

मनमापतितमनेनेतस्यसंघिविग्रहद्वारेणममपिंगलकोवश्योभविष्यतीति उक्तं च यतः नकोलिन्यान्तस्यो
हार्दीनृपोवाक्येप्रवर्तते मंत्रिणांयावदाप्तंनव्यसनंशोकप्रवृत्तं सदेवापकृतोरजाभोग्योभवतिमंत्रिणाम्
अतएवहिवांइतिमंत्रिणःसापदंनृपम् अथानेइतिनिरोगः कदाचित्सुचिकित्सकम् तथापइतिनोरा
जासचिवंनोभिकोक्षति एवंविंतयन्पिंगलकाभिमुखः प्रतस्थे पिंगलकोपितमायांतसंयन्तमुत्प्रेक्ष्य
स्वाकारंगूहमानोयथापूर्वममवस्थितः दमनकोपिपिंगलकसकाशंगत्वाप्रणाम्योपविष्टः पिंगलकः किं
दृष्टंभवतातत्सत्त्वं दमनकः दृष्टुंस्वामिप्रसादात् पिंगलकः सत्यंदृष्टुं दमनकः किंस्वामिपादानामग्रे
अस्यपिज्ञाप्यते उक्तं च अपिस्तत्त्वमसत्यंयः पुरोवदतिभूभुजां देवानांचविनश्येतसद्रुतंशुमहान
पि सर्वदेवमयोराजामनुनासंप्रकीर्तितः तस्मान्नमेवसेवेतनव्यलीकेनकहिंचित् सर्वदेवमयस्या
पि विशेषोभूयतेइदम् शुभाशुभफलंसद्यो नृप्रादेवाद्भवांतरे पिंगलक आह सत्यंदृष्टुंभविष्यतिभ
वता नदीनोपरिमाहंतःकुप्यन्ति इतिनन्वंतेननिपातितः यतः तदानीन्तानमूलयतिप्रभुंजनोभ
हूनिनीचैः प्रणतानिसर्वतः स्वभावपूर्वोन्नतवेतसामयंमहान्महत्स्वेवकरोतिविक्रमम् अपिच गंड
स्थलेषुमहदवारिषुवद्भूरागमत्तममद्भुतपादतलाहतोपि कौपेनगच्छतिनिनांतवलोपेनागस्तुत्ये

पंचतंत्र १ बलेन बलवान्पारिकोपमेति दमनकः अस्मैव महात्मासः वयं कृपणस्तथापि स्वामी यदि कथयति तत्र त्वत्वेन मयो जयामि पिंगल
 कः सोऽहं किं वा नृशक्रोत्येवंविधं कर्तुं दमनकः किमसाध्यं बुद्धिरस्ति उक्तं च नृत्तं च त्वेन नमो देवे न ह्येनं पदातिभिः कार्यं सोऽसि
 मभ्येति यथा बुद्ध्या प्रसाधितम् पिंगलकः यद्येवं तर्हि अमात्यपदे आरोपितत्वं अद्य प्रभूतनिग्रहानुग्रहादिकं त्वेव कार्यमिति निश्च
 यः तस्मात्सत्वरंगत्वा तथा कुरु यथा मम दुःस्यता मेति अथ दमनको वाटमित्यभिधाय तं प्राणम्य भूयोपि संजीवकसमीपं सत्वरंग
 त्वासाक्षेपमिदमाह एषो हि दुष्टदृष्टमस्वामी पिंगलकस्त्यामाकार्यति किं निःशंको भूत्वा पुद्गलं पुद्गलं न दसि दृष्टेति ततः श्रुत्वा संजीव
 को प्रवीत भद्रक्रोये पिंगलकः दमनकः किं स्वाभिनां पिंगलकमपि न जानासि तत्क्षणं प्रतिपालय फलेन सास्यति भवान् तन्वयं सर्व
 रंगपरिवृतः स्वामी पिंगलको वटतलेति दृष्टेति तच्छ्रुत्वा गता मुमात्मानं मन्यमानः संजीवकः परं विष्ठादमगमत् न प्रभवान्साधु
 समाचारे वचनपटुश्च दृश्यते तद्यदि मामवश्यं तत्र नयसित दमय दानेनात्मीयस्वामिनः सकशात्सादः कारयितव्यः दमनकः सोऽ
 सत्यमभिहितं भवतां नीतिरेषा यतः लभ्यते भूमिपर्यंतः समुद्रस्य गिरेरपि न कथं विन्मही पश्य चित्तान्तः केनचित्कचित् तत्त्वम
 वैवतिष्ठ यावदहं तं समये हृत्वा ततः पश्चात्त्वानयामि इति तत्प्राप्तुं छिते दमनकः पिंगलकस्य काशंगत्वा इदमाह स्वामिन् तत्त्वमिह
 तं सत्वं भगवतो महेश्वरस्य वाहनभूतो हृष्टमिदमिदं इदं च यत्तु श्रीमहेश्वरेण पारितुष्टं न कालिंदी पारसैरश्वस्य प्राणिवार तीरे
 पुमादृष्टं किं वदना मम प्रदत्तं क्रोडाद्यं वनमिदं पिंगलकः सभयं शातं मया भुना न दयता प्रसादं विना शक्यं भोजनो व्या र
 जाकी एवमेव वांके शं कान दंतो धमति ततस्तस्या किमभिहितं दमनकः स्वामिन्नेतदभिहितं यदेतच्छनं चांडका वाहनभूत

ताम

स्वपिङ्गलकस्यविषयोभूतंतद्वानभ्यागतःप्रियोतिष्ठिस्तत्स्यसकाशंगत्वाभ्रातृस्तेनेकत्रस्थानपानविहरताक्रियादभिरकस्थानाप्र
प्राकाशलोनेयःतेनापिसर्वमेतत्प्रतिपन्नंउक्तंवेतनसदृशंस्वामिनःसकाशादनयदक्षितादायक्यतव्यतिःतदत्रस्थानीप्रमाणांतद्वद्व्य
पिङ्गलकःसाधुपुमतेसाधुमंत्रिओत्रियसाधुजनेममहृदेयेनसदृशंममभवतेदमाभिहितं तदन्तामयातस्याभयदक्षिताःपरसोपिमद
र्थभयदक्षितायावाचित्वादुततरमानोयतामितिअथसाधुवेदमुच्यतेअतःसारेरकुटिलेरष्टेसुपरिगतेःमंत्रिभिर्धोव्येतेराज्य
मुत्तमेरिवमंदिरम्तथाःमंत्रिणांभिन्नसंधानेभिषजांसानयातेकेकर्मणिज्यपतेप्रज्ञास्वस्थकोवानपांडितःदमनकोपितं
प्रणाम्यमंतीवकसकाशंस्थितःमहर्षिर्भवेत्तत्तत्परांमप्रसादसंमुखोऽनःसुामीवरनवरागश्चसंहरातत्रोसिधन्पतरोपम उक्तंच अमृतंअग्निरेवीरु
रमृतंप्रियदर्शनं अमृतंराजसमानममृतंसीरभोजनम् अथमंतीवकसकाशमागत्यसप्रणयमुवाचभोपित्रार्चितोसोमयाभवदर्थेसुामीअथप
प्रसादंतादृशप्रधंगम्यतामितिपरांराजप्रसादमासाद्यमयासहसमयधर्मरावर्तितव्यंनगर्वमासाद्यस्वप्रभुतयेतिवासीयंअहमीपतवसंकेतवस
वीराज्यपुरममात्यपदवोमग्नितोद्विष्यामिस्वरुतेइकारण्यावयोरान्यनुत्थीनोत्थाभविष्यतिःयतःआवेरकस्यधर्मराविधवांस्युर्वीरराज
गृहजात्योरातेकोहंत्यन्योवनजाभूगान् तथाच योनप्रजयेतगर्वीदुतमाधमपधमान् नयासवात्समान्योपिअपेतदुतिलेयया संजो
वकःकथमेतत् सोब्रवीत् अक्षयवरातेलेवदुमानेनगरं तत्रैदंतिलेनामभानामांडपतिःसकलपुरनायकःप्रतिवसतिस्म तत्रपुरकांथैशपका
र्वचकुर्वतातुष्टिनीतास्तपुरदसिनोलोका रफतिश्च किंवहना एकेपिताह्राश्चतुरोऽहृष्टो नम्रजोवेति अथवा सत्यमेतद् उक्तं

पंचतंत्र १
१०

अपतिरुतकर्त्ता दूष्यतां याति लोके जनपतिरुतकर्त्ता यज्यते पार्थिवेऽहः इति मरुतिविरोधे वर्त्तमाने समाने नृपात्तत्र न्यदानां दुर्लभः कर्त्ता
य्यकर्त्ता अथैवं गच्छति काले वर्त्तमानस्य कदाचिद्वाहः संजातः तत्र तेन तत्पुत्रासिनो राजसंघेऽपिलोकाश्च संमानपुरः सरमान
अवस्थादिभिः सत्कृताः ततो विवाहानंतरं राजा मोतः पुरः स्वगृहं नानीयाभ्यर्चतः अथ तस्य नृपतेर्गृहसंभाजनं कर्त्ता गौरं भो नोम
राज्ञे सेवको गृहायातो पितेनानुचितस्थाने उपाविष्टो वशाय अर्चुं चंद्रदत्त्वा निःसारितः सोपितप्रराते निश्चयनपमानान्तरात्रिम
धिजेते कथं मया तस्य भोऽपते राजप्रसादहानिः कर्त्तव्येति चिंतयन्नास्त अथ वा किमनेन ह्यथाशरीरशोभणेन नाकिंचित्मया तस्या
पकर्तुं शक्यमिति अथ वा साधुदमुच्यते मोक्षपकर्तुरशक्तः कृप्याति किमसौ सतस्य नित्यं उच्यते तोपि हि वरा कः शक्तः किं
ब्राह्मकंभंक्तुं अथ कदाचित्प्रसूये योगनिद्रागतस्य राज्ञः शय्याते माज्जरं कुर्वन्निदमाह अहो दंतिलस्य मरुद्वत्वं यद्वाजमाह्वय
मालिङ्गति तत्प्रकृता राजा स संभ्रममुत्थाय तमुवाच भोगो रंभसत्यमेतद्युद्धे दीक्षते तेनालिङ्गिता इति गौरंभः देवराज
गरतो दूता सत्कृत्वापि मेवलान्तिद्रासमायातांतं नवाश्रिकं मया भिहितं राजा स धैर्यं स्वगतं एषतावदस्मद्देहात्तदुत्तगतिसमया
दंतिलोपि तत्कदाचिदनेन देवीसमालिङ्गपमानादृष्टा भविष्यति तेन दमभिहितं उक्तं च यद्वाजमाह्वयमर्च्यो दीक्षते वाकरो
तिव तत्स्वभोपितदभ्यासादुतवाचकरोतिव तथाव शुभं वायादिवापापं यन्मृणां हृदिसंस्थितम् सुगृहमविमदुष्यं स्वप्रवरा राजा
व्यातया प्रदात अथ वा स्त्रीणां विमये कोत्र संदेहः जल्पति सार्द्धमनेन पश्यं त्यन्यं सविभ्रमाः हृदयं वतयत्यन्यं प्रियः कोनाम
यापितां एकेनस्मिन्पादलाभस्यो मत्स्यं त्यनः पादं रंवीर्यं तेन्यामितः सुगृहं कुमुदिनी पुष्पः क्षुद्रलोचनाः इति हारवारि

धिया

५५५

अमृतबोध्यार्थं त्वान्यं तैर्नेकेनैतत्परमार्थतोर्ध्वं दिव्येमास्ति वामभ्रुवां तथाव नागिसूयतिक्राष्टानां नापगावोमहोदधिः नांतकः स
भूतानां तनुंसां वामलोचनाः रक्षोनास्ति सां नास्ति नास्ति प्राथम्यतानरः तननारदनारीणां सतोत्तनुपजायते वामहान्नन्वतेमृदो
रुक्तेयं नमकांमिनी सतस्यावशागतित्यं भवेत्क्रोडाशकुंतवत् तासां वाक्चनकृत्यामिस्वल्यातिमुगुहृषापि करोति येः क्षोतेर्लोके ल
घुत्वं याति सर्वतः स्त्रियं वयः प्रार्थयते स निकर्षवगच्छति इसं च कुरुते सेवां तमेव ध्यातव्यो धितः अनेर्धित्यात्मनुष्याणां भयात्परि
जनस्य च मर्यादायाममर्यादाः स्त्रियं लिखंति सर्वदा नासां कश्चिदगम्योक्तितासां वक्त्रसिद्धिः विस्मयं स्ववंतं वापुमानित्य
वमुं जते रक्तो मिजायते भाग्यो नारीणां शाटकायथा दृश्यते यो दृशालं वीनितं वीनितं वेशितः अलक्तको यथा रक्तो निपाद्य
पुण्ड्रस्तथा अवलामिर्वलाद्रक्तः पादमूलं निपात्यते एवं स राजा वज्रविधौ विलप्यतत्प्रभृतिदंतिलकस्य प्रसादपराङ्मुखः स
जातः किं वदुना तस्य राजद्वारे भवेत्शोफिमेव धितः अथ दंतिलः प्रसादपराङ्मुखं राजानं नवलोक्य विंतयाशास कोर्थां प्राप्य
नगार्चितो विषयिशाः कस्यापदोस्तंगताः स्त्रीभिः कस्य नरां डितं भुवि मर्तः कोनामराशां प्रियः कः कालस्य नगो वरांतरगतः को
र्थी गतो गो रवं को वा दुर्जनवागुरा मुपतितः सोमरायातः पुमान् काकेशो बंधुतको रवसत्पंसर्वदांतिः स्त्रीषु कामापशान्तिः श्री
वधेर्धर्ममद्यपे तत्त्वविंताराजामित्रं केन दृष्टं श्रुतं वा अपरं मया अस्य रूपते रथवान्यस्यापि राजसंबन्धिनः स्वधेपि नानि दृष्टतं
तत्किमेतत् एवं तं दंतिलं राजद्वारे वदुं मितामवलोक्य संभारं न कर्तुं गौरं भो विहस्य द्वारपालान् ददुवु भो भो द्वारपाला रा
जप्रसादा विहितो यं दंतिलः स्वयं निशाहानुग्रहकं ताव तदनेन निवारितं न यथा अहं तथा ह्यमप्यहं वदुं भाजिनो भवि
ष्यथ तत् श्रुत्वा दंतिलो श्रुंतयाभासः नूनमस्य वेष्टितमेतत् अथवा साधिदमुच्यते अङ्गुली नोपि मृषोपि मृषा

पंचमं तं

११

को २

लं योत्र सेवते अपि सन्मानहीनोऽपि स सर्वत्रापि पूज्यते अपि कापुंषो भीरुः स्यात्त्रे नृपतिः सर्वकः यदाप्नोति
फलं लोकात् तस्यां शादपि नो गुराणी पूर्वसर्वद्रविषां विलप्य विलसा न न उद्देगाद्भूतप्रभावः स्वगृहं गत्वा निशामु
खे गौरं भामाह्वय वस्त्रयुगलेन सन्मान्य इदमुवाच भद्रमया तदा त्वमनुचितस्थाने राजाप्सने उपविष्टो लीति
भक्तित्वां पमानितः नरागात् त्वं निःसारितः तत्क्षम्यतामिति सोऽपि स्वर्गराज्योपमंतद्वस्त्रयुगलमासाद्य प
रंपरितोषं गत्वा तमुवाच भो श्रेष्ठिभूतांतं मया ते तदस्य कृतसन्मानस्य प्रशयेन बुद्धिप्रभावं राजप्रसादं च
प्रबभूव मुक्तासपरितोषं निःकांतः साधुर्वेदमुच्यते सोऽकेनोन्नतिमायाति सोऽकेनायात्यवोगतिं अहो सु
सहस्रविष्टा तुलायष्टे खलस्य च अथ गोनंभकस्तत्र गत्वा योगनिद्रां गतस्य राज्ञः सम्मार्ज्जुनक्रियां कुर्वन्
इदमाह अहो विवेकमभूत्ते यः पुरोषोऽसंगं कुर्वन् विभिर्दीभस्तथा कुरुते तत्पुत्रानां जातविस्मयं तमु
वाच रे गौरं भक्तिमप्युत्तमं प्रलपति गृहकर्म कृतत्वात् त्वानव्यापादयामि किं त्वया कदाप्यहं पूर्व

रामः

११

विषं कर्म समावरन् हृष्टः सबाहू देवघूतासक्त्यारात्रिजागेरेण न सम्मा ज्ज नं कुर्वाण स्यममलान्निद्रासमायाता तया
विष्टेन किं विज्जत्थितं तन्नाहं वेदिं तत्प्रसादं करोतु स्वामी मे परवशस्येति एवं श्रुत्वा राजा विंततवान् यन्मया आ
जन्मपरीषोत्सर्गं कुर्वता कदापि विभिर्दिका न भक्षिता तद्यथायं व्यतिकरो संभाव्यो ममानेन व्याहृतः तथसं
तिलस्यापि निश्चयः तन्मयानयुक्तं कृतं यत्सर्वकोमया सन्मानेन विद्युजितः न तादृक्पुस्खाणां मेवं वेष्टितं
संभाव्यते तस्यासादेन राजकृत्यानि सर्वाण्यपि शिथिलितानि ब्रजंति पूर्वमनेकधा विमृश्य दंतिलमाह्वयनि
जांगाभस्त्रावस्त्रादिभिः संयोज्य स्वाधिकारे नियोजयामास अतोहं ब्रवीमि योन पूजयते गर्वादिति संजी
वकः भद्रपूर्वमेवैतद्यद्भवताभिहितम् तदेवमया कर्तव्यमिति प्रवामांभिहिते दमनकस्तमादाय पिंगलक
सकाशमगमत् आहूय देवपुत्रमया संजीवकं आनीतो देवो धुना प्रमाराम् संजीवकोपि सादरं प्रणम्य
अतः सविनयं स्थितः पिंगलकोपि तस्मिन् पीनयित ककुद्रतो नखकुलिशालं कृतं दक्षिणपाणि

पंचतंत्र १
६२

मुष्करदत्तामानपुरःसरमुवाच अयिभवतः शिवं कुतस्मस्मानिजनेवनेसमायातोसि तेनाप्यात्महन्तातः कथितः पञ्चाङ्गनामेनसह
विजोगः संजातस्तथा सर्वनिर्बोदितः एतल्लवापिंगलकः सादरतरंतमुवाच वयस्यनेभक्तम् यन्मद्भुजपरितेनयथेष्टयाभ्युपना
वर्तितम् अत्यन्तं नित्यमसमीपवर्तितोभाज्यं एवमुक्त्वा सकलं भुगपरिरुतोयमुनाकधमवतीर्थउदेकप्रहारां कृत्यात्वेष्टया
तदेववनंप्रविष्टः ततश्चकरटकदमनकानिस्तिसराज्यभारः संजीवकेन सह सुभाषितगोहृत् मनुभवन्नास्ते अथवासाधिदयु
मते यतर्हदृशा एवोन्नतानां स्मेहः यदुक्तं यदृष्टयापुपनतंसहसज्जनसंगतं भवत्यंतरमन्यतं नाभ्यासक्रममीभते
संजीवकेनाप्यनेकशास्त्रावगाहनादुत्पन्नबुद्धिप्रसिद्धेन स्वत्येरेवाहोनिर्मृदुमातिः किंगलकोधीमान्तथा कृतः म
थारण्यधुर्माद्वयोऽयग्राभ्यधर्मविनियोगितः किंवदन्ता प्रत्यहंपिंगलकसेजीवकावेवकेवलं रहसिमिथोमन्त्रयतः
शेषः सर्वोपिष्टगज्जनोदूरीभूतस्तिष्ठति करटकदमनकापिप्रवेष्टानलभते अन्यत्र सिंहपुराक्रमभावात्सर्वोपि
मृगजनः सुधाविष्टः कादिशोकः संवृत्तः उक्तं च फलहीनं नृपभृत्याः कुलीनमपि वीर्यतः संत्यज्या अत्रगच्छति
गुष्कं वृक्षमिवांडजाः तथाव अपिसन्मानसंयुक्ताः कुलीनाभक्तिवत्पराः हृतिभंगान्नहिपालंत्य कायान्तिषु
सर्वकाः अन्यत्र कालातिक्रमणं वृत्तेयो न कुर्वन्ति भूषातिः कदाचित्तं न मुवंति भातिर्निता अपिसेवकाः तथान
केवलं संकोचका एव इत्येवमवति आसंसारं समस्तमेतज्जगदपि नावद्वेषणार्थं सामादभिरुपायेति श्रुतिं त

समः
१२

दृष्ट्या देशानामुपरिस्मायाः आतुराणां विकल्पाः वलिजोभ्राह्मणानां पूर्वोक्तानामपि पांडित्यं प्रमादिनां तथा चोराभिलुका
 गृहमेधिनां गणिकाः कामुकानां च तथा हानां च शिल्पिनः सामादिसंज्ञितैः पारैः प्रतीक्षितैः दिवानिशाम् मुञ्जंतैः वयथाश
 कृषीजलजान्जलजोपथा अथवासाधुदुमुच्यते सर्वाणां च खलानां च परद्रव्यापहारिणां अभिप्रायानामिह्यतितेने
 दं वर्तते जगत् अतुंवां प्रतिशांभवोगणपतराशुं तु धार्तः कृणीतं वक्रौ चरिषो शिखी गिरिसुतासिंहोपि नाशाननम
 इत्ययत्रपरिग्रहस्य घटनाशंभोरपि स्याद्देह तत्रान्यस्य कथं न भाविजगतां यस्मात्स्वरूपद्वितत तलः सुखासकं ठोप
 रस्परं करटकदमेन कोमं त्रयेते तत्र दमनको भूते भद्रता वदावा अथधानतंगतो एषोपगतकेः संजो वक्रानुरक्तः
 स्वभाषारपराश्रुखः स्थितः सर्वापि परजनेर्गोतः तत्किं क्रियते करटकः यद्यपि त्वदीयवचनं न करोति तथापि त्वा
 भीत्व दोषपरिहाराय वाच्यः उत्तं च अथ एव नपि बोद्धव्यमंत्रिभिः पृथिवीपतिः यथा स्वरोषनाशायः वदुरंगा वि
 कासुतः तथा च मदान्तस्य रूपस्य कुंजरस्य च गच्छतः उन्मार्गं वाच्यतां यांति महामात्याः समीपगाः यच्च ये वश
 व्यभाजी स्वाभिः सकाशमानोतः ततः स्वहस्तेनांगाराः कर्षिताः दमनकः सत्यमेतन्ममायं दोषो न त्वाभिः उ
 त्तं च जंजुको जंजुपुं नवयं वाखाभूतिना दूतिकापरकार्येण त्रयोदोषाः स्वनिर्मिताः करटकः कथमेतत्
 सो ब्रवीत् अस्तिकास्मिंश्चिदप्येव विस्तारो मदायतनं तत्र देवशर्मानामपरिप्राजकः प्रीति वसति स्म त
 स्पृष्टकसांधुडानदलरुदमवस्त्रविक्रयकशात्कालेन महती विलमात्रा संजाता ततो न कस्मिंश्चिद्व्यसिति न
 तं तिथं कसांतरान्मात्रां न मुं वति अथवासाधुवेदमुच्यते अथानामर्जने दुष्टस्वमर्जितानां विरक्षणं तौरोदुःखं
 वाङ्मूलभ्यंतरात्

दृष्ट्या भवः
 मेव योयुंते
 श्रुताते

संन्यासी

पंचमः १
१३

मयेधुश्वं धिगयोः कष्टसंश्रयाः अथाखाडभूतिर्नामपरविनापहारकस्तमर्थयात्रांतस्यकदांतसमतांस्सामिवाव्यवितं दद्या
 धतः कथंभयास्पश्यमात्राहर्तव्येति तदहंमायावर्तनोर्व्यास्यः प्रात्रतोव्रजाभि येनसाविश्रुतः कथांवादिश्रीममेति उ
 क्तं च नाविदग्धः प्रियं व्रयात्सुदुर्बलानं वंदकः निःसृष्टो नाधिकारीस्यान्नाकामोमंडनीप्रियः एवंनिश्चित्यतस्या
 तिकभुपगम्यं नमः शिवायैतत्प्रोद्यम्य साष्टांगं प्रणम्य स्वेष्टं यमुवाच भगवन्नसारः संसारोक्तं अर्थाः पादरजः
 समागिरितदोवोगोपमं यो वनं मानुष्यं जलं विदुः लोत्पस्य पलं नोपमं तोषितं धर्मयो न करोति निश्चलमातेः स्वर्ग
 मलोद्घाटनं पश्चात्तापहतो जरापरिणतः शोकाग्निना दह्यते गिरिनदीवोगोपमं यो वनं तदणाम्बुसमं तोषितं यत्
 शरदभ्रछाया सदृशा भोगाः स्वप्न सदृशो मित्रपुष्पकलत्रभूत्यवर्गसंयोगः एवंभयासंभ्य कुर्यादज्ञातं तत्किं कु
 र्वतोमि संसारसमुद्रो तरणो भावय्याति तत्कुत्वा देवकर्म सादरमाहः वत्स धन्योसि यत्प्रथमं वयसि ह्यव
 रक्तभावः उक्तं च हर्षवयसि यः शान्तः स शांत इति मेमातिः धातुपुत्री यमाणा पुशमः कस्य न जायते आदि
 चित्तततः कायसतां संप्रसूतजरा असतो नुपुनः कायेनैव चित्तकदाचन वक्ष्यामि संसारसागरोन्तारणोपा रणः
 यंष्टममितकुर्यातां सुदोवायादवान्पोषिवंशलोपि जराधरः दसितः शिवमंत्रेण समंभस्यमा शिवो
 भवेत् षडक्षरेण मंत्रेण पुष्यमेकमपि स्तयं लिंगास्य भूयैवोदद्यान्नसंभ्रयापि जायते तत्कुत्वा

कंसादिपु ४

भवदाह

आवाडभूतिः पादो गृह्णाता सप्रश्रयमिदमाह भगवन् दीक्षयामे न ग्रहं कुरु ततो देवशर्मा वत्सानुग्रहं ते करिष्यामि परं रा
 त्रौ त्वयामहमध्वेन प्रवेष्टव्यं किं कारणं येन निःसंगता यतीनां युज्यते तव ममापि क इत्तं व इमे नो नृपतिर्विनश्यन्ति य
 तिः संगोत्कृतो लालनादिप्रानध्ययनात्कुलं कुत नयास्त्रहः प्रवासाश्रयात् मे श्रीवा प्रणयात् समुद्रिरनयो न्दी लं रवली
 पासनात् क्रोर्मधु दनवेक्षणदपि क्विस्पागा त्वमादां नम ततस्त्वया प्रतग्रहणानंतरं म ह्ये रत्नकुटीरकेशशि
 तव्यं सवाह भगवन् भवदादेशः प्रमाणं परब्रह्म तेन मे प्रयोजनं अथ कृतशयनसमयं देवशर्मा अनुग्रहं कृत्वा शि
 खोक्तविधिना शिष्यतामनयात् सोपि हस्तपादावमर्दनं पत्रिका नयनादिकया परिचर्यया तपरितोषमनयत् पुनस्तथापि मुनिः
 कक्षांतरात्मात्रां नमुंवाति अथेवंगभूतिकाल आषाढभूति श्रुतयामास अहो न कथं दिदप्येवमेव विद्यासमोति तत्किं वा
 खेराविहन्मि किं वा विषं प्रयच्छामि किं वा पशुमिव व्यापादयामि इत्येवं चिंतयतस्तस्य देवशर्मणो पि शिष्यपुत्रः कश्चित्परि
 भ्रमन्निमंत्रणाय समायातः आह व भगवन् यदि विचारोपपादयते मम गृहमागम्यतामिति तत्कुत्वा देवशर्मा आषाढभू
 तिना सह प्रहृष्टमनाः प्रस्थितः अथेवंगभूतो येका विन्नदी समायाता तां दृष्ट्वा मात्रां कक्षांतरादवतार्य कंथामध्वसु
 गुप्तां निधाय स्नात्वा देवतावर्नं कृत्वा तदनंतरमावाह भूतिमिदमाह भो आवाडभूते यावदहं पुरीषोत्सर्गं कृत्वा आग
 म्नामिता वदेष्वा कंथायोगेन चरस्मसावधानेन रक्षणीया न स्पृष्ट्वा च वदतु आगतः आषाढभूतिरपि तस्मिन् न दर्शनीय
 तेषां आमादाय सत्वरं प्रस्थितः देवशर्मा पि पात्रगुणानुराजितमनाः सुविश्रमसो यावदुपविष्टस्तिष्ठति तावत्कव
 र्त्तितमदहं पृथमध्वं कुरु युद्धमपश्यत् अथ राघवशान् कुरु युद्धं गलत्यदूरमपसरणं कृत्वा भूयापिसा विपत्कला
 कलायो भो यस्मै

इत्यनेन

शृंगारः ५

पंचतंत्र १

२४

उदितोक्ति

मद्यः

सूर्यास्तोक्तो

यथेन्द्र

तपःश्रद्धाप्रहारतोमहदुधिरं पतति तच्चुतं बुकोजि हलौ ल्या तं रंगभूमिं प्राविश पाश्चादयति देवशर्मापि विलोक्य विंशतिः अहोमं
 दमतिरयं जं बुकोयदिकयमपि आभ्यां संकटे पतिष्यति तन्नूनं भूत्सु मे सतीति तं कं यमिः अत्रांतरे तथैव रक्तास्यं प्लुता ल्या
 न्मध्यमविशत तयोः शिरः संपाते पतितो मृतश्च शुभं लः देवशर्मापि तं शोभमानो मात्रा मुदृष्ट्वा शनैः शनैः प्रस्थितो यावद
 धावतावदाधो दभूतिं न पश्यति स्म ततश्चात्सुक्यात् शोवं विधाय यावत्कंथां लोकां मतितावन्मात्रां न पश्यति ततश्चाह
 मुखितो स्मीति तल्पं नृथी तलं निपपात ततः क्षणात् तनां लब्ध्वा भूयोपि समुत्थाय फुल्कं नुमारुहः मो आवाह इह ते मां वं
 पित्वा कगतासि तद्दोहमे प्रतिवचनं एवं वदुं विधं विलप्य तस्मिन् पदपद्मं तिमन्वं मयन् शनैः २ प्रस्थितः अथैवंगदुःखं संख्यामम
 येकां विदुममाससाद अथ तस्माद्गामात् कश्चित्कोलिकः सभायामद्यपानकृतं समीपवर्तिनि नगरे प्रस्थितः देवशर्मापि
 तमा लोकां प्रोवाच भो भद्रवयं सूर्योदितः अतिथयस्तवांति कं प्राप्ताः न कमप्यग्रामे जानीमः तद्गृह्यतामतिथिधर्मः ३ ततः
 संप्राप्ता योतिथिः सायं सूर्योदितो ह्यमो धिनाम् रजया तस्य देवतं लभन्ते गृहमेधिनः तथा च तृणानि भूमि रुदकं वा कुरुतु र्थी गृहस्थाः
 वस्तुनृता सतामेतानि हर्म्यनुना छिद्यन्ते कदाचन पादशो रे न जा विंदो भोज्या च भुस्तथातिथेः स्वगतं नान्यत्तत्प्राप्ता
 सनेन शतक्रतुः कोलिकोपितश्च त्वाभार्यामाह प्रिये गच्छ त्वमतिथिमादाय गृहं प्रति पादशोच भोजनं शयनादिभिः स
 रुत्यन्तं तत्रैव तिष्ठ अहं तव कृतं प्रभूतमासवमानयिष्ये एवमुक्त्वा प्रस्थितः सापि भार्या पुंश्चली तमादाय प्रहस्त
 तवदनादेव दत्तं ध्यायंती गृहं प्रतस्थे अथवा सा पुनरेवमुच्यते इति देवसे सितपक्षे दुःसंवा रासु नगराधीशु पत्यो

सूर्यास्तोक्तो

विदेगायातेपरंमुखंजघनवपलायाः तथाच पथ्यंकेष्वास्तरणंपतिमनुकूलंमनोहरंशयनं नृणामिवलघुमन्यंतेकामित्यश्चोर्ध्वर
तलुधाः तथाच केलिःप्रदहतिमज्जांशृंगारोस्त्रीनिचाटवःकटवःबंधक्याःपरितोषोनस्यादसंमोहतपत्न्यो कुलपतनंजनग
हंविंधनमपिप्राणितव्यसंदेहं अंगीकरोति तत्क्षणमवलापरपुरुषसंसक्ता अथसागृहंगत्वादवशमलोपतास्तरणंभग्या
खड्गसमर्प्यदमाह भोजनवत्यावदह्यमादभ्यागतंस्वसखीसंभाष्यदुतमागच्छामितावत्तयामहृष्टप्रमत्तनभाव्य
एवमभिधायशृंगारविधिविधाययावेदवदत्तमुद्दिश्यव्रजतितावत्संपुखंमदविह्वलांगोपुक्तकेशःपदस्त्वलनगृही
तमद्यभाउस्तस्याःपतिःसंपुखःसमायातः तंचदृष्ट्वादुततरंव्यावृत्त्यस्फुटंप्रविश्यमुक्तशृंगारायथाह्वमिमवत्त को
लिकोपितांकुतशृंगारोपलाद्यमानांवलोक्यप्रागेवकार्त्तपरंपरयातेस्याः अपवादश्चयणात्सुमितहृदयःस्वा
कारंनिगृहमानःसदैवास्ते ततश्चतत्तथाविधंवोदितमवलोक्यदृष्टप्रत्ययः कोधवशगोष्ठंप्रविश्यतस्माहपुंशुलि व्यभिवानि
क्षप्रस्थितासि साप्रावाच अहंत्वत्सकाशादागतानकुचविनिर्गतातात्किंमद्यवशादप्रस्तुतंवदसि अथवासाधुवद अनुपकांत
मुच्यते वेकल्पंभरणीपातमयचोचितजल्यनं सन्तिपातस्यविज्जगनिमद्यंसर्वाणिदर्शयेत् करकुंदोवरत्सागस्त
जोहानिःसरागता वारुणीसंगजावस्याभानुमाप्यनुभूयते सोपितश्रुत्वाप्रतिकूलवचनंवेधनिपर्ययंवावला
क्यतामाह हंशुलिविरकालानमयाश्रुतस्तवापवादः तदद्यस्ययंसंज्ञातःप्रत्ययः तवयद्योचितानेग्रहंकरामीत्य
मिधायलकुडप्रहारेस्तोज्जरीकृतदेहांविधायस्थूणायासहबंधननवधासापिमदविह्वलानिश्चवमंगालं

मदितापञ्चमादिकवचारुणी ३

रहेलीमेन

पं. सं. १
१५

अत्राजिरेतस्याः सखी नपिती कोलिकां निद्रावपगातं विज्ञायतां गत्वा इदमाह सखिसदेव दत्तस्तस्मिन् स्थाने त्वं द्वितीया दत्ते
 तत्तच्छीघ्रं गम्यतामिति साचार पश्यमेव वत्स्योतत्कथं गच्छामि इति गत्वा तं कामिनं च दत्तावसरेन त्वया सह संगमः
 सा प्राह सखि मामेवं वद नाभं कुलदधर्मः उक्तं व विषमस्य स्वाह फल अहो न्यवसायान् श्रयो येषां उद्वाणामिव न
 ग्रामे न्यहं सितं जन्म तथाव संहिधे परलोके जनापवादो वज्रगतिव इति तस्मात् स्वामीने परमलो भव्यास्तस्मात् फल
 भाजः अन्यच्च यदि भवति देवयोगात् पुमान् विरूपोऽपि बंधकी रहसि ननु कथं प्रादीविमर्शं न ज्ञातां सामं ज्ञेयं सा प्र
 त एवमस्त्विति तदनुमाना पितृतां स्वसखी वधनादि मे न्यातस्याः स्थाने यथा श्वं मात्मानं वध्नातां देव दत्तसकाशे
 संकेतस्थानं प्रेषितवती तथा नुष्ठिते कोलिकः कस्मिंश्चिच्छोणमुत्थाया कं विद्रुतकोपो विमदस्तमाह हे परपुरु
 षापवादिनि यदद्य प्रभृति गृह्णन्तिः क्रमणं न करोमि न वप रुधं वदसिततस्तु पुनोचयामि नापित्वापि स्वरभेदम
 याद्या वन्न किंचिद्वदन्ता वत्सापि भूयो हृदय इदमेवाह अथ यावत्सा प्रत्यु तरं न प्रकृतिता वत्तेन कुपितं नती स्वाशस्त्र
 मादाय तस्या भ्रु-लोभासिका आह्व उच्छलिते छेदानीं न त्वां हृयस्तोषयिष्यामि इति विलुप्य पुनरुचिनिद्रावश
 मगात् देवशर्मोऽपि विवृतनाशात् सुत्क्षामकं ठान ह्यनिद्रास्तत्सर्वस्त्रा वारिभ्रमपश्यत् सखि कोलिकमायां स्व
 देवदत्तेन सह सूरतसुखमनुभूय कस्मिंश्चिच्छोणमुत्थाया कं विद्रुतकोपो विमदस्तमाह अथ यावत्सा प्रत्यु तरं न प्रकृतिता वत्तेन कुपितं नती स्वाशस्त्र
 येषां पात्मानां विगाता यो मुत्थितः नापित्वाह शिक्तासिकया विनाशो यस्य शरीरस्य तत्तदुत्तमां भो वयमा नन्तायं

रामः
१५

य

पञ्चगव्येन शृङ्गहंगमिः इति तथानुष्ठिते भूयो पितृकोलिक उत्थातामाह पुंश्चलिकिमया पितवदसि किं भूयो पि अतो दुष्टतरं करणं छेदा
दिनियहं करोमि अथ सासकोपं साधिष्ठेयमिदं तमाह धिष्णुः कोमां महासंती धर्षयितुं व्यंगयितुं च समर्थः ततः अरुं तु सर्वे पिलोक
पालाः आदित्यचंद्रावनलो निलस्य धोभूमिरापो हृदयं धमस्य अहश्चरा विश्व उभे च संभेधमौ विज्ञानातिनरस्य वृत्तः सूर्यः सोमो दामः
कालो महाभूतानि पंच च स्तेरुभात्रा भस्मे हं कर्मणो न वसाक्षिणः तद्यदि मम सतीत्वमस्मि मनसापि परपुरुषेणाभिलखितः ततो देवा भूयो पि मे
नासिकां ता इह कृत्वा मम कृतां कुर्वन्तु अथ वा यदि मम चित्ते परपुरुषस्य भ्रांतिरपि भवति ततो मां भस्म सान्निध्यं तु स्वमुक्त्वा भूयो पितमाह भो दु
रात्मन् यत्र पमे सतीत्वमभावेन तादृगेव नासिका संवृत्ता अथा सा बुल्मुकमादाय यावत् पत्राणि तावत्तद्रूपां नासिकां भूतले रक्तप्रवाहं च महां त
मापत्रपत् अथ स विक्रितमना सां वंधना दुःखोच्य राच्या आमारोप्य च बाहुशतेः पर्यतोषयत् देवश्रीर्मापितं सर्वं हृत्तं तमालोक्षविस्मितमना
हं कृष्णहैषाय नोक्तमाह शंवरस्य च यामाया आयामानमुचेरपि वालकुंभीनमस्यापि सर्वासायो धितो विदुः हसंतं प्रहसंतं तत्तदंतं प्रहसंतं पि
अप्रियां प्रियवाक्येषु गृह्यते कालयोगतः उदाना वेदयच्छात्रं यच्च वेदहहस्पतिः श्रीबुद्धान विशिष्ये जेतस्माद्रक्षाः कथं हिताः अन्तर्गते रत्न
मित्पादुः सत्पंचापितथानृतं इति याज्ञाः कथं धीरेः संरक्षाः पुरुषैरिह अन्यत्रा युक्तं नानिः प्रसंगः प्रमदा सुकायेने छेदलं श्रीदुर्गा
इमानं अतिप्रसक्तैः पुरुषैर्यतः शाः कीडं तिका के रितं वल्लनपक्षैः प्रमुखेन पदीति वल्गुताः प्रहरीत्येव शितेन चेतसा पुनरेः मुखलेनैव

उक्तं च हृदयं तथैव न वदन्त्येव पण्यं तर्जितं भावः पवनस्य सममार्गं विसमः स्त्रीणां न विज्ञायेत विज्ञातं पुष्करपत्रं वा विलसत्के विद्धुः गतां सितं नारीनामपि सां कुरेरिव लतापत्रैः

पं. तं. १ त्वितेर्मधुतुष्टोः कमलेषु पालिभिः मधुतिश्रुतिवाचिद्योषितं हृदि हृत्वा हलमेव केवलं. अतएव निपीयते. चरो हृदयं मुष्टिभिरेव तां अते. कार्कश्यं
१६ मृनयो हृत् शोभन् लतालीकं मुखे श्लाघ्यते कोटिल्यं कुचसंज्ञये प्रवचने ज्ञात्री चिके स्थूलजा. भीसत्वं हृदये सदेव कथितं मायत प्रयोगः प्रिये प्रसा
दोषगणो गुणो भृगु इत्याताः स्युर्नाराणां प्रियाः. अपिच. अधो मुखे केदं हृत् एतज्जघनांतरचारिणा. सर्वशास्त्राविकिस्मिन् जगद्व्यं भगो देना
अपरं च आवर्तः संशयानामविनयभवनं पतनं साहसानां दोषाणां सन्निधानं कपटशतमयं ह्येवमप्रत्ययानां दुःखं ह्येवमसह्यं हि रिव
रघुभैः सर्वमायाकरं उं श्रीयं वयं नलोके विषममृतं मयं धर्मनाशाय सृष्टं. एतादृशं तिचरुदंति च पितृदेतो विश्वासयंति च परं न च विच्य
संति. नस्मान्नरेण कुलशीलवता सदेव नार्यः त्रमशानघटिका हववर्जनीयाः कुर्धंति तावत्प्रथमं प्रिया. शिवावन्नजानंति नरं प्रसक्तं
शात्वा च मम मयपात्रावद्गुप्ता मिषं मीतमिवोद्धरंति. किंच. समुद्रवीचीवचलसुभावा संध्याभरे खेव मुहुर्नरागाः श्रियः कृतायाः
पुरुषं निरर्पकं निःपीडितालककवत्पजन्ति. अनृतं साहसं माया मूर्खत्वमनिलोभता. अत्रोचं निहयत्वं च स्त्रीणां दोषाः प्रभावनाः
संगो हयंति मदयंति विडुं वयंति निर्भर्त्सयंति रमयंति विषीदयंति. एताः प्रविशुपहृदयं सदयं नराणां किं नाम वामनयनानसमा
चरंति. अंतर्विषमया स्येता वहिश्चैव मनोरमाः गुंजा फलसमाकारा योषितः केन निमित्ताः एवमनेकानि सूक्तानि चिंतयत अस्य य
रिभ्राजकस्य नित्राहृष्टेणातिचक्राम. सा च इति काहृष्टगता छिन्ननासिकाया घृग्दृगत्वा चिंतयामास. किमिदानीं कर्त्तव्यं. क

यमेतन्महच्छिदं स्थितिं गितव्यं. अथ तस्या एवं चित्तं यत्प्रभाकर्तृ कार्यवशाद्वाप्तुं कुले पर्युचितः प्रत्यक्षे सुगृह्यन्मुपेत्य दूरदेशस्थः पौरकृत्या लु
कृतयातामाहशीघ्रमा नीयतां सुरभांडं. येन शौरिकर्मकरणा यग धामि. ततः सापि छिन्ननासिका गृहमध्यस्थिते व कार्यकरणोपक्षया
सुरभांडात् सुरमेकमादाय तस्याभिमुखं प्रेषयामास. नापितोऽप्युत्सुकतया अभ्रांडं सुरमालोक्य कृपितो तदीमिमुख्यमेव तं सुरं प्रोक्षितो
ह. एतस्मिन्तं तरे सा दुष्टा ऊर्ध्वं वाहो विधाय प्रकुर्वती गृहान्तिश्चक्राम. पापेनानेन मम सदा वारं वर्तिन्याः पश्यत नासिका छिदा विदि
तः तत्परिज्ञायतां. अत्रांतरराजपुरुषा अभ्युपेत्य तं नापितं लकुडप्रहारे जंजरी कृत्य दृढबंधेन बध्नातया छिन्ननासिकया सह
नीधिका रिरास्थानं नीत्वा सम्पानूवः. अतं वतु भवतु सभासदः. यदनेन नापितेनापराधं विनास्त्री. एतमेतच्छिदं गितं तदस्य यद्युत्पत
तत्तत्क्रयतां. ततस्तसम्पादुः. रेनापित किमर्थं त्वये यं स्त्री व्यंगिता किमनया परपुरुषो भिल्लिखितः. उतास्य प्राणो प्राह कृतः. किं वा
वोर्यकर्म वरितं. तत्कथ्यतामस्या अपराधः. अथ नापितोऽपि प्रहार पीडितो वक्तुं न शक्नुः. अथ तं नापितं तद्दृष्ट्वा पुनः स
भ्या ऊचुः. अहो सत्यमेतद्राजपुरुषाणां वचः. पापान्मोक्षो अनेन येनिर्दोषावरा कादृषिता. उक्तं व. भिन्नस्वरमुखवर्णः शक्ति
तदृष्टिः समुत्पतिततेजाः भवति हि पापं कृत्वा कर्मसंज्ञासितं पुनः तथा व. आयोतः शब्दलितः पादे मुखे वैवायव्यसंयुतः
ललाटस्त्वदभाभूतिगङ्गा रंभायैतवचः अधो दृष्टिर्भवेत्कृत्वा पापं प्रायः समानरः. तस्माद्यत्नात्परिज्ञेयश्चिह्नैरेतौर्वचस्तौ
अन्यत्र. प्रसन्नवदनो हृष्टः स्पष्टवाक्पः शरोधदक सभायां वाक्ते सामर्थः सौवर्हं भोनरः शुविः. तद्वपुः शरीरं त्रैलोक्ये
दृश्यते. स्त्रीधर्षणाद्व्यपुहति. तद्वपुः लायामारोप्यतामिति. अथ वध्मस्थाने तं नीयमानमवलोच्य देवशर्मतः धर्माधिकारि
णो गत्वा प्रावाच. भो २ सभासदः अन्यायेनेष वराको नापितो वध्मते साधु समाचरोयं. तच्छ्रुयतां मे वाक्यं. जयको हृदयु
सभासतः ३

समागता बहवस्तु प्रभवन्ति हेनरस्तावेदेनोदयाणां कः जातः पृथिवी नयमपि समालोक्यते तस्य देवः श्रुत्वा पादुकाः प्रवृत्ताः पृथगागतानीति पृथक्. अहं यः कः
 लावतीनां हृदि धृतिमुखाः हृदि वाणाः पतन्ति. संसारसारपयंतपदवीनदवीयसी. अंतराक्ष्तराजस्युयोदरे मोदरे क्षणाः कामिनीकायकांतः कुवपयंत दुर्गमः
 तो संवरमनः पाप्यत आत्मे स्मरत स्फुरः

नान्येन

गङ्गादमुवाच वयस्य कितं दुःखकारणं तद्वदयेन प्रतीकारः क्रियते यदि शक्यते कर्तुं. उक्तं वयतः श्रोत्रधानां कमं नारायणं बुद्धिं श्रेयमहात्मनां अ
 मृधं नाल्लोके त्रयं ब्रह्मांडस्य मध्यगम् तदेवां चतुर्णां यदि साधं भविष्यति तदहं साधयिष्यामि कोलिकः वयस्य एतेषां मन्येषां मपि म
 हस्त्रशः उपायानामेषां धर्मं तन्महदुःखं. तस्मान्मम सरणो मा कालं चेपुं कुरु. नथ कारः तथापि न वेदय वेनाहमपि तदसाधं नत्वत्वि
 या सह वक्तो प्रावयामि न क्षणमपि त्वद्विद्यो गं सहिष्ये एवमेनेत्ययः. कोलिकः वयस्य यो सो राजकन्या करणं कारुणातत्रोत्सवे दृष्टा
 तस्यादर्शना नंतरं भगवता मकरध्वजं नममेयमवस्था विहिता. तन्तत्राक्रमितं दृष्ट्वा सोढः. रथकारोपि मस्मिन्मिदमाह. वयस्य द
 द्यायद्येवंताहि सिद्धं नः प्रयोजनं. तदद्येव तया सह संगमः क्रियतामिति. कोलिकः यत्र कन्यातः पुरवायुं मुक्ताः अन्यस्य प्रवेशो नास्ति
 तत्र रक्षा पुरुषाधिष्ठिते कथममम तया सह संगमः. ताल्कि ममासत्य वचनेन विडं वयसि. नथ कारः वयस्य पश्य मे बुद्धिं श्रेयमभावमेव मम भिक्षाय वयसि
 तत्क्षणं कीला संवाशिणं वेन ते मंसवाङ्मुगलं वायुजं दृष्ट्वा दासणां करवचक्रगदापद्मान्वितं सुकिरीटकोक्तं मयमधुपत् त
 तस्मास्मिन्कोलिकं समारोप्य विष्णुविक्रान्तिं कृत्वा कीलामंवाशिणं विज्ञानं वदशायित्वा प्रोवाच वयस्य तेन विष्णु रूपेण गत्वा
 कन्यातः पुरनिशधिराजकन्या मया किनी सप्तभूमिका प्रासादप्रातरगतां मुग्धस्वभावांतां वासुदेवं मन्यमाना स्वकीयमिष्टया
 वक्रोक्तिमिरंजयित्वा वात्स्यायनोक्तविधिना बंधनादि कर्मजः कोलिकोपि तदा कर्णवामुदेव रूपे रहस्तदा तत्र गत्वा तमाह. रा
 जपुत्रिष्ठसा किं वा जागर्ति. अहं तव कृते सज्जितः. नुरागो लक्ष्मीं विहाय स्वयमेवागतः. ताल्कि यतां प्रयास सह संगम इति. सः
 प्रियं सङ्गाधिरुढं वतुर्भुजं सा मुग्धं कोस्तमोपेतमव. नथ कारः सा विस्मया शयनादुत्थाय प्रोवाच भगवन्तस्मान्निर्वाकोटिका
 अश्रुविः. भगवान्त्रैलोक्यपावनो वंदनीयश्च तत्कथमेतद्युज्यते. कोलिकः सुभगे सत्यमभिहितं भवत्या. परं नु श्रुत्वा

कामशास्त्रोक्तप्रकारा ४

पंचतंत्र

१७

क्रीडा

रत्नी

भाष्य

नाममेभार्योगोक्तप्रसूताष्टवमसीत्सात्वमवतीर्णातेराहमादातः। इत्युक्तेसाध्याहभगवन्धेवतन्मेतातंप्रार्थययेनसोऽप्युपकल्प्यतु
 न्ममां प्रथमं कालिकः सुभगेनाहं दर्शयपयंमानुषाणां गच्छामि किं नरुणापकरणं त्वंगाधर्वविवाहेनात्मानं जययः नो वेत्
 शापंदत्वासान्वयेतोपितरं भस्मसात्कोरेष्यामि इति हव्यमनिधाय गरुडाद्वतीर्य मत्पेयाणो कृत्वा तां सभयां यं जौवपमानां श
 य्यायामनयत् ततश्चरात्रिणोऽवकावकाः स्थायनोक्त विधिवानिवेव्यप्रहमे अलाभितो जगाम एवतस्पतां नित्यं सेवमानस्य का
 लोयातिः अथ कदाचित् कुंकुमस्तस्या अधरोष्ठप्रवालखंडं नंदह्यामिथः प्रोक्तुः अहो दृश्यतास्या राजकन्यायाः पुत्रोपुत्र
 तां माद्वारा रावयवाः संभाव्यते तत्कथमयं सुरसितेष्मि नृहृद एव विधीव्यवहारः। तद्राज्ञो निवेदयाम् एव निश्चितम्
 र्वसमेत्पराजानं प्रोक्तुः देववयं न विप्रः परं सुरसिते कन्येतः पुत्रकश्चित् प्राविशति तदेवः प्रमाणमिति तत्कृत्वा सजा अती
 यज्या कलितचित्तो देवीरहस्यं प्रोक्तुं च देवि शायतां विमेतं कुंकुमो वदंति कस्य केतं तः कपितः येनेतदेवां क्रवते देव्य
 पितृकालं पचाकृती भूत्वा सत्वरंगत्वा तां रं डताधरा नरविवित किं तशरीरावयवामयशपर आह्वः आः पापे कलकल किं
 किमेवंशीलखंडं कृतं कोयं क्षातां ताव लो कितस्त्वत्स काशं समंभ्येति तत्कथ्यतामेवं जाते पिसत्प तत्कृत्वा सापि जनाधिरु
 प्रवीतामस्व सजलं विदुः रूपकोलिक कृतं तां तं निवेदयामास तत्कृत्वा सापि प्रहसितवदना पुत्रकं कित सर्वो गां सत्वरंगत्वा
 राजानमूवे देवा दह्यावर्द्धसे नित्यमेवानशीये भगवान्ता रायणः कन्यकापार्थि अभ्येति तेन गांधर्व विवाहेन सा विवाहि
 ता तददरात्रोत्थयामया ववांताय तगगाभ्यां मिथी धेइह्वयः येनानसमानुवैः सहलापं करोति तत्कृत्वा हविर्तस्वरा
 इत्यदि नं च यं शतप्रायमिव कथां विज्ञगामः ततस्तारात्रो निभृतो भूत्वा रां सो सहितो राजा वातायनस्थो गगनासक्त

रामः ३

१७

दृष्टिर्वावतिष्ठति तावद्गुणसमंशं स्ववक्रगुणदाहस्तं यथोक्तं विष्णोः कितं व्योम्नो वतरंतमपश्यत् ततः सुधौ रुरक्षावितमिवात्मानं मन्यमानस्तत्ता
प्रभावः त्रियेनास्तन्याधन्यतरोत्तमस्त्वतोमत्तश्च यत्प्रसूतं नारायणो भजते तत्सिद्धिः सर्वं अस्माकमनोरथाः अमातृप्रभावेन सर्वो वसुमती
वशो भविष्यति एवं निश्चित्य सर्वैः सीमाधिपैः सह नर्यादाति क्रममकरोत् तव तं नर्यादाति क्रमेण वत्तमानमालो वर सर्वं समेत्येत न सह
विग्रहं दत्तुः अत्रांतरे मराजा देवी गुरवे न तां दुहितरं प्रोवाच पुत्रित्वयि दुहितरि स्थितायां नारायणो भगवति नामा तुरि स्थिते किमेव
पुज्येत यत्सर्वं पार्थिवामया सह विग्रहं कुर्वन्ति तत्संघोध्यो अद्य त्वया भर्ता यथा मम शत्रून् व्यापादयति ततस्तया सकलिकारोत्रो
समायातः सविनयमभिहितः भगवन् त्वयि नामा तुरि स्थिते नमता तोयत शत्रुभिः परिभूयते तन्नुपकुंततः प्रसादं कृत्वा सर्वा
न्तो व्यापादय कोलिकः कियन्मात्रास्त्वेतत्तव पिनुः शत्रवः तद्दिश्वस्ता भवन् लगेनापि सुदर्शनवक्रेण सर्वान् रतिलशः खंडयि
व्याप्तिः अधगच्छता कोलेन समस्तदेशः शत्रुभिर्वा सुस्य केवलं सराजा प्रकारशेषः कृतः तथापि वासुदेव रूपधरं कोलिकम
जानन् राज्ञानित्यमेव विशेषतः कंठराग रुक्मरिक्तादिपरिमल विशेषान्नाना प्रकारवस्त्रभक्ष्यपेयौघैः प्रेषयन् दुहितुं मुखेन त
मुखे भगवन् प्रभाते नृनस्थान भगो भविष्यति यतो यवैर्धनसंक्षयः संजातः तथा सर्वोपि जनः अहोरेज्जोरितदेहः संवृत्तो यो दु
मक्षमः प्रचुरा मृतश्च तदेव शाल्वा अत्र काले यदुचितं भवति तद्विधेयमिति तत आत्वा कोलिकोऽप्यचिंतयत् यत्स्थानं भगो मे
ज्ञाते ममानया सह वियोगो भविष्यति तस्माद्गुणसमंशं सारयुधमात्मानं आकाशे दर्शयामि अदा विमो वासुदेवं म
त्यमानास्ते सा शंकोरा लोयो दुर्भेदं न्येत उक्तं च निर्विघ्नेणापि सर्वं कर्तव्यमस्ती कृदा विघ्नं भवतु वीमावा कृदा दोषो
भयंकरः अद्य मम स्थानार्थे उद्यतस्य मूलं भवति तस्मात्सुंदरतरं उक्तं च गवामर्थे आह्वयार्थं स्वाम्यर्थं स्त्रीकृतं यथा स्या

स्वतंत्रः १ तर्कयत्सन्नेत्याणां तस्य लोकासनातनाः एवं निश्चित्य प्रत्येदंतथावनंतं दायित्वा तां जीवाव सुभगे समस्तेः शत्रुभिर्हेतोरन्तर्पानंवा
 १५ दद्यामि किं बहुना त्वयापि सह संगमंततः करिष्यामि परं वाच्यं त्वयापि जपिता यत् त्वया प्रभाते सर्वस्यैव न सह संगमन्ति च स्व
 यो ह्यंशं हं वाकाशस्थितस्मान्निष्पन्नसः करिष्यामि पश्चात्कृत्वेन भवता हंतव्याः १ यदि पुनरहं स्वयमेव तन्मृदयामि तत्तत्तत्
 पापात्मनो वेकंठो गतिः स्यात् तस्मात्तथा कर्तव्यम् ॥ यथा यत्नाय तो ह्यमानाः स्वर्गं न गच्छन्ति सापितदा कर्णपितुः समीपे
 त्वा सर्वं विज्ञातं न्यवेदयत् राजापिते स्या वाच्यं अहं धानः प्रत्येकं समुत्थाये सुसंनद्धं सैन्यं युद्धार्थं निश्चक्रामः कोलिकोपि मरणा
 कृतनिश्चयश्चापपाणिर्गगनगतिर्गुरुशरुहो युद्धाय प्रस्थितः ॥ अग्रांतरे भगवता नारायणेन अतीतानागतवर्तमाने बोदिता
 स्मृतमात्रौ वेन ते यः संप्राप्ते विहस्य प्रोक्तः ॥ भोगरुत्तमं न जानासि त्वं यमनरूपेण कोलिको दास्ये गुरुदेवमाहुराजं क
 म्पाकामयते सो ब्रवीत् देव सर्वं शायते तत्तुष्टितं तत्किं कुर्मः सांप्रतं श्रीभगवानुवाच अद्य कोलिको मरणो कृतनिश्चयः
 कृतनियमो युद्धार्थं विनिर्गतः स नूनं प्रधानक्षत्रियशराहो नान्धेन मय्यति तस्मिन्स्ते सर्वजिनो बदिष्यति यत्प्रभृतं क्ष
 त्रियोर्निर्जित्वा वासुदेवो गुरुदं निपातितः ततः परं लोके आवयोः रजानं करिष्याते ततस्त्वं दुततरं तत्र दास्यमयं
 गुरुदेवसंक्रमणं कुरु अहमपि कोकिलशरीरे आवेशं करिष्यामि येन स शत्रुः व्यापादयति ततश्च राज्ञुवधा दावयो मी
 हात्पृथग्निर्भवति अधतयेति प्रतिपन्नो गुरुदः श्रीभगवान् नारायणश्च तच्छरीरे संक्रमणं करोत् ततो भगवन्मा
 हात्पृथगगतस्यः स कोलिकः शरवक्रगदावापविहितः साणा देवली लयेव सर्वानपि प्रधानक्षत्रियांस्तुल्यं जस्य
 कोराहताम्

कार ततस्तेनराज्ञास्वेमेत्यपरिहृतेनजितानिहताश्चेतसर्वेपिशत्रवः जातश्चलोकमध्यप्रवादः सधा नेनविस्तृतामात्रप्रभावेनमेवशात्रैर्वानि
 इति. कोलिकोपितान्दृष्ट्याप्रमुदितमनागगतादवतीर्णः सन्. यावद्राजामात्ययोरलोकस्तन्त्रगारवास्तव्यंकोलिकंप्रपति. त
 तः दृष्टः किमेतदितिततः सापिभूलादारभ्यसर्वं प्राकृतं तातं न्यवेदयत्. ततश्चकोलिकं साहसानुरंजितमनसाशुबद्धादकासजे
 जसासासासाशत्रकन्यासकलजनेप्रत्यक्षाविवाहविधिनातस्मैसमापितं देशश्चप्रदत्तः. कोलिकोपितयासाहं पंचप्रकारं जीवला
 कसारं विषयसुश्रवमनुभव. कोलिननाय. अतस्तन्त्रयत्. सुप्रयुक्तस्येदंभस्पीति. करटकः अथवाविधयान्तरकैकिकार्यमावा
 म्याः तल्लीभवे. दमनकः. एवंविधोपिस्ममलेममपुद्गिस्फुरणं भविष्यति. येनराज्ञः संजीवकं विष्णुसचिष्यामि. उक्तं वशीम
 हाभारते. एकहन्त्या नवाहन्त्यादिषुमुक्तो धनुश्चतः। पुद्गिपुद्गिमतोत्तरहृत् हन्त्याद्राष्ट्रसराज्ञकं करटकः यद्यपितपुद्गिद्रा
 गाल्भ्यंतथापित्वनायकात्तं वियोजयतुमसमर्थ एव. दमनकः आतः असमर्थोपिस्ममर्थ एव. उक्तं च. उपायैर्नाह्यरु
 क्यंनतच्छ्रवणं पराक्रमैः काव्याकनकस्रजोण्डकसर्पानिपातितः करटकः कथमेतत्. दमनकः कथयति कास्मिंश्चित्
 प्रेक्षेमहातरोवायसदपतीप्रतिवसतिस्म. अथेतयोः तिस्रकाले हृत् विवरान्तिः कस्यकस्त्वपः सदेवतदपत्यानिभलयाति. त
 तस्तोनिर्वदौदन्यहृत्समूलानिवासिनं प्रियमुददं. गाल्भ्यात्वाक्रवतु. भद्रकुमवाविधसंज्ञात-आवयोः कर्तव्यंभवति. एवता
 वंडुष्टामाकलसर्पविशविवरान्तिर्गत्यावयोर्वालकामादयत्पवतकथ्यतांतद्रसाथं कास्मिदुपायः। यस्युक्तं नरातोरे
 भाय्यावपरस्माता गृहसर्पप्रयोयत्रकथंस्पा. जनिर्हतिः अथञ्च अस्माकमपितत्रास्थितानांप्रतिदिनं प्राणसंश
 वेतापाह

नरहरे
 त

वितंत्र

स्वमहाग

यः सप्रहः नात्र विषये विषादः कार्यः नूनं स लुब्धो न पापमन्तरे तावधः स्यात् उक्तं च उपायेन जपो मादृशो सादृशं न हेति
 भिः उपायसो ल्यका योपिनशूरेः परिभूयते तथा च भूयित्वा बहुलास्यानुत्तमाधममध्यमान् अतिशो ल्यादिकः क
 श्चिन्मृतः कर्कटकं यहात् ताभूवतुः कथमेतत् सोवगात् अस्तिकसिंश्चित्प्रदेशानां जलवरसनात् यत् तत्र वक्ष्यते अथ
 वकटको हृद्भावमुपायातो मस्यानवापादाय तु समर्थस्तनश्चुत्सामकाः मरुतो रमुपाविष्टो मुक्ताम्रलवकरसदृशो
 रश्मिप्रवाहे धरातलमभिधिवन्सरोद एकः कुलीरको ना ना जलवरसनेः समस्ततस्य दुःखेन दुःखितः सादरमिद
 म्देव मामकिमद्य त्वया आहारं प्रति नो नुष्ठो यते केवलं मम संहरणे न भ्रात्र्यां सनिष्ठा सतस्थीयते स आह वत्स सत्यं
 मुपेक्षितं भवता मया हि मत्स्योदनं प्रातपदमवेरापतया सांप्रतं या योप नशं न कृतं तनाहसमीपगतानपि सत्स्यान्म
 सयामि तत्प्रत्याकुलीरकः किंते हेरापकाराणां स आह वत्स हि मां निःसरामि जानाहि दुःखतश्च तन्मयेत दुःखतं यद्
 दशवार्षिक्यनाहृष्टः संपद्यते कुलीरकः कस्मात्ते श्रुतं वक्तुं देवसमुद्रवात् यतः शोनेश्वरो रोहिणी सकटमिव
 भोमश्च शुक्रश्च प्रयास्यति उत्तं च यतो वाराहो महिरण्यं यादृशादितापाः शकटं भिनत्ति रावेन दनो गगनबीच्याम् शङ्का
 वर्षाणि तदानादिवर्षाणि वासवो भूमी तथा च प्राजापत्ये शकटं भिनत्ते केलु वपातकां हसुधीः ब्रह्मा स्थिरा कलकी एताव
 लुधा कापालिकप्रतंधते तथा च रोहिणी शकटमर्कनंदनश्चोद्भिन्नतिरोक्षि रोधवाशोशी किं वसन्ति तदनिहृत्सागरे जग
 द्द्राव्यमुपैति संशयम् तदतस्वरः स्वल्पतायं वर्तते शीघ्रं शोषमुपयास्यति अस्मिन् शुक्लैः सहा हगतः स देवकोडित
 गादृणी संवर्षिते ३ मंगलः २ जिवागच्छति शनिः ४ सवेतामगदुपैति संशयः २०

अथ ते सर्वे तोयाभावाद्वाशयास्पतितत्तेषां विमोहं ब्रुमहमसमर्थः तेनेतत्प्रायोपवेशनं कृतं सांप्रतं सर्वेषां स्वल्पजलाशयानां जलचरा
गुरुजलाशयेषु स्वस्वजनैनीयिंते केचिन्मकरगोचादिशुमारजलहस्तिप्रभृतयः स्वयमेव गच्छन्ति अत्र पुनः सरसिये जलचरास्ते निश्चिंताः
संति तेनाहं विशेवाशोदिमि यद्वा जशेषमात्रमप्यत्र नोदरिष्यति ततः सदा कर्णमन्वेष्टामपि जलचलचराणां तत्तत्स्यवचनं निवेदयामा
स अथ ते सर्वे भयत्रस्तमनसो मत्स्यकं धृषप्रभृतयस्तन्मयेत्यपप्रच्छुः मामशक्तिकश्चिदुपायो ये चास्मत्प्राणारक्षा भवति त्वक
ह अस्त्यस्य जलाशयस्य नातिदूरे प्रभृतजलमनाथं पद्मिनीरं वडमैडितं सरः यच्च वतुर्विशि त्वापि वर्याणामवृक्षानशेषमेति
तद्वादिममपृष्टिकश्चिदारे हतितदहं तत्र नयामि अथ ते विश्वासमापन्नास्ता तमातुलभातः इति बुवाणा अहं पूर्वमहं पूर्वमिति
समंतात्परितस्थुः सोपि दुष्टाशयः क्रमेण तावन्पृष्टिमारोप्य जलाशयस्य नातिदूराश्रयां शिलां समासाद्य तस्याभादिप्यस्व
दृष्ट्या भक्तयित्वाभूयोपि जलाशयं समासाद्य सजलचराणां मिथ्यावातासंदेशकैस्तन्मनां सिरंजयन्निस्पमेवाहारवृत्तिमकरोत्
अन्यस्मिन्दिने सकुलीरकेनोक्तः माममया सह ते प्रथमः स्नेहसंभाषः संजातः तत्किं मां परित्यज्य अन्यत्र गच्छसितस्मादद्य मे
प्राणात्राणं कुरु तच्चाकर्ण्य सोपि दुष्टाशयश्चिंतितवान् निर्विरोहं मत्स्यमांसादनेन तदर्थं नकुलीरकं व्यंजनस्थाने

मातृ ४२

तितं १

करोमि श्युत्तातं पृथ्वा समारोप्यतां वध्यं शिलायां दिश्य प्राप्तिः । कुलीरकोपि दूरं देवा स्थिपर्वतं शिलायां यमवलोक्य मत्स्यास्थी नीतिपरिज्ञा
यतमपृच्छत् । मामा कियं दूरं जलाशयः । त्वं मदीयं भारेण गच्छति स्म । कथं यो मोक्षं भवति । त्वं जलं चरोयमिति मत्वा मृगं लेनं प्रभवती । तेन
स्मितमाह । कुलीरक कुतो जलाशयः । मम प्राण यात्रेयं । तस्मात्समर्थं नामात्मनो भिक्षुं देवता । त्वामप्यस्यं शिलायां प्राक्षिप्य भक्ष
यिष्यामीत्युक्तं वतितस्मिन् कुलीरके रासस्ववदनं संहृष्टं दूयेन मृणालनालं ध्रुवलायां मृदु ग्रीवायां गृहीतो मृतश्च । अथ स
तो वकथी वां समादाय शोनेः शोनेस्तज्जलाशयमासमादत्तः सर्वं देववल्कलं वहेत् । भोः कुलीरक किं निवृत्तं स्वकिं कुशलं कारणां किं वितति
गतः । हृदि । सुमातुलापि नायात । तकिं विचारयमिवयं सर्वं सोऽस्माकाः । कुतस्तस्मात्सिद्धाः । एवं ते रमिहत्तः कुलीरको विहस्यो वयं । मृगं स
र्वजलं वरास्तेन मिथ्यावादिना वंचयित्वा नातिदूरं शिलातले प्राक्षिप्य भक्षिताः । तन्मया आयुः शेषतया तस्य विश्वस्येता तस्याभिप्रा
यं तात्वा ग्रीवयमानो तातदलं संभ्रमेण । अधुना सर्वजलं चरणां लोमं भविष्यति । अतोऽं प्रवीमि भक्षयित्वा वहुं मत्स्यानिति वयं
मः । न प्रतल्कथय कथं सदुष्टं सर्पा विधुं येन पति रोगात् । गच्छतु भवन्तं को कश्चिन्नगरं रातां धृष्टानं । तत्र कस्यापि धनिनो राजा मा
त्यादः प्रमादितः कनकसूत्रं हारं वा गृहीत्वा तत्र कोटरे प्राक्षिप्येत् तस्य सर्पसङ्ग्रहो न वध्यते । अथ तत्प्राणं काकः काकी च तदा काण्ड
आत्मैष्योऽत्यन्तं तौ । ततश्च काको वां किं वितसरः प्राप्स्येतावत्पश्यति तावत्तन्मध्यं कस्य विद्राहोतः पुरं जलासं न्यस्तं कनकसूत्रं
मुक्तं मुक्ताहारं वस्त्राभरणं जलं क्रीडां कुरुते । अथ मावायसी कनकसूत्रं कनकमारायस्व गृह्णामि मुखं प्रतस्थ्या । ततश्च कंजुकिं
नो वचं चरति तं नीयमानं पुपलं समुह्य तल्लज्जाः सत्वरं गच्छेत् । काकः काकी च तदा काण्डेन तत्कनकसूत्रं प्राक्षिप्य सुदूरं दूरं भविष्येत् ।

ताः अथयस्वप्रातःपुरुषः संहरामासुद्यतकोटरमवलोकयन्तितावत्कसुसर्पः प्रसारितभोगातिष्ठति ततस्तं ककुडप्रहारो हर्त्वा कन
 कसूत्रमादाय यथा गिलखिलं स्थानं गताः वायसदपती अपिततः परं पुरुषेन वसतः आहारं प्रवीमिउपायेन शक्तिः समनकः ।
 तन्नमो विदिह पुष्टिमतमसाधमसि। उक्तं वा यस्य पुष्टिर्वलंतस्य नापुष्टिस्तु कुतोवलम् वनोर्षोमरोन्मत्तः शशकेन विना
 शितः करटकः कथमेतत् स आह कस्मिंश्चिदनेनासुरको नामासिंहः प्रातवसति स्म अथासौ वीर्यातिरेकान्नित्यमेवान
 कान्तराशशकादीन् व्यापादयन्तो परं रामः अथान्येतद्धनजाः सर्वसारंगवराहमाह्वयशशकादयो जित्वा तमभ्युपेत्य प्रो
 युः। स्वाभिन्विमनेन सकलमहावधनानि त्यमेव यतस्तवैकेनापि मूलान्तरि भवति तत्र क्रियतामस्माभिः सरसमयधर्मः । अ
 ध प्रभृति तवात्रापि विष्टस्य जीवक्रमेण प्रतिदिनमेकमृगो भक्ष्यार्थं समुपैति एवं कृतं तस्मात् प्राणयात्रां केशविनापि नापि
 ध्यति अस्माकं वपुनः सर्वाहुं दनं न स्यात् तस्मै राजधर्मो नृधीयतां उक्तं च शनैः शनैश्च यो राक्षसमुपभुंक्तं यथावलम्
 रसायनमिव प्रातः सर्गं हं परमां प्रज्ञां विधिना मंत्रयुक्तै नराणां विमथितापि व प्रयच्छातफलं नृमिररणी प्रकृतं शनै
 म प्रजानां पालनं सम्यग्स्वर्गकोशस्य बुद्धेन पीडनं धर्मनाशा यथापायाय शस्यते गोपालेन प्रजो धनोर्षो मन्दुग्धं
 शनैः शनैः पालनाद्योषणाद्वा द्यं न्याय्या धृतिं समावरेत् अज्ञानिव प्रजो मोहाद्यो हन्यात्सृचिरोपतिः तस्यैकाजाय
 तत्तस्मिन्नेदृश्या कदाचन फलार्थी नृपातलोकां पालयेद्युक्तमस्ति तः दानमानादितोयेन मालकोरां कुरानिव न
 पदोपोधनत्वं हं प्रजाभ्यः सेहरन्तपि अंतरह्येर्गुणैः सर्वैर्लक्ष्यते नैकैर्केनचित् यथा गोर्दृश्यते काले पश्यते वतया
 प्रजाः सिंघतवीयते चैव लतापुष्पफलप्रदा प्राचीनां क्रूरः स्वरुः प्रयत्नेनाभिरक्षितः फलप्रदो भवेत्काले तद्वद्वो

निपातितः

त्यस

मार्द्वादिभिः वान्तैकादिभिश्च
 नृपालेन प्रजास्थायाधेनुस्तस्याः

२२

कः सुरहितः ॥ हिरण्यधान्यरत्नानि पानानि विविधातिर्वि न तथा न्यदपि यत्किंचित्प्रजाभ्यः स्थान्मदीपते ॥ लोकानुग्रहकर्तारः प्रव
र्तते नरे श्वशः ॥ लोकानां संश्रयाच्चैव रुयं यांति न संश्रयः ॥ अथ ते वा तदा कर्णभासुराह ॥ अहो सत्यमभिहितं भवति ॥ परं यदि ममा
पुंष्विष्टस्यात्र नित्यमेव नैकः श्वापदः समागमिष्यति तन्मूनं सर्वानपि कांभसयिष्यामि अथ ते तथैव प्रतिज्ञायानिदं निभाजस्तत्रैव
वने निर्भयाः पर्यटंति ॥ एकश्च प्रतिदिनं क्रमेणायाति वृद्धो वा वैराग्ययुक्तो वा शोकग्रस्तो वा पुत्रकलत्रनाशभीतो वा ते वामध्यातृ स्या
हाराथं मिथ्या हसमेवे उपतिष्ठति अथ कदाचित् जाति क्रमात् शशकस्य वारकैः कदापि समायातः ॥ स समस्तभूतेः प्रेषितो निह
त्रपि मंदं गत्वा तस्य वधोपायं चिंतयन् वेलाति क्रमं कृत्वा आकलित हृदयो यावद्दृष्टिना वन्मार्गे गच्छता रूपः संदृष्टः ॥ याव
त्क्रोपोपरि याति तावत्क्रोपमये आत्मनः प्रतिविंबं ददर्शते न हृदये चिंतितं ॥ यद्भूय उपायोस्ति अहं भासुरकं प्रकोपयस्व
बुद्ध्या अस्मिन् रूपे पातयिष्यामि अथासौ दिनशेषे भासुरकं समीपे प्रापः सिंहोपे वेलाति क्रमेणाहुः सोमकंडः कोपावहः
तृक्किं गीपरिले लिहन् व्यचिंतयत् ॥ अहो प्रातराहाराय निःसत्वं वनं मया कर्तव्यं मैवं चिंतयन् तस्मिन् शशको मंदं गत्वा प्रा
म्य तस्याग्रे स्थितः ॥ अथ तं प्रज्वल्य लितात्मा भासुरको भर्त्सयन्नाह रै शशकाय मय एकस्मात् त्वं लघुः प्राप्नोऽपरं वेलाति क्रमेणा
तदस्मादपराधात् त्वानि पातयं प्रातः सकलान्पि मृगकुलान्पुच्छेदयिष्यामि अथ शशकः स विनयं प्रोवाच ॥ स्वामिन्ना

कथितः

पराधोममनवसत्त्वानां तत्प्रयत्नोकारणं। सिंहः सत्वरं निवेदय यावत् दंष्ट्रां तर्गतो न भवोसीति। शशकः। समस्तमृगैरघरादिभिर्न
जातिक्रमेशाममलघुतरस्य प्रस्तावं विज्ञायत तोहं पंचशशकैः ४ समं प्रेषितः। ततश्चाह मागधं नंतरं लेमहता केन विदपरसिंह
न विवरां निगत्वा मिहितः। रेक्षप्रस्थितायूयं। अभीष्टदेवतां स्मरतः ततो मया मिहितं। वयं स्वामिनो भासुरकस्य सिंहस्य समीपे
आहाराथं समयधर्मरागाधमः। ततः स्तेना मिहितं। यद्येवं तर्हि मदीयमिदं वचनं मया सह समयधर्मरागसर्वैः श्रापदेवैर्नित्यं। अनित्य
वोरूपी सभासुरकः। अथ यदि सोत्र राजा ततो विश्वासस्थाने वतुनः शशकानत्र दृत्वा तमाह यदुत्तरमागधयेन द्वयोर्मध्या
यः कश्चिद्भविष्यति स सर्वानेतान्माक्षयिष्योति। ततः तोहं तेनादिष्टः स्वामि सकासं मागतः। एतत्खेलाव्यतिक्रमकारणं। तद
त्र स्वामी प्रभारां। ततश्च त्वाभासुरकः। भद्रयद्येवं तर्हि सत्वरं द्रष्टुमेतं वोरं येनाहं मृगकोपं तस्योपरि दिष्ट्वा स्वस्थानं गता
उत्तं व। भूषिभिर्त्रिंहरां पंचविग्रहस्य फलत्रयं। नास्ति क मपि यद्येवं न ते कुर्यात् कथंचन। यत्र न स्यात्फलं भूरि
परमवमथापि वा। न तत्र मतिमान् युद्धं स्वयमुत्पाश्रवाचरेत्। शशकः। स्वामिन् सत्यमिदं। स्वभूमिं लोतोः परिभवात् वयुद्धं
तेक्षत्रियाः। परं स दुर्गाश्रयः। दुर्गान्निःकम्पयंते न विष्टं भित्तौ। ततो दुर्गगतो दुःसाध्यो भवति रिपुः। उत्तं व। न जानां न सह संज्ञा
न वल्लहे रावाजिनौ। यत्किं न्यसिध्यते राजा दुर्गे रौप्रे न विग्रहे। शतमेकोपि संवत्से प्राकारस्था धनुर्धरः। तस्माद्दुर्गं प्रशंस

पं. १ तिनीतिशात्रविवहेणाः। पुरागुनोः समादे शत्रुहिरण्यकशिपोभयात् ॥ शत्रेणाविहितं दुर्गं प्रभावाद्धि श्वकर्मणाः ॥ तिनापिचवरो
२३ दतोयस्यदुर्गं सभूपतिः ॥ विजयी स्यात्ततोभूयोदुर्गं शिशुः सहस्रपुत्राः ॥ दंष्ट्राविरहितो नागो मरहीनो यथा गजः ॥ प्रवेष्टां जायतेव
अपादुर्गं हीनस्तथा नृपः ॥ तदुत्तमाभासुरक्षामदुर्गस्थमपि दर्शयितुं वीरसिंहं येन व्यापादयामि ॥ उक्तं व ॥ जानमात्रं नयः शत्रुं गवप्रशमनयेत् ॥
महाबलोपितेनैव वृद्धिं प्राप्य सहन्यते ॥ तथा च ॥ उत्तिष्ठ मानसपुत्रो नोपेक्षः पथ्यमिच्छता ॥ समो हि शत्रौ शत्रौ वत्स्यंतां वामयः स च ॥
उपेक्षितः क्षीणवलोपि नृपः ॥ प्रमाददोषात्पुरुषे मंदो धैः साध्यापि भूत्वा प्रथमपुरस्तादसाध्यता व्याधिरिव प्रयाति तथ ॥
व आत्मनः शक्तिमद्धि द्रवितोत्साहं च यो ब्रजेत् शत्रुहन्त्या स एकोपि क्षत्रियान्मार्गवो यथा शशीकः ॥ अस्मत्तथापि पश्यन्
तस्य सामर्थ्यमविदित्वानयुः स तं गतुं उक्तं व ॥ अविदित्वात्मनः शक्तिं परस्य वसमुत्सुकः ॥ गच्छन् न भिमुखो वदो नाशया
तिपतंगवत् योऽवलः प्रान्ततं याति निहंतुं सवलं भिषुं विमदः स निर्वर्तते शीघ्रं दतो गजो यथा भासुरकः ॥ यद्येवं तथा
पित्वं दर्शयतु वीरसिंहं यथा व्यापादयामि शशकः ॥ यद्येवं तर्हि आगच्छ नृस्वामी एवमुक्ताः ॥ अथवा स्थितः तत आगच्छता
यः कूपो दृष्टो भूत्तमेव कूपमासाद्य भासुरकमाह स्वाभिन्कस्तप्रतापं सोऽहं समर्थः ॥ त्वीह ह्येवाहूतोपि वीरसिंहप्रविष्टः स्व
दुर्गं तदा गच्छ यथा दर्शयामीति ॥ भासुरकः ॥ दर्शय दुर्गं तदनुदर्शितस्तनूपाः ॥ ततः सोऽपि भूरवः सिंहः कूपमध्ये आत्मप्रति
विवंजलमध्यगतं दृष्ट्वा सिंहनाशमुमाव ततः प्रतिशब्दं न कूपमध्यानाद्दुर्गात्तरो नाहः समुत्थितः ॥ तथा ततः शत्रुं गत्वा आ
त्मानं जस्योपरि अदिप्यमाणः पारित्यक्ताः ॥ शशकोपि दृष्टमेनाः सर्वगुणान्सतोष्यतः ॥ पशस्यमानो यथासुखं तत्र व
नोनेव सातिष्ठ ॥ अतो हं वृवीमि नोऽप्यवलं तमोति ॥ तदादिभवान्कथयति तत्रैव गत्वा तयोः स्वबुद्धिप्रभावेन मेव ॥

भेदं करोमि करटकः भद्रयद्येवंतर्होशवास्तेपंथानः संतु यथाभिजेतमनुष्टीयतां अथ दमनकः संजीवयिषुक्तं पिंगलकमवलोक्य तत्रांत
रेप्रगाम्योत्रे समुपविष्टः पिंगलकोपितमाह नोकसाहचिरात् दृश्यते दमनकः न किंचिद्देवपादानामस्माभिः प्रयोजनं तेन नर्गोऽस्मि
सूतथापिराजप्रयोजननाशमवलोक्य दृष्टमानहृदयः व्याकुलतया स्वयमेवाभ्यागतो विभु उक्तं च शुभं वाया देवापापे देव्येवाय
दिवाप्रियं अष्टस्तस्य तद्भुयाद्युस्यनेष्टे त्पराभवम् अथ तस्य साभिप्रायंतद्देवमाकर्षयिषुक्तं पिंगलकमाह किं वक्तुमता भवति त्व
त्कथ्यतां यत्कथनीयमस्ति स आह देवाय संजीवको पुष्पत्पादनामुपरिद्रोह उद्गिरिति विश्वासगतस्य मम चित्तं न दृष्टमाह दमन
कं दृष्ट्वा स्फुटं पिंगलकस्य सौरासारता तदहमेवं हत्वा सकलमपि मृगाधिपत्यं त्वत्सावित्र्यं समान्वितं करिष्यामि पिंगलकोपितह
ज्जसारआहारसदृशं दारुणं तद्वक्तुः समाकर्षयिषुक्तं पुष्पगतो नाकं विद्रुये दमनकोपितस्य तमन्तारमालोक्य चित्तितवान् अयं ताव
संजीवके वदन् रागस्त दहनं न नमं त्रिणाभ्राजापिनाराभवाश्च्यतीति उक्तं च एकं शृंगिपतिः करोति स विवराज्ये प्रमाणां यदांत
मोहात् प्रयतनैः स्वमदांतं स्पेनानिर्गद्यते निर्भिन्नस्य पदं करोति दृष्ट्वा तस्य स्वतंत्रं स्फुटं लुत्वा तं शृंगिपतिः सराद्वयमथवा न
आणानपि विवरे किमत्र युक्तमिति पिंगलोपिवतनां समासाद्युक्तं यमपितमाह दमनकं संजीवकं संजीवयिषुक्ता ता
समो भूत्सः सकलं ममोपरिद्रोह उद्गिरिति दमनकः देवभृत्या भूत्स इत्यनेन कौतुकमेतत् उक्तं च नमोऽस्तु ममोराज्ञां योनका
मयेतां प्रियम् अशक्ता एव सर्वत्र नरे इपं मुपासेत पिंगलकः भद्रतथापि मम तस्यापरिचितवृत्तिर्नोऽकृतिं याति अथ
यासाधिदुर्बले अनकं दायदुष्टेपि कार्यः कथं न वल्लभः कुर्वन्तापि वल्लो कानियः प्रियः प्रिय एवमः दमनकः अत

या

भेदं करोमि

अभिप्रायं

अनिपत्यं

पंच. १

२४

रामभक्तः

अपुल

उत्तराष्ट्र

शुक्ति

एवायं दोषः कृतं च यस्मिन्नेवाधिकं तदुपरोपयति पार्थिवः अकुलीनः कुलीनो वा सः श्रियो भाजनं नरः अपरं च केन गुणवि
 शोषणं स्वामी संजीवकं निगुणं मर्षिनं केटुधारयति अथ द्रव्ये धेवं नित्यं यस्मिन् महाकायो यस्मिन् न भिन्नं व्यापादयिष्यामि तदस्मान् न सिद्धति य
 तोयं शस्य भोजी देवपादानां दानं वो मांसाग्निं तस्मात्पुसाधनं अस्य महाय्येन न भवति तस्मादेव दुष्यति त्वाहन्यत गतिः पिंगलकः उक्तो
 भवति यः स्वंगुणावानिति संसदि तस्य रोचो न वक्तव्यः प्रीतिः शोभा भीरुता अन्यच्च मया स्पृतं वचनं नान्यथा प्रदानं दत्तं तत्तत्कथं स्वयमे
 व व्यापादयामि सर्वथा संजीवको यं सुहृदस्माकं न तं प्रीतिं कश्चिन्मनुशति उक्तं च इतः सदेत्यः प्राप्तश्चीने तस्मादेव हितोऽयं विवक्ष
 कोऽपि संवर्द्धस्वयं देतुं मंसोऽप्रतं ओरो न वा प्रणयिनीं प्रणयो विधेयो दत्तो च वा प्रतिदिनं परिपोषणीयः क्षिप्य यत्क्षेपेति तत्प्रकारे
 तिलज्जां भूमौ स्थितं स्पृष्टं तनाद्वयमेव नास्ति तथा च उपकारिभ्यः साधुः साधुत्वं तस्य के गुणः अपकारिभ्यः साधुः समाधुः सद्गिर
 म्यते तद्दोहं बुद्धेः अपि मया स्याद्विरुद्धं नाचरणीयं ह मनकः स्वामिन्नेव धर्मो यद्वा बुद्धेः अपि दम्यते उक्तं च तुल्यत्वं तुल्यसामर्थ्यं
 मलं व्यवसायिनं अहं राज्यं हरं भूत्यं यो न हन्यात् सहन्यते अपरं त्वया स्यात् सारिवत्वात्सर्वोपराजधर्मः परित्यक्तः राजधर्मो भावात्सर्वो
 पिपरिजनोऽवरक्तगतः यतः संजीवकः शब्दं भोजी भवान्मांसादस्तव प्रकृतयश्च त्वं वाध्यवसायवाद्यः कृतस्मासां मांसास्येन तद्गृहि
 तास्त्वात्यक्त्वा यास्यंति ततोऽपि त्वं विनष्ट एव अस्य सांगत्यात्पुनस्तेन केदाचिदाखेटकमातिर्गविव्याति उक्तं च यादृशेऽस्येतमन्सौ वा
 दृशोऽप्येव सते कदाचिन्नात्र संदेहस्तादृक् भवति प्रसूयः तथा च संतं प्रायसि संस्थितं स्पृष्टं सोनामापि न क्षायते गुत्ताकारतया
 तदेव न लिनीपत्रं स्थितं राजते स्वातोऽस्य रं कुक्षिपतितंतं जायते मोल्लिके कं प्राणिना धर्मधर्मो तमगुणाः संवासतो जायते तथा च
 असतोऽस्य दोषेण साधवो यांति विप्रियां दुर्याधमप्रसंगेन भाव्यो गोह रयोगतः अतएव संतानो वसं गं वजं याते उक्तं च नद्यविहा
 तशीलस्य प्रदानं च पारिणयः मल्लुगस्य वरोधेण हता मंदविशेषणी पिंगलकः कथमेतत् साधुवोत् अस्ति कस्य चिन्मोक्षेण

प्रकाशं द्यामिनी १

विराट्पद्येयं

मनोरमं शयनस्थानं तत्र भवेत्तत्परं पट्टयुगलमध्ये संस्थिता मंदविमर्शिणी नाम धूका प्रतिवसति स्म । सा च तस्य महीपते रक्तमोसे स्वादयं
 तीक्ष्णखेन कालं नयमाना निवृत्ति । मन्पद्य भवतत्र शयने कविद्राज्ञः डिं डिमो नाम मत्कुशः समायात ॥ अथ तं दृष्ट्वा सा विषमवद
 ना प्रोवाच । भो कृष्णि मुखकुतस्त्वमत्रानुचितस्थाने समायात ॥ तद्यथा वै न कश्चिद्देति तावत् शीघ्रं गम्यतामिति । स आह । भगवति गृहा
 गतस्या साधो न पिनेतुं युज्यते वक्तुं । तथा व । एह्या गच्छ समाविशासनमिदं कस्माच्चिराद्दृष्टुं मे कावार्ता अति दुर्वलो स्ति हि भवान् प्रीतो
 स्मिते दर्शनात् । एवं नीचजने पियुज्यति गृहं प्रोप्ते सतां सर्वदा च मे यंगृहमेधिनां निगदितः स्मार्ते लघुः स्वर्गदः । अपरं मया अनेक
 मानुषाणां मने कविधानिरुधिराणां स्वादितानि । आहारदोषात्कटुकघोषातिक्ता मूर्सा स्वादनि । न च मया कदाचित् मधुररक्तं समा
 स्वादितं । तद्यदित्वं प्रसादं करोषि तदस्य नृपते विविधव्यंजनान्नपानवोष्यलेह्यखाद्याहारवसौ दस्य शरीरे यन्मिष्टं रक्तं संजातं तदा स्वा
 दनेन सौख्यं संपादयामि जिह्वाया इति । उक्तं व रंकस्य नृपते वापि जिह्वा सौख्यं समं स्मृतं । तन्मात्रं व स्मृतं सारं तदर्थं यतते जनः । यद्ये
 वेन भवेद्दोषो कर्म जिह्वा प्रतुष्टिदं । तन्न भृत्या भवेत्कश्चित्कस्य चिद्दशगोथवा । यदस्य संवदे न्त्येयि द्वासे पंचसेवते । यद्गुणतिविदे
 शो व तत्सर्वं मुदनार्थतः । तन्मया गृहाभ्यागतेन बुभुक्षुयापीड्यमानेन त्वत्सकाशात् भोजनं लभ्यते तन्न त्वये का किं मायाभूयते रक्तं भोजनं
 रसंगृहात्तानि सारं यत्पश्यते तत्रोष्यं यथा इत्थं प्रभवति । यज्जिह्वा मत्रेण आस्वाद्यति गिल्यते तच्छ्रेयः यथा रसास्वाद्यति । यद्वैतरेखात्वं
 न भुज्यते तत्तरेखात्वं यथा मोदकादि ॥

अतंत्र १

२५

कर्तुं पुष्पते । तत्तु त्वामंद विसर्पिणपाह । भो मर्कु रास्य हृपते निर्द्रावशंगतस्याहं रक्त मा स्वादयामि । पुनस्तव मग्निमुख श्रपलश्र । त
 द्यदिरक्तपानं मया सह करोषि तन्निष्ठ अभिष्ट तनं रक्त मा स्वादय । सो ब्रवीत् । भगवति एवं करिष्यामि । यावत्तं ना स्वादय सिप्रथ
 मं नृपरक्तं तावन्मम देव गुरुकृतः शपथं स्यात् यदि तदा स्वादयामि । एवं तयोः परस्परं वदतोः सरा जातं तदशयनमासाद्य प्रसुप्तः अ
 थासौ मर्कुरो जिह्वालो ल्योत्कृष्टोत्सुकात् जाग्रतमपित्तं महीपतिमदं शत । अथवा साधिदमुच्यते । स्वभावो लोपदेशेन शक्य
 ते कर्तुं मन्यथा । सुते प्रमपि पानीयं पुनर्गच्छति शीततां । यदि स्यात् शीतलो वह्निः शीतां मुर्दं हनात्मकः । न स्वभावोत्र मर्त्यानां श
 क्यते कर्तुं मन्यथा । अथासौ महीपतिः सूक्ष्मविद्रुद्वतत् शयनं त्यक्त्वा तत्क्षणादेवोत्थितः । अहो ज्ञायतामत्र प्रध्वादनपटं म
 र्कुरो यकावानू नंतिष्ठति येनाहं दृष्टीति । अथ ये कंठुकिं न सत्रस्थिताः ते सत्वरं प्रध्वादनपटं गृहीत्वा सूक्ष्मदृष्ट्या वीक्षोचक्रुः ।
 अत्रांतरे समर्कुराश्चापल्यात् खड्गं तं प्रविष्टः सामंद विसर्पिणपिबस्त्र संध्यंतर्गता दृष्ट्वा व्यापादितव । अतो हं ब्रवीमि न ह्यविशो
 तशीलस्येति । एवं ज्ञात्वा त्वये सर्वध्मो नो वेत्तुं त्वां दुःखायुक्तः व्यापादयिष्यति उक्तं त्वत्ताश्चाभ्यंतरो येन वाह्योश्चाभ्य
 तरीकृताः । स एव नृत्पुमाप्नोति यथा राजा ककुत्त दुमः पिंगलकः कथमेतत् सो ब्रवीत् अस्तिकश्चिद्वनोद्देशे वंदे
 कथं ते भवतः कथं परागताः २

र वीनामशगलः सकदावितुः आविष्टो जिह्वा लोल्यान्नगरमध्ये प्रविष्टः । अथ तं सारमेया विलोक्य सर्वतः शशयमानाः परिचाययतीति शब्दं
 धुभिर्भक्तयितुमान्वाः सोपितैर्भक्तमाराः प्राणाभयात्प्रत्यासन्नैर्जकगृहं प्रविष्टः तत्र नीलीरसपूर्णं महद्गण्डमासीत् । तत्र सारमे
 येराक्रांतौ भांडुमध्ये पतितः । अथ यावन्निःक्रांतस्तौ वनीलीवरा संजातः । तत्रापरं सारमेयाः तं शगलं विशेषं मजानं तोषेतुर्दिशं ज
 ण्मुः । चंडुरवोपि दूरतरे प्रदेशमासाद्य काननाभिमुखं प्रतस्थौ । नवनीलावरो न कदाचिन्निजगंगस्त्यज्यते उक्तं च वज्रलेपस्य मूर्खस्य
 नाशिनो कर्कटस्य च । एकोग्रहस्तु मीनानां नीलीमध्यपयोस्तथा । अथ तं गगनतमालतममप्रभमपूर्वं सत्यमवलोक्य सर्वे सिंहव्याघ्रद्वी
 पिरुक्प्रभृतयो ररापनिवासिनो भयव्याकुलाः समंतात्पलायनक्रियां कुर्वन्ति कथयन्ति च नशायते स्य कीदृक् कुवेदितं पौरुषं च
 तत्तदूरतरे गङ्गामः उक्तं च नयस्य चेदितं विंध्यान्तकुलेन पराक्रमं नृजस्य विश्वसेत्प्राज्ञो यदीच्छेत् श्रियमात्मनः । चंडुरवोपि
 भयव्याकुलितान् विशाय इदमार् । भो भो श्वापदाः किं भूयं मोहयेव यत्र तावज्जय तत्र भेतव्यं २ अहं त्रैलोक्याद्यस्य मेव स्वस्था
 अभिरुतः । यत्र श्वापदानां कश्चिद् राजानास्ति तत्तत्त्वं मया । अस्मि सर्व श्वापदप्रभृते । भिषिक्तः । ततो गत्वा हि जितलेता सर्वान्पार
 पालयेति ततो ह्मन्त्रा गतः । तन्मम श्वरध्यायायां सर्वे रेव श्वापदे रासितव्यं अहं कुकुदुमो नाम राजा श्वापदानां संजात इति ।
 तच्छ्रुत्वा श्वापदाः सिंहव्याघ्रपुरः सराः प्रामिन्प्रभो सुमादिशेति वदंतस्तं परिवेष्टुः । अथ तेन सिंहस्यामात्यपदवी प्रदत्ता ।

तस्मिन् स्थितवन्तः १

पं. १
२६

व्याधुस्यवशायापाककल्वं. तृपिनस्तोहल/धकारः. इकापदायालव. येवालीयाः शुगालास्ते सहालापमाजमपिनकरोति. शु
 गालाः सेवीपिनिः सारितः। एवतस्यरा. यः क्रेयमात्रं तमानस्यसिंहदयोष्टमान् व्यापाद्यतपुरतः प्रविपतिः सोपिज्जुधमेरा
 सर्वधातानिभज्प्रयच्छति. एकं कृतेकाले तेन कदाचिद्दृष्टं अत्राष्टममानाः शुगालाः काणितः तन्वावष्टं कृत्वा पुनः कृतं
 नुरानंदाष्टं एतान्नस्तारस्वरंगोरोनुमायः. अथतर्पिण्यदयस्तन्वास्वरमां कर्णमृगा लोयमिति मत्वा लज्जया धाम्भयम्
 दातुं स्थित्वा प्रोचुः। भोवादितावयमननः शुभ्रशुगालो यस्तद्व्यतामितिः सापितदा कर्णपकथितुमिह नत्रस्थ निप्रवोसंहादिभिः स्वदश
 कृतो मृतश्च अतो ह्रवीमि त्यक्ता अभ्यंतराम्येनोतः पिंगलकस्तदा कृतपादः। भोहननककः प्रत्ययो भविष्येयः सममोपरिदुष्टनुदिः। र
 प्रनकः माह यदहममि तननिश्चयः कृतः अत्रभातो पिंगलकं वीधिव्यामितिः तदत्रैव प्रत्ययः प्रभातावस्त्ववलायामभक्तनयः। सु
 रिताधरोरिणो वलोकयन्त नृचिंतस्थानोपविष्टत्वां कूरुषु अत्र अवलोकयन्त तदेवं ज्ञात्वा यदुचितं तत्त्वं तत्त्वं मितिः कथायत्वा संजीव
 कसकाशुगततत्रतं प्रगम्योपविष्टः संजीवकोपि सोद्गाकारं मद्गात्वा समापानुद्धो ह्यसादरतरकुवाच भोमित्रस्वागतं विराहहोसा
 अयि शोवं भवतः तत्कथय. यना देयमपितुभंगहायता यप्रयच्छामि. उक्तं च तेषां स्तेविवेकहासि शस्यो इह शुगाले आगच्छते
 गृहयेधा काय्याथुह इतमाः दमनकः भो कथं शिवं सेवकजनस्य. उक्तं च सप्ततयः परायताः सदा चित्तमनिर्मुक्तं स्वजीवितार्थ
 विष्णो सोयधांतराजसेवकाः। तथावा सेवया धनमिच्छाद्ः सर्वकेः परपयत्कृतं स्वातंत्र्यं यच्छुः। इत्यभूदसदपिहारितम् तावज्ज
 अपि शुशवायतनो दुर्गतितः सदा तत्रापि सेवया हतिरहो दुःखपरंपरा जीवतं अपि मृताः पंचश्रूयते चेकिलभारत हरिप्रोवाधि
 तापूरवः प्रवासानित्यं सेवकः नाम्नाति सेवयोत्सुक्यता निप्रानप्रवृत्ते ननिः शोकः स्वोक्तं सेवकाप्यत्र जीवति. सेवाश्च
 हतिराश्वतायेस्तेमिच्छा प्रजालितं स्वहृद्वरतिम्यां सेवकः परश्चासनात्. भूशाय्या ब्रह्मवेद्यं ब्रह्मण्यत्वं शुभाजिं सेवक

प्रशस्ता ६ सुयता हत

सेवकस्य नाम यतः धर्मः

संतोषजननेन लङ्का २ प्रमाणं

तस्मादुत्पन्ना

कोमलान् च वडेन

ममली

विश्वम्भर

कृतेन

कृष्ण

स्य ये ते मे दूष्टो घः पापधर्मः ॥ शीतलपादिकष्टानि सहते यानि सेवकः ॥ धनायतानि वा ल्पानि यदि धर्माय मुच्येतां दृष्टुं न तिसृष्टे तनसु रूढेन
 तिहृदिगुणान् मोदकेनापि किं तेन विपौ तैर्यस्य सेवया ॥ संजीवकः ॥ अथ भवान् किं वक्तुमनाः ॥ सवाह मित्रः सखि वानां स्वाभिनेनामंत्रमेदं
 कर्तुं नैव युज्यते ॥ उक्तं च ॥ यो मंत्रं स्वामिने भिक्षात्सा विव्युत्तियोगजितः ॥ सहत्वान्नृपकार्यं तत्स्यैव नरकं जज्जह ॥ येन यस्य कृतो भेदः
 स विवेकमही पतः ॥ तेन शास्त्रं वधस्तस्य कृत इत्याह नारदः ॥ तथापि मयामि तस्मिन् द्वां स्नेहपाशं वद्धुं न मे व भेदः कार्यः ॥ यतश्च मम व
 चनेनात्र राजकुलविश्वस्तः प्रविष्टश्च ॥ उक्तं च विष्णुभाष्ये यो हृत्पुमवा प्रातिकथं वन ॥ तस्य हृत्पुमान् दुत्थासा प्राह दं वचन
 मनुः ॥ तत्तवापरिपिंगलकेयं दुष्टबुद्धिः ॥ कथितं वाधानेन मत्तुरतश्च नुः कर्णतया यत्प्रभाते संजीवकं हत्वा समस्तमृगपरिवारं विराह्य
 नेष्यामि ॥ ततः समयोक्तः ॥ स्वाभिन्नयुक्तमिदं ॥ यन्मित्रो हरेण जीवने कौयतो ॥ उक्तं च ॥ अपि ब्रह्मवधं कृत्वा प्रायश्चित्तेन शुद्धिं प्राप्ति ॥ तद
 नन विचोर्त नन कथं विस्तु हृद् ॥ ततस्तनाहं सामर्थ्यं नोक्तः ॥ भो कुर्वतु संजीवकस्तवा वत्शस्य भोजी वयं मां साशिनस्तस्माकं
 स्वाभाविकं वैरमिति कथं रिपुं वधेता ॥ तस्मात्सामदानादिभिरुपाये हन्यता ॥ नन्दततस्मिन् दाकः स्यात् ॥ उक्तं च ॥ इत्वापि कन्यको व
 शनिहंतव्या विपश्चिता ॥ अन्योपायो यैश्च शक्यो यो हन्ते दाक्षान विद्यते ॥ कप्तो वा प्राणपुत्रेण धृष्ट दुष्टः पुरा ॥ यथा ॥ कृत्या कृत्यं न मन्य
 तक्षात्रियो बुद्धि संकुतः ॥ तदहंतस्य तानि श्रयं ज्ञात्वा तव सकाशात्पुपागतः ॥ सांप्रतं मे नास्ति वन्धासद्या कदोषः ॥ यत्र प्रतिभात
 कुरुस्वति ॥ अथ संजीवकस्तद्व्यपातदासुणा वचनं कृत्वा मोहमुपागतः ॥ अथ वतनालं कृत्वा सर्वराग्यमदमाह ॥ भासाधिस्तु
 व्यते पुर्जनगम्या नार्याः प्रायेण स्नेहवान् भवति राजा ॥ कृपणानुसृष्टि र्वधनं मेघो गिरि दुर्गं बर्षावो ॥ अहं हि संमतो राजा
 य एवं मन्यते कुधीः ॥ वली वर्दः सविज्ञेयो विषादापरिवाजितः ॥ वरं वनं वरं मे रूपं वरं भारोपजीवनम् ॥ वरं व्याधं मनुष्याणां
 नाधिकारणं संपदः ॥ तदयुक्तं मया कृतं ॥ यदनेन सह मे विदितं ॥ उक्तं च ॥ ययोरैव समं चित्तं ययोरैव समं कलौ तयोर्मित्रौ वि

कपि शितेनाद्यपथ्यक्रियाक्रियेत अथसिंहस्यतदाहारां कवनमाकर्णसकोपमिदमाह धिक्पापाधमयद्येवंभूमोपिबदसित
 तस्यांतकृणो नवधिष्णामि यतोमयातस्याभयंदत्तं तत्कथं व्यापादयामि उक्तं न गोप्रदानं न महीप्रदानं न चान्नदानं हितथा
 प्रधानं यथावदंतीह महाप्रधानं सर्वप्रदाने ह्यनयप्रदानं तत्कृत्वाशुगालः अहोस्वामिन्ययुभयप्रदानंदत्वावयवः क्रिय
 ते तदेव दोषो भवति पुनर्यदि स एव देवपादानो भक्त्या आत्मनो जीवितव्यं प्रयच्छेति तन्न दोषः ततोयदि स स्वयमेवात्मानं वधा
 यनियोर्जयति तद्धो न्यथास्माकं मस्यादेकतमो वध्य इति यतो देवपादाः पथ्याशिनः रुन्निरोधादसादशां यास्यंति तानि अनत्वा
 नेतेः प्राणैरस्माकं ये स्वाम्पथेन यास्यंति अपरं पश्चादप्यस्माभिर्विद्मि प्रवेशः कार्यः यदि स्वामिपादानां किंचिदनिष्टं भविष्य
 ति उक्तं यस्मिन्कुलेयः पुरुषः प्रधानः स सर्वयत्नेः परिहृणीयः तस्मिन् नयेकुलसारभूतेन नाभिषेगे ह्युरकावहंतीति
 तदा करार्पमदोक्तः यद्येवं तत्कुलं यदोचते तत् श्रुत्वा सत्वरं गत्वा तानाह भो स्वामि नो महेती अवस्था वर्तते तत्किं प
 र्यटितेन तेन विना कोत्रात्मानं रक्षयिष्यति तद्भुत्वा तस्य दुःखोत्पत्तिरलोके अस्थितस्यात्मजानी नदानं कुर्मः येन स्वामिप्र
 सादस्य निःक्रयं गच्छामः उक्तं आपदं प्राप्नुयात्स्वामी यस्य भृत्यस्य जीवतः प्राणेषु पिद्यमानेषु स भृत्यो नरकं

अथरको कीलकज्ञेते

नानि श्रुत्वा ध्यायमाणि इति

इति श्रुत्वा ते सर्वे वाष्प पूरित दृशो मदीकं प्रणम्योपविष्टाः ॥ तान् दृष्ट्वा मदीकं दृष्ट्वा ॥ मोहं प्राप्य वा किंचित्सत्त्वं अथ तेषां मध्यात्कारः
 प्रोवाव स्मिन् च यन्तावत्सर्वत्र पर्यटिताः परं न किंचित्सत्त्वं प्राप्य दृष्ट्वा तदद्यमांभदुयित्वा प्राणान्धारयन्तु स्वामीयेन देवस्याप्या
 यनं भवति मम पुनः स्वर्गप्राप्तिरिति उक्तं च स्वाम्यर्थे यत्पुनः प्राणान्भृत्योभक्तिः समन्वितः स परं पदमाप्नोति जंरामरणा
 यदिति शृगालस्तत आह मोहस्य लोकायो भवान्भवद्भूराणां स्वामिनस्तव तत्र प्राणयात्रा न भवति अपरदोषश्च तावत्समुप
 धिते उक्तं च काकमांसं कुनो धीष्टं स्वल्पं तदपि दुर्लभं भक्षितेनापि किंचितेन तृप्तिर्येन न जायते तद्दृष्टिना भवता स्वामिभक्ति
 रिति श्रुत्वा नृशंपभर्तुपिंडस्य प्राप्तश्चोभयलोके साधुवादश्च तदपसरायतो अहं स्वामिनं विज्ञापयामि तथानुवृत्तिरशृगालः
 सादरं प्रणम्योपविष्टः स्वामिन्मांभदुयित्वा अद्य प्राणयात्रां कृत्वा ममाभयलोके प्राप्तिं कुरु उक्तं च स्वाम्याय नमः
 सदा प्राणान्भृत्यानां मज्जिताक्षनेः यतस्ततो न दोषो सितेष्वाग्रहणसंभवः अथ तत्पुत्रादीप्याह भिस्माद्धूतं भवती पुन
 र्भवानपि स्वल्पकायः स्वजातिश्च न स्वायुयत्वादभक्ष्य एव उक्तं च नाभक्षं भक्षयेत्तौ शः प्राणोः केदृशेनैरपि विज्ञायात्तद
 पि स्तोके लोकद्वयविनाशकं तद्दृष्टिं त्वयात्मनः कोलीन्यं अथवा साधुवेदसुख्यते एतदर्थं कुलीनानां नृपाः कुर्वन्ति स
 ग्रहं आदिमध्यातमानिषु न ते गच्छन्ति विक्रियां तदपसरायतो येनाहं स्वामिनं विज्ञापयामि तथानुवृत्तिरुदीपी प्रणम्य

पंचतंत्र

२८

महोक्तमुवाच स्वामिनः क्रियतामद्यममप्रतिः प्राणायामादीयतामहयोवासः स्वर्गममविस्तार्यतां किं तितले प्रभूतं यशः प्रज्ञा च वि
मयः कार्यः उक्तं च मृतानां स्वामिनः कार्यभृत्यानामनिवर्तिनां भवेत्स्वर्गः हयोवासः कीर्तिश्च धरणीतले तत्कृत्वा कथम
कश्चित्तयामास एते स्तावत्सर्वेऽपि शोभावाक्यान्मुक्ता निपरं न वेकोपि स्वामिना विनाशितः तदहमापि प्राप्ता कालं विज्ञापयामि वि
वकथया स्वामिनं संभाषयामि येन मद्वचनमेतेत्र योपि समर्थयति इति निश्चित्य प्रोवाच भो युक्तं मुक्तं भवता परं भगवन् पि न खा युध
सा कथं भवंतं स्वामी भवति उक्तं च मनसापि स्वज्ञात्वा नो यो निष्ठा निप्रवृत्तयेत् भवंति तस्य तान्येव इह लोके पुनत्र च तदपसराय
तो येनाहं स्वामिनं विज्ञापयामि तथानुवृत्ते कश्चन कोऽपि स्थित्वा प्रणाम्योवाच स्वामिन्नेते भद्रास्तु तन्ममप्रतिः प्राणायामादिविध
यतां येन मम उभयलोक प्राप्तिर्भवति उक्तं च नयं ज्ञानोपि गच्छति तां गतिं नेव योजिनः यो योति प्रोक्तं तप्राणाः स्वाम्यर्थमेव
कोत्तमाः एवमभिहिते ताभ्यां शृगालचित्रकाभ्यां विदारितो भयकुक्षिः कथनकः प्राणान्त्याक्षीत् ततश्च तेः दुद्रपंडितेः सर्वे भद्रि
तः अतो हं दुर्वीमिव हवः पंडिता दुद्रा इति संजीवकः तद्दुद्रपरिवारे यं राजामया संपरिकल्पितः उक्तं च अशुद्रप्रकृतो गति
जनतानानुंज्यते यथा गृध्रसमासन्न कलहंसः समावरन् तथा च गृध्राकारोपि सेव्यः स्यात्तु हं साकोरेः समासदेः हं साकारोपि
संस्था उभो गृध्राकारैः स तेनैवः तन्नूनं ममोपरिकेन विदुर्ज्ञेनाप्यं प्रकोपितस्तनेव वदति अथवा न भवत्येतत् उक्तं च कोरे
विशेषभयं किं किं न करोति वा विशेषलोकः रूपराकतामपि धत्ते पिवति सुशं नरकपालेन अथवा साध्विदमुच्यते पादाहतापि

मन्त्रः तं तगजेन्द्रात्पि न्योक्तं तत्तद्विहस्योदितं भव्याह भवेन युक्तं मुक्तं भवत्या कामात्प्रोक्तं मुद्रा
 योगममद्रव्यायतिष्ठति तस्मादिष्टं भव्याह भवेन युक्तं मुक्तं भवत्या कामात्प्रोक्तं मुद्रा
 केन कथ्यते तदा कोऽपि समुद्राद्विद्यमानास अहो गवः पार्श्वी कीरस्यास्य अथ गवः पार्श्वी कीरस्यास्य अथ गवः पार्श्वी कीरस्यास्य
 यादिवः स्ववित्तकल्पितो गवः कस्य नात्र प्रतापते तन्नयास्य प्रमाणांकुत ह कारपि द्रष्टव्यं किं मे भेषां डापहारो हते कारिष्यते
 हतिवित्तयित्वा स्थितः अथ प्रसवानंतरं प्राणायामार्थं गताया हि हिम्याः समुद्रावलाव्याजेनां डापहारो अथावा तस्मादि
 द्भी प्रसवस्थानं शून्यमवलोक्य प्रलपन्ती हि हिमन्तेव मोक्षं विनाथितमासीन्मया ते यत्समुद्रवलाया मंडानं गेनोषा भविष्य
 तितदूरतरं ब्रजामः परं मूढतया हंकारमाश्रितो मम क्व न न केरो वि अथ वा साधयते सुहृदाहितकामानां न करोतीत्यह
 च ४ सक्षमं हव दुर्बुद्धिः काष्टा दुष्टा विनश्यति रिदिभः कथमेतत् साध्याह अन्तिक सिद्धिश्च ज्ञेयं लोभं कं कुप्री वीनामकलं
 शास्त्रसिद्धे विवकटनाम्नी मित्रे हंसजातीये परमस्त्रहमाश्रिते ततस्तो वदं सो सरस्तीरमासादते न स हाने कदे वीर्यमहं वीणा
 कथाः कृत्वा स्तमय वेलायां स्वने उ संश्रयं कुतः अथ गच्छति कालं धनं ह्येवशात्साह शनैः २ कोऽयमगमत् ततस्तु दुःख
 दुःखितो लक्ष्म्यतुः भा मित्रजं वालशेषमेतत्सरः संजातं तत्कथं भवान्मि विष्यतीति व्यकुलत्वं नो ह दिवर्ता तं द्रुत्वा कं कुप्री
 वः भो मां प्रतं नास्माकं जं वित्तं जलाभावात्तथा पुष्याया श्रान्ततामिति उक्तं त्वः त्याज्यं न धैर्यं विधुरपि कालं धैर्यं कदा रमः
 विद्वन्मात्र्यासः यथा समुद्रपि च पतमं गेसां यात्रे को वा छति तर्त्तमेव अपरं मित्रार्थं धौधवाथेना पुद्गिमा नयत त
 सदा जालात्वापत्कयत्नेन जगादतिवचोमनिः तदानीयतां किं विदुः रज्जुं लक्ष्म्यकाष्टं वा अन्विष्यतां प्रहृतजलसना ३०

५५

अंसरः चित्तमया तस्मिन्कोटि मध्य प्रदेशे दत्तेर्होते सति प्रवांकोटि भागयोत्तत्का हं मयां संहितं संशुद्धतत्सरो नमतं तावत्तुः नोभिन्न एव करिष्या
वः परं भवतामोने न भाव्यं नो वेत्तवका ह्यात्मा तो भविष्यति तथा नुष्ठिते गच्छता कंचुञ्जी विरगाधो भागव्यवस्थितं कंचित्पुरमा लोकिकितं तत्र
ये पोस्ततनं तथा नीयमानं विलोक्य सविस्मयमिदं मुञ्चुः अहो वकाकारं किमपि पश्यामि यत पश्यत अथ तेषां कोलाहलमाकर्ण्य
कंचुञ्जी व आह नोभिन्नेष कोलाहलः कर्तुं भारुचः इत्यर्थो कोपपक्तिः पोरेः एवं उवाच कृतः अतो हं प्रवीमि सुहृदां हितकामानां मिति
तथा च अनागत विधाता व प्रत्युत्पन्न मतिस्तथा ह्यवेतो स्वरुमभेत यद्दिवस्यो विनश्यति शिष्टमः प्राह कथमेतत् सावर्षात् संज्ञिक
स्मिंश्च जलाशये अनागता विधाता प्रत्युत्पन्न मतिर्यद्दिवस्य अतित्रयो मत्स्याः अथ क दचित्तं जलाशयं दृष्ट्वा गच्छद्भिर्मत्स्यजीविभि
रभिहितं यदहो वदामत्स्यायं क्रुद्ध कदाचिदपि नास्माभिरुच्येयितः तदद्याह र हतिः संजाता सध्या समयश्च संजातः ततः प्रभातं त्रागतं च
मिति निश्चयः अत एव तां तलुक्कि द्वापाता पमं वयः समाकर्ण्य अनागत विधाता सर्वा मत्स्या ता ह्यदृष्टमवे अहो अत एव इदं नमत्स्य
जीविभिर्गमिहितं तद्वागे वा किंचिज्जम्पतां समीपवर्ति सरः उत्तं च अशक्तैर्बलिनः शत्रोः कर्तव्यं प्रपलायनं संश्रितव्यो धवाङ्गो नान्या
तेषां पातिर्गवेह तन्मूत्रं प्रभात समये मत्स्य जीविनां समागम्य मत्स्य संरुवं करिष्यति प्रतन्म ममनसि वत्तेत तन्म पुत्तं साधतं क्षणमप्य
त्रावस्थातुं उत्तं च विद्यमान पातिर्येषामन्य अपि सुखं चरा तेन परं पतिविद्वांसो द्वाभगं कुल रुमां तदा कर्ण्य प्रत्युत्पन्न मतिः प्राह
अहो मत्स्यमभिहितं भवताममाप्यभीष्टमेतत् तदन्यत्र गम्यतमिति उत्तं च परं द्वाभया द्वाता वकुमायान पुंसकोः स्वदेशे न धनं यो
तिकाकाः कापुरुषा मृगाः मस्यास्ति सर्वत्र गतेः सकस्मात्स्वे रोगाणां ह्यतिनाशं तातस्य कृपायमिति ब्रवाणाः आरु लंका पुत्र
वाः पिवन्ति अथ तत्समाकर्ण्य प्रोजोर्विहस्य यद्दिवस्यः प्राह अहो न भवद्वा मेचितं सम्यगेतदिति यतः किं वा पुमां त्रगापितं मापि
तपेता तद्दीर्घमेतत्सरस्तु कंचुञ्जते तदा दस्यायः संयोचितं दन्यत्र गता नामापि मृगमपि विष्यत्येव उत्तं च अरसितं प्रीति

संत
३९

देवगणितं सरलितं देवहंतं विनश्यति श्रीवत्पनाथोयिवेन विमर्जितः कृतः प्रयत्नोपि न जीवति तदहं नयास्यमिभवद्वाचयत्यतिमोहितका
यं अथ तस्य तं निश्चयं सात्वा सुनागतविधाता प्रत्युत्पन्नमतिश्रुतिः ततो सहपरिजनेन अथ प्रभाते ते मे तस्य जीविभिर्जातेस्तज्जन्तुष्वेवमात्रे
प्रययद्रविष्येण सह जलाशयो निर्मत्स्यतां नीतः अतो हं अवीमि अनागतविधातां चेति तदिह भः भद्रं किमायद्रविष्यस्य शसिं भावयसि
तत्पश्य मे बुद्धिप्रभावं यावदेवं दुष्टमनुद्रशो वया मि तदिह भः अहो कस्तस्मिन् प्रणवप्रहस्तं ननु कृतमस्योपरिकोपं कर्तुं इत्थं वयं पुं
सामसमर्थानामुपद्रवायात्मनो भवेत्कायः पिठरं कथं दत्तिमात्रं निजपार्श्वे नेव ददति तं तेषां च अविदित्वात्मिनः सक्तिपरस्य वसमुत्त
कागच्छन्तमिमुश्वो वक्तो नारायणातिपतंगवह तदिह भः प्रिये मामेवं वद यस्मात्पुत्साह शक्तिर्भवति ते स्वल्पा अपि तु ह्यनपि विक्रमांते उक्तं च
विशेषात्परिपूर्णस्य याति शत्रोरमर्षताः आमि मुश्वं शशां कस्य यथाद्यापि विधुनुदः तथा च प्रमादाभ्याधिकस्यापि गंडप्रपाममदु
तः पदं मूर्ध्नि समाधत्ते केसरी मत्तदंति नः तथा वा वालस्यापि श्वः पादाः पतंत्युपरिभूतं तं तेजसा सहजातानां वयः कुत्रोपयुज्यते
तदनया चैवोस्य सकलं तोयं शुष्कस्थलं तानयामि तदिह भः मोकोतयत्र जीकृवी न वशतां किं गृहीत्वानित्यमेव प्रविशति तथा स्थि
अतत्कथं त्वमष्टादशानं शोतेः प्रयमाणां तं विपुलवादिन्यायं च शिष्यायिष्यसितत्किमश्रुद्वेभेनोक्तेन तदिह भः प्रिये अनिर्वेदने
योमलं चं कुमे लोहसंनिभा अहो शत्रोरादिद्यौः शिष्यसमुद्रजं कं मयुष्यति इरधिगमः परभागायावत्पुत्रमेतापोरुवनं हतं अथ
तिनुलामाधरदोभास्वानपि न लदपटलाति तदिह भः यदि त्वया वष्यं समुद्रां सह वैरा नुह्यं कर्त्तुं अतदप्यानापि विरुद्धानां ह्यसु
हृज्जनसाहित्यं समाचर उक्तं च वद नामप्यसाक्षात् समवायगतिर्द्रव्यः ततो रावद्व्यतः इत्येवमाह्वी निवध्यते तथा चैव
हिकाकाष्टकं न नसिकादं न स्यात् महाजनविरोधेन कुंजरः प्रलयंगतः तदिह भः कथं न तत् साक्षात् कासांश्च

पंच तं ३२

जनस्य कथितस्य. तन्मदीयोर्मंत्रः कर्तव्यः। मन्त्रिके त्वं गत्वामध्याह्नं समये तस्य मंदोक्तस्य गहनस्य कोर्गोरागारं वंद्य शोभादं कुरु येन भवए
सुश्रवणालसो निनीलितनयनो भवति. ततश्च काष्ठकुट्टं च धारि कटितनयनो धीकृतस्तु धातिमममर्ततटा। अतस्य सपुष्करस्य श
दृशत्वा। मलाशयमभ्येति. ततो गतो मासाद्यापति ध्याति पंचत्वं यास्यतीत्येवं समवायवर्तते मेयं वेरसाधना भवति. अथा। धानुधित समत
गतो मसिका गेयश्रवण सुश्रान्तिमीलितनयनः पञ्चात्काष्ठकुट्टं हतं वधुर्मध्याह्ने भ्राम्यन्मंडूकशृङ्गानुसारी गच्छन्महतीं गतां मासाद्यप
तितो मृतश्च. अतो हं प्रवीमिवटिका काष्ठकुट्टे नोति. रिदिभः. मद्रै च न वतु. सुहृद्गंसमुद्रायेन समुद्रप्रोक्षयिष्यामीति। ने ध्यत्प्रवकसा.
रसमयूरादीन्समाहूय प्रावाकं. भो पराभूतो हंसमुद्राणां डापहोरणात्। अत्यतो मस्य शोषणोपायः. अथ ते समं प्रोक्तुः. अशक्तो वय
समुद्रशोषणोत्तत्किं ह्यो प्रकापितं. उक्तं च. अवलोक्यो नतं शत्रुं यो याति न दृष्टो हितः. उद्गच्छं सानवत्तैतशीर्णदतो गतो मध्या. तस्मा कं स्वामीवेन
ते यो हितं तस्मै सर्वमेतत्कीर्तयन्मवावस्थानं न वदन्ने येन स्वजातिपरिभक्तुं कृपितो वेरा वरणं गच्छति. अथवा त्रावलोक्यं करिष्याति तथापि नास्ति नो
दुःश्वं. उक्तं च. सुहृदि न रतरविज्ञे गुणवातिभृत्ये नुवर्त्तिनिकलत्रे. स्वामिनि शक्तिसमेतं ते निरेक्षुः दुःप्रवसुखी भवति. तद्यामि धेनते यस्तु
शंयते मासा वस्मा कं स्वामी. तथा उद्गच्छे तसर्वं तेषां दिणो विवर्णवदना वा व्यपूरितदृशः फलं कर्तुं मारुतं। कदाप्येवरा वेन ते यस्तु कदाप्युपेय
अतो अत्र आपमत्रलण्यं. अधुना सदा वारस्य रिदिभस्य भवताना धिनसतसमुद्राणां डापहोरणात्। नितत्प्रनष्टमधुना पसि कुल. अ
नपि स्वैरुया समुद्राणां डापादभिर्ध्वेत. उक्तं च. एकस्य कर्मसर्वीर्यं करोत्यन्योऽपि गौहंतं गतानुगतिको लोको न लोकोऽप्यारमाधिकः। ३३
तथा च. वारतस्फुरदुर्दृष्टस्तथा साहसिकादिभिः पीड्यमानाः प्रजा रस्याः कूटस्थानादिभिस्तथा. प्रजानां धर्मवद्भागो राज्ञो भवति
रसि तु ४ अधर्मादापि कुरु गोत्राय ते यो न रसति. प्रजा पीडनं संतापान्मनुजैः कुरुतां शतः। सतः धर्मकलत्राणां तादृशं विनि

वर्तते राजा वंधुरवधुना राजा वंधुरवधुना राजापिता वमाता वसेर्वेषां न्यायवर्तिनां फलार्थी पार्थिवो लोकान्यालयेद्यत्नमास्थितः दानमा
दादितो येन मां का हो कुराति व. यथा वीजो कुरु रूक्षः प्रयत्नेनाभिरक्षतः फलप्रदो भवेत्काले तद्वद्वैः सुरक्षितः हिरण्यधान्यर
त्नानि यानां निविधानि च तथा न्यदपि यत्किंचित्प्रजाभ्यः स्यान्नृपस्य तत् अथेवंगरुडः समाकर्णतद्वः श्वडुः श्वितः कोपाविहृष्ट
व्यवितयत् अहो सत्यमुक्तमेतैः पक्षिभिस्तद्वगत्या तं समुद्रं शोषयामि स्वो वंतयतस्तस्य विह्वल इतः समागत्याह भोगरुत्नभगव
तानां रायणेनाह तव पार्श्वे प्रेषितः देवकार्येण श्रीभगवानमरावत्यायास्य तो तितस्त्वत्वरमागम्यतां तत्पुत्रांगरुडः साभिमानं प्रा
ह भो इत किं मया कुभृत्येन भगवान् कुरिष्यति तद्वत्वा तं वदयदव्यो भृत्यो वाहनायास्मत्स्थानं किं वतां मदीयान्मत्फलो वाचोभ
गवतः उक्तं च यानवर्तिगुणान्यस्य तत्तं सेवेत पंडितः न हितस्मात्फलं किंचित्पुष्टं दद्यात् इवरादिव इति भावेन तेनैकदा विदपि भ
गवतं प्रति त्वयाने तदभिहितमीदृकं तत्कथय किं ते भगवतो अपमानं कृतं गरुडः भगवदाश्रयभूतेन समुद्राणां स्मृतिद्विभं
नि अपहृतमिति तद्यदि न ग्रहन करोति तद्वहं भगवतो न भृत्य इत्येव निश्चयस्तथा वाच्यः तद्वत्तत्तं भगवता भगवतः समीपं
तव्यं अथ हृतमुखेन तेन तेन प्रणय कुपितो वंशाय भगवान् वितया मास अहो स्थाने कोपो वंन तेन तस्य तत्स्वयमेव गत्वा समा
नपुरःसरं तमानयामि उक्तं च भक्तं शक्तं कुलीनं च न भृत्यमपमानयत् पुत्रवधो लभ्यो न त्वयं यदेष्टुं शक्यमात्मजः अपत्र
राजा तुष्टोपि भृत्यानां मानमात्रं प्रयच्छति तेन सन्मानमात्रेण प्राणैरप्युपकुर्वति इत्येवं संप्रधार्य रुक्मपुरे वेन ते वसकांशसत्वं
रुक्मजितः वेन ते योपि गृहाया तं भगवंतं न वलीक्य त्रपाधो गवः प्राणम्यावाच भगवन् कदाश्रमो भूतेन समुद्राणां भृत्यत्वा
ज्ञं न्यपहृत्य मे अपमानं स्थानं कृतं परपुत्रा लज्जया हंति स्यामि नोचितं स्थलं तानयामि इति यतः स्वाभिमानयात्कुतोपि
प्रहारो न दीयते उक्तं च येन स्याद्द्विपुता वाचपीडा विज्ञेयं भो भवतः प्राणत्यागोपितं कुर्यान्न कर्म कुलं सेवकः ततः कृत्या

पंच तंत्र. भगवान्. भोवेनतेयसत्यमभिरुतंभक्ता. उक्तं च. इत्यापराधमोदंडः स्वामिनो ज्ञायते यतः. तेन लज्जापितो स्यात्स्थानभृत्यस्य यः प्रापुनः
 तदागच्छयेनांडानि समुद्रादादाय टिड्मं सभावयामः। अमरं वतो वगच्छामः। तथा उच्यते स्मृशो भगवता निर्भर्त्स्य आयेन न संधा
 यामिहितः। भोदुरात्मन्दीयतां टिड्मोडानि नोयेत्स्थलतां नयामि. ततः समुद्रेण समयेन टिड्मोडानि निप्रदत्तानि. तदिदमेना
 पिभार्यो ये समर्पितानि. अतो हं प्रवीमि शत्रोर्भक्तमिव ज्ञायेति. तस्मात्पुन्ये लोद्यमानो न दयाज्यः. तदा कार्पस्यं जीवकस्तमे प्रभयो
 पिपप्रभुः भामित्रकथं शयोमया सो दुष्टपुद्गिरितः इद्यंतं कालं यावदुत्तरोत्तरस्नेहेन प्रसादनवाहं इष्टः न कदाचित् तद्विकृतिर्दे
 द्या. तत्कथ्यतां येनाहमात्सरसां तद्विधा यवयते. दमनकः भद्रकिमननेष. इत्येतत्प्रत्ययः पदिरक्तनेत्रश्चिद्विशेषः क्रुद्धिदंधानः
 लक्ष्मीं परिबलहन्तां दृष्ट्वा भवति तदुष्टपुद्गिरित्यथा सुप्रसादश्चेति. तदा ज्ञापयतां स्वाश्रयं प्रतिगच्छामि त्वया वयं धायं मंत्रमो
 न भवति तथा कार्यः. यदि निशा पुरं प्राप्य कान्तं शक्रो धितदेशात्पागः कार्यः. यतः तस्मै देवं कुलस्य धिप्रान्स्यात् कुलं त्यजेत् ग्रामं
 जनपदस्यार्थं आत्मा धेष्टुं धिवां त्यजेत्. आपदर्थं धनं रक्षेद्द्वारा न रक्षेद्द्वारेऽपि आत्मानं सततं रक्षेद्द्वारेऽपि धनं रक्षेद्द्वारेऽपि बलवता
 भिभूतस्य विदेशागमनं तदनुप्रवेशो वा नीतिः. न देशात्पागः कार्यः. अथवा आत्मा सामभेदज्ञानदंडोऽभिरक्षणीयः. उक्तं च. अ
 पि पुत्रकलत्रे वा प्राणान् रक्षेत्तपः उतः. विद्यमाने र्यतस्ते स्यात्सर्वभूयोऽपि देहिनां. तथा च येन केनाप्युपायेन शुभेनाप्यशुभेन
 वा उद्धरेद्दूतमात्मानं समर्थो धर्ममाचरेत् यामसां कुरुते मूढः प्राणत्यागो धनार्थिके तस्य प्राणाः प्राणभ्रंशंति तेन हेन हे मेव
 तत् इव मभिधा यदमनकः करटफनगात् करटको पितृप्रायातं दृष्ट्वा प्रावाच. भद्रकिं कृतं तत्र भवता. दमनकः स
 यातावन्नीतिं बीजनिर्वपणं कृतं परतो देवपते न्यामत्तं. उक्तं च. पराशुरस्यैव देवैश्च कृतं कार्यं विपाश्चिता आत्मरक्ष

३३

श्रीराम

रामः ३३

शिव

विनाशाय च विनाशनाय च तथा च उद्योगिनं पुत्रं च सिंहेन पेति तस्मै देवां ह देवमिति का पुत्रुषा वदन्ति देवनिहत्य कुरुषो रुवमात्मशतमायलेच्छ
ते यदि न सिद्धमिति को वदोषः करटकः तत्कथय कुरुत यानि त्वीर्जनिर्वापितं सोऽबोत् मया ताभ्यां अन्योन्यमिथ्यासंज्ञत्पनोऽह
स्तथा विहितो यथा ह्येपि मंत्रयता वैरुस्थानस्थितौ न पश्यसि करटकः अहो न पुत्रो भवता विहितं तत्परस्परं तोस्ते हृद्दे
दयो सुखाभयो कोपसागरे प्रसितौ उक्तं च अविस्मरु सुखस्य यो दुःखमोर्गं नियोजयेत् तन्मज्जन्मांतेरदुःखी स नरः स्यादसंशयं अ
परं यश्च भेदमात्रेण पितु हस्तद्वयपुक्तं यतः सर्वो विजयो विरूपकरणे समर्थो भवति नोपकर्तुं उक्तं च घातयितुं मेव नो वः पर
कर्म्यं वीतिन प्रसादयितुं पातयितुं मेव शक्तिर्नो लोको हर्तुं मत्रपटः दमनकः अनभिज्ञो भवान्नीतिशास्त्रस्य तेनेतं दुर्वीमि
उक्तं च यतः ज्ञातमात्रं नयः शत्रुं व्याधिं च प्रशमनयेत् महावेलापितेनेव ह्यद्विप्राप्य सहन्यते तच्छत्रुभूतो यमस्माकं मंत्रिप
दहस्मात् उक्तं च पितृपैतामहं स्थानं यो यस्यापजिहीषति स तस्य सहजः शत्रुर्नृच्छद्योपि प्रिये स्थितः तन्मया स उदा
सीनतया समानीतो भयप्रदानेन यावत्तावदहमपि तेन सा विद्या त्वया वितः अथ वा साधिदुमुच्यते दद्यात्साधुं यदि न ज
येद्देवैर्जना य प्रवेशं तन्नाशाय प्रभवति ततो बोध्यमानः स्वयंसः तस्माद्देवो विपुलमिति निर्नवकाशो धर्मानां जमोपि स्या
दुहपतिरिति श्रूयते वाक्येन च तेन मया स्यात्परिवर्धोपाय एष विरच्यते देशत्यागाय मरणाय वा भावव्यतिः तत्स्वां पुत्रका
न्यानेन सा स्पति तद्युक्तमेतत्स्वाध्यायां यानुष्ठितं उक्तं च यतः निस्त्र्यंशं हृदयं शक्त्वा वाणीं वेदुरसोपमां दुःखं तत्र न कर्तव्यं
हन्पातत्रापकारिणः अपरं हृतोप्यस्मार्थं नोऽप्याभाविष्यति तदेकाभावं हरे सा धनतां भविष्यति अपरं सा विवर्धय
विष्यति तस्मिन्नेति तदुक्तं च यस्मिन्नुपरि स्थिते कस्मात्तस्माद्दूषयसित्युक्ता अभावात् उक्तं च परस्परं उक्तं च

पंचतंत्र १
३४

मन्त्र
नोयुक्ता

यसिद्धिचपंडितः गृहबुद्धिर्नलक्ष्येतवनेचतुरकोयथा करटकः वधमेतत् सः आहः प्रसिक्तश्चिद्विदोदोवः अदोनामसिंहः तस्यवपुरः
कव्यमुखनामानोदोः शृंगालोदोः सदानुगतोतत्रैवप्रतिवसतः अध्यान्यादिनोसहेनकदाविदासन्नप्रसवाप्रसववेदनयापि
युथाः इह उपविष्टा कस्मिंश्चिद्विदोदोः समायादताः अथातव्यापाद्ययावदुदरस्फोटयति तावज्जीवन्तु घृहासेरकाणि युनि कावः
सिंहोपिदासेरकाः पिशितेनपराहः प्रमुपागतोपरस्नेहासदासेरकं गृह्णानीयद्दमुवाच भद्रनतस्मिन्मृत्योर्भयं भद्रोनाम्यमादमितस्व
उयात्रवनेभ्रम्यतामिति यतस्ते शंकुशोकलो अतः शंकुकारो नामन विख्याते एवमनुष्ठितवत्वारोपिते एकत्थानविहारिताः
परस्परं अनेकप्रकारंगोहः सुखमनुभवतस्तिष्ठति शंकुकारोपियोवनपदवीमाहः सागमपिनतोसिंहं मुवति अथकदायिदज
दंष्ट्रस्यकेनविद्वन्नेनगङ्गेनसहयुद्धमभवत् तनमद्वीप्यासदंतप्रहारेस्तथाशतशः शतशरीरोविहितोयथाकथंचिन्नदेवाद्य
पादितः ततश्चप्रहारज्जोरितदेहोयदासंप्रवर्तितुंनशक्नोतितदाक्षुक्षामस्तानुवाच भोभवतश्चान्विध्यतांकिंचित्सत्त्वंयेनाह
मृवास्थितोपितद्यापाद्यात्मकंचक्षुत्प्रनाशं करोमि तच्छ्रुत्वातेप्रयोपिवर्तसंध्याकालंयविक्षांताः परंनकिंचित्सत्त्वमस्मादि
तः अथचतुरकश्चित्तयाप्रासः यदिशंकुकारोयं व्यापाद्येतततः सर्वव्याकांतोविद्विन्नानितट्टिर्नवतिपरंनेवस्वामी मित्र
त्वादाश्रयसमाश्रितत्वाश्विनशयिष्यति अथवाबुद्धिप्रभोवनस्वामिनंप्रतिवोध्यतथा करिष्येमभास्वापादयिष्यति उतच अवध्यवा
थवागम्यमकल्पनामिक्चन लोकोबुद्धिमतां बुद्धेस्तस्मात्तं विनियोजयेत् एवंचिंचित्यशंकुकारोभिदमाह भोशंकुकारोस्वामीतावत्स
यंविना रुधयापीत्यनेस्वाम्यभावादस्माकमपि शंकुकारोविनाशात् ततोचोच्येकिंचित्स्वाम्यर्थेदिष्ट्याभितरश्रूयतां शंकुकारो
भोशोऽनिवेदययेनतेवचतंशोऽनिर्विकल्पकं करोमि अपरंस्वामिनेहितेकृतमयाकृत्यं कृतंभवाति अथचतुरकः भोभद्र
आत्मशरीरोद्विगुणलाभेनप्रयच्छयेनतेद्विगुणशरीरंभवातिस्वामिनापुनः प्राणमयाभवाति तदाकाण्यदिशंकुकारो भद्रयद्ये

गमः
३४

वतन्मदीयं प्रयोजनमेतत्तदुच्यते स्वाम्यर्थः क्रियतामिति परमत्र धर्मः प्रतिभूः इति विविक्तं सैर्वाक्यं सकाशात्मा जगुः ततश्चतुरकः देव न किंचित्सत्त्वं
 प्राप्तं भगवानादित्योपस्तगतः तद्यदि स्वामी द्विगुणं शरीरं प्रयच्छति ततः शंकुकं तर्हि द्विगुणं तद्व्यास्य शरीरं प्रयच्छति धर्मः प्रतिभू विः सिंहः भो
 यद्येवं तत्सुंदरं तद्व्यवहारस्यास्य धर्मः प्रतिभूः क्रियतामिति अथ सिंहो वचनानंतरं हकश्च गालाभ्यां बिदारितो भयं कुक्षिः शंकुकं कणः पंचत्व
 उपगतः अथ कञ्चरश्चतुरकमाह भो चतुरकया वेदहर्नदी गत्वा स्नाने देवता र्वेन विधिं कृत्वा आगच्छामि तावत्स्वयाज्या प्रमत्ते न मा व्यमुत्तु न्नुत्तु नदी गतः
 अथ तस्मिन् गते चतुरकः श्रुतं ग्रामा मास कथं मे मेवा कि नो भोज्यो यत्तु इह भविष्यतीति विविक्तं क्रव्यमुश्च माह भो क्रव्यमुश्च धूलुर्मेवान्तर्गता
 वदसो स्वामी नागाच्छ्रुते तावत्स्वभस्यो ह्यस्य मांसं भक्षयः अहं तां स्वामिनातिर्हं प्रतिपादयिष्यामि सोऽपि तच्छ्रुत्वा यावत्किंचिन्मांसमास्वादयति
 तावच्चतुरकेनोक्तं भो क्रव्यमुश्च समागच्छति स्वामी तस्य को एव हरेति ह्येनास्य भक्षणं न विकल्पयति तथा मुञ्चते सिंहः समायातो यावदु
 हं पश्यति तावद्वितीयात हृदयोऽस्य रकः ततो भ्रुकुटीं कृत्वा परुषतरमाह अहो केनैष उद्धुच्छिद्यतांतीति येन तमपि व्यापादयामि
 एवमभिहिते क्रव्यमुश्च चतुरकः पुश्चमव लोकयति किल तद्वदके विद्येन मम शांतिर्भवति एवमभिहिते चतुरको विहस्य पाकं भोज्यम
 नाह तपि शितं भक्षयित्वा धुनाममुश्चमव लोकयति तदा स्वादयास्य दुर्नयतरोः फलमिति तदा कल्पं क्रव्यमुश्च जीवनाशमया इदं दृश्यं
 गतः एतस्मिन् तंतरे तेन मार्गेण दासे रकः स्वार्थो भाराजोक्तः समायातः तस्यास्य सरो ह्यस्य कंठे महती घंटा वद्धा तस्या शरीरे दूरतो
 पिसमाकर्तृपासं होतुं गमाह भद्रं ता यतां के मे सरोदः शब्दः श्रूयते श्रुतं हर्वः ततश्च त्वो चतुरकः किंचिद्वनांतरं सत्त्वं लभ्यते तत्र प्रावा
 कः स्वामिना म्यतां रया दशक्रो सिगंतुं सोऽब्रवीत् भद्रं किमेवं वा कुलोद्दृश्ये स तत्कथय किमतीदृति चतुरका स्वामिने वधनराज
 त्तवोपरि कृपितः यदनेना काले दासे रको यमदो यो व्यापादितः अत्समाम हृद्वारंति उमुक्षितस्तत्सहस्रं गुणमुद्गमस्य सका
 शाद्गृहीष्यामीति निश्चित्य हहन्मानमालयामसरो ह्यस्य प्रावा यो घंटा वधो विध्यदासे रकस्य सवोन विपितो पितामह

नादाय वेरान्यतिनाथमायातएवसिंहोपितम्भुत्वासर्वतोइरादेवावलोक्यमृतमुखंपरित्यज्यप्राणभयात्प्रनष्टः। चतुर्नकोपिशनेः रतस्योष्टस्यमांसं
भक्षयामास अतोहं ब्रवीमि परस्यपीडनं कथं नितिः अथ मनके गते संजीवकश्चेत्तयामास अहो किमेतन्मया कृतं यत्तद्व्यादोपि मांसाशिनस्तस्यानुगः सं
वृत्तेः अथ मांसादिदुष्यते अगम्यारयः पुमानयानि असेवींश्चानिवेवते समस्तमुपयुक्तं निगममभ्यतरीयथा तत्किं करोमि क्व गच्छामि कथं मे शांतिर्भाविष्यति अ
थकातमेवपि गलकं गच्छामि कदाचिद्दशरथागतं मां रक्षति प्राप्तेन विजययति यतः किं व क्षमां चंयततामपीह विषदो देवादिभ्यः कश्चित्तन्मांसाभुषणतये
सुमतिभिः कार्यो विरोधान्नयत्रलोके रयानिमुपागता तु सकललोकोक्तिरेषाय तोदः धानां किल बहूनाहितकरः सेकोपितस्योद्वेगः तथा च लोके यथा तनुम
तां निजकर्मपाकं नित्यं समाश्रितवती सुहितक्रियाणां पूर्वाश्रितं शुभमथाप्यशुभं निश्चयं मया कृतं इव तिनानाविचारहेतुः अपरं च अन्यत्र गतस्यापि मे कस
चित् दुष्टसत्त्वस्य मांसाशिनः सकाशात् तनुमविष्यति तद्वरसिंहात् उत्तं व महंतं प्राप्य भक्ष्यं पिबपतिरपि शोभते दंतभंगो हि तागानां भ्राष्ट्राणि विदारुणौ
तथा च महतोपि रुषे लज्जाश्लाघाघोनीवोपि गच्छते दानाथी मिथुपोयद्दुर्जकर्णसमाहतः एवं निश्चित्य सखलितं गतिमंदं मंदं गत्वा सिंहश्रयमपठत् अहो साधे
दुमच्यते अंतर्हीनभुजंगमंगृहमिव याकुलं वा बन्ध्याहो कीरा विवाभिरास्य कमलाद्यासनायं सरः नानादुष्कृते रसापवचनामने रनाये र्वतुं दुःखेन प्रति
गम्यते प्रवर्तितै रज्जा गृहं वा हिं वत एवं पठन् मनकोक्ताकारं पिंगलकं दृष्ट्वा प्रवर्तितः संवृतसरीरोद्भूतं रं प्रगाढं विना पुपविष्टः पिंगलकोपितथादि
धं तं विलोक्य दमनकं वाक्यं श्रद्धयानः कोपात्तस्योपरि यपात अथ संजीवकः खरनखरविकर्तितपृष्ठः रं गाभ्यां तदुद्भूतं सुस्त्रियकथं मपितस्मादपेतः
शं गाभ्यां तं हंतुं मिच्छन् युद्धाया वा स्थितः अथ द्वावपितौ पुष्पितपलाशप्रतिमौ परस्परं वचकादिरौ दृष्ट्वा करदण्डो दमनकमाह भो मूढं मनो अनेयावि
रोधं वितन्वता न्वयानसाधु कृतं न वतं मंत्रगतिं वेत्ति उत्तं व नीतिविद्भिः कार्याण्युत्तमं इदं साहस्यं लान्यायाससाधानिये बुद्ध्या संशयंति नी
तिकुशलाः सा भवेव ते मंत्रिणाः निःसारा न्यफलास्ते नियेन विधिना बाधंति दंडोद्यमे स्तेषां दुर्नयं चेद्विनेन रपते राशेप्यते श्रीकुलो तद्यदि

स्वामिनिघातोभविष्यति तन्निर्दिष्टं दीयमंत्रं बुद्ध्या क्रियते अथ वासे जीवको नवव्यते तथाप्यभयं यतः प्राणहं देहैतस्य च वधः तन्मूढं धर्मं मंत्रिपदम
 भिलषति सामसिद्धिर्न वेत्ति तत्तथा मनोरथो यं दंडं रुतेः उक्तं च सामादिदंडं इत्येतौ नयः प्रोक्तः स्वयं भुवा तेषां दंडं सुषोपापीयान् तं प्रश्ना
 दिनिमोजयेत् साम्ने वयत्र सिद्धिर्न तत्र दंडो दुर्वेन विनियोज्यः पित्तं यदि शकं भयाशां म्यति कोपः पटोलेन तथा च आदौ सामप्रयोगे नव
 पुरुषेन विज्ञानता सामसाध्यानि कार्या शो वि क्रियां यांति न कचिन् न चंद्रगानमो वध्या न सूर्ये रानवा हिना साम्ने वविलयं याति विदे
 धिप्रभवंतमः तथा यत्तं मंत्रिपदमभिहास्य सितदण्डं युक्तं यत्तत्त्वं मंत्रगतिर्न वेत्ति यतः पंचविधो मंत्रः सर्वकर्मणां मार्गो प्रायः पुरु
 षस्य संपदं शकालविभागे विनिपातप्रतीकारः कार्यसिद्धिश्चेति सोयं स्वाम्यमात्म्यो रेकतमस्य किंवा द्वाभ्यामपि विनिपातः समुत्पद्यते
 तद्यदिकाचिच्छक्तिरस्ति तद्विचिंत्य तां विनिपातप्रतीकारः उक्तं च मंत्रिणां भिन्नसंधाने निषज्जं सामान्यपातिका कर्मणि व्यवते प्रज्ञास्वस्य
 कोवानपंडितः तन्मूर्खने तत्कृतं समभस्तं उक्तं च घातयितुमेव नीचः परकार्ये को न प्रसाधयितुं पातयितुमेव शक्तिर्नारिखोरुद्रुर्तुम
 त्रपटं अथ वा न ते दोषो यंस्यामि नो दोषः यतस्ते वाक्यं श्रद्धयाति उक्तं च नराधिपानीय जनानुवर्ति नो बुधो यदि ह्येन नयांति येषथा दिश
 तपो दुर्गममार्गं संसृज्य संवाचमनर्थं पंचरं तद्यत्स्वयं मंत्रिभविष्यसितराजानतोप्यस्य मपीपेसाधुजनो न समेष्टति उक्तं च
 यथा यथा स्याः कुर्वयोः समुन्नतिस्तथा तथा लोचनमेति० तथा च काकः कोक्किलकूजितं० तथा च मालिन्यं न कुरोदय० अपि च
 असाधुः साधुर्वा० तथा चोक्तं गुणालयोपसन्नं नीर्नपातिकाधिगम्यते प्रसन्नस्वाधुसन्निहोदुष्टग्राहयथा क्रुदः तथा च शिष्ट

३६ ॥ १ ॥ रक्षितस्य स्वात्मिनोपि नाशो भविष्यति. उत्तं च विप्रस्वाहु कथेर्हस्ये रनायासितकारु कैः. ये रमंते नृपास्ते धारमंते रपि वः. श्रिया तत्किं मरुर्वे विदेशे न केव
 लंदोषो न गुणः. नृपे शिष्योपदेशे न दृष्टी भरणे न च द्विषतः संयोगे रापां उतोप्यवसीदति. उत्तं च नानाम्यं नमते दारुना नृपति स्यात्. श्रुरक्रिया.
 सखी मुखविज्ञानी हि नाशिष्या योपादि धृतं रमनकः. नथ मेतत् सा प्रवीत्. अस्ति कस्मिंश्चिद्देशे केशो धानरूपं तद्विक्रयान्ति हेमंत समये सो
 म्यवात संस्पर्शे पमाने कले वरं प्रवर्षे न धारा निपात समाहृतं न कथं विच्छेत्ति मग्नतरः. अथ को विद्वानरावाक्कि करे सदृशाति. जिज्ञासुला निवि
 चित् रक्षि वांछया हृत्कुर्वंतः समंता तस्यः. अथ सखी मुखो नाम पक्षी ते यांतं यथा यासमवलोक्य प्रोवाच भो भवंतः सर्वे हरत माने ते वद्वि
 कृणा वद्वि कृणा सदृशाति गुंजा फलाभ्येतानि तत्किं वृथा भ्रमेणेने तस्मात्तरी. तस्मा भवति तदन्वित्यता कश्चिन्नि यो तो वन प्रदेशे गुहा वा गि
 रिकंदरं वा अद्यापि साटापमि घो दृष्यते. अथ तेषां मेकतमो वृद्धवानिरस्तमुवाच भो किमनेन ते व्यापारेण तज्जम्पतां. उत्तं च मुहुर्विद्वितकर्मा
 णो धृतकारं पराजितं नाकापयो द्विषे कतो महेच्छेच्छेय आत्मनः. तथा च आखेटिकं दृष्ट्या क्लेशं मरुर्वेधं सन संस्थितं समाकापेन यो मुंते स
 गच्छति यशमवर्ष सोपितमना दृष्ट्यभरयोपि धानरा नेन वरतमाह. अथ मावदसे न कथं चित्प्रलपन् विरमति तावदे केतवानरेण व्यर्थं प्रभृत्या
 कुपिते न पलाभ्यां हृत्. लाशिला यामास्फालित उपरतश्च. अतो हं ज्वीमि नाभाम्यं नमते कस्तोरित्वादि. तथा च उपदेशो ह मरुर्वेणा
 प्रकोपाय न शांतये पयःपानं भुज्जगानां केवलं विषवद्वैतम्. उपदेशो न रात ध्यो यादृशात दृशजने वदीयानरुर्वेणा. कृत्वा निर्गह कृता रममकः
 कथमेतत् स्याह. अस्ति कस्मिंश्चिद्देशे केशो धानरूपं तद्विक्रयान्ति हेमंत समये सो म्यवात संस्पर्शे पमाने कले वरं प्रवर्षे न धारा निपात समाहृतं न कथं विच्छेत्ति मग्नतरः. अथ को विद्वानरावाक्कि करे सदृशाति. जिज्ञासुला निवि
 चित् रक्षि वांछया हृत्कुर्वंतः समंता तस्यः. अथ सखी मुखो नाम पक्षी ते यांतं यथा यासमवलोक्य प्रोवाच भो भवंतः सर्वे हरत माने ते वद्वि
 कृणा वद्वि कृणा सदृशाति गुंजा फलाभ्येतानि तत्किं वृथा भ्रमेणेने तस्मात्तरी. तस्मा भवति तदन्वित्यता कश्चिन्नि यो तो वन प्रदेशे गुहा वा गि
 रिकंदरं वा अद्यापि साटापमि घो दृष्यते. अथ तेषां मेकतमो वृद्धवानिरस्तमुवाच भो किमनेन ते व्यापारेण तज्जम्पतां. उत्तं च मुहुर्विद्वितकर्मा
 णो धृतकारं पराजितं नाकापयो द्विषे कतो महेच्छेच्छेय आत्मनः. तथा च आखेटिकं दृष्ट्या क्लेशं मरुर्वेधं सन संस्थितं समाकापेन यो मुंते स
 गच्छति यशमवर्ष सोपितमना दृष्ट्यभरयोपि धानरा नेन वरतमाह. अथ मावदसे न कथं चित्प्रलपन् विरमति तावदे केतवानरेण व्यर्थं प्रभृत्या
 कुपिते न पलाभ्यां हृत्. लाशिला यामास्फालित उपरतश्च. अतो हं ज्वीमि नाभाम्यं नमते कस्तोरित्वादि. तथा च उपदेशो ह मरुर्वेणा
 प्रकोपाय न शांतये पयःपानं भुज्जगानां केवलं विषवद्वैतम्. उपदेशो न रात ध्यो यादृशात दृशजने वदीयानरुर्वेणा. कृत्वा निर्गह कृता रममकः

कतिः शीतेनमिद्यमेव कथं न कुतुषेहं हतुत्वावानरः सकोपमाह यत्तु कस्मात् नो न अती न भवसिः अतो धार्य न स्याः कथमापुपहसति
रुविमुखिदुःखकारे रं डे पांडितवादिनि नाशं कसे प्रजल्पंती तत्किं त्वं प्रणिहन्म्यहं अथवा कः कोपो स्या उपरि उक्तं च गंडस्थे लघुमधुवारि
समरुद्धमम तभ्रम इमरपादतलाहतापि कोपं न गच्छति मितं तबलोपिनो गस्तु लये वले हिवलवान्यरि कोपमेति एवं प्रकल्पतामाह न
ग्यो के ममोपरि वंतयाः उक्तं च वात्सं अद्रुसमेतस्य दृष्टतश्च विशेषतः प्रोक्तं प्रद्वविहीनस्य अरण्यरुदितोपमं तत्किं बहुमाता वत्सकुलायस्थि
तया तया मिहितो यो वक्षुमी मारुयतं कुलायं शतधा भंगममयत् अतो ह प्रवीभि उपदेशानदात व्यदति करटकः तन्मूर्खे शिहितोपि न
शिहितस्त्ये अथवा न ते दोषोस्ति यतः साधोः शिष्टा गुराः संपद्यंते नासाधोः उक्तं च किं करोत्येवयां दुःखमस्य नो विनिवेशितं अंधकार
प्रयच्छन्ने घटे पदवाहितः तद्यथ पांडित्यं च नाश्रितः समवचनमथ एव नात्मनः शांतिमपि न वेत्ति उक्तं च समो ह म नृगं न वेत्ति न ह्येवायाने
पुनस्तदिह जं विप्रस्येकगवस्य धनु हरण लज्जो जहो हे हयः धृते भ्रातृ च नु ह्यस्य माहिवा भूमिात्मजो दत्तवान्प्रायः सत्पुत्रोपि नाशममयेव
प्रापरित्यज्यते अपि च अथात्मनो विनाशगणायति नरवलः परव्यसन हृष्टः प्रायः सहस्रनाशमभरतुरवे नृत्यति कबंधः अतो साधि
दमुच्यते धर्म उद्भिः कुपुद्भिः श्रद्धावेतो विदितो मम पुत्रेणात्यर्थपाडित्यात्पिताय मे न द्यातितः दमनकः कथमेतत् सो प्रवीत अथकोस्मि
श्रिदे शो धर्म उद्भिः पाप उद्भिः शो मित्रे प्रतिवसतः अथ कदा वित्यापुद्भिना विं नितं यादहं तान् मूर्खो दारिद्र्यापहतश्च तेरे न धर्म उद्भि मादा
ये देशांतरं गत्वा म्रस्या प्रयोगार्थो पार्जनं कृत्वा एनमपि वंचयित्वा सुखी भवामि अथान्यस्मिन् न हनि पाप उद्भिर्धर्म उद्भि मादा भो मित्रवाद्भि
कनो वो किं त्वमात्मनश्चो हितं स्मरिष्यसि देशांतरं गच्छा का शिष्टजन्मवात्तं कथां यं प्यसि उक्तं च देशांतरे वदु विधमासा वेषादिये न न
ज्ञातं भ्रमसाधरणी पीठे तस्य फलं जन्मनो व्यथं तथाच विद्या विनं च शिल्पं नावन्नाप्रोतिमानवः सम्पक यावद्भुजति न भ्रमो देशा
देशांतरं हृष्टः अथ तद्यवनमा कएप प्रहृष्ट मनो मोने वस हृष्ट रुज नानुज्ञातः सुभो दने देशांतरं प्रस्थितः तत्र वधर्म उद्भि प्रभावेन च

पंचतंत्र १
३३

महापापबुद्धिना प्रभूततरं वित्तमासादितं तत्रापि पितो प्रभूतो पापि पितो प्रहृष्टो स्वर्गहं प्रत्योक्तवपेन प्रस्थितो उक्तं च प्राप्तविद्यार्थशिल्पानां दे-
शांतरनिवासिनां कोपमात्रोपि भूभागः शतयो जनवद्भवेत् अथ स्वस्थो न समीपवर्तिना पापबुद्धिना धर्मबुद्धिरभिहितः भद्रं सर्वमेतद्धि-
तं हं प्रतिनेतुं युज्यते यतः कुटुंबिनो बंधवाश्च पार्थिव्यंति तदेवैव न गृहं नैकापि भूमौ न सिन्धुपाकां चिन्मात्रमादाय गृहं प्रविशावः-
भूयोपि प्रयोजनं संजाते तन्मात्रं समेत्यास्मान्स्थानान्नेष्यावः उक्तं च न वित्तं दर्शयेत्प्रातः कस्मै चित्स्वल्पमप्यहो मुनेरपि यत्स्ति स्य दर्शना-
श्रुते मनः तथा च यथा मितं जले मत्स्ये भक्ष्यते तथा पदे भुवि आकाशे पक्षिभिश्च वतथा सर्वत्र वित्तवत् तदा कार्यधर्मे बुद्धिराह भद्र एव
क्रियतां तथा बुद्धिते द्वावपि तो स्वर्गहं गत्वा सुरेन स्थितवन्तो अन्यदा च पापबुद्धिर्न शीघ्रेतत्रागत्य सर्वं वित्तमादाय गत्तां हरयित्वा स्वभ-
नं जगाम अथान्ये धर्मबुद्धिः समेत्य प्रोवाच सर्वे वद्भुक्कुटुंबावयं वित्ताभावात्सो दामः तदुत्वा ततः स्थानात्किंचिद्वित्तमानयावः सोऽत्र
धीह भद्र एवं क्रियतामिति अथ द्वावपि गत्वा यावत्स्थानं रथनतसा बद्धिर्लभं भंडं दृष्टवन्तो अत्रांतरे पापबुद्धिः हाह तो स्त्रीति शिष्यस्तद्धि-
यन्प्रोवाच नो धर्मबुद्धेर्वया हतमतद्भनं नान्येन यतो भूयोपि गत्तां हरणं तत्प्रयत्नेन तस्याहं अथवा हं राजकुलो निवेदायिष्यामि स प्रा-
ह नो दुरात्मना मे वंद धर्मबुद्धिः स्वल्पं हं नेत शौर्यकर्म करोमि उक्तं च नातवत्परदाराणि परद्रव्याणि लोहवत् आत्मवत्सर्वं भूतानि
यः पश्यति संपादितः एवन्तो द्वावपि विवदमनो धर्माधिकारिणो गतवन्तो प्रोवतुः परस्परं दूषयन्तो अथ धर्माधिकारिणा धिष्ठितपुत्रोऽपि
व्याथं यावन्ति योजिते भावत्पापबुद्धिराह अहो न सम्यक् दृष्टो न्यायः उक्तं च विवादो विषयते पत्रपात्राभावे तु साक्षिणः साक्ष्यभावात्त-
तो दिव्यं प्रवदंति मनीषिणः अत्र विषयममहं देवताः साक्षिभूताः सन्ति तन्ता एवावयोरैकतमं वो रसाधुं वा करिष्याति अथ ते सर्वे राम-
गमिहितं नो उक्तमुक्तं भवता उक्तं च अत्यज्ञोपि यदा साक्षी विवादे संप्रजायते न तत्र विद्यते दिव्यां कं पुनर्यत्र देवताः तदस्माकमप्यत्र विव-
दमहं कोऽहं हं मन्ति तत्प्रसूतसमये द्वाभ्यामस्मानि सह तत्र वनोद्देशो गंतव्यमिति अथ पापबुद्धिः स्वर्गहं गत्वा स्वजनकमुवाच ता ३३

तत्र ह्येतोऽं मया प्यो धर्म बुद्धे श्रौरितः सततवचनेन परिणतिं यास्यति. अथ यथा मया प्रोक्तं सह वास्यति स आह वत्स द्रुतं वद येन प्रोक्तं तदुच्यं स्थिर
 तां नयामि पापबुद्धिः तातास्ति तत्प्रेदेशमहाशमी तस्यामरुकोटरमस्ति तत्र त्वं सांप्रतमेव प्रविश ततः प्रभातं वदामस्य आवर्णं करोमि तदा
 त्वया वाच्यं यद्भूमे बुद्धिश्चौर इति तथानुष्ठितं प्रत्यक्षे पापबुद्धिः स्नात्वा धर्मबुद्धिपुरः सराराजपुत्रैः सह तां शमीमभ्येत्य तारस्वरेण प्रोवाच
 आदित्यवद्रावनिः को न लभ्ये हो भूमिरापो हृदयं यमस्य अहश्चरात्रिश्च उभे च सधर्मधर्मो विजानाति नरस्य हतः तत्कथयत वनदेवताः आव
 यो धर्मश्चौर इति अथ पापबुद्धिपिता शमीकोटरस्थः प्रावच भो धर्मबुद्धिना हतमेतद्भूतं तदा कर्णं सर्वराजपुरुषा विस्मयोत्कुक्षलोचनाया
 वधर्मबुद्धिनिग्रहं वित्तहरणोत्तं शास्त्रदृष्ट्या अवलोकयंति तावद्भूतं बुद्धिना तत् शमीकोटरं वा क्रिनोऽप्यद्रव्यैः परिवर्धय क्रिना संक्षिपितं
 अथ ज्वलति तस्मिन् शमीकोटरं दृग्दग्धपारीरः स्फुटितेक्षणः करुणं पारिदेवयन्या पापबुद्धिपितानिश्च कामः ततस्तेः सर्वैः दृष्टः स च सर्वपाप
 बुद्धिर्विष्टितं तेषां निवेदयामास उपरतश्च अथ ते राजपुत्राः पापबुद्धिं शमीशारवांयां प्रविलं व्यधर्मबुद्धिं प्रशंस्य इदं बुः अथ वा
 साध्विमुख्येन उपायं यितयेत्प्राप्तस्तथा पापं ववितयेत् पश्यतो वक्त्रं सर्वस्वनकुलेन हता वक्त्राः दमनकः कथमेतत् सोऽब्रवीत्
 अस्ति कस्मिंश्चिद्दुर्गो देशे बहुवक्त्रसनाथो वटपादपः तस्य कोटरे कृत्स्नसर्पः प्रतिवसति स्म स च वक्त्रालकां जातपक्षानपि सदेव
 भक्षयित्वा लं नयतीति अथैको वक्त्रो भस्ति शिशुवैराग्यात्सरस्तीरमासाद्य वाप्यहरत्तु लोचनोऽधोमुखः स्तिष्ठति तं वक्त्रं
 तादृक् वेष्टितं प्रवलोक्य कुलीरकः प्रावच मामुकिमेवं रुद्यते भवताद्य स आह भद्र किं करोमि मंदभाग्यस्य मम पालकाः को
 टरनिवासिना सर्पेण भस्तिताः तद्दुःखं दुःखितो हतत्कथय मे यद्यपि कश्चिदुपायस्तद्धिना प्राप्य तदा कर्णं कुलीरकाश्चि
 तया भास्य तावदस्म सहजवैरी तत्तथोपदेशं प्रयच्छामि स्नात्वा नृतं यथान्तरपि वक्त्राः सर्वं संहारय मायाति उत्तमं न वनीत
 समांवाणीं ह्मत्वा वित्तं स्तुतिदेयं तथा प्रवाध्यातेशत्रुः सान्वयो मिदं ते यथा आह च मामग्रे वतन्मत्स्यमांसं प्राकला

पंचतंत्र १
३५

तत् ५

निनकुलस्य सर्पकोटरं यावत्प्रक्षिप्य यथा न कुलस्य भगिण्यगत्वा तं दृष्ट्वा सर्पं विनाशयति अथ तथानुष्ठिते मत्स्यमांसं खंडानुसारिणान् कुलेन
तं हलसर्पं निहत्य ते पिबत इक्ष्वाकुः सर्ववकाशशानेः २ भक्षिताः अतो हं प्रवीमि उपायं चिंतयेदिति तदनेन पापबुद्धिना उपायाश्चिते नानापा
यस्तान् सस्य प्राप्तं प्रलं एवं मूढत्वात् पापयश्चिते नानापायः पापबुद्धिं वरं तन्मवाप्तिं संजुनः केवलं पापविद्वांसि ततो मया स्वाभिनः
प्राणायं देह नयनात् प्रकटीकृतं त्वया स्वयमेव गोमनोबुद्धत्वं कोटिं पच अथवा साधिदुष्यते यत्नादपि कः परंपरं शिखिनाम्माहारनिःसर
णमार्गं यदि जलदध्नी निमुदितास्त एव मूढान नृत्पेयुः यदित्यं स्वाभिनने जनादशा नयसितदस्माद्धिद्वस्य कागगानां तस्मान्मनसं सन्नेन न भो
व्यं उत्तांय तुलां कोह सहस्रस्य भन्नखादांते नृखकाः राजन्तत्र हरेतरेप नो बालकं नात्र विस्मयः दानकः कथमेतत् सवाह अक्षिक
स्मिंश्चिदधिष्ठाने जीरोधनो नाम बालिक पुत्रः स्वप्रवक्ष्यादेशांतरगमनमना व्यचिंतयत् मन्त्रदेशे यथास्थाने भोगानुक्ताः स्वकीय
तः तस्मिन्निव बहीनो यो वसत्स पुत्राधमः तथाच येनाहं कारुण्येन निरं चिलसितं पुरा दीनं वदति तत्रैव यः परेषां सनिंदितः तस्य
वदन्ते लोहभारघटिता हं पुत्रोपापाजिता तुलां आसीत् तावकस्य चिद्विगिजो गृहे निक्षेपभूतां कृत्वा देशांतरं प्रस्थितः ततः स निरका
जं देशांतरं श्रुत्वा पुनस्तदवस्थं पुरमागत्य तं श्रेष्ठिनमुवाच भो श्रेष्ठिन् दीयतां मे साक्षिदोपतुला स आह भो नास्ति त्वदीया तुला
त्वके भक्षिताः जीरोधनः भो श्रेष्ठिन् नास्ति तदेवो यद्विषा मृखे के भक्षिता इति इदमेव संसारः न किंचिदत्र शाश्वतमस्ति परमहं नद्या
स्नानार्थं शान्तिमिति तत्त्वमात्मोपाशानुमेन नमया सह स्नानोपकरणं हस्तं प्रेषयति सापिबोयं नात्वा त्रं कितः स्य पुत्रमुवाच वत्स पि रानः
तवोपायं तं पुस्नानार्थं नद्यां यास्यति तदुत्पत्तामने न सोर्द्ध स्नानोपकरणमादायेति अहो साधिदुष्यते न भक्त्या वास्य वित्कोपि
प्रियं प्रकुत नरः पुत्तामयं प्रलोभं वा कार्यकारणमेव वा तथाच अत्यादरो भवेद्यत्र कायकारणवर्जितः तत्र शंका प्रका ३५

तेषां परिणामे सुखावहा अथासौ वणिक् पुत्रः स्वानोपकरणमादाय प्रहृष्टमना अभ्यागतेन सह प्रस्थितः तस्यानुष्ठिते वणिक् स्नातो वणिक्
 त्र्यंनदीगुहायां प्रक्षिप्य तद्द्वारं हृदि लयाप्रक्षाल्य सत्वरं गृहमागतः दृष्ट्वा तत्र वणिक् जा भो अभ्यागत तत्कथ्यतां कुत्र नो शिशुर्वस्त्वया
 सह नदीं गत इति स आह नदी तदा तत्रापे न न दृष्ट इति श्रेष्ठो मिथ्यावादि किं क्वचित् शेषे नो बालं हतुं शक्नोति तत्समपेयमेकं तं अन्यथा
 राजकुले निवेदयिष्यामीति स आह भो सत्यवादि न्यथा शेषे नो बालं न नयति तथाम्भसका अपि लोहभारघटितं तुलां न भक्षयति तदप्यमे
 तुलां यदि ते दारकेन प्रयोक्तुं एवं विवदमानो ह्यपि राजकुलं गतो तत्र वशे श्रेष्ठो नारस्य रेणो प्रोवाच भो अब्रह्मण्यमप्रहृष्टं मम शिशुर
 न न चोरेणापहतः अथ धर्मो धिकांश एतच्छुचुः भो समर्प्यतां श्रेष्ठिस्ततः स आह किं करोम्यप्यश्रुतो मे नदी तदा तत्रापे न नापहतः शिशुः
 तत्र श्रुत्वा तत्रोचुः भो सत्यं नाभिहितं भवता किं शेषे नः शिशुं हतुं समर्थो भवति स आह भो श्रूयतां मद्ययः तुलां लोहसहस्रस्य यत्र
 खादंति मूषकाः राजन्तत्र हरेत् शेषे नो बालं कंको अविस्मयः ते प्रोचुः कथमेतत् ततः श्रेष्ठो आदितः सर्वदत्ता तं सभ्यानां निवेद
 यामास तत्र श्रुत्वा तौ विहस्य ह्यपि तोपरस्परं संबोध्य तुलां शिशुप्रदानेन सौतो धितो अतो हं प्रवीमि तुलां लोहसहस्रस्येति
 तन्मूर्खसंजीवकप्रसादमसहमानं त्वया एतत्कृतम् अहो साधिदुःख्यते प्रायेणात्र कुलान्वितान् कुलजाः स्त्रीवधू मंडुर्भगा
 दातारं कृपणो अहं न न जवो विज्ञान्वितं निर्दुनाः वेदूष्यापहताश्च कांतवपुसंधर्मा अयं पापिनो नानाशास्त्रविबद्धां चतु
 र्निदंति मूर्खानराः तथाच श्रुत्वा एतां पंडितां दूष्यानिर्दुना नाना महाधनाः अतिनः पापशीलानां प्रसतोनां कुलस्त्रियः अ
 वेवं संवदतोस्तयोः संजीवकः दाणामेकं पिंगलकं न सहयुद्धं कृत्वा तस्य स्वरतरनखप्रहारानिहतो गतास्तु वं संधराष्ट
 निपपात अथ तं गतास्तु मा लो क्य पिंगलकस्तदुगस्मरं गार्द्रहृदयः प्रोवाच भो अयुक्तं कृतं मे पापापेन संजीवकं व्या

पञ्चतंत्र १
३८

पादयता यतो विष्ठा सद्यता दन्त्यं नास्ति पापतरं कर्म उक्तं च धनः इतः सदेत्यः प्राप्तश्चीर्नेत एवाहति यम विषहृत्तो पिसंवप्रत्ययं
तुमसां प्रतम् तथा मया सभामध्ये ससे देवप्रशंसितः तत्किं कथयिष्यामि ते वामगुतः उक्तं च उक्तो भवति यः पूर्वगुणवानेति संसादि नत
स्पदो लोवक्तव्यः प्रतेशा भंगभीरुणा एवं विधं प्रलपंतं दमनकः समुपपत्तसह्यमाह देवकतमस्तवे वक्ष्यामि यद्वाहकारिणं राख्यु
अहस्वेत्यंशो वसितन्नेत दुपपन्नं भूभुजां उक्तं च पिता वायुदेवाभाता पुनो मायाधिवा सुहृत् प्राणजो ह्यरागधेत्तं प्रतो नास्ति
पातकम् तथा च राजा दृष्ट्वा प्राक्षणाः सर्वभक्षः स्त्री वा वश्या दुष्टुदुष्टुः सहायः प्रेष्या प्राप्तः स्त्रीलालश्च प्रमादी सर्वे त्वां ज्ञायन्
क्षत्सुं न वेत्ति अपि च सत्या तृता वपस्त्रा प्रियवादिनी बहिस्त्रा दयालुरपि वार्थपरा वराभ्या श्रीरिष्यथा प्रचुरमित्रसमागमाव
वश्योगेन वन्द्यपनीतिरके कट्ट्या प्रवंते न स बोधितः अपि च अक्षतो प्रवक्तव्यं नानपि न दृश्यते दृश्यंति न रागा नन्तता
दर्पनागद्याति नम् तथा च अशो व्यानन्वशो नन्वप्रजावादांश्च भाषसे गता मून गता मूनं नानुशोचते पंडिताः विंग्रहकः स
जीवकस्तस्मात्प्रोक्तं त्यक्त्वा दमनकसा विजयेन राड्यमकरोत् दमनकोऽपि निःकंठकत वामं श्रीपदवीं सुखमनुभूय करटकेन
सह राजा जसादना ससाद ४९ इति श्रीविष्णुशर्म विराचिते पंचतंत्रोपाख्याने भिन्नभेदो नाम प्रथमतः सर्ग समाप्तः च श्रीराम
हमिन्नभेदो नाम प्रथमतः श्रीः श्रीः २९ शोक १६ ३० आपणा कृष्ण नयभ्यां रानोत्कृष्टितं लिखायितं च देव
को नंदनपंतनः शुभमस्तु श्रीकृष्णार्पणमस्तु श्रीकृष्णाय नमः अनेन लिखन कर्मणा श्रीमद्भागवतस्य पुन
धः श्रीगान्धु शुभं भवतु श्रीरामायतामकीपतये नमः श्रीकृष्णाय गोपीवल्लभाय नमः श्रीशिवः

श्रीराम
३८

सं. तं. ३
५३

न तस्यात्मा भवेत्प्रियः आत्मना हि कृतं पापमात्मने वहि भुज्यते सो हं पापमतिश्रेय पापकर्मरतः सदा पतिष्यामि महाद्योरे नरके नात्र
संशयः नूनममनन्तं सस्य प्रत्यादर्शस्तदर्थितः प्रयत्नतास्वमासानि कपोतेन नरात्मना अद्य प्रभृति देहं स्वसर्वभोगाविवर्जितं
तम तोयं स्वेत्युभिवग्रीये शोधयिष्याम्यहंततः शीतवातात् तपसहः क्षणं गोमालिनस्तथा उपवासैर्विधिः सम्यक् चरिष्ये
धर्ममुत्तमं ततोयं हि शलाकी वज्रालकं यं जरे तथा वभंजं लुब्धको दीनां कपोती वमुमो च ताम् लुब्धकेन ततो मुक्तो दृष्ट्वा गृह्य
पतितं पतिम् कपोती विललापा लीला शोकं सजस्तमानसा नकार्यमद्यमेनाथ जीवितेन त्वया विना दीनायाः पतिदीनायाः किं
वानो जीविते फलम् मनोदर्यस्त्वहंकारः कुलप्रजा वबंधुषु दासभृत्यजनेष्वामावेधव्ये न प्रशापति पर्वो वलप्य वदुःशः
क्षपाणभृशदुःखिता पतिव्रता कस्य दोग्धतमेवाग्नेर्विवेशीसा ततो दिव्यां वरधरा दिव्या भरणभूयिता भर्तारं सा विमानस्थ
दर्श च कपोतिका सोपि दिव्यतनुर्भूत्वा यथार्थमिदमब्रवीत् अहो ममाधुगच्छत्यां तां सा धुशुभे त्वया तिस्रः कोट्यो
द्भकोटी च यानि रोमाणि मानेवं तावत्कालं च सा स्वर्गे भर्तारं यानुगच्छति एवं हर्षा विह्वला विमानमारोप्य परिच्छिज्य
च सुरैरेन तस्यो लुब्धकोऽपि परममिवे दं कृत्या मरणाभिमुखो महदुनं विवेश तत्र दावानलं दृष्ट्वा निविष्टो विरता शयः
निदधकलमखो भूत्वा देदं दृष्ट्वा विमोदते अतो हं ब्रवीमि श्रूयते व केपोतेनेति सप्तमी कथा एव तस्याभिप्रायस्तात्वा रामः
उन्मिद नो दीप्ताश्रमाह भद्रतवात्र विषये कोभिप्रायः दीप्ताश्रः काथयति देवममसाममेदो ह्यवपिन प्रतिभातः य
तो जसाम्ना शत्रुः लाभो भवति न व मे देन लोभा विष्टो नरो नित्यं वास्तनेनैव चापद दुग्धपशुपतिमाजिरो यतो न लकु
डा तिर तस्मादुपजानि न विज्ञात्य वध्यः स्यात् शत्रुं वा छा विधाता य पुद्गि यो कामो दीपति साम्य न य निशाने

१२

स्यामभर्ताननुष्मति जुष्टे भर्तोरिनाशोणं तुष्टाः सुः सर्वदेवताः रावाग्निनेवर्चनिर्दिष्टाः पुण्यस्तवकालता भल्लीभवतुमानाशिय
 स्यामभर्ताननुष्मति पुनश्चाववीर ३२ गोत्ववर्द्धितः कांतोयतेवस्याम्यहं हतम् प्राणैरपि त्वयानित्यं संरक्ष्यः शरणागतः
 एवशाकुनिकः शेततवमांससमाश्रितः तृधार्तश्च धार्तश्च राजानसमाश्रितः सुधर्तश्च यः सायममतिधिप्राप्तयथाशक्ति
 नश्रुजयेत् तस्यासौ दुः कृतं दत्वा सकृत् कृतं वापकर्मति मावास्मे त्वं स्वधाद्विषं वद्वानेनेति मर्त्यया सुकृतेरेव वद्वाहं प्राकृतेः क
 र्मबंधनेः यतः दारिद्र्यशोकदुः प्रवानिवधनव्यसनानिव आत्मापराधद्वन्द्वस्य फलान्पेतानि दोहनात् तस्मात्त्वं द्विषुस्तु
 त्यमद्वधनसमुद्भवम् धर्ममनः समाधाय जयेनं यथाविधि तनस्तद्वधनं श्रुत्वा धर्मस्य सगोक्तम् उपगम्यतेतो
 हः कपोतः प्राह कुक्षकम् भद्रतु स्वागतं ते स्तु ब्रह्म किं करवाणिगते संतापश्च न कर्मव्यः स्वर्ग एव ते ते भवान् तस्य तद्व
 धनं श्रुत्वा शत्रुवान् ब्रह्मगमम् कपोतश्च लुप्तो ततो ह भवन्नाणं विधीयताम् सनुतां गारमात्रमानयामासि पावकम्
 ततः शुष्केषु पर्णेषु तमाशु समदीपयत् ससदीप्तं ततः कृत्वा तं वाह शरणागतम् प्रतापयस्व विप्रश्च स्वगात्राण्यत्र नि
 भयः न वास्ति विभवः काश्चिद्येनेते नाशयं कुधम् सहस्रं भरते काश्चित् तन्मन्यो देशपरः समत्वं कृतं पुण्यस्य तु रस्या
 त्मापि दुर्भरः एकस्याप्यतिधरन्तं यः प्रदत्तुं न शक्तिमान् तस्यानेकधारिन् कुशो गृहे किं वसतः फलम् तत्तथासाध
 याम्येतच्छरीरं दुः खजीवितं यथाभूयो न वक्ष्यामि नास्तीत्यर्थं समागमे सति निन्दकिं लात्मनं न तु तत्तुष्टं कपुर्न
 तु वावतपयिष्येत्वा मुहुर्तं शनिपालक्य एवमुक्त्वा सधर्मात्मा प्रहृष्टः नांतरात्मना तन्मनिसंपरिक्लम्य प्रदिवेशस्व
 यश्मवत् ततस्तत्तुष्टं को दृष्ट्वा रूपयाभशपीरितः कपोतमग्नौ पतितं वाक्पमेतद्भाषत यः करोति नरः पाप

मिः शतः ४

पद

मत्वा

पदमिव

अंशुः श्रीः अथेदमाश्रयतेमित्रातिर्नामहितीयंनत्रं यस्यायमाधुनिकः असाधनगतिरुनाबुद्धिमतोवदुष्कृताः साधयंत्यानुका
 रणिकाकारकुम्भगुरुनवतं राजपुत्राःष्टद्वारं कथमेतत्. विदुषामाकथयति. अतिदासिराणां पञ्जनपदप्रमदरोष्यनामनगरं तस्मिन्ना
 तिदूरमहोत्सायमहोत्सकंधकास्वापवितोमयोधः सर्वाश्रयोयसि उक्तं च छायापुलकः शकुंतानिवरेणकोननीलभृदः कीटेरहं तत्ताद
 रः कपिकलेः स्वधकृतप्रययः विशुद्धमधुपानपीतेकुसुमः पूज्यः स एव दुःसर्वांगीर्वदुःसत्वमंघसुखदेभ्यः भारभूतोपरः तत्रलघुपत
 नकोनामवायसः प्रतिवसतिस्म सज्जोविस्त्राणयात्राधुप्रमुद्दिश्यधातः अवलितः तरमिष्टाननिवासिनं पतिवधननिमित्तमायात
 मुप्रहृष्टं कटितकस्वरणमुद्दुपिंडिकमतिपक्षशरीरस्थविंरक्तायतनयनं भुजिरनुगम्यमानं हृद्वद्विषोरोरुहं जाललकुडपणिकं
 वदुनाहितीयमिव कालं वाशहस्तमवतारमिव पायस्य हृदयो मेवाधमस्य उपदेष्टारमिव सर्वपक्षकानां सुहृदमिव नृपो वृक्षाभ्यङ्गिमा
 यदंशुतं व्याधमेकमपश्यत् अथ तं हृत्वा शोकितमना व्यवितवत्. किमयं पणिकीर्तिकममेवार्थे आहो सुहृदोऽस्याध्ववसायः स
 कोमुकस्तमेव हृत्तो नुगम्यो वस्थितः अथ व्याधोपितं देहरो जालं वितत्यधा पकाणां च कीर्त्यदृशो नातिदूरं निभृतः स्थितः अथ
 विविंत्यक्षणां निहंत्य तमेव वटपादपंगत्वा सर्वान्विरुगान् प्रोवाच नृप सुहृदरात्मा उच्चकः समन्पतिशालितं उलहस्तानां विदुषां नोयः
 एष जालं प्रसाद्यं पतं उला-प्रतिपत्तिभेवद्भिः कालकूटसदृशा द्रष्टव्याः अथ तत्रापक्षिणाः सानितं लघुपतेन कवाचपागलियति
 पंक्तितास्तान्कणान् होलाहं लमेव मन्यमानास्तहं हंतिष्ठः अत्रांतरे कपोतशोतेः परिचृतश्चित्रश्रीवान्मकपोतराजः प्राणयैत्रार्थ
 परिभ्रमन्तान्तं उला-हृतोप्यवश्यत्. अथ लघुपतमेकं न निवाय्य जालोदितो हूलोत्प्रासदृशो पयंतिस्मिन्महजाले पतत् सानि
 पातसमकाले मेव सपोरिषारः प्रायुषोशो वदुश्च. अथ वासाधिदुभ्यते जिह्वालो न्यप्रसक्तानां जलमध्यनिवासिनाम् आव
 तितो वधोपायो मानानामिव दृश्यते अथ वा दैवधतिकूलतया भवत्येव न कस्यचिद्विदोषः उक्तं च पोलस्पकथमन्यदाहृत्

धर्मोप

उद्योग

गुप्त

विदुषां

नोयः

पयंति

स्मिन्

महजाले

पतत्

सानि

संतं द्वि. सो दोबेन विज्ञातवान् रामेणापि वनेन हेम हरिरागस्यासंभवौ लक्षितः अश्वे श्वापि सुविस्थिरेण सुमहात्मा सो ह्यमर्त्यः क
 १ थं प्रत्यासन्न विपत्तिमूढ मनसा प्रायोमतिः क्षीयते तदा च ह्येतां तपाशव-दानां देवेना विष्ट वेतसाश्च उच्यते कुड
 गाधि न्यो भवति महतामपि घतान्निवसरे लुब्ध कोपिता च द्रान् वि शाय प्रहृष्ट मनाः लज्जुड मुचम्य वधा र्थं प्रभा
 वितः चित्रग्रीवोपि सानुवरः पाशवंधव्यसना कुलस्त मायान्तं दृष्ट्वा प्रत्युत्पन्नमति तया ता-कपोता लुवाच अहो न मे
 तव्यं यतः सर्वेषु व्यसनेष्वेव बुद्धि र्मन हीयते सतेषां पारम्ये निशामोति परमं सुखम् न तस्यैरपि प्रकृति तीभूय संघाते
 नोत्पत्त्या स्याद र्शनं गत्वा जालमिदं छंतीयं अन्यथा संघातं विना न शक्यते जालमपहर्तु अन्यथा मृत्युं प्राप्स्यथ यतः
 तनवो प्यते तानि न्यंतं तवो वह लासमाः बहून्व कुत्वा दायासादनेत्यमथ वासताम् असंहतं विना तामृत्युर्मर्त्युर्मवति
 उक्तं च प्रकोदराष्टयग्रीवाश्च न्यो फलमक्षिणाः असंहता दिनश्चान्ति भासुं डा इव पक्षिणाः कपोताः हंति कथमेतत्
 चित्रग्रीवः कथयति इह कस्मिंश्चिन्सरसि भासुं डा नाम पक्षिणाः प्रतिवसंति स्म तेषामुदरमेकं ग्रीवे हे भवतः अथ ते मा
 मध्यात्कस्यापि पक्षिणाः स्वेच्छया विचरन्तश्च कया ग्रीवया काप्यमृत फलं प्राप्तिं द्वितीयया मिहितं ममाप्यर्हदेहि अ
 थ यदा तया मादान दत्तं तदा द्वितीयया वया कपोता कुतोप्यन्विष्य विषं भक्षितं भाक्षिते विषे प्रकोदरात्वा नृत्तं तुर्यं भवत
 अतो हं ब्रवीमि प्रकोदराष्टयग्रीवा इति प्रथमा कयाश्च माता प्रबन्ध संघात प्रवसमर्त्य इति श्रुत्वा ते कपोता जीवि
 ताल्पिमेः संघातेन जालमपहृत्य इह शेषमात्रमुद्राय विद्यति विना न वं नृत्तं तानि भर्तुं प्रस्थिताः लुब्ध कोपि पक्षिणि

जीलमपक्रियमाशां दृष्ट्वा विस्मितमना क्रुद्धाननो दृष्ट्वा पूर्वमित्याकुलचित्त इमं लोकमपठत् संहतास्तु हरन्ती
 मेममजालं विहंगमाः यदा भुवि पतित्यन्ति वक्ष्ये मे व्यतिमैतदा इति विचार्य अनुमर्त्तुमारब्धः वित्रग्रीवो पितं कू
 रमनुगच्छतं दृष्ट्वा तदभिप्रायं वक्ष्तात्वा नाकुलमनः गिरितरुविषमभूभागानामुपरि गंतुमारब्धः लघुपतन
 कोपि वित्रग्रीवस्य सुनयनचरितेन व्याधस्य उरितभिः प्रायेण विस्मितमना क्रुद्धमधश्च मुकुमुकु निरीक्ष्य मारा आह
 रं चिंतामुन्मुञ्च्य कोतुकपरस्तदेव कपोतहृदमनुगच्छति यतिकि मयं च दुरात्मा करिष्यति चेन्मुष्मलुषकोपि विष
 ममार्गव्यवहितं कपोतचक्रं शान्तिनिशानः प्रतिनिष्ठतोऽजवीत् नहि भवति यन्नभावं भवति च भावं विनापि यत्ने
 न करतलगतं मपि नश्यति यस्मिन् च भवितव्यता नास्ति किंच परां शुर्ये विद्योपुमां यदि च स्याद्दनागमः ततो
 न्यदपि संगृह्य याति शंखनिधिर्यथा तदा स्तोता बह्विहगामिबलाभः कुटुंबजीवनोपायं मृतंतज्जालमपिन हं
 म्रत्रांतरे वित्रग्रीवस्तं निशानं प्रत्याहृतं दृष्ट्वा तान् कपोतानुवाच भो वित्रग्रीवस्य तं निष्ठतो दुरात्मा लुषक न
 दस्माकं प्रमदारोप्येन गरे गमनं श्रेयः यतस्तत्र प्रागुत्तरदिग्भागे हिरण्यकनामा मूष कोममप्रियमुहुर
 प्रतिवसति सदा स्माकं मविलं विपाशद्वंदं करिष्यति समर्थश्चायमापदि मोक्षसायेति उक्तं च यतः सर्वथा
 भववर्गीनां न्यसने समुपस्थिते वाष्पात्रेण च सह्यं मित्रादयो न साधयेत् नृपतये वानुष्ठिते हिरण्यमूषक

पंतं हि. दिदृक्षुर्वेत्सर्वतद्विलुङ्गीमासाद्यभूमाववतेरुः अथवा अनागतं भयं दृष्ट्वा नीतिशस्त्रं विचारदः अथ सन्मुखकलत्रं च ननु यं
 विलम्बं उक्तं च दंष्ट्राविरहितः सर्पमिदं हीनो यथा गजः सर्वेषां जायते तद्वदेषो दुर्ग हीनस्तथानृत्यः तथा च नगजं नमस्कृत्य नमस्कृत्य
 क्षाणापि वाजिनाम् तत्कर्मसिद्धौ तस्योक्तं दुर्गे लोके नासिद्धिर्नाशतमेकोपि संभवेत्प्राकारस्थो धनुर्द्वैः तस्माद्दुर्गं वरं स तजोति
 शास्त्रविदो जनाः अथेवं सति पातितपातारो कितद्वदेयं? हिरण्यपापि विडालपदमार्जनेन जविलदुर्गमिनुस्त्वं त्यक्मिदं मतिर्नाश
 तुमारुहः वित्रयीवोपि विलङ्घ्यारवस्थितस्त्वमाह भद्रहिरण्यकरतः सत्वरमेहि पश्य ममेतावस्थां तत्र श्रुत्वा दुर्गांतरगत एव
 हिरण्यो प्रवीत् भद्रको भवान्किमप्यभाषातः कीदृशं तच्च सनंतकं ध्येतामिति तच्छ्रुत्वापि वित्रयीव आह भो वित्रयी वना
 मकपोतस्तव मुहूर्तं तत्सत्वरभागश्च गुणतरं प्रयोजनमस्ति तदा कर्तव्यं पुलकिततनुः परिहृष्टात्मा त्वरमाणो निःक्रम न अ
 वीत् सुहृदः स्नेहमापन्नालो भवनानंददायिनः गृहगृहवर्तमानं नित्यमागच्छति महात्मनां तेषां च भवनेति यथोपस्य समा
 गच्छति नित्यं शास्त्रं सौख्यं च न किंचित्पुरतः शिथिलं अथ वित्रयी वसपास्वारं पाशं च विलोचयस्व विवाहं हिरण्यो
 प्रवीत् भद्रकिमिदं कुतो वा कथयेति सो प्रवीत् भद्रजानेन तपि किं मांष्टुसि उक्तं च यतः यस्माच्च येन वयं यथा वयं दास्य
 त्रयावश्च मन्त्रं च शुभाशुभमात्मकं तस्माच्च तेन च तप्यावतप्यावतं यथा वस्तुतः तत्र च कर्तव्यं तथैव शास्त्रेति विलोचयन्नां विकचोत्स
 लत्विषां जगत्सहस्रैराकिले सते हरिः यदा शुभं त्युः पुरतो गच्छेत् तदा सजात्यं धावामीति सपादाद्योजनं शतं दामिभ
 प्रसूतं खगः सोऽपि पार्श्वस्थितं देवं दध्मन्नेव पश्यति अपि च शाश्विदवाकरयोः रूपादने गजविहंगुं गमयन् नमः स
 तिमतां च समीपं ददितं विचिरहो वलवानिति मे मतिः किंच न्योमेकांतं विहंगुं गमयन् नमः स

तेनिपुणो रसाधसलिलानीनाः समुद्रादपि दुर्नीतिकमिहसिक्किं सुवीरतंकः स्थानलभिमगुणः कालो रिव्यसनप्रसारितमुजोपट्टकानि दूरादपि अथ हिर-
 राप एवमुक्ता वित्रयी वस्य पाशा नो तुमारब्धः वित्रयी वेषा निमिद्रः भद्रविरुद्धमेतत् माता वत्प्रथममेषाशः क्षिप्रतां किंतु मत्पारजनस्य तदे-
 कएपि हिररापः प्रकुपितः ग्राह नयुक्तमुक्तं भवता यतः स्वाभिमानं तं गृह्णत्याः सज्जह मां मेवंद अन्त्या नपिपरित्यज्य मामाश्रित एतमप्येव
 न४ रावोस्तत्काथमेतावन्मात्रमपि सन्मानं करोमि उक्तं वयतः यः सन्मानं सदा धत्ते भृत्यानां सिद्धिप्राप्तिकं पित्राभावेपि ते हृष्टी संतप्य जात
 न कहिं विह तथैव विश्वासः सपदां मूलं तेन सूचयति भृगः सिद्धिप्राप्तिपत्येपि न भृगे रूपं सव्यत अपरं कदाचिन्मम पाशो हि तेन तव दंत
 वेदना भवति अथ सपापात्मा लुब्धकः समभ्यति तदेव शंपममनरुपि पातः उक्तं व सदा चारु भृत्येषु सीदस्वीयिहियत्प्रभुः सुखी स्यान्नरकं
 याते सपरत्रेह सीदति तच्छ्रुत्वा प्रहृष्टो हिररापः ग्राह भो वेदय हं सर्वं स्वाभिधानं परंतव परीक्षा कृतं मये तदभिहितं ततः सर्वं पाशां हृद
 करिष्यामि भवानप्येतेर्वहुपरिवारो भविष्यति उक्तं वयतः का मरणं सर्वविभागश्च यस्य भृत्येषु सर्वदा संभाव्यः समस्तो पालकस्त्रैलोक्यस्या
 पिरक्षणे एवमुक्ता सर्वपाशां हृदं कृत्वा हिररापश्चित्रग्रीवः सखे गच्छाधुना स्वाश्रयं ह्योपिव्यसनं प्राप्तं समागतं व्यामति उक्ता
 स्तुगं प्रविष्टः वित्रयी वेषि सपरिवारः स्वाश्रयं जगाम साधुवदमुच्यते निजं वा साधयेत्कस्तुः साध्यमपि वेद्यतः तस्मान्निजं वाणि कुर्वति स
 मान्येव श्रिसात्मानः लघुपतनकोपि सर्वं वित्रयी वस्य वधं न मोक्षं विलोक्य स विस्मयो व्यतितयत् पुद्गिरहोस्य दुर्गसामग्री यतस्मान्म
 नापि युक्तं हिररापेन सह ग्रीति करणं यद्यप्यहं च बलं प्रकृतिरविश्वासपराश्च न वके नापि वं वयितुं शक्यः तथापि मित्रं कार्यमिति
 उक्तं वः संहरेण नापि कतं व्यभिचरन्मुदयाभिर्ना उदधिः परिहृणो रिस्वात्मा दंच सम हते एवमत्वा पादपादवती म्यं विलक्ष्य रमा
 व्यत्यहर्वापि लक्ष्मणा मानं हिररापमो हतधाक् भद्रहिररापतावदे हितं तव कृत्वा हिररापो व्यचिंतयत् किमन्योपि साधयेत्

लयासहकः समागमः अह्यतां नीति सर्वस्वं सह दुष्टं यो मित्रं पुनः संधातुमिच्छति समुत्तमैव गच्छति गर्भमश्नुतरी यथा तथा व गुणवानहं
 नमेकश्चिद्देरयातनी करिष्यति नेतदपिमभावं उक्तं वयतः सिंहो व्याकरणास्य कर्तुरहं रत्ना रातो अत्रिया यातो नर्म मांसाकृतमुन्ममाध
 सहसाहर्षाणि निजेमिनिम् छंदो ज्ञाननिधिजघानमकरो केलातं टपिंगलं अज्ञानाद्वैतसामान्तिल चंको धास्तिरश्चागुणो वायस
 आह आस्यतत्परं श्रूयतां तात उपकाराद्दुल्लोकानां गमिन्ता भृगुपतिराम भयाहोभाभूषणामेत्री स्याद्दर्शनात्सताम्
 किं मृदुद्वयसुरवेभ्यो दुःसंधानश्च दुर्जनो भवति सुजनस्त कनकद्वयदुर्मेघः स करं संधिश्च अपि च इतो स्यात्क्रमशः पर्वणापर्वणियथा
 रसावेशः तद्धस्तं न मेत्री विपरीतानां विपरीता तत्सर्वथा मायुरेवाहं अपरं त्वां शपथेर्न भयं करोमि हिरण्य आह नेमस्ति त्वं दोषशप
 थैः प्रत्ययः उक्तं वयतः शपथैः संहितस्यापि न विश्वासो ल्यावज्जैत अत्यर्थं शपथं कृत्वा हतः शक्रेण सहितः तथा च नावेष्टुमं विना
 रात्रुर्देवानामपि सिद्धति विधास्यति श्रेष्ठेण हिते गर्भो विदारितः सहस्यतेरपि प्राप्स्यस्मान्नेवात्र विधुस्तेर सह छेदात्मनो हृदि
 मायुर्वित्तस्करवानि च सुसस्मेरणापि हिंद्रेण प्रविशत्यंतरारिपुः नाशयेत् अशनेः पश्चात्तल्लवंपालिल हरद्वर न विधुस्तेर विधुस्तेर वि
 श्वेतानां विधुस्तेर विधासा इत्युत्पन्नं सलान्यपि निहंतति न वध्यं तस्वै प्रस्ताडुर्वलावलबभरेः विधुस्तेर विधुस्तेर विधुस्तेर विधुस्तेर वि
 लेष्टु स्वकृत्यं विह्वलं सस्यति जातिर्भागी वस्येव सहस्यतेर विश्वासो नोतिः संधो विधास्थिता महताप्यर्थं सोररावो विधासं रिपो गतः
 भाव्यां सुवविरक्तो कृतदंतं तस्युत्ती वितम् तत्प्रत्वा लघुपतनकोपि निहंतरी कृतमिन्तयामास्य अहो कुद्रुद्रागस्त्वमस्य नीति विस
 ये अथवा अतएव तस्या परिमैत्री पक्षपातः आह व सख्यं समपदं निभो हस्यादुर्विधुधाजनाः वलात्वां मिजतां प्राप्तावच
 नंतमतव्युगु रक्षानी मैत्री प्रतिपद्यस्व अन्यथा हर्मने वस्थाने प्राणत्यागं करिष्यामि तुक्तो हिरण्यो नितयारनायं दुष्ट उद्धि

राम.

स

धस्तो यथा तत्पक्षे प्रविष्टः सर्वदा तिष्ठति. अथान्यस्मिन्नहनि वा यस्योऽक्रूरित नयनः समागत्य समाज्जमुवाच भद्रहिरण्यकममविरक्तिः सं
ज्ञाता अस्य देवस्योपरि सांप्रतंतद्यास्याम्य न्यजाहं हिरण्यमग्राहं भद्रा किं कारणं विरक्तेः सोऽब्रवीत् भद्रश्च यतां अस्मिन् देशे महती अनादृष्टिः
संज्ञाता सर्वोपि मगरजने बुभुक्षुयापीडितो बलिमात्रमपि न प्रयच्छति. अपरं गृहे विहंगवधाधं पाशाः प्रगुणीकृताः असुराहोरात्रोक्तः संवत्तः
अहमपि आयुः शेषतया पाशेन पतितस्तो नाहं विदेशे बलितो वाच्यमोक्षं करोमीति. मनः कोतिभारः समर्थानां किंदूरं व्यवस्येनां को विदेशः
सुविद्यानां कः परः प्रयवादिनाम् तथाच विद्वत्त्वं नृपत्वं नैव तुल्यं कदाचन स्वदेशेऽप्येतज्जाविद्वत् सर्वत्र ह्यप्येतत्तो हं देशांतरेयास्यामी
ति हिरण्यमग्राहं तर्हि कया स्पृसीति कथय सग्राह अस्ति दहि (गामधेवनगहनमध्यमेहान्क्रुदस्तत्रास्ति त्वतोऽप्यधिकः परमसह नमंथरका
नामकूर्मः समेलयुमत्स्यमांसशकलानि दास्यति तेन सह जमासितो गच्छीमनुभूय सुखेन कालं नेष्यामि. यतो नाहमीदं रूपं सिद्धयं द्रष्टुं श
क्नोमि उत्तं वयतः धन्यास्ता तनपश्याति देशभोगं कुलक्षेमं परहस्तगतं भावं मित्रं वापादिसंभितं हिरण्यमग्राहं यद्येवंताहं अहमप्यगामि
ध्यामि तत्रैव यतो ममापि महदुःखमस्ति अग्राहं किंदुरं हिरण्यमग्राहं भो वडवत्कथं मस्ति तत्रैव गतस्ते सर्वानेव दधिष्यामि. वायस्यमग्राहं
अहं तावदाकाशा गतिर्न वा भूवरस्तत्कथं मया सह तज्जगामि ध्यामि सग्राहं यदि मत्प्रोणो रक्षितेः प्रयोजनं तदात्मस्य मारोऽप्यशनेः शनेर्मा
मुद्धरंश्चेति. तत्पुत्रासानो वायस्यमग्राहं यद्येवंताहं नमस्तः समोक्तिः अग्राधन्यतरस्तदेवां क्रियतां अहं संपातादिका नि अहो उडुय
नातिवेमि. ततस्त्वा सुखेन नेष्यामि हिरण्यमग्राहं भो उडुय न नामातिभ्रातृमिच्छामि वायस्यमग्राहं संपातं विपातं वमहापातं निपातं
वक्रं तिर्य्यक्तं पार्श्वार्द्धं अष्टमं लघुसंज्ञकं तदेवं आत्वा हिरण्यमपि तस्य दृष्ट्वा परिसमाहृतः सोऽपि संपातोऽडुयनेन प्रस्थितः ततश्चाने
तेन सह तं क्रुदं प्रचालितः अत्रांतरं रूपं काधिष्ठितं वायस्यमवलोकरं देशकालविद्योतयामिति विवित्य नमंथरकः सत्वरं जले प्रविष्टः
लघुपतनकोऽपि तत्तरेऽप्यतस्तकोटिरहिरण्यमुक्ताशारवाग्रमासृज्यतां रत्नं रत्नं गोमंथरकः अहं वायस्यमग्राहं तां

पं. तं. द्वि. दृश्यः समायातस्तदागत्यालिङ्गमिति. उत्तमं यतः किंचिदने. सकर्तृरुत्तमोः किमुशीतले. सर्वेति मित्रगात्रस्य कलां नां हिति योऽशीम तच्छ्रुत्यानिपु
 णात्परिभाष्यपुलकिततनुरानंदाश्रुतमयनः सत्वरसलिलानिः कल्पे नमो वापरिशोभाभिरुक्षितममापराधः क्षम्यतां उक्तं वमतः यस्येनोपेतवीर्य
 नकुलनन्वेष्टितं नतनसंविदकुयादित्पुधावहस्पतिः इति बुधन्मन्धरकोटोतीर्णो लघुपतनमालिगितवान् श्वन्तोद्वावपि विहतालंजिनोपुल
 कितस्यशरीरोत्साधस्तदुपाविष्टावात्मविहंतनहन्तां तं परस्परं प्रोचतुः हिरण्योपमं थं रकोट्रणम्यतत्रोपाविष्टः अधतंसमालोक्य मन्धरकोलघुपत
 नकं आह भो कोयम्वरवकः कस्माच्च भस्यभूतायं दृष्टुं समारोप्य अत्र समाजीतः तन्नामग्वल्यकारणो नभाव्यमिति तत्प्रकृत्या लघुपतनं क आह
 हिरण्यपनोमाम्बुखकोयं मम सहृदितो यमिव जीवितं किंवदन्ता पञ्चमस्य सधाधाराय धात्वादिवितारकाः भूतले रतावो यद्वत्संश्लेष्यापरिवर्जिताः
 गुणाः संख्यापरित्यक्तस्तद्दस्य महात्मनः परं निर्वेदनासाद्य संज्ञासो यतं कृतिके मन्धरक आह किमस्य वैराग्यस्य कारणं वा यस्य आह दृष्टे
 मया एतत्तत्रैव परं वदु वक्तव्यमेतत् तत्रैव गतः कथयिष्यामि इत्युक्तं काममानेन नैकं धितं लघुद्वहिरण्यदानीं आवयो वैराग्यकारणानि वेद
 य. हिरण्यः कथयति अस्ति दासिणां त्यजतपदे प्रमदाराप्येनाम नगरं तस्य नातिदूरं महेश्वराय तनं तत्प्रत्यो सन्नमठे परिब्राह्मणकरो नाम
 प्रतिवसति तस्मै सर्वभिक्षावलायां तस्मान्नगरात्सखंडगुडदाडि नगरात्तत्रैव द्रव्यैश्चालानां भक्ष्याविशेषाणां भिक्षाभाजनं संहरति त्वामठमा
 नस्य यथाविधि प्राप्ताया आहूत्वा तदुर्वरितशेषमन्नं भिक्षापात्रे संस्तुत्वा प्रातरुपकपिचारकाधेनागदंतेत्यापयति पश्चात्स्वपिति प्रातः
 भवतदन्तं कर्मकराणां दत्त्वा तत्रैव देवाय तनस्येमा ज्ञेनोपलेपनमंडलकादिकं समपयति अन्यस्मिन्तह निममानुचरेर्न वेदितं स्वामिन् दृष्ट्वा
 कर्तागृहे नागदंतावलंबितं सिद्धमन्तं सदेवातिष्ठति तत्किं अन्यत्र हृथाटनेन न भयतत्र गत्वा यथेष्टं भुज्महे आह त्वं परिजनस्तदन्तं भुज्महे
 प्रत्यहं जीवामि. एवं वक्तुं तैते सुप्रयत्नमेव स्थापिते तस्मिन्मया भस्यमारो सपरिब्राह्मणविस्मोने प्रतिभया तस्मान्मुमुक्षुस्तत्र
 तिसंक्रमयति तथापि तदस्मना बोधेनैव प्राप्ते मिमं स्यामि च अथ कदाचित्ते कमदसाधं निहान् जअरं वंशाः समानीतः तनम

गवा-क्षप्रोपितद्रिपात्रं हन्ति-महमपि चासादभसितेप्यनेप्रहारभयादपसर्पामि एवमेतेन सह सकलैराभिर्विग्रहपरस्य कालोत्रजतीति-अथान्य
 स्मिन्तलनितडूहतीथयात्राप्रसंगेन तन्मित्रं हृहस्यतिनामातापसः प्राचुराकाः समायातः कृत्केपितस्य स्वागताद्युपवारं कृत्वा भ्रममपनीत
 वान् ततश्चरात्रावेकत्र प्रस्तरे द्वावपि प्रसक्तौ धर्मकथां कर्तुमारब्धौ अथ च वृडाकर्णो विमूखकरसाक्षितमना जर्जरवंशेनामिशापात्रं परि
 ताडयेन् दृहस्येते धर्मकथां कथयतः शून्यं प्रातववने प्रयच्छति तन्मतो न कांश्चिदुदाहरते अथासौ अभ्यागतः परं कोपमुपागतस्तमुवाच भो वृडाकर्ण
 परिहातस्त्वं सम्यक् मया गतसो हतः तेन मया सह साक्षादं न जल्पसि तद्वात्रा वपि त्वदीयं भठत्पत्का अन्यजयास्यामीति उक्तं वयतः
 एहागच्छ समाविशामि तन्मिदं कस्मात्पिरादृश्येसकावार्ता किमुद्वेहसि कुशलं प्रीतेस्मि ते दर्शना एवं ये समुपागता अलाधिनः प्रत्यालपंत्यादरा
 त्तयोपुक्तमशोकेतेन मनसा हर्षाणि गंतुं सदा अन्यत्र य-ति प्राप्ता के दिशा वीसेतयापधः ययां तिसदने तस्यैतथंगरहिता दृवाः नाम्बुल्या
 नक्रियायत्रनालापमधुरागिरः गुणादोषकथानेव तस्य हर्म्येन गम्यते तथैकमठप्राप्ता पित्वंगवितस्तत्सुहृत्तेहोनेते द्वे सिखन्मठाश्रयव्याजे
 तनरकोपार्जनाकृता उक्तं वयतः नरकाय मतिस्तेवेत्योरोहत्पंसमाचर कथं यावात्किमन्येन माठापत्यं दिनत्रयम् तन्मूढशोचितव्यप्यथैवं
 गर्वित इति अथ तत्कृत्वा भयत्रस्तमना वृडाकर्णः प्राह भो भगवन्मामेवं वद न त्वत्तोममान्यः सह कोप्यसि ततः श्रूयतां गोष्ठी शोचिष्यका
 रणां श्वदुरात्मा मूढकः प्रोक्ततस्थानास्थितमपि निशापात्रं उक्तुं धृष्टासु धर्मिशाशेषं भक्षयति तदभावे कर्म करोधसि धेदान् नमार्ज
 नादिकर्म कर्षेति तन्मूखकत्रासार्थमनेन वंशेन मुकुर्मुकुर्भिशापात्रं ताडयामि नान्यत्कारणमिति अपरमेतत्कोहृलमेतस्य दुरात्मनो
 त यदुत्पनेन माजोरमर्केटादयोपितिरस्कृताः दृहस्यति प्राह अथ हायते कस्मिंश्चित्प्रदेशे विलंतस्य वृडाकर्णः प्राह भो भगवन्
 वेप्रिसो प्रवीत दूनेनिधानस्योपरितस्य विलं निधानो अणानि श्रितं कूर्दति एषः उक्तं व अस्माद्विपिनेजो हृदितेजो नयति देहिना
 त किंपुनस्तस्य संभोगस्यागधर्मसमन्वितः तथाच नाकस्माच्छादितो नातावक्राण्यति तिलेखिलान् जुंविता नितरेयस्मा

पंजा २
६

कार्यमत्र भविष्यति इत्युक्तं आह कथमेतत् सो प्रवीत कदा विदहं कस्मिंश्चिदधिष्ठाने अतश्च ह्यगनिमित्तं कमपि प्राप्तां वासां च प्रार्थितवान् ततो वा
 स्रणे नवालो दत्तः तत्राहं देवता वनादिपरास्तुष्टामि अथान्यस्मिन् नृनि प्रत्यक्षे प्रचुरो ब्राह्मणो ब्राह्मणोः संवादं दत्तव धानं चरुणामि आहृणः प्रा
 ह ब्राह्मणो प्रभाते क्षिणायनसंक्रांतिरनंदमूलदा भविष्यति तदहं ग्रामांतरं प्रातश्चरार्थं वास्यामि त्वया ब्राह्मणस्य एकस्य चरुये हिष्टे नयथा
 शक्तिभोजनं दातव्यमिति अथ तत्तत्तथा ब्राह्मणो कठोरवर्तने स्तंभत्संयं लेभाह कृतस्तद्वार प्रस्य आहृणस्य भोजनं प्राप्तां सत्किं न कर्तुं
 से एवं ध्रुवन अपि च नमयात्तव हस्ताग्रं प्राप्प लब्धं क्वचित्कश्च न स्वादेतं च मिष्टान्नं का कथा भूयतादिषु तत्कुलाभयस्तो हि गोमंदं
 प्राह ब्राह्मणो नेतद्युज्यते वक्तुं उक्तं व आसादं दुमपि आसमर्थं भयः किं नृदोयते इच्छानुत्तपो विभवः कदा केस्य भविष्यति तथाव ईदृश
 हरिदा मे नयद्ग्रामं ते प्रलंकित दीर प्रस्तुतका किं न्या प्राप्नुयादिति नः प्रलंष्टु अपि च दाता लघुरपि सेव्यो भवति नृपयोगो महानपि
 समृद्ध्या रूपो ल्यः स्वाकुजलः श्रीत्ये लोकस्य नस्तु दुः अस्तत्प्रागमाह श्रोमिथ्या किं राजराजराहेत गोपारं नानिधी नो महयति महेश्व
 रम् तथाव सदाशानपरिक्षीणस्तु यते व करीधरः अह्नः पीनमात्रश्चानिद्यते वसगर्दभः यश्च नृजलमपि जलदेव ह्यभस्तामेति स
 कललोकस्य नित्यं प्रसारितकरोमि त्रोपि नवीनितुं शकः एवं ज्ञात्वा हरिर्देरपि स्वल्यात्त्ववत्पतत्रमपि सत्रये पात्रे देयं उक्तं यतः
 सत्यात्त्रो महती आद्विकाले देयं यथा विलं यद्यो यते केच कसेस्तदानं त्याय कल्पते तथाच अतिलच्छानकसेत्यात्तसो मेव परित्यजत
 अतितृष्णाभिभूतस्य ज्ञानाकाष्टमयी शिखा ब्राह्मणी आह कथमेतत् ब्राह्मणः कथयति अस्मिन् जस्मिंश्चित्प्रदेशे कश्चिन्मृगालं द
 पापदुर्गुत्तं प्रस्थितः अथ तेन गच्छतामहात् अंजनगिरिशिखराकारः क्रोडः समामादितः तं वा सो दृष्ट्वा आकर्षितवान्
 माश्रय्य दृग्मं शोकमपठत् न मेधनुर्नापि ववाण योजनं दृष्ट्वा पिशंकां समुपेतित्तरः पश्चादिपस्याम्यहमधुनि प्रयम

मेन नूनं प्राह तोममो जिकम् तथा सोती श्वासाय केन समाहृतः शूकरेणापि कोपाविष्टेन बालेन्दुश्रुतिना दंष्ट्राभ्रपादितोदरः पुलिंदो गतासुर्भुविषया
 त अथ लुब्धकं व्यापाद्य शूकरेण पिवाण प्रहारवेदनयामृतः एतस्मिन् नंतरे कथिदासन्तमृत्युः शृगाल इतश्चेतश्च परिभ्रमन्तमुद्देशमाजिगाम या
 वत्प्रपति वराहपुलिंदो द्वावपि पंचत्वमुपागते ततः प्रहस्यो व्याचिंतयत् अहोत्वन्तु क्लेशमिविधिर्येन एतदकिंचित्तं भोजनमुपस्थितं अथवा
 साधिदमुच्यते अहते पुष्टौ मे पुंसामन्यजन्म कृतं फलम् शुभाशुभं संभभ्येति विधिनो संतियोगितम् तथाव यस्मिन् देशे च काले च वयसाया
 दृशेन च कृतं शुभाशुभं कर्तुं तत्तदेवानुभूयते तदहंतथा भक्ष्यामि यथा च हन्यहानि प्राणयात्रा भवति तत्ता वेदनं धनुः कोटिगतस्मा युपाशं
 नक्षयामि पादाभ्यामादाय शोने शोने रति उक्तं च शोने शोने प्रोक्तं च स्वयं वित्तमुपाजितम् रसायनमिव प्राप्ते हलया न कथंचन इति वि
 चित्तं व्यापवदित कोटिमुखमध्यासित्वा स्नायुं भक्षयितुमारब्धः ततस्तु त्रिते पाशे तालुप्रदेशे विदार्य चापकोटिर्मैतकमध्यासेन शिरवावन्ति
 क्रांता सोऽपि तद्देदनयापि च त्वंगतः अतो हं प्रवीमि अतितृष्टान कर्तव्येति द्वितीया कथा सपुनरप्याह ब्राह्मणिनः प्रकृतं भवत्या आयुः क
 र्म च वित्तं च विद्यानिधनमेव च पंचेताति विस्तृतं ते गमस्थस्यैवेदहिनः अथैवं सा प्रवोदिता ब्राह्मणी प्राह यद्येवं तदस्ति मे गृहे तल्लुगुष्टि
 रेका तांस्तिलोच्छूर्ता वित्वा तिलचूर्णेन ब्राह्मणं भोजयिष्यामि तस्योद्धृतं नमो कर्णपत्राश्रणे ग्रामं गतः तयापि तिला उल्लोदकेन संमर्द्य वि
 लुब्धं वित्वा सूत्रांतपेदधिरं एतस्मिन् न वसरे तस्या गृहकर्म व्यग्रायास्तेषां तिलानां मध्ये केचित्सारमेयो मूत्रोत्सर्गविकार तदहं स्वासाव्य
 वित्तं तत् अहो पश्यने पुरां पपराऽप्युरवी भूतस्य विधेर्यदेतानपि तिलानमोऽप्याहृतवान् तदहमेतान्समादाय कस्य विद्महं गत्वा लुब्धेन
 श्लुं वित्तानानयामि सर्वोपि जनो नैव विधेनादास्यति अथ सा तांस्तिलान् सूर्येण निधाय गृहाहं विप्रोती स्माह अहो गृहात्तु कश्चि
 नृत् १ त अलुं वित्तं तिलैर्लुं वित्तांस्तिलान् अथ यत्र गृहे हनि क्षार्थी प्रविष्टः सापि तत्रैव तिलानादाय तत्क्रयं कर्तुं प्रविष्टा आह व गृहा
 तु काश्चित्तिलैर्लुं वित्तांस्तिलान् अथ तद्गृहं हितां प्रहृष्टा य विद्युं वित्तं गृहात्तिलान् वत्तु जगत्सममिहता मात अथो ह्यः खल्व

निधानं प्राप्स्यस्योपि स देवा हं कृतवसतिर्यस्योष्मणा मुचिनामि ततो ह्यमनास्ताम्रहो मिदमाह भगवन्स्वपि हि दानीं निःशंकं अस्योष्मणा
 मूषकस्तेजागरां करोति इव मुक्तात निधानमादाय महामिमुखं प्रतस्थे अहमपि मावत्तत्स्थानमोगच्छामि तावदरमणीयमुद्देगकारणतत्स्या
 मंवीक्षितुमपि न शक्नोमि अविंतयं च अहो किं करोमि क्व गच्छामि कथमेस्यामनः प्रशान्तिः एवं वितयतो महता क्रोधेन स दिवसो जगाम अथा
 क्षमयो कियत्सोद्देगो निरुत्सो हस्तस्मिन्नेव मठे सपरिवारः प्रविष्टः अथा स्मृत्यपरिग्रहशब्दमाकर्ण्य तां प्रहृष्टाभ्यां पिभिक्षापात्रं जर्जरवंशो
 न ताडितुं प्रवृत्तः अभिसोभ्यागतो ब्रवीत् सर्वे किमद्यापि न निःशङ्को निद्रां गच्छसि सर्वे अहं भगवन्समायातो नूनं सपरिजनोऽपि मूषकस्तत्र
 यादेतत्करोमि ततो विहस्याभ्यागतः प्रोवाच सर्वे मा भेषीः विते न स हगतः कुरु नोत्साहः सर्वे खां जं हूना मेवास्थितिः उक्तं वयतः यदुत्सा
 ही सदा मर्त्यपराभवाति यत्परमं यदुद्धृतं वदेद्वाक्यं तत्सर्वं तज्जैव नम अघातं तच्छ्रुत्वा कोपाविष्टो भिक्षापात्रमुद्दिश्य विशेषादुत्क्रुद
 तः अत्राह एवमभ्युपगतः तच्छ्रुत्वा समेशजुस्ताम्रहो मुवाच सर्वे पश्य च कुत हलं उक्तं वयतः अर्थे नवलवत्सर्वमर्थं कुतश्च
 डितः पश्येनं मूषकं व्यथं स्वजाति समतां गतम् अथवा साधिदुम्यते दंष्ट्रा विरहितः सपे मिदहानो यथा गजः तद्वदर्थे न हीनो न
 पुनुषो नामधारकः तच्छ्रुत्वा हं मनसि विंतितवान् अहो सत्यमाह ममेव शत्रुयतो ममांगुलमात्रमपि उत्क्रुद न शक्तिर्नोस्ति तदि
 क् अर्थहीनो वितमिति उक्तं वयतः अर्थे नापि विहीनस्य पुण्यस्याल्पमेधसः उच्छिद्यते क्रियाः सर्वा श्रीकृष्णस्यारतो यथा
 वेधाकां कयथाः प्रोक्ता यथा राप्यभवाक्षिप्ताः नाममात्राद्भिसंत्येव धनहीनस्तथानराः संतापिह नराजं तद्विरदस्य तद्विरदस्य
 आदित्य इव भूतानां श्रीगुणानां प्रकाशिनी मतथा बाधते शोको प्रहृत्या निद्रुनो जनः यथा द्रव्याणां संप्राप्यते विहीनः
 स्वोचितः शुष्कस्य कीटखातस्य अग्निदग्धस्य सर्वतः तद्विरदस्य रस्य रस्य वरं जननं चार्थं तठ शंकनीया हि सर्वत्रानि
 प्रतापादिरिद्रता उपकुरुमपि प्राप्ता निःस्वमन्यतया चकम् उन्नम्योन्नम्य तत्रैव दरिद्राणां मनोरथाः पतंति हृदये व्यथा

पंतं २ विधवास्त्रीस्तनाइव व्युक्तेपिवास्परेनित्यंदौर्गत्यतमसाहतः ॥ अथतोपिस्थितेभ्यः कान्तकेनापीह दृश्यते इत्येवमहं विलम्बमग्नौ
साहसतस्यनिधानं गंडोपधानीकृतं पश्य स्वदुर्गं व्यर्थं भ्रमः प्रभः पुगताः ततश्च मद्भूत्या गच्छंतीति प्रोक्तं तस्यैव
स्वाम्युदररुरोकेवलं अस्माकमेतत्पृष्ठलगात्तां विडालादिभ्यां विपत्तयः तात्कालमेव नाराधितेन उक्तं यत्सकाशांस्तज्जा
भः स्यात्किं वक्तुं सुविपत्तयः सत्त्वामीदृशतस्मात्प्रोक्ता विशेषास्तस्मात्प्रोक्ताः एवमेव वक्तुं शक्यं अथवा स्वदुर्गं प्रविष्टो यावन्न कश्चिदस्मिन्मुखे भवति
ततश्च मया विहितं अहोधिगियंदरिद्रता अथवा माध्विदमुच्यते मृतादिरुद्रः पुनो मृतमेधुनमप्रजम् मृतमप्रोत्रियं अहो मृतो यशो हृदसि एव
यथा माह शान्तां किं धनेन यस्य दूराः फलविपाकस्तत्सर्वथा विभवेही नस्य ममाधुना वनवास एवाश्रमः अथेन्मानाधिकं वासं भगतेमानेन
संश्रयेत् मानहीनः सरेः साधुं विमानमपि वर्जयेत् मानमुद्धृतां पुंसां वरमापत्येदपदे नापमानमलक्ष्णं विद्वान्निष्ठां विद्वान्निष्ठां विद्वान्निष्ठां
दः इवमेवित्यतस्तं भगवत्पुत्राभिमतां भूतां मेवकाः संदृष्ट्वा तेषां महज्जेकाकिनोऽसमर्थस्य विडुं वनं कुर्वति उक्तं वयता रानी निर
जवासी परान्नभोजी परावसथमामी यज्जीवति तन्मरणां यन्मरणां सोऽस्याविश्रामः तत्सर्वथा तं देवद्वरहस्येति तं अपहृतं धनमात्म
सात्करोमि मया हितं खोर्दुरात्मनो रुच्छीर्षं निधाने धनं पेटिकां रक्षां कृतं दिनापहारं कुर्वतो मे मृत्युरपि भयम् अथ मया विहितं
यश्चित्तं तंतस्य कुतपात्वनो धिरत्रोगत्वा गंडोपधानीकृतं चित्तपेटिकां शानेः २ विद्वान्निष्ठां विद्वान्निष्ठां विद्वान्निष्ठां विद्वान्निष्ठां
मियेन वित्तप्रभावेन भूयोपि मे आधिपत्यं भवति उक्तं वयताः व्यथयंति पुरं वतो मिनो रथशतेर्जनाः ननु ह्यनेधने हीनाः कुल्लुगा रण
वधवाश्च दौर्गत्यं देहिनां इः स्वमपमानाकरं परं यतस्ते रपि मन्यन्ते जीवतोपि मृता इह देवस्य पात्रतामिति परित्यज्यते परंपरं

विपदा मा अयः शश्वदौर्गत्य कलुषीकृताः लज्जन्ते बान्धवास्तेन संबंधं गोपयंतिते मित्राण्यपि मित्रतां यांति यस्य न स्पृकपदिकाः स
 र्त्तं काद्यवमेवेतदपापानामिदं गृहं पर्यायो मरणस्यार्थं निर्द्धनत्वं चारीरिणां अजाधूलिरिव स्त्रस्ते मीर्जनीने शुवज्जनेः
 शीपरवद्भोभय छस्येत्यज्यते निर्द्धनो जनैः शोभा वशिष्ठयाप्यति किंचित्कार्यं क्वचिन्मदा निर्द्धनेन जननेनेह नात्र किंचित्प्रयो
 जनम् अधनो दातु कामेपि संप्राप्तो धनिनां गृहे मन्यन्ते यान्न कोयं धिग्दारिद्र्यं खलु देहिनाम् तत्स्ववित्तापहारं विधत्तामे
 मत्पुस्तदीपि सुभतरम् उत्तमं वित्तापहारं दद्यात्तिष्ठति कातरः पितरोपि न गच्छन्ति तद्दत्तं सलिलं जलं लिप्ते तथा
 च गवात्थे जालसात्थे चिस्ववित्तस्त्रीकृतेथवा आशांस्त्यजंति ये युद्धे तेषां लोकाः सनातनाः इत्येवं निश्चित्य रात्रौ तत्र गत्वा
 निशवशमुपगतस्य मयापेटिकायां छिद्रं विहितं यावत्तावत्प्रबुद्धो तोडुतापसोतयोरेकेन जर्जगवंशप्रहरणशिरसिताडि
 तः कथं विदायुः शेषतया न मृत इति अपि च प्राप्तव्यमर्थं लभते मनुष्यो देवोपितं लंघयितुं न शक्नोति तस्मान्न शोभा
 मि न विस्मयो मेयदस्मदीयं न हितत्परेषाम् काककुर्मोष्ट दन्तः कथमेतत् हिरण्यः कथयति अस्तिकस्मिन् शिखरी
 सागरदत्तो नाम वरिष्ठा लत्सुनुना रूपकशतेन विक्रीयमाणं पुस्तकं गृहीतं तस्मिन् अलिखितमस्ति प्राप्तव्यमर्थं लभते
 इत्यादि लंघ्यासागरदत्तेन सत्सुः पृष्ठः पुत्रकियताम् नृपं नृपपुस्तको गृहीत इति सोमवीर रूपकशतेन तत्तत्पुत्रा
 सागरदत्तो ब्रवीत् धिदूरवत्वं लिखितेकं श्लोकं पुस्तकं रूपकशतेन यद्गच्छासि पूतया बुद्ध्या कथं देवोपाजीनं करिष्यसि

कंतं हि अद्यप्रभृतिव्याममगृहेनप्रवेष्टव्यं पूर्वनिर्भर्त्स्यगृहनिःसारितः सर्वतेननिवेदेनविप्रहृष्टदेशांतरंगत्वाकिमपिनगरमाश्रित्यावस्थितः अथ
 कतिपयदिवसैस्तन्नगरवापिनोकेनविदसौष्टुःकुलोभवानागतः किनामधेयोवेति सवाप्रवीत प्राशव्यमर्थलिभनेमनुष्यइति अथान्येनापि
 दृष्टस्तथेवाप्रवीत एवंयः कश्चित्पुत्रितस्येदमेवोत्तरंवितरति एवंयस्यप्राप्तव्यमर्थमितिप्रसिद्धं नामसंज्ञातं अथराजकन्याचंद्रमतीमा
 मअभिनवयोवनरूपसंपन्तामरवीद्वितीयाश्वकस्मिन्महोत्सवादिवसेगवाक्षत्थानेनगरानिरीक्षमाणातिष्ठति तत्रकाश्चिद्राजपुत्रोतीवहृत्पसप
 न्नोमनोरमश्चतस्यकथमपिदेववशाद्दृष्टिगोचरगतः तदृशंनममकालमेवकुसुमवाणाहतयातयानिजस्यशरीरप्रभिरितायथानेनसह
 ममसमागमोभवतितथाद्यत्वयास्यतितव्यं एवंश्रुत्वासर्वीशीध्रंतस्काशांगत्वाप्रवीत यदहंचंद्रमत्यावदंतकंप्रेक्षितोदतिभणितंचत्वा
 प्रतितयायन्ममतवदर्शनान्मनोभवेनपश्चिमावस्थाधृतातद्यदिशीघ्रमदंतकंसेविष्यामि तदामिभरणमेवशरणागमितीति श्रुत्वातेनाभिहि
 तं यद्वश्यमयातत्रावगंतव्यंतत्कथंमयाकेनोपायेनप्रवेष्टव्यं अथसर्व्याभिहितोरात्रौसोधोत्संगावलंबितयादृष्टतररज्ज्वातदोराहृतया
 व्यं सोप्रवीत यद्येवंनिश्चयोभवाति अस्तमयादहमेवंकरिष्यामीतिगच्छत्यसर्वीचंद्रमतीसकाशांगता अथागतायांरजन्यांसराजपुत्रः
 स्ववेतसावितयत्त गुरोःसुतोमित्रभायांस्वामिसेवकगोहिनीषु शीगच्छतिपुमान्लोकेतममुर्ध्वप्रातकं अपरंव अथशःप्राप्यत
 येनयेनवाधोगातर्भवेत् स्वार्थाश्रयपतेयेननतत्कर्मसमाचरेत्तस्मिन्सम्यक्विचार्यतत्सकाशांगमम अथप्राप्तव्यमर्थःपर्यट्ठ
 धवलगृहपाथ्यश्रवलं वितवरत्रादृष्ट्वाकोतुकाविहृदयस्तामालंवाधिहृदस्तयायराजपुत्र्यासंप्रवायमित्याश्रयवित्तया स्नानस्नान
 पानाश्चादनादिनासंमान्यतेनसहशायनतलमाश्रितयातदंगसंगसंजातहर्षरोमावितगुणयुक्तपुष्पदर्शनामात्राजुरक्तयामसा
 आत्मानुभ्यंप्रदत्तः प्रमत्तान्योभक्तोमनसापिनमविष्यतीतिज्ञात्वाकिंमयासरहनप्रवीचि सोप्रवीत प्राशव्यमर्थलिभनेमनुष्यइति

तदा कस्य संक्षुभित हृदयया त्वरिततरंगरत्नया बतारितः सनु गत्वा खंडदेवताकुले प्रसुप्तः अथ कदाचित् स्वरिणापादत सं
 केतको दंडपाशिकः प्राप्तस्तावरसो धर्वसुप्तस्ततो दृष्टः रहस्यरागार्थमभिहितश्च को भवान् सो ब्रवीत् प्राप्तव्यमर्थ
 लभते मनुष्य इति श्रुत्वा दंडपाशकेनाभिहितं वृत्त्यं देवगृहमिदं तदत्र मदीयशायने गत्वा स्वपिहि तथा प्रतिपद्य
 सचमति विषयसादन्यशायने सुप्तः अथ तत्परहृदयं हृत्कन्या विनयवती नाम नृपयौवनसंपन्ना कस्यापि
 पुरुषस्यानुरक्ता संकेते कंदलातत्र शायने सुप्ता आसीत् अथ साति मागतं दृष्ट्वा संपवाय मस्मद्दृष्टुमशति रात्रौ
 घनतशंधकारव्यामोहिता उत्थाय भोजनाच्छादनादिक्रियां कारयित्वा धर्मविवाहेनात्मानं विवाहयित्वा तेन
 सह शायने स्थिता विकसितनयनवदनकमला तमाह किमयापि मया सह विश्रब्धमवान्ता ब्रवीत् सो ब्रवीत् प्राप्त
 व्यमर्थं लभते मनुष्य इति श्रुत्वा तयोक्तं यत्कार्यमसमीक्षितं क्रियते तस्यैव फलपाको भवति एवं विष्टमस
 विष्टाद्यातयानिर्भर्त्यनिःसारितो सो यावद्दीर्घा नार्गता गच्छति तावदाप्यविषयवासी पुरकीर्तिनामा वरो महता वाद्यशब्देनागच्छति
 प्राप्तव्यमर्थोपितेः सहगतमारब्धः अथ यावत्प्रत्यासन्नं लभ्यते सत्यं राजमार्गो सन्नश्चिष्टहृद्धारितमंडपवदिकायाः समीपे क
 तको नु कमेगलवेषावणिकन्या तिष्ठति तावत्ततो हस्ती आरे हं हत्वा प्रणाद्यजनकोलाहलेन लोकजगत्कलयन् नान्यथैव स्थितिं क्रीते
 तमेवादेशं प्राप्तः न वदन्त्यामवर्ततनुवरावैरासह प्रणाशपदिशो जगुः अथास्मिन्तव सरभयतरलितलोचनप्रकाकिनीक

पं. सं. २
१९

न्यामवलोक्यमाभेधीरुतेपरिजाताहस्मिन्निरस्थिगित्यदक्षिणापणोसंगृह्यमहासाहसिकतयाप्रसव्यमर्थः परस्ववावेपेर्हसिनांतर्भस्मिन्
वान् कथमपिदेववशादपयातेहस्तनियावत्सहं द्वाधवोवरकीतिरतिक्रान्तलभ्यः समागच्छति तावद्धूरन्येनहस्तगृहीतातदुजति तद्व
स्त्रावरकीतिनाभिहितं भोश्चशुरावरुद्धमिदंत्वयानुष्ठितंयन्मध्यं प्रदायकन्यासोप्रदत्तेति सोब्रवीत् भोअहमपिहस्तिभयपलायितो
भवद्भिः सह भोनजामोकिमिदं हतं हत्यभिधायदुहितं रं प्रष्टुमास्वः कमेत्वयानुसुंदरं कृतं तत्कथ्यतां कोयं वत्सः साब्रवीत् अहमनेन प्रा
तामंशयादुक्षितातदनंमुक्तोममजीवंत्यानान्यः पाणिंय्रेह्यस्यति अनेनवार्ताव्यतिकरेणाजरेनोगता अथप्रातःसंजातमहाजनमेल
कोलंदासीव्यतिकरंश्रुत्वा राजदुहितातमुद्गरामागताकर्तापरंपरयाज्ञात्वा देडपाशकरदुहितापितत्रेवाजगाम अथतममहाजनसमुच्चय
श्रुत्वा राजापिस्थयंतत्रेवावस्थितः प्राप्त्युमथं प्रत्याह विश्रयं कथयकीदृशां सोहतातश्रुति सोब्रवीत् प्रातर्व्यमथं लभतमनुष्यः अथराज
कन्यामहत्वाब्रवीत् देवोपितं लब्ध्वाद्येनूनं सक्तः ततो देडपाशकरदुहिताब्रवीत् तस्माज्जशोचामिनविस्मयोमे तदखिलमर्कैरपिवाणिकदुहि
ताब्रवीत् यदस्मदायंनहितत्परखाम अथराजोतसां सर्वेषामपि अभयप्रदानंदत्वाष्टथकृत्तांतान्ज्ञात्वा उवगततत्त्वस्तस्मैदुहितरस
वकुमानं ग्रामसहस्रागसहस्रो सर्वविचित्रभोगानुपभुंगानः सुरेनावस्थितः अतोहंब्रवीमिजानव्यमर्थमितिबलुषीकथा पुनरपि
हिरण्योब्रवीत् सोहमेवस्थां वत्सधनव्यामोहात्प्रतिनिवृत्तः सुदुर्बल्विदमुन्मते ज्ञानेवदुर्नदृक्कशीलंस्ककुलीनतानकुलज्जन्म
संतोषश्चसमृद्धिः पांडित्यमकार्यविनिवृत्तिः तथा सर्वाः संपत्तयस्तस्यसंतुष्टयस्यमानसम् उपानकुठपादस्यननुचमोहतेवधः रामः
नयोजनशतहंरं प्रथमानस्पृष्टछया संतुष्टस्य करग्रामेप्यर्थं भवतिनादरः तस्मिन्नेवेनमस्तंभ्यं धैर्यं विह्वलकारिणि विह्वले
लोचपनाथोपियस्त्वयावामनीकृतः नतेकिविदवत्कव्यमपमानकुडुविनि आस्वादयसि यत्तद्वेदाक्षिरण्यसहितानपि अस्य
द्यानपिसोढानिगदितानिप्रियापि स्थिरपरगृहचारितक्रेनिहं निमाजुहि अपिब प्रीतं कुर्गंधिततोयं कुशलं वरवि

वेराग्य
नाथवा
छति

ते प्रसरे वापि सुप्तसोऽहः कांता विभोगो निज जठर रुजादीन मुक्तं परे वाम पदमाया तं पयोधे स्तरणामपि कृतं धारितं कर्पूरं वेतले कर्तव्यमन्यद्वनित्य
दिह ते क्षिप्रमादिश्यतां ततः हेतु प्रमाणं पुक्तं वाक्यं नश्यते दारिद्र्यस्य अगुणा पसुसमनर्थं वाक्यं प्रत्यं समृद्धस्य धनवानुः कुलीनोऽपि लोके
त्यत मो नरः शशिनसुल्येवं शोपि निरुद्धं परिभ्रूयते गतवयसमापि पुंसां ये वामधो भवन्ति ते तस्यैः अर्थे न तु हानां ये ह्युल्लेखो वने
पिप्पुः त्यजति मित्राणि धने न हानं पुत्राश्च भृत्याश्च सहोदराश्च तमर्थं वतं पुनरेव यांति स्यैः हिलोके पुनश्च स्य वधुः प्रवमं वधाय्यां हस्वम
वनगतो यावत्तावद् दत्रांतरं शयले धूपतनं कामा मतिकमगात्पट्टं निहागमनाय सोहमप्यनेनेव भवत्सकाशमागतः तदेतद्भवतो नि
वेदकारणमाश्च्यतं साधु वेदमुच्यते समृगोरगमातंगं स देवास्स रमानवम् आमध्याह्नं कृताहारं भवतीह जगत्रयं कुरुवंसं जित्वा परां
वित्तलोप्राप्य वां दशमै वलायां भोक्तुं कामस्य लभ्या वेतं इला इति तस्याः कृते पुत्रः कोत्र कुर्यात्कर्म विगर्हितम् यस्यानुबंधात्पापि ह्यनरा
निह्य प्रपद्यते तं भक्त्या मंदरक आह भद्रं भवति सहृदय मे सदिग्धयः सुत्तामोऽपि शत्रुभूतं त्वं भक्त्या न स्थितं स्वं धृष्टमोति पापानयति
नमोर्गभोक्तः उक्तं वपरीध्या कारणं प्रोक्तं हेमोऽभिन्नं विवर्णितैः आपत्काले तु संप्राप्ते यन्मित्र मित्रमेव ततः विकारयाति नोचितं यस्य वि
तेकसावन मित्रस्याथ कलत्रे वा कार्यं तन्मित्रमेव ततः विद्वद्भिः सह सामन्त्र विद्मैः तेन संशयः हृदिकाले तु संप्राप्ते दुर्जनोऽपि सुहृद्वत् त
न्ममास्य विषये विश्वासः समुत्पन्नो यतो नोति विरुद्धं मे त्रीमां सार्थिभिः सह सलिल वराणाम् अथवा साधिदमुच्यते न मित्रं कस्य वि
त्कपि नितान्तं न वरैरुक्तं दृश्यते मित्रविधुः कायादौ रिप्ररक्षिताः तत्स्वागतं भवते स्य गृहं वेदास्यताम् अत्र सरउपाते यद्विद्वत्तना
शो विदेशावासश्च ते संजातस्तत्र विषये संतापो न कार्यः उक्तं वयतः अत्र छाया वलम्रीतिः सिद्धमन्त्रं यो धितः किं विलालोप
नोऽपानियो वनानि धनानि च अतश्च वयो केऽपि मुक्तात्मानो धनस्य हानं कुर्वन्ति उक्तं वयतः स संचिते जीविते वत्स रक्षिते नि
जपि देहे न विद्योति तैः कजितं उंसाय मातं प्रमितापि निहरेः धने पचपदी नदीयते अत्र व यथा मित्रं जलं मत्स्ये भक्ष्य

पं. तं. द्वि. तेषां पदेर्गुवि आकाशे पक्षि मिश्रे वतथा सर्वत्र विद्यमान निदेशमतिविज्ञात्वं दोषयोक्तयेन पः निर्द्वनः प्राप्तदोषोपि सर्वत्र निरुपपन्नः
 अर्थानामर्जने दुःखमाजितानां चरसोऽप्येदुःखं विद्यमानं कस्यस्य च याम् अर्थार्थी याति कदाचिन्मोहो यं पुत्रुवे जितः शतां
 शेनापि मोक्षार्थी तानि वेत्ता क्षमाश्रुयात् विदेशहृत्यपि वेरापन्नकार्यम् उक्तं वयतः कोधीरस्य मनोस्त्विनः स्वविषयः कोवा विदेशः स्मृ
 तो यं देशं प्रयतेत तमेव कुतुते वा कुप्रतापाजितम् यद्वृष्टानखलांगुलप्रहरणः सिंहो वनं गारुतेतस्मिन्नेव हताद्वेदस्य धिरेस्त्वस्माच्चिन
 त्यात्मनः अपरं अर्थहीनोऽपि परदेशगतापि प्रज्ञावाग्भवति सकथा विदपि न सीदति कोतिभारः समर्थानां किंदूरं व्यवसायिनाम्
 को विदेशः सविद्यानां कः परः प्रियवादिनाम् तत्र प्रज्ञानिधिर्भवान्न न प्राकृतं पुनस्तुल्यः अथैव उत्साहसंपन्ने भद्रार्थस्त्वत्रं क्रिया
 विधिस्तं व्यसनेष्वसक्तम् शूरं कृतशब्दं सोऽहं दं वलक्ष्मीः स्वयमागतिं वासहेताः अथैव अक्षपणामशठमचपलं योगिनमविना
 दिनं बुधश्चरम् यदिनाश्रयति नरश्रीः श्रीरेव हि वं चिता भवति अपि व अथैव सायिनमलसं देवपरसाहसाश्च परिहीनम् प्रम
 देवा हि वृद्धपातं नेष्टुपगूरुहितुं लक्ष्मीः अपरं प्राप्ताप्यर्थः कर्मप्राप्त्या नश्यति ते देता वं त्येवादिनां त्वदीयं तदासीत् मुहूर्तमप्या
 नात्मीयं भोक्तुं न लभ्यते स्वयमागतमपि विधिना अपाक्रियते अर्थस्योपार्जनं कृत्यानेवाभोग्यः समप्युक्तं हिरण्यं मे हृदसा
 द्यमृदः सोमिलि को यथा हिरण्यक आह कथमेतत् सा प्रवृत्त कस्मिंश्चिदधिष्ठाने सोमिलको नाम कोऽल्लुक्कः प्रतिवसति
 मा संवपार्थिवं जनोचितानि सदेव वृक्षाण्युत्पादयति परं भोजनं शोदनाभ्यां धिक् कथमप्यर्थमात्रं न संपद्यते येषां न्ये लो लिकाः
 स्थूलवस्त्रसंपादना निजास्तान्महर्षि संपन्नानवलोक्य स्वभाष्यमाह प्रियपथ्येतां न स्थूलवस्त्रपटकारकान् वनकनकसम
 दानं तदधारणं कर्ममेतत्स्यान्मर्तनं न्यत्र गच्छामि सा अवीत् भोऽजियतममिथा प्रलप्ये तमेतत् यदन्यत्र गतानां धनं भवति
 त्यस्यानेन भवति उक्तं वयतः उत्पन्नं नित्यथा काशानि पतंति महीतले पक्षिणां न तदप्यासिनां दत्तमुपतिष्ठते तच्चावत

नैव भवति यन्नाभाव्यं भवति वभाव्यं विनापि यत्नेन करतलगतमपि नरूपति यस्य च भवितुं यतानास्ति यथा धेनु सहस्रेषु वत्सो विंदति मात
 रम् बहुनामपि मध्यस्थं तद्वत्कर्म पुरातनम् शोते सहस्रयानेन न गच्छंतमनुगच्छति नराणां मेव को यद्वत्तद्वत्कर्म सहस्रतमना यथा धेनु
 यातपो नित्यं संसृज्योपरस्य रम् श्वं कर्म चैकती वसंश्च ह्यावितरेतरम् तस्मादत्रैव व्यवसायपरो भव कोलिक आह प्रिये न स न्य
 गमिह तं भवत्या व्यवसायं विना कर्म न फलति उक्तं च यत् यथैकेन न हस्तेन तालिका संप्रपद्यते तथा धूमपादित्यं कृतं न फलं कर्म
 णः स्मृतम् परंपकर्म वशात्प्राप्तं भोज्यकाले व भोजनम् हस्तोद्यमानं विना वक्रं न प्रविश्येत्कथं वन तथा च उद्योगिनं पुनुषा सिंहमुपे
 तिलस्मीदैवं हि देवमिति का पुरुषा वदन्ति देवं निहत्य कुपुपोरुषमात्मशक्त्या यत्नेन कृतं यदि न सिद्धं त्रिकोत्रदोषः तस्माच्च उद्यमे
 न हि सिद्धं तिकायां तिनमनोरथैः नो हस्तस्योसं हस्याविशंति वदने मृगाः अपरं च स्वशक्त्या कुर्वन्तः कर्म न चोत्तिष्ठि प्रयच्छ
 ति नोपालभ्यः पुमांस्तत्रै देवांतरितपोरुषः तन्मया वश्यं देशांतरं गंतव्यं इति निश्चित्य वदन्तः पुनरेतत्तत्रैव स्थित्वा
 सुवर्णांशतत्रैवापार्जनं कृत्वा भूयोपि स्वर्गं गच्छन्ति स्थितः अथाह पथे गच्छतस्तस्य कदाचिदटव्यां भगवानादित्योस्तमुपागतः तत्र
 वध्वात्तमया हृदयं तस्मै लशाखामास ह्यप्रसक्तो यावत्पश्यति तावन्ति मरीचिहो पुनरेवोरोद्राकारोपरस्य रंजल्यतो तन हृदये तत्र
 शकः प्राह नो कर्तस्त्वोत्तिष्ठ सोमिल कस्य भोजनं नास्ति दनादृते अधिकसमृद्धिर्नास्ति तत्त्वं त्वया स्पृष्टं तत्रैव प्रदत्तमिति
 स आह नो कर्म मया वश्यं देयं व्यवसायिनो व्यवसाय रूपं फलतः परिणतिस्त्वदायमेति अतस्त्वं मया पश्यति तन्नुत्वाया
 वदसो प्रनुदुः स्वर्गांश्चिन्तयित्वा वदितुं तस्मै तन्मया मास किमेतत् अहो मये तावता कहेनोपाजितं नोपि हे लयाका
 पिगतं तच्छ्रुत्वा श्रमो मे निः किं वनं कथं पश्यामि आणां वपुरं वदंशाय ध्यामि इति निश्चित्य भूयोपि तन्नगरं प्राति प्रस्थि
 तः तत्रैव वध्वात्तमया त्रेणापि स्वर्गं गच्छतपं न कनुपार्जयित्वा भूयोपि स्वर्गं गच्छति अन्यमार्गेण जति स्थितः वा वददुपथे

पं. तं. द्वि.
१२

कोपितदद्व्यामध्यगतस्य भगवानादितो संजगाम तावत्तमेव न्यग्रोधमासादितवान् भोः कृष्टं किमेवमास्वद्वैव हतकेन पुनः सप्रवन्पशो धरूपी
राक्षसः संप्राप्तः अथ सुवर्णनाशभयात् विदित्वा तोपिन विभ्रास्यति केवलं गृहोत्कंठस्स त्वरं प्रजाति शतस्मिन्नंतरे दोषु पुनो तादृशो
प्रवष्टुष्टु प्रदेशे समागतुं तोपरस्य रंजित्येतावत्तु गत तत्रैकः प्रावाच भो कर्तः कित्वेयेतस्य सोमिलकस्य सुवर्णशतपंचकं प्रदत्तां किं नवे
त्सि भगवन् यद्वा जना छादना दृते स्याभ्यधिकं कं विदेवनास्ति सां प्रवीत् भो कर्तमया वशं पदेयं व्यवसायनं तस्य पारिणामस्वदाय
तस्तत्किं मामुपलभसे तच्छ्रुत्वा सोमिलकोऽग्रि मन्वेधयति तावन्नास्ति तत्तत्तु परं विषादमापन्नो व्यचितयत् अहो किं मम भूत
रहितस्य जीवितेन तदत्र वदहं ह्ये आत्मानं वंधायेत्वा प्राणत्यागं करोमीति शतानि श्रित्य दर्भं मयी रंजुं विधाय ग्रीवायां पाशं नि
योत्य शारवामासाद्य यावत्तस्यात्मानं निबध्नात् तोपिता वदेकः पुमाना काशस्थ इदमाह भो सोमिलक मेवैकाधीः साहसं त्व
देवो हंतव्यं वितापहारको न ते भोजना छादनाभ्यधिकं वराटिकामपि सहामि तज्जघ्रव गृहं तथा न मस्याद्यर्थं दर्शनं ततोऽथ
तामभीष्टं परमिति सेमिलिक आह यद्येवं तर्हि देहि मे प्रभूतं धनं सो प्रवीत् भद्रं किं करिष्ये लिधनेन यादमो गरहितेन यतो
मातृनाभ्यधिकस्ते भोगो न उतं त्यजतः किंतया क्रियते लक्ष्म्या यावत्तु रिक्के वला यानवैशेषे वसामान्यैः पथिकैरपि भुज्यते
सोमिलिक आह ज्ञायध पितस्य भोगो न भवति तथापि भवतु उक्तं च कृपणोऽप्यजलीनोऽपि स्वदासवत्तमानसैः सेव्यः
तेस्तनोरे लोके यस्य स्याद्विदितसं वयः तथा च शिथिलायुः सुखं दुःखं पतंति न पतंति च निरीक्षिता मया भद्रं वर्याणि दशप
वच पुनश्च आह कथमेतत् कोलिकोऽप्रवीत् कस्मिंश्चिदाक्षिष्ठाने लंबं वदस्यो नाम मम हाशंडः प्रतिवसति स्म सर्वमदा
तरे कात्यायन्यक्तं यथो नदी तटाति चंगाभ्यां विदारयन्त्ये छया भरकतस्य दृष्टानि राख्यायाणि न दयन् न रापवरो वर
व अथ तत्रैव वने प्रोमि तो नाम शगालः प्रतिवसति स्म मायया सह कदाचिन्नदी पुलिने स्नानेनोपविहोति

एतस्मिन्नंतरे प्रलंबं वृषणो जलपा नार्थं तदेव पुलिनमवतीर्णस्तस्येतो प्रलंबं वृषणं ववलो वृषणं गाला ल्या गालो मिहितः स्वामि
 न्तस्य वृषणस्य मांसपिंडौ लंबमानो यथास्थितौ तदेतौ शरणं नवा प्रहारेण वापतिष्यतः इवं शात्वा भवानस्य पृष्ठे यातुमर्हसि श
 गालः ग्राह प्रिये न हारयेत कदापि देतयोः पतनं भाविष्यति नेवेति तत्त्वं मां वृषाभ्रमायानियोजयसि अत्र स्थिता वृषाभ्रमायानियोजयसि अत्र स्थिता वृषाभ्रमायानियोजयसि
 स्रका भक्षयिष्यामि अथ वृषे गीमिष्यामि तदत्रान्यः कश्चिदागते तत्स्थानमभ्युपिष्यति तन्नेधुः स्यते कर्तुं उक्तं वयतः योऽक्र
 वाणिपरित्पज्ज्वलं क्रवाणि निषेवेत क्रवाणि तस्य नरं पतित्वं क्रवं न ह्यमेव तत् साधवी त भोः कापुत्रं स्वयं यात्किं विदामि तेनेव स
 तोमं करौणि उक्तं व सुहृदो वैकुण्ठिका सुहृदो मुखकां जालिः कस्यंतु ह्यः कापुत्रं स्वयं यात्किं विदामि तेनेव स
 वोत्साहवता विशेषार्थिना भाव्यं उक्तं वयतः यत्रोत्साहसमारंभो भयालस्य विनिग्रहः तत्र विक्रयसंयोगात् तत्र श्रीरखि
 ला क्रवम् तथा च नेधुमिति संचित्य तज्जुहो गमात्मनः नोद्योगेनाविनाते लंतिले न्यो हव जायते अत्र व यस्तो केनोपि
 संतोषं कुज्जेत मं दधीर्जनः तस्य भाग्यविरुद्धो तस्य दत्ता श्रीरपि मा उपते यच्च त्वं वदसि प्रतो पतितस्य तेन वा तदप्युक्तं उक्त
 वयतः कृतनिश्चयि नो वं दधास्ति गमानोपपुज्यते वा तत्कः को वरा को ययस्येंद्रो वारिवाहकः अपरमहमस्य मूषकमा
 सस्य निर्विस्मातो जुमां स्वापिंडो पतन प्रायोऽप्येते तत्सर्वथा नान्यथा कर्तुमर्हसि तदा कल्पे मूषकास्थानं परित्यज्य
 तस्य लंबं वृषणास्पृष्टे गच्छत अथ वासांश्चिदमुच्यते तावत्स्यात्सर्वं कल्पेषु पुत्रेषु त्रैलोक्ये प्रभुः स्त्रीणां वा वयो कुश
 लो यो वा वं नो द्रयेत कदाह अकल्पं मन्यते कल्पं मगम्य मन्यते नृगम् अभक्ष्यं मन्यते भक्ष्यं स्त्री वा वयं प्रेरितानि
 एः एवं स तस्य पृष्ठे नः सभायः पारभ्रमं शिरका लमनयत न च पतनमभ्युह ततश्च निर्वृता त्वं वदश वयं सता

कंतं
१३

भाष्यमाह शिषिलाश्च सुवद्वाश्च तंतिनपतंतिनत्त. निरीक्षिताभ्यां ये ते वर्णा एते दशयं वत्त. तत्पश्चादपि नेतत्पतनेन भाष्यं. तमेव भूषकमांगिगिधव
अतो हं ब्रवीमि. शिषिलाश्च सुवद्वाश्चेति पंचमी कथा. तदेवं धनवान् सर्वोपि स्पृहणीयो भवति न्युतो देहि मे प्रभूतं धनं पुरुष आह. यद्येवं तद्भूतं
भूष्येणैव वर्द्धमानपुरंतव हो वरिणिकुम्भो प्रातिवसतः एकसाभ्यां धनगुप्तश्चान्यउपशुक्तधनसं ह्वयोश्चेष्टितं शुद्धा एकस्पृष्टं पंप्राथनीयं. य
दिते धनेन प्रयोजनमभिरुतेन तत्तत्स्वामिपि धनगुप्तं रोगि. अथ वा दत्तसी भान्पे न ते प्रभोजनं तदुपशुक्तधनं करोमि. इत्युक्तं देवानां ग
तः सोमिलकोपि विस्मितामनाः भूयो पितरैव वर्द्धमानपुरंगतः अथ संध्यसमये परिश्रांतः कथं पितरं प्राप्नोष्यतु गुप्तं हं ह्यहं. रुध्रास्त
वा अग्रं मे सत्प्रविष्टः अथासी भार्या पुत्रसहितेन धनगुप्तेन भर्त्समानो हृष्टा नृदेवगृहं प्राप्यो प्रविष्टः ततश्च भोजनवत्कार्यान्तस्यापि भक्ति
वर्जितं भोजनमपि प्रदत्तं. ततः स भुत्वा तत्रैव सुप्तो निश्रीय पत्रपतिः तदिवापि पुरुषो परस्परं मंत्रयतः तत्रैकोऽब्रवीत्. भो कर्तः किं त्वया स्य
धनगुप्तस्याधिको व्ययो न निर्मितो यत्सोमिलकस्यानेन भोजनं प्रदत्तं. तत्त्वमात्प्रपुक्तं कृतं. स आह. भो कर्मनमसः अत्र दोषः स्यात्तामह कति
कर्तव्या पुरुषस्य तत्परिणतिश्च तवाच्यतेति. तान्न धनगुप्ता विस्तृत्तिका दोषेणाखिद्यमानो रोगाभिभूतः प्रसूतिः ततश्च दिगीर्णो क्षिप्तो
धेणुः कृतोपवासः संजातः सोमिलकोपि प्रभाते तद्भूतानि प्रसूय दत्तं भुक्तं गृहगतः तेनाप्यभुत्वा नादिभिः सत्कृतो भोजनाद्यहमावि
हितसन्मानसस्यैव गृहे न बाधयन्नास्य सुधापः. ततश्च निश्रीयेनायत्तपतिता न विद्वानेव पुरुषो मिथो मंत्रयतः तत्रैकोऽब्रवीत्.

नो कर्त्तुं अनेनाद्युदत्तुक्तधनेन सोमिलकस्योपचारं कुर्वता प्रभूतो जयः कृतः तत्कथमस्योद्धारकविधिर्भविष्यति अनेन सर्वथैव तद्व्यवहारकं
 दातानोतं स आह भो कर्ममम कल्पमेतत् परिणतिश्च त्वदायतेति अथ प्रभाते कोऽपि सुखो राज्ञः प्रसादजं वित्तमादाय समायातो दत्तं मुक्तं
 धनाय समपयाम ते शुभं त्वामोमिलकस्मिन्तयामास अहो संवयराह तोपि वरमेव दत्तं मुक्तधनेनासौ कद्व्यो धनगुप्तः उक्तं च अग्निहोत्रप्रला
 वे दाशीलं हस्तफलं श्रुतम् एतत्पुनः फलादारादत्तं मुक्तं फलं धनम् तद्गवा विधाता मां दत्तं मुक्तधनं करोतु न कायं मे धनगुप्ततया इत्यु
 क्तं विधाता तं तथैव कृतवान् अतो हं प्रवीमि अर्थस्योपाार्जनं कृतेति घट्टी कथा तद्गृहिराप एवं शात्या धनं विषये त्वया विमता
 पानकार्यः उक्तं वयतः येन शुक्ली कृताहं साः शुकाश्च हरिती कृताः मयूराश्चित्रिता येन समे हस्तिं विधास्यति तदिति मत्वा प्रयत्न
 वितनीये तत्किं बहुना प्रलपितेन विद्यमानमपि भोऽप्यवधतया तदप्याविद्यमानं उक्तं वयतः गृहमध्यनिखोतेन धनेन धनिनो यदि
 भवामः किं न तेनेव धनेन धनिनो वयम् तथाच उपार्जतानामर्थानां त्याग एव हिरस्त एव तद्गोदरसंस्थानां परीवाह इवो भवामः
 अनुय दानं भोगो नाशस्ति लोगतयो भवति वित्तं य यो न ददाति न भुंक्ते तस्य तृतीया गतिर्भवति एवं शात्या विवेकिनां स्थित्यर्थम्
 मर्थोपाार्जनं कर्त्तव्यमिति यतो दुःखाय तत् उक्तं वयतः धनाधिक्यं पुगृध्रं ते ये त्रमूर्खाः सुखाशयाः तस्मा ग्रीष्मकाले वंते शैत्यार्थं ते
 दुताशनम् एवं शात्या तद्गोपरित्यज्य संतोषः कार्यः संतोषा नृत्तत्मानां यत्कुरुवंशांते वतसाम् अतस्तद्गुणानामितश्चेतश्च
 धावताम् पीडयेनापि संतोषो नाम संतोषवतां पुणः निरोधात्तस्य सोऽश्वानि निरुद्धान्यखिलान्यपि आच्छादिते रवौ मेघैराच्छन्नाः
 सृगं भस्तयः वांछा विधेदजं प्रादुः स्वास्थं शांतमिह वयः वांछा न वर्त्तते नार्थः पिपासा चाग्निमेव नेः अतिं घमपि न दंति स्तवन्त्य
 स्तत्पुत्र्यैः स्वापेतैः कृतमर्त्याः किं किं नाम न कुर्वते धर्मार्थायस्य वित्तं हातस्यापि न शुभावहा प्रसालुना द्विपंकस्य इराद
 दम्पतिं स्वापेतैः कृतमर्त्याः

संतं हि स्वर्शनं वरम् दानेन तुल्यो विधिरक्षितनास्तिकामोस्तिनान्यो रतेः शिथिव्याम् विभूषणं शीलसमं न ज्ञाप्य संतोषतुल्यं धनमस्तिनात्स्यत् ए
 वं शात्वा त्वया संतोषः कार्य इति मंथरकवचनमाकर्ण्य यम आह भद्रादिराप्यक एवं वदति मंथरकं विनान्यः कः अथवा माधिदुम्ब्यो
 सुलभाः पुनरुपालोके सततं प्रियवादिनः अप्रियस्य तु पथस्य वक्ता श्रोता वेदुर्लभः अनुव अप्रियात्पविषयानि ये वदन्ति नृणां मिह
 ते एव सुहृदः प्रोक्तान्ये सुनामिधारकाः अप्येवं तेषां प्रजल्पमानानां चित्रांगे भ्रमहरिणो लुब्धकत्रासितस्तस्मिन् सरसि प्रविष्टः अ
 थलमाप्यति समा लोके लघुपतनको दृष्टमा दृष्टो हिराप्यकः स्वविले प्रविष्टः मंथरकः सलिले प्रविष्टः चित्रांगोपि आत्मशक्या
 तदनिकट एव स्थितः अथ लघुपतनकः पुनरुपत्यो योजनमात्रं भ्रमंडलमवलोक्य सम्यक् परिज्ञाय भ्रमं धारकमुवाच ह्येहि सखे
 न कश्चिद्वापायो वर्तते सखी सितमेव वनं मयि कृतं केवलं चित्रांगे यत्तथा तत्रासराभिः प्रपातः तस्य शरीरं नमानुषसंभव इति
 तत्कृत्वा मंथरको देशकालवित्तमाह भोलं लघुपतनं यथा मृगो दृश्यते तथा लुब्धके मयि तिष्ठतस्तु द्वायतां अस्पृष्टं लुब्धका
 नामागमनं उत्तमं भयत्र सोमरः आसंप्रभृतं कुरुते यदि दिशो बलोकयत्येव न स्वास्थ्यं प्रजते कश्चित् तद्वात्वा चित्रांगे प्रा
 ह भो मंथरक शीतं त्वया सम्यक् कृत्वा सकाशात् अहं लुब्धकशरप्रहारा दुर्हारितः कृष्णस्य मायातः मम मध्ये पुनस्तौरे वलु
 ध्वं केव्यापादितं भविष्यति तच्छरणागतस्य कं विदुः शयमे दुर्गस्थानं इह लुब्धकानां भयेन तत्कृत्वा मंथरक आह
 ना चित्रांग श्रयतां नीतसर्वस्य द्वावपाया विहजोक्तो विनुक्तो शत्रुदर्शने हस्तस्य बलनादिको द्वितीयः पादवगतः तद्गम्य
 तां शीघ्रं वनं यावदद्यापि नागधृति नेतुरात्मानो लुब्धकाः हस्तमिन्नंतरे लघुपतनः सत्वरमभ्येत्य शोवाच भो मंथर
 क गतास्ते लुब्धकाः स्मरहं पुनरुपगमं मयि उधारितस्तद्दिशो जगद्दिग्मेव इत्युक्तो जयोपितथै वलमागता ४

त्य

अथाभ्यागतवत्सलतया मंथरकस्तंभमाह भद्रपीयतामवगाद्यतां वप्रधानमुदकं शीतलं तद्वनमाकर्ण्य विंतामामाह नमस्तेभ्यः सकाशात्स्वल्पमपि
नयमाक्षिकस्मात्कक्षपस्तावदुदकगत एव शाक्तिमान्मूखकवायसावपि मृतमेवलुक्षयतः तदताननुसरामीति मत्वातेः सहसंगतः मंथरकेण व
स्मरता भुपवारपुरः सरमभिहितश्च त्रांगः अयिषिचंभवतः कथ्यतामस्माकं कथमिदं वनं गहनमागसीति अथ सोऽब्रवीत् निर्वसोऽस्म्य
नेन कामाविहारित्वेन अथ्वारैः सारमेयैर्लुधकेरितश्च तश्च मे निरुध्यमानो भयान्महता ज्वेनोति क्रम्य सर्वानागतोऽब्राह्मणमुदकार्षीति दि
क्षाभिभवाद्भिर्साधुर्मैत्रीकचुर्मुवितां ततश्चत्वा वित्रांगोऽब्रवीत् वरं नरकवासोऽपि विद्वद्भिः सहितो मम न नीचजनसंसर्गः सुरेन्द्रमवनव्यापि अ
त्यकाद्यो न काद्य इति किमननान्यनिंदाहर्वकेणाभिरुतेन अथवा युक्तं सत्पुरुषाणां मोक्षं वचनं वक्तुं तदद्यावश्यं भवति मया सह सख्यं
कर्तव्यं एवं वा नुश्चर्यते कर्तव्या एवामित्राणि सबलान्यवलानि च हस्तियूथं वनं बहुमूल्यं केयदि मोक्षितं मंथरकः पृच्छति कथमेतत् चि
त्रांगः कथयति अतिकल्पांश्च जनपदे गृहदेवतायतनो भूमिप्रदेशस्तत्र हर्षोऽपि तमूषिका संजातपुत्रयोश्च होहि त्रादिभिर्भवनभूभागोऽपि
द्रव्यसतयो वेश्मप्रवेशपरंपरया वा संवाक्रिरे एवं वते प्राविहारवाद्यपानादिपरमसौख्यमनुभवतां कालोऽतवर्तते अत्रांतरे गजपतिः गज
सहस्रपरिवृतः सर्वोपलब्धे सरसि स्वयं न सहोदयहृणां च गंतुमाह्वं वाह अथ गच्छतां तेन महामाजपतिना मूखका वसथातां मया
नष्टया कालोपपन्ना मूखकाः संपिष्टवेत्रांश्च शिरो ग्रीवाः कृताः शेषमूलं च संव्याहरं च क्रिरे व्यापादिता वयमभिर्दुष्टगजैर्गच्छाद्
यदि पुनरेव एते इहा गच्छेमिष्यति ततो वीजशेषं अपि न भविष्यामः उक्तं च स्पृशन्नापि गजोऽहं ति जिघृक्षन् पिभुजंगमः हसन्नापि
नृपोऽहं ति मानयन्तपि पुर्जनः तदत्रोत्तरे ये उपायाः श्रुताः अथ विधित्वोपायं कतिपयेऽपि ते गतास्तत्सरो गजपतिं प्रणम्य स
विनयमभ्युवन देवहृता नातिदूरे पारंपर्यं क्रमावतास्माकमावसथः तत्र पुत्रपौत्रपरंपरया हृदि मुपगताः तद्भवद्भि
रह उदकप्रहणाद्यैः मया च हृदि सहस्रशो विनाशिता वयम् यदि पुनस्ते न वपयाथाव्ययं ततो वीजा वृषो वा अपि न भवि

वात्साल्येत्यादिभिः अथवासाधिसुच्यते स्वर्गहोद्यानगतोपिस्त्रिगुणैः पार्थिवशंकरेतेमोहात् किमुदृष्टं धृष्टपायप्रतिभयकांतारमध्यस्थे मं
थकोवायसमाह भोत्वपुपतनकाहेहिरण्यकश्चदावपितस्यान्वेषणां कर्तुमशक्तोमंदगतिभावात् तद्वत्पारण्यशोधययदिवित्रांगंजीवितं
शपसि तच्छ्रुत्वालेद्युपतनानातिदुरयोवत्सरसोगच्छतितावत्पल्यलतीरेवित्रांगः कूटपाशानियंत्रितस्तिष्ठति तदृष्ट्वाशोकवत्कुलितमना
स्तमवोचत् भूद्राकिमिदं दुर्वं प्राप्नोसि चित्रांगो मिवाद्युसमा लोक्स्वविशेषाद्द्विखितमनावभूव अथवापुत्रमेतत् अपि मंदत्वमापन्नो न
ह्यवार्थो हृदयानात् प्रायेण प्राणिनां भूयो दुःखेव गोघिको भवेत् ततश्च वाध्यावसाने लघुपुपतनमाह भो मित्रसंज्ञातोयं हृत्पुस्तद्युक्तं स
जातं यद्भवतामहमेदर्शनमभूत् उत्तरेवयतः प्राणभ्यागे समुत्पन्ने यस्य स्वात्मित्रदर्शनम् तत्तद्वाभ्यांस्करवदंपश्चाज्जीवतोपि मृतस्य
व तत्संतव्यं भवतायेति किंचिन्मया प्राणायकुपितेन सुभाषितगोष्ठीस्वमिदितं तथा हिरण्यमथरकोमदाक्याद्यभ्यो अज्ञानाज्ञानतोवा
पि यदुक्तमुदाहृतम् मया तत्क्षम्यतामद्यद्वाभ्यामपि प्रसादतः तद्वात्सल्यपुपतनमाह भद्रनमस्तव्यमस्मद्बुद्धौ बुद्धिमाने मित्रैः तद
हं हिरण्यकं गृहीत्वा त्वत्पाशच्छेदनाय दुततरमागच्छामि अपरं येतत्पुरुषा भवतितेनेनैव समनेन व्याकुलतामुपयातीति उत्तरेवय
तः संपदियस्य न ह्येविषदि विषादो रणवर्धिरताम् तं भुवनत्रयतिलकं जनयति जननी सुतं विरलम् एवमुक्त्वा उद्धृतहृदयो मं
थरहिरण्यपतिके गत्वा चित्रांगवंधनवार्ता निवेद्य च त्वाम् हृत्पुस्तकमादाय भूयोपि मृगांतिकं सत्त्वरमाजगाम सापि सत्त्वरकमवलोक्य
जीवनाशया किंचित्सांक्षिप्तसविषादं आह व गोसाधिसुच्यते आपन्ताशायविबुधैः कर्तव्याः सुहृदोजनैः नृतरत्यापदं क
श्चिद्योऽस्मिन्निवर्तितः हिरण्यकमाह त्वं नोतिशास्त्रज्ञादक्षपतिस्त्वमत्र कथं कूटपतितः स आह मोनकांलायं विवाहस्य
तन्नयावत्सपापात्मा लुब्धकः समभ्योतितावदुततरं कर्तयेदं मम पादकूटपाशम् अथ तच्छ्रुत्वा विदग्धो हिरण्यकः प्राह भद्र कि

मे

मंतः २
१६

प्रयपिसमायाते लुधकादिभेदि तच्छास्त्रं प्रतीतिमहती विरक्तिः संजानां यद्भवद्विधापिनीतिमास्त्रविदह्ना वस्यां प्राप्नुवंति तेन त्वां छामिः स आ
ह कर्मणा बुद्धिरीषे हस्यते उक्तं व कृतांतपाशवद्भानां देवापरुतवेतसाम् बुद्धयः कुक्षगामिन्यो भवंति महतामपि तथाच विधाभारविताया सोल
लाटेस्तरमालिका नतांभा जयितुं शक्तः स्वपुष्पाप्यतिपादितः सो प्रवीत यद्यवश्यं त्वया श्रोतव्यं तदा कर्णाय यथाह सर्वमनुभूतं व्यसनेभ्यः देवै
शालुनर्वद्भुः सो प्रवीत कथमनुभूतं सर्वं भवता वंभनं यसनं तत्सर्वं विस्तरतः श्रोतुमिच्छामि त्वेनांगो प्रवीत पूर्वमहं वरुणमासनात् शिशु
भावात् सर्वेषामग्रतो विहरामि कीलया वरुणं गत्वा अमुं प्रतिपालयामि अस्माकं वेदगर्ता उद्धां प्रैजसाच ततो न्वरुमं जसोर्वो धनवो धा
अथ कदा विद्विचरन् नयोक्मृगगाणां पशूनां मितावत्स तेषामुद्दिग्महदयः कृतगता इति दशोक्तेः कथं न्यतः स्थितान् पश्यामि ते हि रुद्रैर्गत्वा
नालमति क्रम्य सर्वपुरतः स्थित्वा मामेव ग्रसमाणा स्तिष्ठति अथोद्गते रनमिह याऽहं व्याधपाशजालेन बद्धो यावत्सुखं भातिकमुपस
पितुमना जालमाकर्षयामि तावद्वाधेन पाशैः सर्वतो न्मुधाधः शिरान्मो नपद्यति तः गतं वत न्मृगश्च अथ व्याधेनो गत्वा शिशुरह
मृत्पुनानसंयोजितः विशेषतश्च गृहं नीत्वा राजपुत्रस्य कोडाद्यं दत्तः स राजपुत्रो मां दृष्ट्वा परिबुद्धो व्याधस्य पारितोषिकं ददौ तां वा
न्यगो हस्तं न स्नानं भोजनं गंधविलेपनं सत्कारैरन्यैः पि स मुच्यते मनो रमा हो रै रतर्पयत् सो ह मंतः पुरिका जनस्य कुमराणां च को
तुक पराणां हस्तांस्तं गच्छन् ग्रीवनयनकरवरणा कर्णकर्षणादिभिः परिच्छेदितः अथ कदा विद्राजपुत्रस्य शिष्यो याधस्येन
प्राह कालं समेयसा विद्वन्मे घृस्तं नितश्रुत्वा उत्कण्ठितहृदयेन मया खड्गमनुसृत्येदमुक्तं यथावा तविहृतस्य मृगदूथस्य धाव
तः पृष्टुतो नुगमिष्यामि कदाचिन्मे भविष्यति अथासौ राजपुत्रः केनेदं नमिहितमिति संव्रतहृदयः समंतादवलोक्य न्यामप
रुपत् दृष्ट्वा वनमानुषेणोदममिहितं किमुद्गोण एतदोत्पातिकं मन्यमानः सर्वथा विनष्टो मीतिव्रतहृदयो नृत्तगृहीतहृदयक

राज

थमपिप्रसूतलितवासोपुत्रोयहाद्वहिनिश्चक्रामश्रुताधिष्ठितमिवात्मानंज्ञात्वामात्रिकतांनेकविकित्सवासादत्ताव्यर्थधासनयातान्प्रलोभ्यामि
 हितवान् योमेहमांरुजमपनयतितस्याहमसकृत्युजोसत्कामंकरामिअहमपितत्रासमीस्पकाराणाजनेनकाष्टकालक्रुद्रप्रहारेणहन्ममत्तः
 किमेनेनपशुनाव्यापादितेनेतिवदताकेनापिसाधुनोरक्षितः तेनवमद्विकारोपलघार्थेनविज्ञप्ताराजपुत्रोयथाभद्रनेनप्राहृकालभया
 लुकेनस्वस्थमनुस्मरतामिहितं यथावाताविधूतस्पर्शगयूथस्पर्धावतः दृष्टतोनुगमिष्यामिकदेतन्मेभविष्यति तद्रूपतः किमसंवदंज्य
 रकारणं तत्रात्राजपुत्रोपगतज्वरधिकारः सर्वप्रकृतिमापन्नः स्वपुरुषानेवाह यथापुनरुगं प्रभृतकलेसरसिसिल्कातस्मिन्नेववने
 नीत्वाप्रतिमुच्यते तेष्वतथागुहिलं श्वमनुभूतस्वबंधनोष्णहंपुनर्नियतिवशाद्दृष्टीत एवंतयोः प्रवदतोः सहस्रसनसंततहृदयो
 मंथरकः शनैः ३ तांदिशमाङ्गागम तंवागन्तुं दृष्ट्वा मृगः सुतरामुद्दिग्धदयः संजातः तं दृष्ट्वा लघुपतन आह अहो न गोमनमोपति
 तं दिशप्यक आह किंलुधकेपिसमायाति सच आस्तातावत्कुचकयोर्ता एवमंथरकः समागच्छतीति तर्नीतिरनुहिताः नेनवय
 मपि नूनं व्यापादनीयतां यास्यामोऽस्यकारणात् यतोयादिसंधापात्मलुधकः समागमिल्यतीति तदहतावतवमुत्पतिव्यामित्वं
 पुनः विलंप्रविशपात्माभंस्तुयिष्यसि वित्रांगोवगेवादिगंतं यास्यति प्रसपुनर्जलवरः स्थलेकथंपुनर्भविष्यति इति व्याकृतेऽस्मि ए
 तस्मिन्तंतरेसंप्राप्तंमंथरकं दिशप्यकः आह भद्रनयकंभवतुनिष्ठितं यदत्रसमायातः तद्रूपोपिपुतंगम्यतां यावदसौ लुधकोनसमा
 याति मंथरक आह भद्रकिं करोमि नशक्तोमितः प्रत्यसनकुताशनसोढं तेनाहमागतः अथवासाध्विदनुव्यते दयितजमविभेगा
 द्वितवियोगाश्चकस्पनोऽपुः खं येषांप्रदर्शनादपिमनसोदहृष्टाणाशः स्यात् अपिव वरंप्राणापरित्यागो नवियोगो भवाद्दृष्टो
 प्राणाजन्मांतरेभूयो न भवति भवाद्दृष्टाः एवतस्यप्रवदतप्ररितशरीरलुधकेप्यागतः तद्व्यामृष्यकेगातत्प्राणातस्यस्य

५९ पं. तं. दि. मयः प्राशः खं. डितः एतस्मिन्नन्तरे च त्रांगः सत्वरं जधा विनुमा र्थः लघुपतनको दक्षमा इहः हिरापः समीपवर्तिनां वलं प्रविष्टः अ
 धा सोलु अको मगमना द्विसप्तमना व्यर्थं प्रमस्तं मथरकं दृष्टवान् विंति तं वांश्च यद्यपि कुरंगो मेधात्राप हतः तदप्ययं कर्म आहारं यं
 पादितः तदस्यामि वेत्ता कुदुबस्या हारं नर्तिर्भाविष्यति उक्तं वयतः उद्वातोप्यन्तरि संवेगं भूतोपि न हीतलेन धावतश्च दृष्टिर्वी संवा नाद
 लघुपति हृते इति विंति यत्वा दनेः परिष्ठाद्यत धनुः पिसमालं व्यस्कं धं कृत्वा गृहं प्रस्थितः एतस्मिन्नन्तरे नीयमानमवलोक्य हिरापः इह
 रवकुलः पर्यदेवयत् कष्टं भोः कष्टं एकस्य कष्टस्य नया चरंतं गच्छाम्यहं पारमिवाणं वस्य तावां हृती वसमुपस्थितं मे र्छिद्रं च न च
 वकुली भवति यदि तो वल्हती तं न धननाशो गति मे कर्तः मार्गश्चांतस्य विप्रामस्तात्किमर्थं हतः सुहृत् ननु नरपि मित्रं परं मंथरकस्तु
 मं अस्मावेश्वा विना लभोगुह्यस्य कथनं तथा आगद्वि मोक्षणे सर्वमिजतायाः फलत्रयम् तोत्किममोपरि अनवरतं वस न शोरे व
 र्थति विधाता आदौ तावद्वि त विनाशः ततः परिवारं शस्त तो दशत्यागस्त तो मित्रं वियोग हति अथवा खरूपमेतत् सर्वेषां
 मपि जंतूनां जीवितधर्मस्य यतः कायः संनिहता पायः संपदः क्षणभंगुराः समागमाः सापगमाः सर्वेषां मेव दहनात् तथा च तम
 क्षते प्रहारा नपतंति नित्यं धनस्यैव च दहते जाह्नवाग्निः आपत्सु वेराणि समुद्रं वंति छिद्रं च न चार्थं वकुली भवति अहो साधु तं ते
 नापि प्राप्ते न मे परित्राणं प्रीतिविश्रंभभाजनम् केन रत्नमिदं दृष्टं मित्रमिदं हृदयम् एतस्मिन्नन्तरे अक्षं दनपरो विना
 जल्लघुपतनको समागतो अथ हिरापक आह अहो इथा प्रलपितं नया वदस्व मथरको इह गी च रागं नो यते तावदस्य मा
 नं आपायाश्चिंत्यतामिति उक्तं वयतः व्यसनं प्राप्य यो मोहात् कोपलं परिदेवयत् स परं वद्व्यत्यंतं वतस्यां तं नामि गच्छति
 केवलं व्यसनस्योक्तं भवत्तु नयपंडितैः तस्योच्छेदसमारंभो विषादपरिजानम् अथ अतीतलोभस्य स्फुरता गण

अविष्यतामस्य वक्ष्येऽर्थम् आपत्प्रपन्नस्य च मोक्षार्थं यत्नं अने सोपरमो हि मंत्रः तत्कुल्यावायस्य च यद्येवं तत्क्रियतां मद
 वः दृष्टवित्रांगोऽस्य मोक्षार्थं वित्तं वमासाद्य तस्य तोरे निश्चेतनः यतनु अहमप्यस्य शिरसि आरुह्य मे देहं नु प्रहोरेः शिरउ
 ह्येव विष्यामि येनासौ लुब्धको मृतममुं मत्वा मम प्रहरणं प्रत्यये न मन्थरकं भूमौ सिस्वामृगायं पारिधायाति एतस्मिन् न्तरे त्वया
 दर्भमया निपाशानि खंडनीयाति येनासौ मन्थरको दुततरं पल्लवं प्रविशति वित्रांग आह भद्रमद्रोयं त्वया दृष्टो मंत्रो नूनं मुक्तोयं
 नुक्तोयं मन्थरकस्तिष्ठति उत्तं वयतः सिद्धिं वायादधा सिद्धिं वित्तोत्सो ह निवेदयेत् प्रथमं सर्वजंतूनां प्राप्तां शोकेति नेवतरः तदे
 वं क्रियतामिति तथा मुह्यते लुब्धकस्तथैव मार्गसन्तपल्लवं कृती रस्य वित्रांगं वायस्य सनाथं सोपश्रपत् तं दृष्ट्वा हार्षतमना व्य
 तितयत् पाशं वेदनया वराकायं मृगः सावरो मृगी विनो नूनं पाशं त्रोटयित्वेतद् नान्तरं यावत् प्राप्तस्ततो मृतस्तथा वायमेकल
 पः कथं त्रितः तदेनमपि तावद् दृष्ट्वा मीति इत्यवधार्य कष्टं पंश्चलं पारिषिप्य मृगमुपाद्रवत् एतस्मिन् न्तरे हरण्येन वज्रो
 पमदं दृष्ट्वा प्रहारेण हृद्भवेष्ट नंतसागात् खंडशः कृतम् मन्थरको पितृणामध्यानिः क्रम्य समीपवर्त्तनं पल्लवं प्रविष्टः वि
 त्रांगोऽपि अप्राप्तस्यापितस्य तथैवोत्थाय वायसेन सह पलायितः एतस्मिन् न्तरे वल्लो विषादपरो लुब्धको निवृत्तो याव
 त्पश्यति तावत्कुरुपोगतः ततश्च तत्रोपविश्य दंष्ट्रोकमपठत् प्राप्तो बंधनमप्ययं वनमृगस्तथा वत्सयामि हतः संप्रातः
 कमठः सवापि नियतं नष्टस्तवादेशतः दुस्सामो न वने भ्रमामि शिशुके स्यक्तः समं भाव्यं याय सुन्यं न कृतं कृतं तत्कृतं
 तत्तत्रापि सज्जीवयन् अथ तस्मिन् रगे तं सर्वं पितृणां कर्म मृगमुखकाः परमानंदमाजः परस्परमात्मिकं पु
 नर्जातिमिवात्मानं मन्पमानास्तदेव सरुः प्राप्य महाकलेन कमाधितगो ह्रीं विनो देन कालं नयति स्म एवं ज्ञात्वा

कथा

५२

यत्तत्र हि
साधः
१५

विवेकिनामित्रसंग्रहः कार्त्तिकेन वभिन्नोत्साहः कान्तिनववर्त्तितव्यम् उक्तं च यतः यो मित्राणि करोत्यत्र न कोटि रूपेण वर्त्तते
सपरं स्थितिमाप्नोति वं पतेन कदाचन ॥ ॥ इत्यष्टमी कथा ॥ ॥ इति वल्लभा मरणा कृतं पंचतंत्रं त्रार्व्ये नीतिशास्त्रे मि-
त्रप्रतिनिधिमिद्वितीयतंत्रम् साके १५७० चान्द्रेन कदाचित् भाष्यो जे मम मम लिखितं देवकी नंदनेन शुभं भवतु ॥

समः
१५

१. १५

पञ्चतन्त्र (शांके: १६६०) = २४०

लोगड़ा कागज । लारवी स्याही ।

दान में प्राप्त । जम्मू (कश्मीर)